

BIBLIOTECA SCOLARULUI

Liviu
REBREANU

CIULEANDRA

LITERA

biblioteca școlarului

Liviu
REBREANU

CIULEANDRA, CATASTROFA

și alte nuvele

INTERNAȚIONAL

BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

CUPRINS

Notă asupra ediției	3
Tabel cronologic	4
CIULEANDRA	21
GLASUL INIMII	154
OFILIRE	160
CÂNTECUL IUBIRII	167
RĂFUIALA	174
PROȘTII	189
CULCUȘUL	198
GOLANII	214
DINTELE	230
OCROTITORUL	249
NEVASTA	273
ÎȚIC ȘTRUL, DEZERTOR... ..	281
CATASTROFA.....	301
Referințe critice	341

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Textele incluse în cartea de față au fost reproduse după cele trei volume de opere rebreniene din colecția “Biblioteca pentru toți”, ediție îngrijită de Niculae Gheran, Editura pentru Literatură, București, 1965, și după volumul "Golani" (Editura Albatros, București, 1994).

Coperta: *Isai Cârnu*

ISBN 9975-904-14-9

© «LITERA», 2002

TABEL CRONOLOGIC¹

(de Nicolae GHERAN)

- 1885 27 nov. În satul Târlișiu (din fostul comitat Solnoc-Dobâca — azi județul Bistrița-Năsăud), se naște Liviu Rebreanu, primul din cei 14 copii ce vor veni pe lume în familia învățătorului Vasile Rebreanu și a Ludovicăi (născută Diuganu). Tatăl (1862—1914) se mai ocupă cu strângerea de folclor, colaborând la diferite gazete din Ardeal. În tinerețe, mama (1865—1945) era pasionată de teatru, fiind considerată “primă diletantă” pe scena Beccanului de baștină. Ambii părinți sunt arhetipurile Herdele-
nilor din **Ion**.
- 1889 Familia se mută în comuna Maieru, pe valea Someșului. “În Maieru am trăit cele mai frumoase și mai fericite zile ale vieții mele. Până ce, când să împlinesc zece ani, a trebuit să merg la Năsăud, la liceu.” În scrierile de sertar, la început în limba maghiară, și apoi în limba română, multe amintiri din copilărie aduc pe prim-plan oamenii acestor locuri. Deși localizate în imaginarul Pripas (iden-
tificat de cercetători cu Prislopul în care L.R. avea să locuiască

¹ Existența mai multor *tabele cronologice*, care, în ultimii ani, au însoțit diverse editări din opera lui L. R. (vezi “Biblioteca pentru toți” și colecția “Lyceum”) ne-a determinat ca, respectând profilul volumului de față, să ne concentrăm în această cronologie asupra anilor de ucenicie ai scriitorului și, îndeosebi, asupra locului ocupat de nuvelistică în bibliografia creației lui. Lapidare, celelalte date au mai mult rostul de a fixa cadrul general în care se integrează nuvelistica, *exclusiv* pe parcursul existenței marelui romancier.

mai târziu), unele episoade din **Ion** vor păstra cadrul toponimic și onomastic al Maierului (**Cuibul visurilor**, cum mai este intitulat într-una din povestirile publicate de scriitor).

1891—1895 Urmează cursurile școlii primare. “Cele dintâi plăceri ale slovei tipărite și ale științei de carte tot în Maieru le-am avut, în forma primelor lecturi care m-au pasionat, **Poveștile ardelenesti** ale lui Ion Pop-Reteganul, vreo cinci volume.”

1895—1897 Urmează două clase la Gimnaziul grăniceresc din Năsăud.

1897—1899 Transferat la Școala de băieți din Bistrița (“Polgári fiu iscola”), unde urmează încă trei clase.

1898 Îndrăgostit în clasa a IV-a de liceu, scrie “întâia și ultima poezie”.

1899 *iarna* Fascinat de o tânără actriță dintr-o trupă ambulantă ungurească (“ingenua trupei, de care m-am îndrăgostit nebunește”), scrie un vodevil după modelul celui văzut. Mai târziu, aflat în Budapesta, va cultiva, fără succes, același gen dramatic.

1900—1903 Urmează Școala reală superioară de honvezi din Șopron (Ödenburg, în nord-vestul Ungariei, lângă granița cu Austria).

1901 *iun*. La sfârșitul anului I, obține calificativul “eminent”. Ca și la Bistrița, manifestă o înclinație deosebită pentru studiul limbilor străine.

— La Brașov, apare povestea **Armeanul neguțător și fiul său Gherghel**, folclor prelucrat de Vasile Rebreanu (într-o colecție pentru copii).

1902 După abateri de la regulamentul școlii, este retrogradat din funcția de chestor. La sfârșitul anului II, primește doar “distincția simplă”.

1903 În anul III pierde și “distincția simplă”, din pricina mediei scăzute la “putare”.

1903—1906 Urmează Academia militară “Ludoviceum” din Budap-

esta (deși se simțea atras de medicină, ale cărei cursuri presupuneau cheltuieli inacceptabile). Din nou, în primul an primește distincția de “eminent”).

1906 *1 sept.* Sublocotenent, repartizat la regimentul 2 honvezi regali din Gyula, în sud-estul Ungariei. (Aici, pe lângă îndeletniciri cazone, are numeroase preocupări literare: lecturi, conspecte, proiecte dramaturgice.)

1907 Conspectează numeroase opere din literatura universală, specificând, uneori, data lecturilor (25 apr., 2, 3, 7, 8 și 16 mai, 1, 2 iul.) Între scriitorii excerptați, clasici francezi, ruși, germani, italieni, englezi, unguri. Li se adaugă câteva proiecte de literatură dramatică: **Vetélytársak — Örvény (Rivalii — Vâltoarea);** **ăValkó főhadnagy — Locotenentul Valkói; Gigi (Ghighi),** ultimul cu personaje inspirate din viața “intelighenței” nășăudene.

5 nov. Dată pe o proză inspirată din mediul cazon (“fragment de roman”), reluare a unui conflict literar abordat anterior (Locotenentul Valkó).

14—15 dec. Începe suita de amintiri din copilărie (portrete din Maieru), scrise la început în maghiară, reluate, mai târziu, în românește, proze nepublicate.

— Începe un **Journal** de lector, cu maxime, cugetări, conspecte din literatura universală (Shakespeare, O.Wilde, Schiller, Tolstoi, Hugo, Jokai ș.a.), din creația românească (Anton Pann), precum și cu însemnări de cultură generală (în limbile germană, maghiară, franceză și română — limbi în care citea și scria curent).

20 dec.—6 febr. 1908. La Budapesta și Gyula scrie și transcrie cinci povestiri, în limba maghiară, din ciclul **Szamárlétra (Scara măgarilor)**, satire cu caracter anticazon (volum nepublicat).

1908 *ian.* Sub presiunea unor încurcături bănești, este forțat să demisioneze din armată; în prealabil, scriind în “arest la domiciliu”, se hotărăște să se dedice literaturii (**Journal**-ul surprinde acest mo-

ment).

18 febr. Revine în Prislop — spre disperarea părinților, care îl știuseră domn. (“Aici am luat contact cu țăranul român, aici l-am cunoscut mai bine, aici m-am impregnat de toate suferințele și visurile lui — lucruri care aveau să treacă mai târziu în literatura mea...”)

— Reia vechi proiecte (piese de teatru), precum **Ghighi**, și adaugă altele inspirate din viața țărănească: **Traiul**, **Osânda** ș.a. Citește multe cărți românești, urmărind îndeosebi îmbogățirea vocabularului, șlefuirea limbii literare

mart. Începe un caiet de **Schițe**, între care unele anticipează eroi și episoade din proza matură. Multe subiecte vor fi dezvoltate, la început, în cadrul nuvelisticii. (Datările ating limita 28 apr. 1909).

— Se angajează ajutor de notar în Măgura Ilvei, apoi în Nimigea. *2 sept.* Din București primește vestea că piesa **Osânda** “va fi pusă în citire” (în cele din urmă va fi respinsă).

15 sept. Scrie povestirea **Codrea ăGlasul inimii**. În aceeași toamnă, termină și povestirea **Domnul Ionică**, reluare a unei proze mai vechi, din ciclul **Szamárlétra ăScara măgarilor**. Cu aceste pagini se va adresa mai multor reviste literare de “peste munți” (trimițând scrisori lui G. Ibrăileanu la **Viața românească** din Iași, lui Mihail Dragomirescu la **Convorbiri critice** din București), precum și din Transilvania (corespondând cu O. Tăslăuanu de la **Luceafărul** din Sibiu).

1909 *1 oct.* La Blaj, în **Revista politică și literară** apare povestirea **Talerii** (ultima tipărită în Ardeal, înainte ca L.R. să se stabilească în capitala țării).

15 oct. Termină nuvela **Ofilire**, sub impulsul unor lecturi sado-veniene.

1 nov. Debut în presa românească: la Sibiu, în revista **Luceafărul**,

condusă de O. Goga și O. Tăslăuanu, apare povestirea **Codrea** **ăGlasul inimii**. În aceeași revistă, L.R. va mai publica nuvelele **Ofilire** (15 dec. 1908), **Răfuiala** (28 ian. 1909) și **Nevasta** (16 iun. 1911).

3 nov. Începe un nou jurnal de lector (**Spicuiri**), aplecându-se în mod deosebit asupra paginilor de critică și istorie literară din **Viața românească**, aparținând, mai ales, lui G. Ibrăileanu.

dec. Revine asupra amintirilor din copilărie, scrise la Gyula, de data aceasta sub influența lui Creangă.

1909 24 ian.—21 febr. Încearcă să traducă romanul **Război și pace** de Tolstoi (după o versiune germană).

Începutul anului. Funcționar la primăria din Vărarea.

18 apr. În traducerea lui, revista **Țara noastră** publică poemul **Moartea șoimului** de M. Gorki.

28 apr. Scrisoare din Prislop către Mihail Dragomirescu, propunându-i, spre publicare, o povestire.

20 mai Scrie nuvela **Mâna** (prima variantă a nuvelei **Ocrotitorul**), sub influența lecturilor din Cehov.

toamna Situație materială precară. Are convingerea că nu stăpânește cum se cuvine limba literară românească (“a trebuit să-mi dau seama că, dacă vreau să realizez ceva, trebuie să nimicesc în prealabil, în sufletul meu și în mintea mea, tot ce mi-au împrumutat atâția ani de mediu străin, tocmai la vârsta cea mai accesibilă tuturor influențelor, și că aceasta nu se poate împlini cu adevărat decât acolo unde voi respira o atmosferă românească, absolut pură și ferită de miasmele de până ieri, adică în Țară și mai ales în București”).

12—14 oct. “Întâiul meu contact cu literații români s-a efectuat cu prilejul unui congres al Astrei la Sibiu, unde am fost trimis ca gazetar român. Profitând de această unică ocazie, am și trecut dincoace, la București.”

15 oct. În capitala țării. "Am sosit cu 300 de lei în buzunar... Și aici... aici... aici începe un capitol întunecat al vieții mele, o epocă grea, de luptă dârză cu mizeria și pasiunea de scriitor. ă...î Am venit în contact cu toți corifeii literaturii de atunci. Gârleanu mai ales era marele prozator al epocii. În vremea aceea, am încercat acest gen nou de nuvele, care nu prea era înțeles de gingașii povestitori din jurul meu. Până atunci, nuvela era un fel de anecdotă, scrisă viu, curgător, cu înflorituri de stil, dar fără nici o preocupare a fondului sau a conflictului psihologic."

16 oct. Prima datare pe o proză originală, după sosirea în București: **Volbura dragostei ăCântecul iubirii**.

19 oct. Participă pentru prima oară, la o ședință a cenaclului literar condus de Mihail Dragomirescu, din care mai făceau parte I. Minulescu, E. Gârleanu, Cincinat Pavelescu, D. Nanu, Corneliu Moldovanu, N. Davidescu, Al. Stamatiad, M. Săulescu, M. Sorbul ș.a. Duce cu el o nuvelă, pe care însă nu apucă să o citească.

20 oct. Scrisoare de la Mihail Dragomirescu. "Tartă-mă că aseară am uitat de nuvela dumitale. E drept că, chiar de nu aș fi uitat, n-aș fi vrut să te expun la un nesucces, neștiind calitățile ei de mai înainte. Astăzi însă am citit-o și, te felicit, e foarte interesantă povestea și cu însemnate calități literare. Vrei s-o public în **Convorbiri critice**?"

25 oct. Debut în capitala țării: în revista **Convorbiri critice**, apare nuvela **Volbura dragostei ăCântecul iubirii**. Ea deschide șirul unei însemnate colaborări: **Proștii, Culcușul, Golanii, Dintele** (1910).

6 și 11 nov. Scrisori de încurajare de la Mihail Dragomirescu. Se interesează îndeaproape de ce scrie, îl invită acasă și se oferă să-l ajute să dobândească o slujbă la un ziar.

— Angajat la **Ordinea** (redactor-șef Șt. Antim; în **Răscoala**: Antimiu).

1910 *ian*. Secretar de redacție la **Falanga literară și artistică**, condusă de Mihail Dragomirescu, funcție ce o va deține și la **Convorbiri critice** (“funcții mai mult onorifice”).

ian. Pe baza convenției cu Austro-Ungaria, guvernul budapestan cere autorităților românești extrădarea gazetarului.

15 febr. Mandat de arestare; L.R. este depus la Văcărești.

mai Într-un **Memoriu** adresat autorităților românești, tânărul scriitor menționează că adevărata pricină a cererii de extrădare constă în activitatea sa publicistică pe care, anterior, o desfășurase în slujba “românilor de peste munți”.

4 mai ora 12 noaptea În închisoarea Văcărești, termină nuvela **Culcușul**.

25 mai Publicând în **Convorbiri critice** nuvela **Culcușul**, Mihail Dragomirescu ține să o prefățeze astfel: “Deși nu admitem cruditățile de termeni pe care autorul e nevoit să le pună în gura eroilor săi, totuși, publicăm această novelă, și încă la acest loc de onoare, fiindcă pe lângă o adâncime de concepție puțin comună, e remarcabilă prin pitorescul lumii zugrăvite, prin spiritul de observație, prin energia decepției și mai cu seamă prin originalitatea limbii.”

6 iul. După o lungă detenție la închisoarea Văcărești, este întemnițat la Gyula. Aici scrie **Golanii** și începe să traducă volumul de povestiri **Lelki kalandok (Aventuri spirituale**, Budapesta, 1908), al scriitorului maghiar Szini Gyula. Autorul îi era prieten și — după mărturisiri datând din acele zile (epistola lui L.R. către M. Dragomirescu, la 7 aug. 1910) — împreună ar fi scris mai multe lucrări (“pe când eram la Pesta”). Câteva titluri din volum, îndeosebi din ciclul **Biedermeier kepek (Tablouri Biedermeier)** vor fi publicate, peste ani, la București, în paginile **Universului literar** (1913) și în **Almanahul “Adevărul”** (1914).

11 aug. Proiect sumar al romanului **Zestrea**, datat în închisoarea din Gyula.

16 aug. Eliberat din închisoare, Curtea tribunalului de Apel socoate delictul ispășit după cele șase luni de temniță.

— Popas scurt la Prislop.

15 sept.— ian. 1911 Împreună cu Mihail Sorbul, scoate revista **Scena** (10 numere).

- 1911 apr. Numit secretar al Teatrului Național din Craiova, devine un colaborator de bază al lui Emil Gârleanu, la acea dată directorul instituției. Până în 1912, va avea îndeletniciri diverse: de la întocmirea repertoriului la reclama publicitară; de la traducerea unor piese (**Hoții** de Schiller și **Ofițerul** de Franz Molnar) la pregătirea revistei **Teatrul** (bilunară) etc.

iul. La Craiova sosește și Ștefana (Fanny) Rădulescu (viitoarea soție a scriitorului); ca artistă, va debuta pe scena teatrului din localitate, în piesa **Rapsozii**, de Victor Eftimiu (9 oct. 1911).

sept. La Iași, în revista **Viața românească**, apare nuvela **Filibașă Ocrotitorul**; o versiune anterioară (**Mâna**) fusese terminată, la 20 mai 1911, în București.

11 nov. La Orăștie, revista **Cosânzeana** deschide șirul colaborărilor cu L.R. (majoritatea retipăriri degrozate). Pentru început **Proștii** (la un an după tipărirea în **Convorbiri critice**), urmată de noi reeditări, în 1912—1913. Inedite: **Idilă de la țară** (1912), schiță neglijată la alcătuirea volumelor, și **Armeanul, Armeanca și clubul** (1913), pe care o va prelua în volumul cu titlul... **Idilă de la țară** (fără să fie totuna cu lucrarea amintită mai sus.)

- 1912 În **Almanahul Societății Scriitorilor Români** pe anul 1912, apare poemul în proză **Mărturisire** (amintit de Fanny Rebreanu, în volumul **Cu soțul meu**, ca discretă cerere în căsătorie); proza este o prelucrare a unui text maghiar, **Strófacs (Strofe)**, aparținând prietenului său Szini Gyula.

15 ian. Presat de acute nevoi materiale, începe să publice în revista craioveană **Ramuri**, condusă de C. Șaban-Făgețel, încredințându-i proze minore; pentru început, **Ordonanța d-**

lui colonel (**Din însemnările unui sublocotenent**), traducere a unei mai vechi lucrări din ciclul **Szamárlétra (Scara măgarilor): Az ezredes legénye (Ordonanța colonelului)**. În același an, vor mai apărea **Mărturisire** (reeditare) și **Cinema**.

19 ian./2 febr. Se căsătorește cu Fanny Rădulescu.

11 mart. Scrisoare către C. Șaban-Făgetel, elocventă pentru starea tinerilor căsătoriți: “Neavând la cine apela la Craiova, sunt nevoit să mă dedau la cerșetorie și cum n-am la altcineva aici afară de tine, sunt nevoit să mă cerșetoresc la tine, cu toate că mi-e nepus de penibil”.

20 apr. Cu schița **Strănutarea**, revista **Flacăra**, condusă de C. Banu, deschide șirul colaborărilor cu L.R.; în paginile primei serii, vor mai apărea: **Vrăjmașii**, **Baroneasa** și **Dumnezeu** (toate în 1912); în a doua serie a revistei, L.R. publică **Omul mic și oamenii mari** (1921); **La urma urmelor** (1922). Majoritatea titlurilor vor fi incluse în volume.

1 mai. “Dezangajarea” soției de la Teatrul Național din Craiova (cf. **Registrul de procese-verbale**, 25 apr. 1912) îl determină să părăsească localitatea, stabilindu-se la București. (Artista va fi angajată la Teatrul Național, la intervenția lui I. Al. Brătescu-Voinești.) În Capitală va avea colaborări sporadice la ziare și reviste, fiind copleșit de greutatea materiale. Cei din Prislop îi cer ajutoare cu disperare (“acasă suntem 9 oameni”), deși învățătorul Vasile Rebreanu mai lucrează “ca cancelist” la avocatul Tudor Moisil.

vara Debut editorial : la Orăștie, apare volumul de nuvele **Frământări**, la “Librăria națională”, condusă de Sebastian Borne-misa. În sumar, producții literare tipărite în revistele **Luceafărul** și **Convorbiri critice**: **Dintele**, **Lacrima** a Glasul inimii, **Culcușul**, **Ofilire**, **Răfuiala**, **Nevasta**, **Golanii**, **Cântec de dragoste** a **Cântecul iubirii**, **Proștii**, **Filibaș** a **Ocrotitorul**.

nov.—dec. Devine colaborator permanent al revistei **Rampa** (luni

de vârf.)

- 1913 În timp ce desfășoară o susținută activitate de cronicar teatral, lucrează la romanul **Zestrea**, “încercând dificil în acțiune” (nu s-a păstrat nimic din această pretinsă variantă).

iul. După intrarea României în cel de-al doilea război balcanic (10 iul.), se angajează ca reporter la **Adevărul** (la sfârșitul războiului va fi concediat).

25 aug. Cu schița **Taclalele** (retipărirea schiței **Vrăjmașii**), revista **Universul literar** deschide șirul colaborărilor cu L. R. Mai mult decât în paginile altor publicații, aici vor fi retipărite, de regulă cu titlul schimbat, vechi schițe și nuvele, originale și “prelucrate”. Bibliografia scrierilor înregistrează astfel de colaborări în 1913, 1914, 1915. Câteva inedite: **Sentinela** (1913); **Războiul. Însemnările unui sublocotenent**; **O scenă** (ambele în 1914); **Întâiul gropar** (1926); submediocre, vor fi “uitate” în paginile publicației.

7 dec. Proiect: **Răscoala**, dramă în patru acte.

- 1914 *29 iun.* Între titlurile de până acum, un nume nou: “**Ion**. Roman. L. Rebreanu” (notație datată pe verso-ul unei file oarecare; cf. *Arh. L. R., II, ms. 1*). Vor mai trece ani până când **Zestrea** uceniciei literare va apărea cu noul titlu în librării.

31 iul. La București apare cotidianul **Ziua** sub conducerea lui I. Slavici. Aici L.R. va publica, folosindu-se de pseudonime, cronici dramatice.

17 sept. Dată pe piesa **Jidanul** (trei acte), cu tematică antinaționalistă.

21—28 sept. În **Universul literar** apare studiul **Revoluția lui Horia, Cloșca și Crișan**.

oct.—nov. Redactor la **Scena**.

- 1915 Scrie povestirea istorică **Horia, Cloșca și Crișan**.

26 aug. Termină nuvela **Hora morții**.

- 1916 *apr.* La București apare volumul **Golanii** (Nuvele și schițe), cu o prefață semnată de Mihail Dragomirescu, în editura H. Steinberg. Volumul reia majoritatea pieselor incluse în **Frământări** (1912), adăugând trei inedite. Sumarul: **Golanii; Cuceritorul; Ocrotitorul; Proștii** ăinedităî; **Dintele; Cerșetorul** ăinedităî; **Culcușul; Nevasta; Strănutarea; Pozna** ăinedităî.
- 9 mai—24 iul.* Scrie și transcrie comedia **Cadrilul**.
- În nr. 13 din “Biblioteca Căminul” (București, H. Steinberg) apare volumașul **Mărturisire** (Nuvele și schițe). În sumar: **Mărturisire** ăinedităî; **Răfuiala; Vrajmașii; Lacrima ăGlasul inimii; Armeanul ăIdilă de la țară; Talerii** ăinedităî; **Cântec de dragoste ăCântecul iubirii; Cearta** ăinedităî.
- 27 aug.* România declară război Austro-Ungariei. Fostul ofițer se oferă voluntar în armata română, dar nu i se aprobă cererea. În aceeași zi, reia **Zestrea**.
- 5 nov.* Termină nuvela **Catastrofa**.
- 6 dec.* Armatele germane ocupă Bucureștiul. ”Fugarul” se află într-o situație dificilă. Închis în casă, continuă să scrie la **Ion**.
- 1917 *12—13 mai* Fratele său Emil, ofițer în armata austro-ungară, este acuzat de crimă de dezertare și spionaj, fiind condamnat la moarte (ecouri în lumea romanului **Pădurea spânzuraților**).
- 14 aug.* Termină prima versiune a romanului **Ion**.
- 27 sept.* La București, apare cotidianul **Scena**, în care L.R. va publica articole de teatru.
- 1918 *23 ian.* În Bucureștiul ocupat de trupele germane, ziarul **Lumina**, condus de C. Stere, publică schița **Bibi** (manuscrisul este datat 19 aug. 1915 și poartă dedicația “Pentru Puia, când va fi mare”). Tot aici, în lunile febr. și mart. vor mai apărea: **Norocul; Soacra Sfântului Petru**.
- primăvara* Arestat și anchetat de autoritățile de ocupație, izbutește în cele din urmă să fugă.

mai Ajudat de socialiști, trece în Moldova, locuind o vreme la Iași.
1 aug. Plan detaliat al romanului **Șarpele**, pornind de la drama poezilor Șt. O. Iosif și D. Anghel, ambii îndrăgostiți de Natalia Negru.

toamna Proiectează un volum de nuvele, anticipând, prin atmosferă, problematica romanului **Pădurea Spânzuraților**.

nov. Revine în București.

18 dec. Începe povestirea **Calvarul** (pe care o va termina în mart. 1919).

1919 20 febr. Începe o primă redactare a romanului **Pădurea spânzuraților**.

5 apr. În magazinul ilustrat lunar **Lectura pentru toți** apare nuvela **Catastrofa**.

3 mai Cu schița **Pozna** L.R. începe șirul colaborărilor în revista **Sburătorul**, condusă de E. Lovinescu. În paginile publicației, vor mai apărea, în același an: **A murit o femeie**; **Cântecul lebedei**; **Divorțul**; un fragment din **Calvarul**, iar în 1920, **Ițic Ștrul**, **dezertor**; **Ghinionul**.

— La “Universala-Alcalay” apare volumul **Calvarul**, confesiune literaturizată despre propriile avataturi din timpul primului război mondial (singura ediție antumă).

vara Călătorie cu soția în Transilvania, documentându-se îndeaproape în legătură cu sfârșitul tragic al lui Emil. Reîntors la București, încearcă să scrie la **Pădurea spânzuraților**, fără să izbutească.

nov. Începe să transcrie romanul **Ion**.

29 dec. Premiera comediei **Cadrilul**.

— Un nou volum de nuvele (edite și inedite) : **Răfuiala**, apărut la “Universala-Alcalay”. În sumar: **Bibi. Poveste de copii mici pentru oameni mari** ăinedităi; **Cântecul iubirii**; **Norocul**; **Talerii**; **Cearta**; **Glusul inimii**; **Soacra Sfântului Petru**; **Idilă de la țară**; **Ofilire**; **Barba** (imitație); **Țăranul și coasa**

(imitație); **Răfuiala**. (Cele două imitații se publică pentru prima oară în volum.)

- 1920 20 nov. Apare romanul Ion, prima capodoperă din monumentala creație rebreniană (în timpul vieții scriitorului, va fi retipărit în 1921, 1923, 1925, 1927, 1930, 1939, 1941, 1943).

— Academia Română va acorda scriitorului marele premiu Năsturel.

- 1921 În editura “Viața Românească” apare volumul **Catastrofa** (Trei nuvele). În sumar: **Ițic Ștrul, dezertor** ăinedităi; **Hora morții; Catastrofa** ăinedităi.

— Publică cronici dramatice în **Viața românească**.

— În nr. 1—3 din “Biblioteca universală” a editurii Alcalay și Calafeteanu, apare **Norocul** (Schite și nuvele). În sumar: **Norocul; Strănutarea; Ițic Ștrul, dezertor; Cuceritorul; Bibi. Poveste de copii mici pentru oameni mari; Cerșetorul; Soacra Sfântului Petru**.

— În colecția “Scriitorii români contemporani. Pagini alese”, tipărită de “Casa Școalelor”, apare volumul **Nuvele și schite**. În sumar: **Proștii; Dintele; Ocrotitorul; Nevasta; Catastrofa**; volumul se deschide cu prezentarea unor date biografice.

— Începe prima versiune integrală a romanului **Pădurea spânzuraților** (pe care o va termina la 27 iun. 1922).

- 1922 5 iul—17 nov. Transcrierea romanului.

iarna Apare **Pădurea spânzuraților**. Cartea va primi “Marele premiu al romanului”. (Va fi reeditat în 1922, 1925, 1926, 1928, 1929, 1932, 1940.)

— În editura lui H. Steinberg din București apare a II-a ediție din **Golanii** (Nuvele și schite), cu ilustrații de Fr. Șirato. (Același sumar din 1916.)

- 1923 12 apr. Premiera comediei **Plicul**.

- Ales vicepreședinte la Societatea Scriitorilor Români.
 2 iul. Începe prima versiune a romanului **Adam și Eva**.
 — În revista **Lamura** apare nuvela **Cumpăna dreptății**.
- 1924 15 nov. Împreună cu Al. Dominic, publică săptămânalul **Mișcarea literară** (până în oct. 1925).
 — O nouă reeditare : **Trei nuvele**, la editura “Cultura Națională”. În sumar: **Catastrofa; Ițic Ștrul, dezertor; Hora morții**.
- 1925 14 ian. Sfârșește prima versiune a romanului **Adam și Eva**.
 mart. Termină și versiunea pentru tipar.
 mai Apare romanul **Adam și Eva**.
 — Editura “Cartea Românească” din București tipărește a III-a ediție din **Golanii**. Sumar revăzut: **Proștii; Dintele; Bibi** ăinedităî; **Norocul** ăinedităî; **Cuceritorul; Nevasta; Cântecul iubirii; Strănutarea; Vrăjmașii** ăinedităî; **Soacra Sfântului Petru** ăprelucrare inedităî; **Idilă de la țară** ăinedităî; **Ocroitorul; Culcușul; Cerșetorul; Pozna; Golanii**.
 — Este ales președinte al Societății Scriitorilor Români.
- 1926 17mart. Premiera piesei **Apostolii**.
sfârșitul anului Plecând de la proiectul unei nuvele (**Nebunul**), plănuește volumul **Ciuleandra**.
- 1927 2—10 mart. Scrie prima versiune a romanului pomenit mai sus.
 9 iul.—8 aug. A doua versiune manuscrisă.
 — Apare **Ciuleandra** (reeditări în 1927, 1928, 1934, 1941, 1942).
 — Un nou volum, cvasi-inedit: **Cuibul visurilor** (Nuvele și schițe), editat de “Casa Școalelor”. În sumar: **Cuibul visurilor; Omul mic și oamenii mari; Cumpăna dreptății; La urma urmelor; Cântecul lebedei; Ghinionul; Dumnezeu; Fiara; A murit o femeie** ătoate inedite, “parabola” **Dumnezeu** fiind după Lev Tolstoi; **Răfuiala; Țăranul și coasa** ăimitației.

- În colecția “Manuscriptum” apare volumul **Cântecul lebedei**, cuprinzând facsimilul manuscriselor **Cântecul lebedei** și **Cuibul visurilor**; volumul se deschide cu o scurtă biografie a lui L. R. și cu un portret al său desenat de pictorul Jean Al. Steriadi.
- 1928 *aug.* Începe romanul **Crăișorul**.
dec. Este numit director al Teatrului Național din București, funcție ce o va deține vreme de un an.
 — În nr. 1150—1150 bis din colecția “Biblioteca pentru toți”, apare volumul **Cântecul iubirii** (Nuvele și schițe), la editura “Universala-Alcalay”. În sumar **Cântecul iubirii**; **Bibi**; **Vrăjmașii**; **Pozna**; **Catastrofa**.
 — Editura “Cartea Românească” din București publică a IV-a ediție din **Golanii**. (Același sumar din 1925.)
- 1929 La însărcinarea primului ministru, lucrează la proiectele de organizare a Direcției Educației Poporului, al cărei conducător va deveni la începutul anului următor.
 — Apare romanul **Crăișorul** (va fi reeditat în 1930, 1940, 1942, 1944).
 — Scriitorului i se conferă Premiul Național pentru proză.
- 1930 *19 nov.* În urma unor cumplite dezamăgiri înregistrate în conducerea treburilor publice, L.R. demisionează din conducerea Direcției Educației Poporului.
 — Cumpără o casă și o vișoară la Valea Mare (lângă Pitești), unde vor fi scrise majoritatea cărților sale de acum încolo.
- 1931 Scrie și editează (25 iulie) volumul **Metropole**, cu însemnări de călătorie (Berlin, Roma, Paris).
12 aug.—28 sept. Variantă abandonată din **Răscoala**.
- 1932 *20 febr.* Tipărește, la București, **România literară** (apare până la 6 ian. 1934).
 — O nouă reeditare: **Ițic Ștrul, dezertor** (Trei nuvele cu 30

- gravuri în lemn de Paul Konrad Honich), la “Cartea Românească”. În sumar: **Îțic Ștrul, dezertor; Catastrofa; Fapt divers** ă Hora morții.
- 8 mai—11 dec. Scribe versiunea definitivă a romanului **Răscola**. sfârșit dec. Apare romanul.
- 1933 25 dec. În **Cuvântul**, o nuvelă inedită: **Umbre**.
- 1934 22 ian.—30 apr. Scribe versiunea pentru tipar a romanului **Jar**, ce se va tipări până la finele anului (reeditări în 1939, 1941, 1942, 1944).
- 1935 În volumul **Nuvelle inedite**, culegere din creația prozatorilor contemporani, L.R. publică, la Editura “Adevărul”, povestirea **Dincolo**, reluată peste ani în **Amalgam** (1943).
- 1936 Apare volumul **Calea sufletului** (Trei povestiri), fragmente din romanul **Adam și Eva**.
— În nr. 14 din colecția “Cartea Satului” apare culegerea de nuvele **Oameni de pe Someș**, la Editura Fundațiilor Regale. În sumar: **Dumnezeu; Cerșetorul; Proștii; Răfuiala; Nevasta; Pozna; Dintele; Hora morții; Cuibul visurilor**.
- 1937 1 mart.—11 iul. Versiunea abandonată a romanului **Gorila**. 18 iul. Reia cartea de la început.
- 1938 iun. Apare romanul **Gorila**.
- 1939 26 mai După multe tergiversări, este ales membru al Academiei Române, la propunerea lui Mihail Sadoveanu.
- 1940 mart. Apare romanul **Amândoi**.
- 1941 *începutul anului*. Este numit din nou director al Teatrului Național.
— Acceptă numirea de director al cotidianului **Viața** (fără o participare esențială).
- 1942 ian. Conferințe despre cultura românească la Berlin, München, Stuttgart, Leipzig, Dresda, Görlitz, Breslau, Viena.

mart. La Zagreb și Weimar, călătorii prilejuite de constituirea societății culturale pan-europene. Aici va susține că “nu vrem nici un fel de politică, ci numai literatură”.

1943 Apare volumul **Amalgam** (articole, studii, conferințe, cronici dramatice și o nuvelă: **Dincolo**).

1944 *4 apr.* Grav bolnav, se retrage la Valea Mare, fără să mai revadă vreodată Bucureștii (un control radiologic semnalase, încă din ian., “opacitate suspectă la plămânul drept”).

7 iul. Din **Jurnalul** său: ”Perspective puține de salvare, dată fiind vârsta mea, chistul din plămânul drept, emfizemul vechi și bronșita cronică”.

— În nr. 9 din colecția “Cartea refugiatului ardelean”, apare o culegere de **Nuvele** (cu chipuri desenate de Aurel Jiquidî), sub auspiciile Căminului cultural Avram Iancu al refugiaților ardeleani. În sumar : **Pozna; Nevasta; Răfuiala; Proștii.**

1 sept. Încetează din viață la Valea Mare, în vârstă de 59 de ani. Peste câteva luni va fi deshumat și reînhumat la Cimitirul Belu din București.

CIULEANDRA

*...și nu știi că tu ești ticălos
și mișel și sărac și orb și gol.*

Apocalipsis, III—17

I

— Taci!... Taci!... Taci!...

O prăvălise pe sofa și, cu genunchiul drept, îi zdrobea sâni. Degetele și le înfipsea în gâtul ei plin și alb parc-ar fi vrut să înăbușe un răspuns de care se temea. Îi simțea corpul zvârcolindu-se, întocmai ca sub o îmbrățișare fierbinte, și zvârcolirea îl înfuria mai nătâng.

— Taci!... Taci!...

Repeta același cuvânt, cu același glas horcăit, forăind pe nas rar, prelung. Ochii lui umflați nu vedeau totuși nimic, ca și când s-ar fi coborât peste ei un obositor vâl roșu...

Într-un târziu, o atingere molatecă îi cuprinse brațele, numai câteva clipe, și apoi se topi, neputincioasă. El își dădu seama, ca prin vis, că trebuie să fie mâinile ei, încercând să se apere. Și atunci, deodată și foarte deslușit, își auzi propria-i voce, aspră, strâmbă, gâfâită, răbufnind ca dintr-o adâncime de pivniță. Îi trecu fulgerător prin gând, “ce glas!” și îndată, parcă și-ar fi recăpătat brusc vederea, zări două globuri albe, sticloase, aproape ieșite din orbite, cu o fină

rețea de vinișoare roșii încercuind o pată rotundă albastră-viorie: ochii ei înmărmuriți într-o lucire de spaimă resemnată. Privirea îl ustura ca o muștrare nesuferită:

— Ta... a...

Vruse să strige, dar acumă sunetele i se sfărâmau în cerul gurii, hârâitoare și uscate, iar globurile albe în aceeași vreme se măreau mereu și se împreunau într-un disc cenușiu, care apoi începea să se învârtască amețitor împrejurul petei albastre nemișcate. Un simțământ greu de leșin îi înmuie brațele. I se părea că are să se prăbușească și căuta desperat un sprijin...

Ca trezit dintr-un coșmar, sări trei pași înapoi. Degetele îi rămaseră rășchirate și țepene. Se uită împrejur năucit. Făcea eforturi să se orienteze. Razele becurilor, gălbui și filtrate, îl dureau, ca și când ar fi intrat repede, după un întuneric mare, într-o lumină orbitoare. Toate lucrurile i se înfățișau cu reliefuri neobișnuite. Lângă sofa, blana de urs alb se zbârlise, iar capul cu ochii morți, de sticlă, îl privea căscând gura către el, amenințător. În cămin două buturuge mocneau cu flăcări galbene, ce se răsuceau și se întindeau mânioase ca niște limbi de balaur. Între cele două ferestre dinspre stradă, consola, cu oglinda până-n tavan, încărcată de pufuri, borcane, sticlute și alte obiecte, din arsenalul de întreținere a frumuseții feminine, părea o ființă vie încremenită de rușine.

Ajunse lângă ușa dormitorului, potrivindu-și manșetele și mânecile boțite, dar uitându-se mereu uluit la sofaua pe care ea zăcea neclintită, cu capul spre dânsul, încât îi vedea numai creștetul puțin aplecat în dreapta, pieptul decoltat și rochia mototolită. Milioane de gânduri îi plouau în minte și se ciocneau în zgomote surde. Când, după un răstimp, i se

mai potoli inima, observă că singurul zgomot în lume îl făcea respirația lui ostenită; încolo o tăcere blândă, moleșitoare; chiar focul în cămin ardea acum atât de lin, parc-ar fi fost un foc imaterial. Numai căldura era sugrumătoare. Sudorile îi curgeau pe obraji ca lacrimile. Și totuși mai rău îl supăra tăcerea încât, ca s-o alunge, rosti:

— Madeleine!

Căutase să fie dulce și se înspăimântă de glasul care parcă era al unui străin dușmănos. Își aminti că tot astfel îl mirase același glas adineori când... Și deodată se simți copleșit de o rușine mare, parcă s-ar fi pomenit gol în mijlocul unei mulțimi batjocoritoare. Își dădea seama că, deși avea ochii ațintiți asupra sofalei, sufletul lui nu voia să vadă nimica de frică să nu trebuiască a înțelege prea curând.

— Madeleine! murmură apoi din nou, cu umilință, ca și când ar fi încercat să ispășească o faptă printr-un cuvânt.

Câteva clipe avu simultan toate certitudinile: că trăiește și că e moartă, că a ucis-o și că n-a ucis-o, că nu s-a întâmpat nimic și că s-a sfârșit tot... În aceleași clipe însă își mai reamintea cum, pe când se năpustise asupra ei, îi stăruise în creieri, ca o poruncă, gândul că trebuie s-o omoare și că totuși n-are să moară...

Deodată, într-un fior de spaimă, zări, drept în față, un tânăr cu părul negru, puțin vâlvoit, cu figura rasă, fină, ovală și răvășită, cu ochii rătăciți, îmbrăcat în frac, dar cu manșetele ieșite din mâneci, cu plastronul frământat și o aripă a gulerului ridicată până la ureche, ca la eroii aristocratici în filmele americane, după o încăierare de box cu rivalul burghez... Tresări când își recunosc chipul în oglindă.

“Bietul Puiu Faranga!” făcu dânsul, schițând un surâs trist, pe care cel din oglindă i-l întoarse prompt.

Surâsul însă îi îngheță brusc pe față ca o mască. În

oglinadă, de pe sofa, cu capul plecat ușor într-o parte, Madeleine îl privea cu ochii foarte mari și albi și cu o figură parcă disprețuitoare. Buimăcit porni spre ea, dar un zgomot îi reteză mișcarea. Brațul Madeleinei, alb și rotund, alunecase jos, oprindu-se pe gâtul ursului parc-ar fi vrut să-l alinte.

Acum Puiu Faranga avu fulgerător revelația realității. Ochii ei păreau vii, brațul ei se lăsase într-o mișcare vie — și tocmai acestea îi spuseră mai limpede că nu mai e nici o speranță. Spaima că a stins o viață omenească i se răsucea în suflet ca un pumnal. Nu mai știa ce să facă, și neștiința aceasta îl umplea de groază, iar liniștea dimprejur îl sugruma. Întoarse deodată spatele cu o sfortare cruntă, ca și când și-ar fi smuls picioarele dintr-o țintuire, și porni afară pe ușa deschisă a dormitorului. În șira spinării o mână urmăritoare îl trăgea înapoi...

II

Avea pașii șovăitori și clătinați ca un om beat. Trecu prin odaia de dormit, în care ardea un singur bec albastru, ochi pânditor, apoi printr-un salonaș întunecos, ieși în hall, unde era o lumină supărător de vie, și se repezi la o ușă închisă în fața căreia se opri, parcă i s-ar fi sleit puterile. Pe urmă totuși se pomeni înlăuntru, zvârlit ca de un vânt năprasnic, bâiguind:

— Tată!... Tată!...

Bătrânul Policarp Faranga se ridică speriat de după birou. Văzând pe fiul său, îl apostrofă puțin nervos:

— *Tu es fou?*

Când auzi glasul tatălui, Puiu se simți mai zdrobit. Groa-

za i se risipi și făcu loc unei desperări amețitoare. Se apropiu de birou și se prăbuși istovit în fotoliul larg de piele. Bătrânul, în picioare, îl examina ceremonios și jicnit pentru necuviința lui de-a se fi rostogolit pe scaun înainte să-l fi poftit. Era și el în frac, cu pieptul plin de decorații peste care se așternea barba-i maiestoasă, argintie și deosebit de îngrijită. Îi plăcea să apară mereu serios și măsurat, nu numai în lume, dar chiar față de sine însuși. Înalt, robust, își purta cei șasezeci și trei de ani cu o demnitate aproape trufașă, inspirând în jurul său respect spontan... Fiindcă Puiu tăcea, își călcă pe inimă în cele din urmă și-l întrebă:

— *Mais parle donc, voyons, parle! Qu'est-ce que tu as?*

Tânărul întoarse spre dânsul niște ochi stinși, răcăcitori. Se gândea cum să-i spună ce s-a întâmplat și nu găsea cuvintele potrivite. Izbucni fără șir:

— Tată... am făcut... nu știu... a murit Madeleine...

Faranga, parc-ar fi primit o săgeată în inimă, se cutremură:

— Ce-ai zis?... Madeleine? Tu?... Imposibil!...

Încercă să citească adevărul în ochii lui, dar Puiu plecase iar capul. Un răstimp bătrânul mai stătu, frământând în minte serii de întrebări, sprijinit cu amândouă mâinile de dunga mesei, înțepat ca un judecător fără experiență în fața unui acuzat misterios. În sfârșit ocoli biroul, veni lângă Puiu și-l apucă de umăr:

— Unde este?...

Nu termină întrebarea și nici răspunsul nu-l așteptă decât o secundă. Ca și când mișcarea împrejurul biroului i-ar fi schimbat mersul gândurilor, porni îndată spre ieșire, lăsând ușa larg deschisă...

Puiu căzuse într-o toropeală cenușie, neclintit, parcă habar n-ar fi avut pentru ce se află aici. Gândurile îi erau

acum un haos apăsător în care nimic nu izbutea să se închege într-o formă lămurită. Pe subt șivoiul crâmpeliilor de gânduri însă sufletul lui înțelegea clar că tatăl său s-a dus acolo, să vadă și să se convingă dacă e adevărat că Madeleine... Astfel auzi foarte bine pașii rari, apăsați ai bătrânului și simți că ușa a rămas deschisă. Pe urmă deosebi glasul tantei Matilda, cu respirația grea și grăbită de urcarea scării, scuzându-se că a întârziat nu din vina ei, ci a șoferului care tocmai când să plece a găsit ceva de reparat la automobil... În sufletul lui Puiu rășări pe loc confirmarea: da, numai ea e vinovată căci, dacă ea venea la timp, nu s-ar fi întâmplat nimica... Bătrânul răspunse ceva Matildei. Puiu nu prinse înțelesul cuvintelor, dar auzi îndată pe tante Matilda scâncindu-se, cu întrebări scurte, insistente, alergând după Faranga. Glasurile și pașii lor se pierdură pe coridor subt cutropirea unui plâns ascuțit, prelung și săcăitor, al jupânesei care, desigur, întorcându-se în budoar, a aflat pe stăpână-sa rece și a venit să dea alarma. Urmă o tăcere și apoi niște fâșăituri de pași sfioși. Puiu simțea că trebuie să fie feciorul care arde de curiozitate. Peste câteva momente îl auzi, în ușă, zicând candid:

— M-ați sunat d-voastră, conașule?

Îi făcu semn cu mâna să plece. Feciorul închise ușa fără zgomot, ca la o cameră de bolnav.

Pe urmă tăcerea se înțeleni grea, înăbușitoare. Biroul vast se împăienjenea într-un somn afund. Puiu, încremenit, nici nu mai cuteza să încerce vreo mișcare. Doar gândul că bătrânul nu se mai întoarce îl ustura din ce în ce mai dureros. De la dânsul aștepta acuma mântuirea. El însuși nu se simțea capabil nici măcar să cugete. De altfel, totdeauna, și mai ales în ceasurile grele, bătrânul singur lua hotărârile trebuincioase.

Ceea ce îl îngrozea acum era că vremea trecea atât de încet. I se părea că s-au scurs ore întregi de când a ieșit bătrânul. Licăriri de speranță îi înfloreau în inimă: dacă nu vine, înseamnă că poate Madeleine totuși n-a murit... Speranța însă îl întrista pentru că o simțea deșartă și nu făcea decât să-i reamintească mereu întâmplarea pe care el se silea să o șteargă din minte.

În sfârșit nu mai putu îndura tăcerea. Se sculă. Voia să plece, oriunde, dar să nu mai fie singur. Chiar atunci apărui în ușă tatăl său urmat de tante Matilda. Puiu înțepeni lângă birou, cu ochii nerăbdători spre bătrânul care trecu fără să-l privească. În schimb, Matilda, plânsă și amărâtă, se repezi la dânsul și-l îmbrățișă ocrotitor:

— *Ah, quel terrible malheur, pauvre petit* Puiu!

Matilda era soră cu mama lui Puiu. Rămasă văduvă foarte tânără și fără copii, își împărțise toată inima ei între operele de binefacere și nepoțelul Puiu, mai cu seamă că sărmănelul avusese nenorocirea să piardă pe maică-sa micuț de tot. Împlinea acum vreo cincizeci de ani, era înaltă, uscățivă și nobilă, se înduioșa ușor și vorbea multe și nevrute.

Auzind-o, Faranga îi zise supărat:

— Aide, Tilda, ajunge! Să lăsăm lamentările!... Tu du-te mai bine dincolo, că aici noi avem de lucru!

— *Mais si, mais si* — murmură Matilda ștergându-și ochii. *Pauvre Madeleine!... Oh, la pauvrete!...* Ce catastrofă! Iacă, plec!... Puiu scump, fii tare! Durerile și nenorocirile pentru oameni sunt lăsate de Dumnezeu!... Nu-ți pierde cumpătul și nu dispera, *pauvre petit* Puișor!...

Îl îmbrățișă iar și-l sărută, plângând, pe amândoi obraji. Porni. Din ușă mai zise bătrânului:

— Fii și tu calm, Poly, te implor!... Și dacă aveți nevoie de mine, să mă chemați negreșit!

III

Policarp Faranga umbla de colo până colo prin biurou, cu mâinile la spate, cu fruntea în pământ, în vreme ce Puiu stătea în același loc, urmărind din privire toate mișcările bătrânului, grele, îndurerate. Părea că sub povara gândurilor, chiar silueta lui mândră se gârbovea văzând cu ochii.

Niciodată Faranga, în viața-i bogată totuși în evenimente, nu primise o lovitură atât de neașteptată și de cruntă. Puiu îi fusese toată nădejdea, mai ales de când anii se înmulțiseră pe umerii lui. El era singurul vlăstar al familiei Faranga și printr-însul familia aceasta, de obârșie străveche boierească, trebuia să se perpetueze. Cu nimica nu se mândrea mai mult bătrânul decât cu neamul său. Își urmărea ascendența până la Vlad Țepeș. Descoperise undeva, și povestea bucuros oricui, că aprigul voievod muntean ar fi dat odată boierilor drept pildă de cinste și credință pe un Faranga. În cursul veacurilor familia a sărăcit de câteva ori, dar totdeauna a știut să-și păstreze nepătat numele... Moștenise, împreună cu un frate, o avere frumoasă. Dar fratele s-a prăpădit în vârstă plătândă și așa a rămas el singur cu numele și averea familiei. S-a însurat pe la treizeci de ani, după ce a gustat toate plăcerile vieții ușoare, obligatoare pentru oamenii bogați și fără ocupație. Olga Dobrescu, ființă gingașă, a fost o soție ideală: bună, frumoasă, indulgentă, cu avere. Închidea ochii la numeroasele escapade pe care Poly le-a continuat și după căsătorie. În al patrulea an, a venit pe lume Puiu, iar după alți patru Olga s-a stins. De-abia când a pierdut-o pe ea a dobândit dragostea cea mare pentru copil și a înțeles

însemnătatea lui pentru viitorul familiei. Tot atunci a pus cruce și vieții ușoare, intrând în politică, spre a avea o meserie. Cu avere și nume a făcut repede carieră. Urmase odinioară niște vagi cursuri de drept, dar, firește, fără a practica vreodată avocatura. Diploma îi oferea acum posibilitatea să se considere și să fie considerat jurist. I se descoperi, de către prieteni și ziariști binevoitori, chiar oarecare talent oratoric și astfel toată lumea aplaudă când, printr-o împrejurare fericită, i se încredință portofoliul justiției. Deveni omul serios și grav care a rămas până azi. Purta, de când se însurase, ca un trofeu, o barbă superbă. Ea i-a câștigat odinioară celebritatea boulevardieră bucureșteană: cea mai frumoasă și mai îngrijită barbă din România. Tot ea îi împrumuta acum bună parte din prestigiul necesar unui om politic cu răspundere. Pentru că sub ministeriatul său de câteva luni s-a votat o lege bună, s-a ales cu stima cercurilor judecătorești și cu epitetul măgulitor “omul justiției”. Nici nu se mai putea închipui să se facă ceva în domeniul dreptății fără a se cere părerea lui autorizată, fie la putere, fie în opoziție.

Puiu a crescut înfășurat în dragostea lui idolatră. Iubea într-însul nu numai pe copilul său și amintirea mamei copilului, ci pe continuatorul neamului. Se iubea pe sine însuși. Îi părea rău de viața de odinioară și-l muncea teama să nu se răsfrângă asupra copilului păcatele tinereții lui desfrânate. Băiatul era plăpând, ca și maică-sa. Și din pricina aceasta l-a ocrotit mai sârguitor...

În mers mașinal, Faranga își depăna amintiri și frământa regrete. O clipă se opri și se uită plin de duioșie la Puiu care stătea mereu în picioare, pironit într-o așteptare tulbure. Îi șopti blând:

— Șezi, Puiule...

Tânărul răspunse cu o privire întrebătoare. Se așeză. Bătrânul însă își reluă plimbarea, ca și când mergând în trecut ar fi vrut să ajungă la o țintă în viitor... Toate ocrotirile lui zadarnice au fost. S-a gândit să-l însoare cu o fată prin care să se regenereze și împros păteze sângele neamului. Căsătoriile între odrasle de familii prea vechi dau progeneri șubrede. Când e prea albastru, sângele e un stigmat de degenerescență. L-a însurat de timpuriu tocmai ca să-l ferească de viața pe care a dus-o el însuși. Puiu totuși a urmat tradiția. Căsnicia nu l-a împiedicat, ba l-a stimulat. Și l-a adus în halul de azi.

Faranga se așeză deodată la birou, calm, hotărât, Puiu căută să-i întâlnească privirea și nu reuși. Bătrânul stătu câteva secunde pe gânduri, ca și când ar fi căutat o frază sau un cuvânt, apoi luă brusc telefonul:

— Alo... Centrala?... Dă-mi, te rog, prefectura poliției!

Puiu îngălbeni. Realitatea întreagă i se înfățișă la auzul unui singur cuvânt. Bâlbâi spăimântat:

— Ce vrei să faci, tată?

Faranga răspunse în telefon:

— Dă-mi pe domnul prefect! Și peste un minut: Domnul prefect?... Aici Policarp Faranga... Da, chiar eu sunt, dragă Nicule!... Nu, n-am plecat și nici nu mai pot pleca... Eram tocmai îmbrăcați, dar s-a întâmplat o mare, foarte mare nenorocire în familie... Ba da, nu exagerez deloc, foarte mare, repet! Închipuiește-ți, copilul meu, Puiu, într-un moment de rătăcire, desigur, a omorât pe Madeleine, pe nevastă-sa...

Aparatul îi tremura în mână. Se uita, vorbind, în ochii lui Puiu, care se zbuciuma să-i ghicească gândul.

— Da, într-adevăr, de necrezut... Și cu toate astea... Te rog dar să te ostenești numaidecât până la mine, să vedem ce-i de făcut... Te rog!... Firește, evident, trebuie să aduci și

pe procurorul de serviciu...

Așeză receptorul pe furcă și rămase cu mâna întinsă și cu ochii țintă la Puiu.

— L-ai chemat să mă aresteze? întrebă tânărul, fără pic de sânge în obraji, cu glasul răgușit.

Faranga avu un zâmbet straniu:

— Tu nu te așteptai la urmări? La nimic?

— Da... Ba da — murmură Puiu, după o pauză, frânt, plecând capul.

— Sper că-ți dai seama ce-ai făcut?

— Am greșit — șopti Puiu mai răgușit ca adineaori.

— Ei bine, ești un asasin! scrâșni bătrânul, parc-ar fi smuls cuvântul cu un vârf de cuțit. Un Faranga ucigaș, ordinar, ca orice derbedeu... Ah!

Sfârâmă între degete o foaie de hârtie. Se potoli îndată și adăugă:

— Dar acuma nu mai e timp de pierdut cu vorbe zădărnice. În zece minute prefectul va fi aici. Până atunci trebuie să te hotărăști și să alegi!

Puiu ridică o privire uluită:

— Ce să aleg, tată?

Bătrânul Faranga își reveni încurcat:

— Așa-i, încă nu-ți spusei... Mi s-a părut că...

Zăbovi puțin până să-și ordoneze gândurile. Apoi se sculă, se apropie și se lăsă în fața lui, pe celălalt fotoliu. Urmă cu o voce moale, în care era și imputare, și milă:

— Nu te-am descusut deloc, adevărat... Nu te-am întrebat nici de ce ai omorât-o și nici cum ai omorât-o... Ar fi fost și de prisos. Moartea vorbește mai elocvent ca toate frazele. Și totuși nu pot să nu mă întreb mereu pe mine însumi cum s-a putut găsi un om, și încă copilul meu, care să asasineze

o ființă atât de bună ca Madeleine?... Pe Mădălina noastră!... Care ți-a tolerat tot, tot, care n-a vrut nici măcar să audă despre murdăriile tale multiple și continue!... E extraordinar, pur și simplu extraordinar!

— Nici eu nu știu, tată — zise foarte sincer tânărul, frângându-și mâinile și abia reținându-și lacrimile.

— Cred, cred! aprobă Faranga și cu vorba și cu capul. Da, a fost o rătăcire, un moment de nebunie subită... Numai așa s-ar putea explica o faptă atât de inexplicabilă și o crimă atât de monstruoasă. Căci, oricât de ticălos erai altfel, de o înșelai cu toate femeile posibile și imposibile, aveam impresia că în fond tot pe Mădălina o iubeai cu adevărat. Lasă că nici nu se putea să n-o iubești. Cine a cunoscut-o a îndrăgit-o. Și apoi tu însuși, doar din dragoste ai luat-o...

— Am iubit-o mult, nespus de mult, tată — făcu Puiu cu ochii în gol și parcă pipăindu-și sufletul. Mult de tot și cu toate astea vezi bine cum... (Tăcu și apoi adăugă aproape în șoaptă:) Poate că mi-am pierdut mințile...

Bătrânul avu o tresărire. Și, ca și când i-ar fi părut rău că s-a înmuiat, vocea îi redeveni aspră:

— Toate acestea sunt acum vorbe sterpe. Realitatea este că vine prefectul cu procurorul. Crima naște ispășirea. Vasăzică...

Șovăi. Poate că nici el nu era încă deplin lămurit ce vrea. Scormonea cuvinte ca să-și lege între timp ideile:

— Trebuie să înțelegi că asemenea faptă nu poate rămâne fără sancțiune...

— N-ar fi fost oare mai bine să mă sinucid, tată? întrebă Puiu deodată, cu o lucire în ochi.

Faranga îl privi lung și puțin disprețuitor:

— Ar fi fost o soluție și asta, evident, dar acum a prea

târziu. Cine știe dacă ar fi fost cea mai bună? Mi-ar fi ușurat situația pentru moment și totuși aș fi rămas fără nici o umbră de speranță... De altfel sinuciderea e un gest spontan, ca și uciderea. Dacă n-ai fost capabil s-o execuți imediat...

Disprețul din privirea bătrânului și ironia cuvintelor lui întărită pe Puiu:

— Mă crezi și laș, tată?

— Asasinii sunt de obicei lași — ripostă Faranga cu o răceală tăioasă.

Tânărul, biciuit, sări în picioare, încercând să protesteze.

— Stai jos! porunci tatăl. Nu-ți lua aere de cavaler fără prihană, că nu te-au prins niciodată și cu atât mai puțin te-ar prinde azi! Ce dumnezeu, tot nu pricepi?

— Dacă d-ta crezi că, în situația în care am ajuns, n-ai nimic mai bun de făcut decât să mă insulti...

Faranga îl întrerupse cu o vioiciune surprinzătoare, copleșit deodată de durere și cu un glas muiat în lacrimi:

— A, dar tu cât mi-ai insultat inima cu fapta asta mârșavă! Ai zdrobit tot, Puiule, tot ce am crezut că am și tot ce nădăjduiam în viitor! Unicul copil al lui Policarp Faranga e un ucigaș ordinar — îți dai tu seama ce poate să însemne asta pentru mine? Și barem dacă ai fi avut o nevastă păcătoasă, care te-ar fi înșelat sau ți-ar fi făcut altminteri zile amare, dacă... Dar Madeleine a fost un înger! O știe toată lumea. Peste puțină să te gândești că ai convinge pe cineva că e la mijloc o crimă pasională care, oricum, ar mai fi scuizabilă până la un punct. Nu, e o crimă ordinară, odioasă, îngrozitor de ordinară!

Se opri să se reculeagă. Îi era frică să nu-l podidească plânsul. Puiu însuși se ghemui în fotoliu, simțind în spinare, ca o apăsare cumplită, greutatea faptei din ce în ce mai mare.

— Și totuși ești copilul meu și trebuie să caut să te salvez!

reluă Faranga cu emoție stăpânită. Altfel ar fi să te aresteze, să te arunce în pușcărie, să se facă o instrucție, cu răscoliri de săltare și apoi un proces în stil mare, cu masă specială pentru ziarști, cu scormonirea tuturor intimităților și tainelor familiei... Asta însă ar însemna terfelirea definitivă și pentru totdeauna a numelui Faranga și scoaterea noastră din rândul oamenilor de omenie — prin urmare, asta nu se poate! Rămâne cealaltă modalitate... singură...

Tânărul nu se mai mișcă, parc-ar fi înmărmurit în fața perspectivelor pe care el însuși le avusese confuze și care, prin glasul tatălui său, deveneau de o claritate exasperantă.

— Un Faranga nu poate fi criminal de rând! urmă bătrânul mai energic. Nu se poate!... Și dacă totuși un Faranga a săvârșit o crimă de rând, n-a putut-o face decât din nebunie! Un moment de nebunie criminală e admisibil într-un neam al cărui sânge, prin vechime, s-a sărbezit sau s-a îngroșat prea mult...

Ca și când n-ar fi înțeles bine, Puiu întrebă cu mai multă mirare în ochi decât în glas:

— Vrei să mă declari nebun?

— Vreau să te salvez! accentuă tatăl. În loc să mergi la închisoare, vei intra într-o casă de sănătate, unde vei sta sub observație medicală un răstimp. Pe urmă te vom interna pentru câteva luni, să zicem, într-un sanatoriu bun, unde va fi în străinătate, și astfel vei putea începe o viață nouă, cu un nume care nu va fi fost degradat cu totul. Va depinde numai și numai de tine să dovedești lumii că fapta ta de azi a fost o rătăcire nenorocită... A, firește, socoteala cu tine însuși, cu sufletul tău, ai să ți-o faci singur! Ispășirea inevitabilă pentru imensa-ți nedreptate față de sărmana Mădălina se va depăna în conștiința ta fără ca eu să-ți mai pot fi de

ajutor...

Puiu deschise gura, să zică ceva, și rămase cu gura căscată, parcă i s-ar fi încheștat fălcile. Bătrânul aștepta răspuns și se supără când, în sfârșit, îl auzi în formă de întrebare timidă:

— Adineauri m-ai îndemnat să aleg?

— Da? făcu Faranga. Posibil... Acum însă te sfătuiesc, mai mult, îți cer să nu alegi! Trebuie să faci cum am hotărât eu! Căci în joc nu ești doar tu, cu persoana ta, ci sunt și eu, și, împreună cu noi, toți strămoșii noștri. Prin urmare...

— Prin urmare, trebuie să fiu nebun! murmură Puiu abătut, uitându-se peste capul bătrânului, într-un gol îndepărtat.

— Mai bine nebun decât ocnaș! răsună crud răspunsul tatălui.

Se făcu o pauză lungă. Apoi glasul lui Puiu șerpui ca o tânguire:

— Și dacă nu voi reuși?

— Trebuie! porunci Faranga. De altminteri despre asta răspund eu. Țara îmi datorește măcar atâta în schimbul serviciilor multe ce i le-am adus.

Iar se făcu tăcere. În aer pluteau întrebări, îndoieli și speranțe într-un vălmășag apăsător. Apoi, în clipa când Puiu vru să mai spună ceva, apăru în ușă feciorul:

— Conașule, a venit domnul prefect...

Amândoi tresăriră ca deșteptați dintr-o lume străină.

— Da, bine — zise Faranga, reculegându-se, cu o emoție care îi schimba glasul. Tu așteaptă-ne aici — adăugă către Puiu. Mă duc cu ei întâi acolo... În orice caz, curaj și încredere! Aranjează-te puțin până ce venim!

Plecă repede. Mersul grăbit îi ședea rău și-i micșora gravitatea. Feciorul, înainte de-a închide ușa, aruncă o privire

curioasă și înfricoșată spre Puiu.

IV

— Imposibil! se cruci prefectul, strângând mâna lui Faranga cu efuziune și compătimire. Ce catastrofă, dragul meu!... Tocmai povesteam procurorului ce mi-ai telefonat și nu ne venea deloc să credem... À propos, să-ți prezint pe procurorul Săvulescu! Un băiat foarte de ispravă și cu atât mai atins de întâmplarea asta nenorocită, că doar tu, pe când erai la justiție, l-ai adus în București... Faranga îi dădu mâna și zise foarte încet:

— Să vă conduc să vedeți...

— Cât te compătimesc, dragă Poly — șopti prefectul intradevăr mișcat și simțind nevoia să-și spună durerea.

Acolo stătură numai câteva minute, umplute de explicațiile franco-române ale tantei Matilda care plângea și vorbea, chema mărturia jupânesei, evoca amintiri din viața ei și scene de iubire dintre Madeleine și Puiu, apoi iar plângea și iar vorbea. Faranga încercase să-i mai stăvilească avântul, dar în zadar. Ea continua cu mai mare dezinvoltură pentru că prefectul, amabil, o admira, iar procurorul, timid, o aproba.

În cele din urmă, Faranga îi pofti în biroul său, lăsând acolo pe Matilda cu jupâneasa. Intrarea lor îngrozi pe Puiu atât de mult că și uită să se scoale. Prefectul se duse la dânsul, îi luă mâna, i-o scutură și spuse tare, ca și când ar fi vrut să risipească puțin atmosfera grea ce stăpânea:

— Ce-a fost asta, Puiule?...Nu, stai jos, nu te scula! Îmi închipui cât trebuie să fii de zdrobit!.. (Se întoarse către procuror.) Bietul băiat! Ce nenorocire!... Vezi, asta se cheamă ceasul rău, dragă procurorule!

Puiu se uită furios la procurorul care părea tânăr, cam și prea serios pentru vârsta lui. Avea niște ochi căprui cuminiți și potoliți. Era blond și foarte sfios. Nu știa ce să facă. Purta respect și recunoștință bătrânului Faranga a cărui bunăvoință i-a consolidat cariera încât s-a putut căsători cu o fată bogată. Se gândea că s-ar cuveni să se apropie și el de copilul lui Faranga, să-i zică două vorbe bune, dar pe de o parte nimeni nu făcuse prezentările obișnuite și, de altă parte, el se afla aici în exercițiul funcțiunii și deci nu putea să înceapă relații cu un inculpat, chiar dacă inculpatul era fiul binefăcătorului său.

În schimb, prefectului Nicolae Spahiu nu-i tăcea deloc gura. Prieten din copilărie cu Faranga, avea totdeauna ținuta militărească (era chiar colonel în retragere) și inimă de aur.

— Stăteam gata să plec la Palat când mi-ai telefonat — povestea dânsul. Dacă întrebai peste cinci minute, nu mă mai găseai... De altfel văd că și voi... Se zice că, fiind primul bal, va fi relativ puțină lume, numai miniștri, diplomați, înalți demnitari, în sfârșit, tot ce există mai select... Dar ce să ne mai gândim acum la balul Curții? O, Doamne, bietul băiat... Uite așa pică nenorocirile pe capul omului, când nici nu le aștepti... În sfârșit, să ne întoarcem la datorie! Datoria mai presus de toate! Nu-i așa, dragă procurorule?... Ei, vasăzică, eu aș propune să simplificăm pe cât se poate formele!... Pentru că e vorba de o întâmplare nenorocită atât de evidentă și având în vedere că e la mijloc copilul lui Faranga, ar trebui, cred, să încheiem repede un proces-verbal în care să înregistrăm toate împrejurările și apoi, pe baza procesului-verbal, să clasăm afacerea fără întârziere, ca să nu mai sporim durerea oamenilor prin trăgăneli plictisitoare... N-am zis bine, domnule procuror?

Procurorul schimba fețe-fețe. Nu îndrăznea să zică nu, dar nici nu-și putea însuși ușurința cu care prefectul lichida o chestie atât de gravă. Prefectului îi venea lesne să vorbească, fiindcă nu avea nici o răspundere, pe când el... Din fericire, Faranga interveni îndată cu toată energia:

— Nu, dragă Nicule, asta nu e o soluție! Oricât ar fi de evidentă nenorocirea, legea rămâne lege și trebuie respectată! Dacă nu e vorba de o crimă ca oricare alta, nu e mai puțin adevărat că un om a suferit o moarte violentă... de mâna altui om... Firește, o clipă de rățacire, dar... Înainte de toate deci făptuitorul trebuie internat într-un sanatoriu, cred eu, ca să fie examinat asupra responsabilității penale. Pe urmă se va vedea întrucât și ce alte măsuri vor fi de luat...

— Exact, excelență! izbucni procurorul ușurat, cu o vioiciune aproape nefirească.

Prefectul însă se supăra:

— Fugi, Poly, nu umblați cu d-astea! Se poate? Băiatul lui Faranga internat în casă de sănătate!... Mă jigniți dacă insistați... Nu-i el, săracul, destul de prăpădit sufletește?... Nu, zău, Poly, dar ai niște idei!... Nu zic, recunosc, e frumoasă atitudinea ta de senator roman, gata să-și osândească propriul copil numai ca să se respecte legea... Dar nu uita că vremea senatorilor romani s-a isprăvit și gestul tău n-ar face decât să ofenseze o familie nobilă și unică în România!

Faranga rămase inflexibil, spre marea bucurie a procurorului, care începuse a se teme că, în toată afacerea asta, s-ar putea să ajungă el țapul ispășitor, încât să se pomenească transferat din oficiu în cine știe ce târgușor din fundul Basarabiei. În cele din urmă cedă și prefectul, dar nu din convingere, ci numai în semn de admirație pentru atitudinea de senator roman a prietenului Faranga. Așa apoi hotărâră să

instaleze pe Puiu în sanatoriul Demarat de la Șosea.

— Bravo! strigă prefectul. La Demarat!... Ne-a fost doar și coleg la Sfântul Sava, îți aduci aminte, Poly?... Acolo sunt sigur că băiatul are să fie foarte bine îngrijit... Așa da, suntem de perfect acord!

Bătrânul puse la dispoziție mașina lui ce se afla chiar la scară și destul de încăpătoare pentru toți.

— Atât mai bine! zise prefectul înviorat de tot. Că mașina mea, adică a prefecturii, a ajuns obiect de muzeu, așa-i de hodorogită...

Puiu tăcuse toată vremea, deși prefectul încercase în câteva rânduri să-l atragă în conversație. Numai în momentul plecării spuse tatălui său că ar vrea să se schimbe puțin. Prefectul se oferi să aștepte, dar Faranga, doritor să sfârșească mai repede, răspunse că acuma e prea târziu și că mâine dis-de-dimineață îi va aduce chiar dânsul tot ce-i trebuiește.

În hall, în capul scării, se întâlneau cu Matilda, sosită tocmai să se intereseze și să afle ce au stabilit. Când auzi că Puiu pleacă, îi veni să leșine, se aruncă în brațele lui, îl sărută cu multe lacrimi și declară apoi categoric că numai peste corpul ei vor trece. Pe Faranga scena îl enervă pentru că Tilda se făcea de râs în fața servitorilor. Trebui intervenția gentilă a prefectului ca s-o potolească:

— *Soyez tranquille, chère madame, tout a fait tranquille! Ce n'est rien?... Une petite formalité, vous savez, enfin, un rien!...*

Îi sărută degetele cavalerește, bătând din călcâie ca un sublocotenent de roșiori. Matilda se înduioșă. Era foarte sensibilă la amabilitățile bărbaților. Totuși mai vărsă câteva rânduri de lacrimi până să-i dea drumul. Grupul coborî pe scara de marmoră albă. Sus, Matilda plângea și murmură

neâncetat:

— *Oh, pauvre, pauvre petit Puiu.*

V

Puiu luă loc pe strapontina din spatele șoferului; alături, pe cealaltă, o ocupase procurorul. Bătrânul Faranga poruncise de cum ajunsese jos:

— La sanatoriul Demarat, Alexandre!

Mașina porni cu o ușoară smucire. Pe Puiu, el însuși experimentat conducător, îl supăra greșeala șoferului:

“Ce-o fi având Alexandru astă-seară?” își zise dânsul, abia stăpânindu-se să nu-i facă observație în fața tuturor. Apoi, numaidecât, revenindu-și, urmă în sine: “Dar ce mă mai interesează pe mine acum lucrurile astea? Trebuie să fiu smintit să-mi bat capul cu fleacuri, când pe conștiința mea apasă o crimă. Poate că chiar șoferul din pricina asta e emoționat.”

În aceeași clipă observă că mai este cineva lângă Alexandru. “Cine-o fi?” se gândi el, și întrebarea, ca o mușcă obraznică, îl urmări stăruitor și cu atât mai mult că acum, în automobil, nimeni nu mai scotea un cuvânt, parc-ar fi fost un convoi funebru. Numai motorul alerga năbușit și indiferent, ca un cal bătrân și cuminte.

Automobilul aluneca, tăcut și grăbit, pe Bulevardul Colței. Zăpada mare din ajun lăsase pe macadam bălți, pe care roțile mașinii le împrăstiau cu fâșâituri vertiginoase. Farurile își proiectau luminile albe pe subțirile felinare electrice suspendate în văzduh. Din Piața Victoriei trecură pe Șosea și apoi în câteva minute mașina coti într-o stradelă tăcută, întunecoasă și opri înaintea unei case cu grilaj înalt și cu un

bec aprins deasupra porții.

Toți coborâră, numai Puiu rămase în spatele șoferului, oprit acolo de mâna bătrânului.

— Sună, băiete, mai sună! insistă glasul prefectului nerăbdător.

În poartă, sub lumina becului, apărură o soră de caritate, tânără și puțin speriată. Prefectul schimbă cu ea câteva cuvinte, apoi cu Faranga. Apoi ceilalți intrară înăuntru, iar bătrânul veni la mașină, murmurând:

— Aide, Puiule!...

Portiera rămase deschisă. Pătrunseră într-un coridor larg, curat, cald, în care pașii lor răsunau gol. În dreapta și în stânga, uși albe cu numere negre. Apoi, în pragul unui hall luminos, ajunseră din urmă pe prefectul care parlamenta cu un tânăr în halat alb, înalt, slab, blond, plictisit, dar silindu-se să fie foarte amabil. Și porniră cu toții mai departe pe coridor, înainte, până în fund. Altă soră de caritate, grasă și bătrânoasă, preceda grupul. Dădură într-o încăpere cu anticameră. Puiu o cuprinse dintr-o ochire. Avea o singură fereastră largă și înaltă, cu gratii dese și groase. Un lavabou de fier, vopsit în alb. Patul de asemenea alb și de fier. Între fereastră și pat, lipită de perete, o masă învelită cu o față albă peste care era întinsă o mușama cu flori mici; pe masă o garafă de apă și două pahare. Câteva scaune de trestie. Un cuier cu picior în colțul de lângă fereastră...

— Asta ar fi, mă rog, camera de observație — zise doctorandul, uitându-se pe rând la toți ca și când ar fi vrut să ghicească pentru cine trebuiește camera.

Prefectul se învârti de ici-colo în odaie și, drept încheiere, strâmbă din nas:

— Nu prea e strălucită, dar în sfârșit...

Internul ridică din umeri:

— Regret, domnilor... Atâta avem, atâta putem oferi.

Faranga, încurcat și jenat, se uita împrejur, în vreme ce procurorul, în ușa, părea că cercetează mereu gratiile de la fereastră... Prefectul se apropie de domnul în halat alb:

— Ascultă, tinere... Mă cunoști? Eu sunt prefectul poliției, iar dumnealui e domnul Policarp Faranga, fostul ministru al justiției... Prin urmare, vă pun în vedere să aveți grijă ca de ochii din cap de clientul d-voastră, uite, dumnealui!

Arată pe Puiu cu un gest triumfal. Internul răspunse jig-nit:

— Noi aici ne facem datoria în toată conștiința, domnule prefect!

— Ce datorie, domnule! se încruntă prefectul. Datoria să v-o faceți cu clienții adunați de pe ulițe! Acuma e vorba de chiar fiul domnului Faranga și deci trebuie să vă dați oste-neala să se simtă la d-voastră ca acasă!

Și fără să mai aștepte vreun răspuns, se întoarse la Faranga:

— Acuma, dragă Poly, pe mine să mă ierți, trebuie să plec. Știi, nu pot lipsi de la Palat, înțelegeți situația mea... De întârziat tot am întârziat, dar pentru un prieten vechi...

— Da... da — șopti bătrânul. De altfel plecăm cu toții. Puiu, deocamdată, nu mai are nevoie de nimeni. Măine dimineată voi trece eu pe-aici și...

Se întrerupse. Avu o șovăire. Apoi îmbrățișă lung pe Puiu, murmurând:

— *Courage, mon enfant!... Sois sage et... à demain!*

Ieși îndată din odaie, fără să mai întoarne capul...

Prefectul, mișcat, strânse cu putere mâna lui Puiu:

— Sus inima, Puiule!... Fii militar și n-ai nici o grijă!...

Ca să nu rămână mai prejos, și de altminteri mulțumit că lucrurile s-au isprăvit cum trebuia, încât nu-i mai era frică de nimic, procurorul se grăbi să strângă și el mâna tânărului Faranga.

Doctorandul își mai roti ochii prin odaie, să vadă dacă toate sunt în ordine, și trase brusc ușa.

Puiu se pomeni singur, în același loc, fără a fi rostit o vorbă. Mai stătu un răstimp așa, apoi își puse mașinal paltonul și pălăria în cuier și începu să se plimbe prin odaie. Se simțea atât de frânt ca și când toată ziua ar fi tăiat lemne. Se opri lângă noptieră, cu ochii spre ușă. Îl dureau picioarele, și în ceafă avea o strânsoare de clește rece. Se dezbracă repede și se vârî în așternut. Nu putea gândi nimic. În creieri parcă i s-ar fi adunat o mlaștină în care se scufundau fără urme toate crâmpeiele de imagini. Becul electric atârnat în tavan îl supăra. Îl trecu ca o fulgerare să se dea jos, să-l stingă. Ochii, instinctiv, îi alunecau pe pereți să vadă unde e comutatorul, dar, privind, uită ce caută, se întoarse cu fața spre zid și închise pleoapele. Îi rămase fluturând în minte că niciodată n-a putut adormi cu lumina aprinsă și o teamă că nici acum nu va putea... Și adormi îndată.

VI

Spre dimineată în somn îi înflori un vis... Era acasă, acolo, în budoarul Madeleinei. Ea ședea pe aceeași sofa, cu mâinile în poală, cu privirea pierdută, ca totdeauna, parc-ar fi căutat ceva în trecut. El, foarte vesel, îi povestea nimicuri, despre balul de la Curte, despre... Și, vorbind, sorbea frumusețea ei tăcută. Niciodată n-a fost însă mai frumoasă ca astă-seară. Trupul zvelt, sănătos și fraged, ca de fecioară,

brațele goale, decoltajul tulburător, toate îl ațâțau. Așteptau sosirea tantei Tilda ca împreună să plece la Palat. Deodată se întrerupse și șopti rugător:

“Madelon, nu vrei mai bine să rămânem acasă?”

Ea nu răspunse. Surâse. Avea surâsul melancolic ca și ochii.

“Madelon, te doresc...”

Se apropie de la spate, o cuprinse peste brațe și o sărută lung între sâni. Parfumul ei îl amețea. Nu mai vedea. Îi murmură cuvinte moi ca niște gădilări și ea râdea molcom, fără a întoarce ochii spre el...

Sosi ca un vârtej tante Matilda găfâind și suspinând: “*Voyons, mes enfants, sunteți gata?... Il me semble que nous sommes déjà en retard, oh, mon Dieu!...* Dar până ce m-am gătit, cu jupâneasa mea neroadă! Apoi și șoferul vostru e așa de mogăit... *Enfin!...* Veniți însă acuma degrabă că Poly ne așteaptă în hall și e nerăbdător...”

Se urniră. În mașină se așează lângă șofer, ca să se răcorească, dar gândurile lui toate mângâiau mereu pe Madeleine... Balul e foarte reușit... Lume... Regele însuși se oprește să vorbească cu Madeleine, și-i zâmbește cu niște ochi în care lucește o poftă abia reținută. Puiu vede lucirea ochilor regali și gelozia comprimată îi roade inima ca un cariu flămând. Muzica îl enervează și mai cu seamă bărbații care toți parcă râvnesc pe Madeleine și o pângăresc cu priviri lacome. Nu mai poate sta. Minte că-l doare cumplit capul, că nu se simte deloc bine, și pleacă împreună cu Madeleine, lăsând acolo pe tatăl său cu tante Matilda. În automobil apoi o ia în brațe nebunește și o sărută pe buze atât de pătimaș ca și când ar vrea să-i soarbă dintr-o dată sufletul întreg. Murea să ajungă mai curând acasă și mașina mergea atât de încet, ba încă șoferul parcă a greșit și drumul.

“Ce faci, Alexandre, dormi?... Unde mergi?...” strigă dânsul furios.

În clipa aceea însă trăsura oprește în fața unei case străine, într-o stradă întunecoasă. Frânele scrâșniră prelung ca un țipăt disperat. Vru să sară jos enervat, dar o mână îl atinse pe umăr, împiedecându-i mișcarea. Coborâră ceilalți, iar el trebui să aștepte... Apoi veni tatăl său și-i zise:

“Aide, Puiule...”

Lăsă portiera deschisă. Depărtându-se, murmură:

“Dar Madeleine...”

Îi era frig. Zbârnâia o sonerie, strident.

“Aici, aici!” răsună iar glasul bătrânului. “Intră, Puiule!”

Nu vedea pe unde merge și-i era frică să nu se lovească de ceva în întuneric. Se frecă la ochi, să vadă mai bine. Și, din întuneric, se desprinde deodată o fereastră lată și înaltă, cu gratii, în care bate o lumină sură. Frigul îi stăruie în oase și în gând repetă întrebarea de adineaori:

“Dar Madeleine?”

Atunci, dezmeticindu-se, răspunde singur:

“Madeleine n-a putut fi în mașină...”

Observă că becul din tavan e stins.

“Trebuie să fie ziuă, are să vie doctorul și mă găsește în pat... Sus, sus!...”

Pe noptieră își văzu mărunțișurile ce le avusese în buzunar: un carnețel cu creion de aur, niște chei, bani, o batistă, un portofel subțire, ceasul de platină cu capacul deschis... Se uită la ceas: șapte... Începu să se îmbrace. Se culcase în cămașa de frac care acum era mototolită ca o zdreanță.

“Ce are a face!” se consolă dânsul. “Mai important decât cămașa este să nu-mi pierd capul!...”

VII

Măsura neconținut odaia de la noptieră la fereastră și de la fereastră la noptieră, ca un lup în cușcă. Avusese timp să cerceteze mai bine încăperea în care va trebui să stea poate o săptămână sau o lună, dacă nu și mai mult. Se opripe îndelung la fereastra cu priveliște spre grădina sanatoriului, mică, încât printre copaci se vedea zidul împrejmuitor apărat cu o ghirlandă de sârmă ghimpată, desigur ca să nu poată sări nimeni peste el. Urme de cărări șerpuiau vătuite cu zăpadă proaspătă, străjuite de arbuști cărunți. Apoi, plimbându-se mereu, a zărit în lighean apa murdară, cu care se spălase foarte grăbit, și alături prosopul boțit. În pat perna răvășită și tartanul întors pe dos cum îl aruncase dânsul cu piciorul când s-a trezit din vis. În cuier paltonul lui atârna stingher, cu jobenul deasupra, lucitor, strâmb și batjocoritor ca în capul unui chefliu.

Acuma însă, alergând de ici-colo, nu mai vedea nimic. Atenția lui întreagă era concentrată înlăuntru. Mii de gânduri și de planuri îi roiau în minte, printre care se plimba neîncetat, provocator și plictisitor în cele din urmă, visul cel deșteptase din somn. Voia cu orice preț să-și ordoneze gândurile, căci altfel toată construcția bătrânului s-ar prăbuși ca un ridicol joc de cărți. Ar fi îngrozitor dacă încercarea ar da greș. Toată lumea ar putea spune, și cu dreptate, că Puiu Faranga, după ce a asasinat, a fost așa de laș încât a vrut să simuleze nebunia spre a scăpa de urmările crimei.

Își zicea, din ce în ce mai convins, că și-a luat o sarcină imensă. E ușor să zici, ca bătrânul, "fii nebun", dar cine te crede? Iată, acuma, de la prima întâlnire cu doctorul ar trebui să-i dea impresia că are de-a face cu un om care a săvârșit, cu adevărat, o faptă gravă, care însă nu poate fi făcut

răspunzător în fața legii și a oamenilor, pentru că a săvârșit-o într-un moment de tulburare extremă, vrednică numai de milă și iertare. Cum să înșele el pe un doctor, el care în viața lui nici n-a văzut un om într-adevăr nebun? Barem de-ar fi citit vreodată ceva în legătură cu lucrurile acestea! Cui să-i treacă prin cap că Puiu Faranga va ajunge în situația să aibă nevoie de cunoștințe de psihiatrie?

Speranța îi era în bunăvoința medicului. Evident, trebuia să dea și el o mână de ajutor, să facă ceva, cel puțin un gest... Era tocmai la fereastră și cerceta, pierdut și nu știu a câta oară, grădina sanatoriului. Îi trecu prin gând să izbească o dată cu amândoi pumnii în geamuri încât să alarmeze toată lumea. Ar fi un gest?... Îl înlătură îndată cu dispreț:

“Un gest ridicol, da... S-ar vedea cât de colo că e o prefăcătorie grosolană!”

Aici nu poate fi vorba de o nebulie veritabilă și permanentă, ci de justificarea unui moment nenorocit. Trebuie dar o simulare inteligentă, ceva aproape imperceptibil, ceva exprimat în oarecare nuanțe suspecte sau în vreo atitudine grotescă.

În orice caz, de prima întâlnire depinde tot. Căută deci să și-o închipuiască, eventual să o pregătească. I se părea sigur că doctorul, când îi va auzi numele, va tresări sau va surâde amical sau îl va mângâia. Îl și auzea întrebând: “Cum s-a putut întâmpla una ca asta?... D-ta, fiul fostului ministru Faranga!” Apoi îl va pune negreșit să-i istorisească amănunțit cum s-a petrecut nenorocirea...

Își ticlui îndată o povestire în care întâmplările reale să se îmbine cu mici bizarerii socotite necesare pentru a ușura sarcina doctorului. La sfârșit va clătina din cap și-i va spune trist: “Nervii, domnul meu, nervii reclamă și ei îngrijire, stimate domn!”

Chiar în clipa aceasta îi răsună brusc în urechi propriul său glas cu întrebarea din vis:

“Dar Madeleine?...”

Se spăimântă ca și când ar fi auzit o imputare din altă lume. N-a vrut să se gândească acuma la ea, deși numele ei se vâltora mereu în suflet cu o muștrare lină. De ce să se mai gândească? Ea e liniștită acum acolo. Moartea e o împăcare. Pe când viața lui, de care totuși se cramponează atâta, ce urâtă și chinuită se înfățișează! Dacă ar fi avut inspirația, atunci, îndată, să urmeze pe Madeleine, acum n-ar mai aștepta cu înfrigurare și rușine sosirea doctorului.

Tresări. În anticameră se auzeau glasuri. Încremeni lângă pat. Ușa se deschise fără zgomot.

VIII

— Dumneata?

— Mă numesc Puiu Faranga și am fost însoțit aseară aici pentru că...

Ezită o secundă. În ochii medicului întâlnește o indiferență deconcertantă. Apoi totuși continuă cu aceeași voce albă:

— ... pentru că am sugrumat pe nevastă-mea...

Doctorul, parcă nici nu l-ar fi auzit, nu clipi măcar. Cu toate acestea îl ascultase și, ascultând, îl privise întâi drept în ochi, apoi îi amănunțise pe rând coafura neîngrijită, costumul neobișnuit aici — frac, cămașă cu pieptul tare, boțit ca și gulerul, cravata albă pusă strâmb, fără oglindă, escarpinii de lac... După două secunde văzu patul neașternut, cu urmele unui somn agitat, și încruntă ușor din sprâncene.

Internul, care observase încruntarea, interveni repede:

— Am avut indicații categorice să așteptăm hotărârile d-voastră și de-aceea vedeți așa...

Puiu Faranga adăugă și el, cu o schiță de surâs nepotrivit:

— A trebuit să vin cum m-am nemerit. Fusesse vorba să-mi aducă schimburi pe urmă și chiar mă mir că n-au sosit. Probabil însă că mi le aduce tata pe care desigur îl cunoașteți...

— Bine! murmură doctorul, scurt, măsurându-l iarăși de sus până jos, ca și când nu ar fi auzit sau nu l-ar interesa deloc ce spune.

O clipă păru totuși că vrea să întrebe ceva, dar apoi se întoarse brusc și ieși urmat de doctorandul blond și respectuos. În deschizătura ușii se ivi silueta greoaie a gardianului, cu capul negru-creț, cu mustați mari și niște ochi sclipitori ca două mărgele. Pe urmă ușa de sticlă groasă, verzuie și zgrunțuroasă se închise cu un lunecat ușor, sfârșit în plescăitul broaștei exterioare. Un vazistas rotund de alamă lucea în ușă ca un ochi galben de veghe.

Puiu rămase pe loc, uitându-se nedumerit la ușă. Tocmai băgase de seamă că e de sticlă, că se deschide lateral pe șină, fără clanță pe dinăuntru și că are un vazistas ca la închiisoare... Auzi afară un amestec de glasuri scăzute, în anticamera gardianului. Făcu doi pași în vârful picioarelor și-și lipi urechea de ușă, reținându-și respirația. Nu putu percepe decât un mormăit confuz. De altfel zgomotul se stinse de tot în curând. Pașii doctorilor se depărtară, iar alături gardianul ori stătea îngândurat, ori plecase după ei.

„Despre mine au vorbit”, își zise Puiu, revenind în mijlocul camerei ca și când ar mai fi așteptat ceva. Tăcerea însă îl sili

să se dezmeticească și atunci fu cuprins de disperare. Toate planurile și închipuirile cu care-și împodobise anticipat întâlnirea aceasta se spulberaseră. O îndoială arzătoare îi săgetă inima:

“Dar dacă tata s-a înșelat când s-a grăbit să mă aducă aici?... Dacă doctorul va fi absolut dârț și de neînduplecat?”

Își relua plimbarea dinainte de venirea doctorului mai furios și mai nenorocit. Avea impresia că se clatină tot în jurul său. Gândurile ce-l frământaseră înainte de întâlnirea aceasta îl năpădiră din nou. Pe când însă atunci toate i se înfățișau trandafirii, acumă îi aduceau numai perspective negre și primejdii.

“Și ce frumos pregătisem tot!” își zise oprindu-se în locul unde-l așteptase.

Închise ochii și îndată îi reapăru doctorul, rece, indiferent, ursuz.

—Are o mutră de țăran încăpățânat — murmură printre dinți și porni iar de ici-colo. Nu știi cum a putut bătrânul să mă vâre aici, în vizuina asta. Sau poate că nici n-o fi ăsta profesorul?... Se poate. Ar fi și prea tânăr, și prea bădăran pentru un adevărat profesor.

Își aminti că de fapt a fost primit prost aici chiar de la intrare. Internul a fost atât de indolent, că a trebuit să-l admonesteze prefectul. Parcă nu-i convenea sosirea unui pacient mai distins. La despărțire toți au fost mișcați, până și procurorul străin, numai doctorandul a stat ca o momâie, somnoros și imbecil. Firește, el, Puiu Faranga, n-are să-și facă sânge rău pentru nedelicatețea unui viitor doctoraș, care ar trebui să se simtă măgulit dacă un Faranga s-a coborât să-i întindă mâna. Aseară nici n-a observat amănuntul acesta. Era atât de sfârâmat sufletește! El, care, în treizeci de ani, n-

a avut să-și impute nici o brutalitate, mâinile lui, îngrijite, manicate, fine ca niște mâini de femeie, mâinile lui au fost în stare să...

Zbuciumându-se, își simți mâinile încleștate la spate, le desfăcu, vru să și le privească, dar se răzgândi brusc și le ascunse în buzunarele pantalonilor.

Era zdruncinat ca o mașină care și-a pierdut cârma. Îi mai răsăreau planuri noi în minte. Le izgonea. Ce planuri, când nimic nu mai depinde de dânsul, când el a ajuns o jucărie stricată aruncată între patru ziduri. Mânia i se îndreptă din ce în ce împotriva bătrânului, cel ce l-a îndemnat, ba chiar i-a poruncit să vie aici...

Un glas nou răsună:

— Pofțiți la domnul doctor!

Nu auzise când s-a deschis ușa. Era gardianul, în halat ce-i venea rău, cu o figură bănuitoare de agent secret. Puiu îl privi o clipă, apoi răsuflă ușurat și se repezi afară atât de furtunos, parc-ar fi plecat pentru totdeauna. În coridor îl aștepta internul, să-l însoțească.

IX

Doctorul făcu semn internului să-i lase singuri. Cu un gest exagerat de amabil oferă pacientului un fotoliu de lemn, iar el însuși trase alt scaun alături, ca să-i poată vedea bine fața.

— Aș dori să stăm puțin de vorbă — zise apoi așezându-se, cu un glas oficial, nici prietenos, nici dușmănos. Am fost pus în curent aici cu... chestia d-tale, firește, atât cât am putut... în linii mari... Îți închipui, cred, că cele ce mi s-au spus nu m-au lămurit nici pe departe și că, poate chiar în interesul cauzei d-tale, am nevoie de oarecare date precise

pe care să-mi întemeiez o convingere...

Vorbind, se uita fix în ochii lui Puiu pe care privirea stăruitoare îl zăpăci puțin, neștiind dacă tebuie s-o înfrunte sau s-o ocolească. Se grăbi să răspundă foarte politicos și cu o tristețe firească în voce:

— Sunt și trebuie să fiu cu totul la dispoziția d-tale, domnule doctor! Promit să-ți dau orice lămuriri mi-ai cere și oricât de delicate. După cele întâmplate îmi dau seama că nici un amănunt nu poate fi de prisos și nu poate rămâne ascuns...

I se păru că pe figura doctorului tremură o umbră de ironie. Deși ar mai fi vrut să adauge ceva despre fatalitatea unor momente, încetă brusc, gândindu-se că acest om nu merită onoarea sincerității sufletului său. Doctorul însă mai așteptă câteva clipe liniștit, privindu-l mereu țintă, iar când văzu că pauza se prelungește prea mult, reluă cu același glas incolor:

— Chiar adineaori am primit o adresă de la parchet în privința dumitale... Mi se spune că ești învinuit de omucidere, că ar fi însă oarecare indicii că crima s-a săvârșit într-un moment de criză nervoasă care face necesară examinarea d-tale medicală, spre a se constata dacă responsabilitatea legală, în cazul de față, e deplină, parțială sau eventual nulă.

Parcă ar fi vrut să încerce efectul cuvintelor, tăcu. Pacientul asculta cu o vădită încordare, clipind foarte repede. Doctorul urmă cu un accent mai grav:

— Țin deci să-ți comunic, dacă cumva încă nu știi că te afli aici sub observație și în stare de arest preventiv de fapt, și nu formal.

Puiu se sculă în picioare, tulburat, ca și când ar fi vrut să protesteze. Apoi se așeză iar și bălbâi încurcat:

— Nu știam asta... Mi se spusese că... A, vasăzică arestat totuși?... În sfârșit, credeam că... Atunci gardianul care se

află în anticamera mea?...

— Da, e agent polițienesc — aprobă medicul, dând și din cap. Fiindcă sanatoriul e particular, n-aș fi primit să adăpostesc un arestat oficial și nici să facem observații medicale sub controlul poliției. Pentru asemenea lucruri justiția are mijloacele și instituțiile ei. Dar, fiindcă era un caz special, am admis, excepțional, ca agentul de pază să stea în sanatoriu sub forma de gardian al dumatăle, care să țină locul surorii de caritate. De aceea chiar vreau să te previn că nu poți părăsi camera decât în tovărășia paznicului.

— O, în privința asta... nici nu era nevoie de avertisment! zise Puiu cu o mândrie pe care o simți îndată deplasată și de care se rușină, încât adăugă mai domol: De altfel, situația mea e atât de lamentabilă, atât de ...

Doctorul strânse din umeri. Puiu, încurajat de gestul lui, întrebă schimbând iar tonul:

— Cel puțin, doctore, spune-mi, cât are să dureze observația asta?

Medicul zâmbi:

— De, știi eu?... După împrejurări: o săptămână, două... cel mai mult șase... Dacă voi putea dobândi o convingere fermă mai curând — asta atârână mult de d-ta — atunci vom sfârși mai curând! În orice caz noi nu avem nici interesul, nici dorința să trăgănăm lucrurile. Apoi cu alt glas: Dar să revenim... Până acuma știi doar că d-ta ți-ai ucis soția. Vrei sau poți să-mi povestești cum și mai cu seamă de ce ai ucis-o?... Te rog să nu te mire acest amestec al meu în, să zicem așa, intimitățile d-tale... Deși nu-s judecător de instrucție, trebuie să cunosc împrejurările ca să pot cântări motivele!

Puiu tuși încurcat. De clipa aceasta i-a fost frică, de clipa explicațiilor, și iată că acum a sosit. Zise rugător:

— Da, desigur, doctore, dar întrebările d-tale mă strâng

de gât chiar din momentul care a urmat nenorocirea și totuși nu sunt în stare să găsesc răspunsurile. Doctore, nu sunt în stare!

Doctorul insistă simplu:

— Le vom găsi împreună, trebuie să le găsim... Să reconstituim deci desfășurarea evenimentelor cât se poate mai clar!

— Da, doctore, da — murmură Puiu ca un copil devenit cuminte după o pățanie urâtă. Dar amintirile-mi sunt așa de șubrede tocmai despre momentele cele mai îngrozitoare! Toate s-au petrecut în câteva minute, doctore, în foarte puține minute... Și eu eram așa de răătăcit, așa de...

Ochii i se împainjneau și glasul îi era înăbușit.

— Ați avut vreo neînțelegere atunci sau vreo ceartă? Întrebă medicul.

— Nu, doctore, se repezi Puiu. Nu! Și asta e mai spăimântător!... Dar de ce insiști, doctore? Te rog. Te implor... Am să-ți spun tot... vreau să-ți spun... Ar fi și pentru sufletul meu o ușurare... Și nu știu... Era să mergem la balul de seară de la Curte. Ne îmbrăcasem. Cum vezi, sunt și acum... Madeleine era tăcută, ca totdeauna. Am întreat-o ceva, nu știu ce. N-a răspuns. Am repetat întrebarea și ea s-a uitat la mine parc-ar fi fost absentă. N-avea nici o răutate, nimic provocator, nimic supărător, ci numai o absență, și cu toate astea m-a cuprins o mânie, îmi aduc aminte, ceva ce nu mai simțisem niciodată. Îmi vâjâiau urechile și mi se părea că ea țipă și mă insultă, nu știu de ce mi se părea. În același timp îmi dădeam totuși seama că ea tace, că n-a scos un cuvânt, că doar se uita la mine, poate puțin muștrător, în sfârșit... Poate că privirea ei s-a schimbat în sufletul meu în țipătul acela care-mi vâjâia mereu în timpane, știu eu... nu știu... Și atunci n-am mai putut îndura țipătul și m-am năpustit asu-

pra ei... Voiam să-i curm țipătul ca să nu-mi spargă urechile sau nu știu... Iar ea, uluită de gestul meu, nu s-a clintit din loc și nici nu s-a apărât. Dacă s-ar fi apărât, desigur mi-aș fi revenit și nu s-ar fi întâmplat nimic... Dar nu s-a apărât și asta m-a înfuriat mai tare ... și... și... furie, furie...

I se încurcă limba. Nu mai putu continua. Izbucni într-un plâns nervos, fără lacrimi, cu sughituri dureroase și dese. Doctorul așteptă să se liniștească, apoi mai prietenos:

— Am avut onoarea să fiu prezentat odată soției d-tale, la o serbare de binefacere. Doamna probabil nici ni mi-a reținut numele, iar d-ta nu erai acolo... A fost o femeie foarte frumoasă. Nu spun eu, ci spunea toată lumea pe-acolo... Atunci poate că...

Puiu sări ca și când l-ar fi lovit:

— A, nu, doctore, te opresc! Nu voi permite sub nici un cuvânt să-i fie ofensată memoria, nici măcar cu o întrebare! Madeleine a fost femeia cea mai corectă din lume. Pe cât am fost eu de păcătos, ca toți bărbații, pe atât a fost ea de exemplară. A fost prea bună, prea îngăduitoare și de-aceea...

Imperturbabil, medicul reveni:

— Nu mă gândeam cătuși de puțin la ceea ce bănuiești d-ta! Întrebarea te privea numai pe d-ta... Adică, doamna, fiind o femeie atât de frumoasă, și, probabil, mult admirată, s-a putut stârni în inima d-tale o gelozie din care, târziu sau înconștient, ca un efect al geloziei, a izvorât actul de aseară?... Asta am vrut să te întreb!

Puiu se potoli numaidecât. Explicația doctorului îi oferea gata o justificare la care el nici nu s-ar fi gândit. Un instinct ascuns care țâșnește spontan, irezistibil, iată ceva ce poate scuza tot! Vru să zică da și, în clipa când încercă să rostească cuvântul, nu putu. I se păru că ar fi o minciună prea rușinoasă și nedemnă de dânsul. Astfel răspunse liniștit:

— Nu, nu... nici vorbă! Eu, gelos!... Eu, care am înșelato, fără pic de pudoare, chiar cu femeii ce n-ar fi fost vrednice măcar să-i sărute picioarele!... Vezi, doctore, nu mă sfiesc de d-ta și-ți mărturisesc toate păcatele mele!... Gelozie însă nu, din fericire sau din nefericire, nu!

Doctorul nu mai zise nimic. Își examinează degetele gânditor un răstimp. Apoi se sculă repede:

— Nu vreau să te mai obolesc astăzi. Ești și așa destul de deprimat. Vom sta de vorbă, despre toate, pe îndelete. Numai să cauți să te calmezi. De altfel aici vei avea liniște completă și sunt sigur că în puținele zile nervii d-tale se vor destinde mult... Așa!...

Sunase fără ca Puiu să fi observat. Se ivi doctorandul.

— Însoțește pe domnul în camera sa! îi zise medicului, adăugând către Puiu: La revedere!

În coridor aștepta și gardianul. Internul însă, după ce închise ușa, șopti:

— Adineaori a sosit domnul Faranga... Uite-l că și vine!... Dorește să vorbească cu domnul doctor..

Bătrânul, palid, cu ochii roșiți, își îmbrățișă copilul:

— Ți-am adus de toate! Feciorul le-a dus în camera ta... *Courage, mon enfant, courage!*... Vin și eu îndată la tine, numai să văd pe prietenul nostru doctorul!...

Între timp internul îl și anunțase și acum îl pofti înlăuntru.

— *A tantôt!* murmură Faranga cu un surâs silit, dispărând.

Puiu se învioră, parcă ar fi scăpat de toate necazurile. Porni înainte, zâmbind către gardianul care-l urma ca o umbră urâtă.

X

Camera nu i se mai păru tristă. Își frecă mâinile, aproape radios, și nici nu observă că ușa s-a închis în urma lui. De altfel, cât a lipsit dânsul, se făcuse ordine și curățenie, iar pe pat găsi, aranjate frumos, haine, rufe, obiecte de toaletă.

“Bravo, bravo! se încântă el, privind cu plăcere lucrurile. Înainte de toate însă să ne facem toaleta ca să avem o înfățișare omenească!”

Îmbrăcându-se, își recapitulă întrevederea cu doctorul și o găsi mulțumitoare. Nu era chiar atât de îndrăcit cum îi păruse la inspecția medicală. Are negreșit ceva enigmatic în felul de a fi, o șiretenie tănuită în ochii puțin bulbucați îi trădează originea rustică — de aceea face impresia de om bănuitor și viclean. Totuși nu i se poate tăgădui o rectitudine cinstită și demnă.

“Cu asemenea oameni dau greș prefăcătoriile vulgare!” își zise Puiu cu convingere. “Ce penibil de ridicol aș fi fost dacă mă apucam să simulez...”

Se bucură că n-a amplificat povestirea nenorocirii, așa cum și-o pregătise de dimineață. Mai bine așa: adevărul și numai adevărul... La urma urmelor nici nu ar fi capabil să mintă și să-și încarce conștiința. Are nevoie tocmai de ușurare, iar minciuna i-ar complica în zadar situația și l-ar face să se disprețuiască singur. De aceea și cu gelozia a refuzat să mintă, oricât l-ar fi servit poate momentan minciuna. Lasă că însăși întrebarea doctorului a fost așa de nelalocul ei! Dar, în sfârșit, acumata toate astea n-au nici o importanță. De vreme ce pentru sârmana Madeleine nu se mai poate face nimica, cel puțin el să fie salvat din încheștarea în care l-a aruncat soarta. Nu întrebările doctorului contează, ci intențiile lui. În privința asta doctorul rămâne însă un sfinx. Mare lucru nu e de

așteptat de la dânsul. Până acuma, în orice caz, l-a tratat ca pe un om oarecare de pe drumuri, dacă nu chiar mai rău. I-a spus doar destul de clar că prezența lui aici nu-i prea plăcută, deoarece astfel de cazuri pot compromite reputația sanatoriului.

“Bătrânul a fost rău inspirat când m-a adus aici — socoti Puiu, întunecându-se iar din ce în ce. Graba lui ecesivă ar putea să-mi fie funestă. Nu era momentul să mă abandon-eze în mâinile unui om cu totul străin sau chiar ostil...”

Trecând în revistă gesturile și cuvintele medicului, descoperi curând în toate urmele unei vrăjmășii ascunse. Găsi și motivul: din felul cum spusese că a cunoscut pe Madeleine înțelegea acuma, cântărind mai bine tonul, o iubire tainică. Firește, o iubire din depărtare, căci Madeleine, cât a fost de delicată, nu s-ar fi coborât niciodată până la acest doctor care nu e nici frumos, nici inteligent, nici măcar simpatic. El însă n-ar fi de mirare s-o fi adorat. Și iubiturile acestea sunt cele mai primejdioase. Amanții necunoscuți sau ascunși sunt capabili de toate josniciile și răzbunările.

“Extraordinar! se cruci Puiu. Uite ce dușman am ales să hotărască de soarta mea!”

Fu cuprins de o nerăbdare apăsătoare. Trebuie să scape de aici fără întârziere, să se mute într-alt sanatoriu, în grija unui om care cel puțin să nu umble să se răzbune. Era convins că doctorul i-a fost rival și-l urăște de moarte.

— Și tata care nu mai vine! suspină dânsul amărât.

Se întoarse spre ușă. Abia atunci văzu că e închisă. Se repezi furios și începu să bată cu pumnii în sticla zgrunțuroasă.

— De ce încui ușa? se răsti la gardianul care deschisese îndată.

— Noi avem ordin și trebuie să ... — răspunse omul,

speriat și aproape umil.

— Nu vreau să mai încui ușa până nu ți-oi porunci eu! strigă Puiu. Îmi trebuie aer, înțelegi? Mă înăbuș în văgăuna asta!

Bătrânul Faranga apăru în anticameră:

— *Qu'est-ce qu'il y a, Puiule?... Soyons calmes, voyons!...* Aidem înlăuntru, c-avem de vorbit...

Puiu aruncă o privire disprețuitoare gardianului, zicând:

— Mă enervează grozav idiotul ăsta! Apoi, retrăgându-se în cameră, adăugă: Acuma da, acuma închide, măgarule!

XI

— Lasă, Puiule, dragă, nu te aprinde! murmură Faranga cu un zâmbet blând subțire care voia să ascundă o emoție mare.

Își așează blana și căciula în cuier, apoi își șterse fruntea și creștetul cu o batistă, uitându-se înapoi:

— Știi că nici nu e așa de rău aici la tine, Puiule? Aș putea spune chiar că e simpatic...

Îl îndemnă să șadă pe pat și-și trase un scaun lângă dânsul. Îl privea cu o atenție discretă și plină de milă. Și nu mai de câțiva ani începuse să-i spună cum a aflat încă de aseară, îndată după ce l-a instalat, că profesorul Demarat nu e în București. Acuma, de la doctor, a mai aflat că nici n-are să se întoarcă acasă până peste vreo trei luni. E dus în Germania într-o misiune medicală, trimis de guvern... Adevărat, citise și el zilele trecute în jurnale despre așa ceva, dar aseară i-a scăpat! Ar fi plecat de vreo săptămână.

— Lipsa profesorului n-are, firește, nici o importanță — adăugă bătrânul cu o superioritate prin care voia să fie mai convingător. Locțiitorul lui trebuie să mă servească cu aceeași

promptitudine!

În realitate bătrânul era foarte îngrijorat. Cu vechiul său coleg de bancă altfel ar fi tratat chestia: i-ar fi cerut direct sprijinul și l-ar fi avut fără înconjur. Doctorul nu-i făcuse impresie tocmai bună, dar Puiu nu trebuie să afle și de aceea începu să-l laude:

— Mi se pare un om de treabă... M-am informat și am primit relații mai mult decât bune. E un medic foarte distins, asistentul lui Demarat la facultate și moștenitorul lui prezumtiv la catedră. Se zice de altfel că și când e profesorul acasă, Ursu conduce efectiv sanatoriul. A, da, uitam să-ți spun: se numește Ion Ursu și e fiu de țăran. Foarte corect și foarte conștiincios; are singurul cusur că e cam stângaci, cam colțuros, încât nu inspiră mare simpatie, cel puțin la început, până ce îl cunoști mai de aproape.

Puiu, dornic de mângâiere, uitase repede bănuielele de adineaori și sorbea cu lăcomie cuvintele bătrânului. Când auzi pe urmă cum, fără să-și ia vreun angajament precis, doctorul ar fi spus totuși că vrea să isprăvească repede și mai ales ar fi lăsat a se înțelege că trebuie să fi fost la mijloc o mare zdruncinare nervoasă — întreabă înviorat și încălzit:

— Vasăzică, pot spera, tată, nu-i așa?... Tu, personal, ce crezi?

— Mai încape vorbă? zise Faranga mișcat, cu lacrimi în colțul ochilor. Numai să fii răbdător. Îți trebuie multă, multă răbdare, Puiule!... Ce vrei? Când primești o lovitură atât de crâncenă, trebuie să știi să o suporti cu demnitate.

Puiu ceru să-i povestească de la început și cu toate amănuntele întrevederea cu doctorul. Bătrânul se execută fără șovăire, având însă grijă să intercaleze cât mai multe lucruri care să-i întărească speranțele și să treacă sub tăcere pe cele rele.

— Trebuie să știi, tată, că nici eu nu m-am prefăcut deloc! zise Puiu. Nici nu văd cum m-aș putea preface... Poate și asta e pricina că nu-mi vin în fire și că mă apasă mereu ceva pe suflet. Mă gândesc, fără să vreau și tot mai des, ce va fi dacă, până în cele din urmă, voi fi declarat zdravăn pur și simplu? Atunci?

— Liniștește-te, Puiule, nu exagera lucrurile! îl mângâie bătrânul. Trăim doar între oameni și cu oameni... E destulă pedeapsă pentru niște oameni ca tine și ca mine faptul că avem să suportăm urmările morale ale nenorocirii ce s-a abătut asupra noastră. Apoi fii sigur că, la nevoie, nu voi permite eu însumi să se desfășoare cazul decât așa cum trebuie! Deocamdată însă nu pot să mă ocup exclusiv de tine, Puiule dragă! Gândește-te că mai avem obligații față de sărmana Madeleine...

Tânărul plecă fruntea amărât și rosti din adâncul inimii:

— Adevărat, tată, adevărat! O, Doamne, cât sunt de egoist și de ticălos!

Ca să-i risipească mâhnirea, Faranga aduse iar vorba despre doctor și-i spuse că i-a admis cea mai mare libertate: să citească ce dorește, să se distreze, să primească vizite când va fi mai liniștit, să facă plimbări în grădină cu gardianul... Va lua masa cum îi place, fără nici o restricție, i se vor procura ziare... În sfârșit să se poată simți ca acasă. Bătrânul se gândise chiar să-i trimită un fecior care să-l servească; doctorul însă zice că asta ar fi împotriva regulamentului sanatorului — trebuie să se mulțumească cu serviciile gardianului, care-i stă în permanență la dispoziție.

— Sper că Matilda ți-a trimis tot de ce ai nevoie? Eu, mărturisesc, n-am avut răgaz nici să-mi arunc ochii. Dacă-ți lipsește ceva, pune să-mi telefoneze, sau telefonează-mi tu... De altfel eu voi veni în fiecare zi, afară de vreo întâmplare

extraordinară... Biata Tilda a fost nenorocită și a plâns că n-am luat-o și pe ea. Degeaba, nu se putea. Trebuia să rămâie cineva lângă Madeleine, nu-i așa?...

— Sunt așa de trist, tată, că nu pot fi și eu măcar la înmormântare! oftă Puiu deodată, cu glasul amărât de adineaori.

Faranga se înduioșă de tot și se gândi că, în fond, Puiu e un băiat bun și o inimă minunată. A greșit grav de data asta, evident, dar nu din răutate, ceea ce o dovedește imensa și sincera părere de rău care izbucnește atât de spontan din sufletul lui.

— Acuma tu să te îngrijești numai de tine — îi zise bătrânul, învăluindu-l într-o privire de dragoste atotcuprinzătoare.

Și apoi îi mai povesti de pe-acasă. Se plânse cât a trebuit să lupte aseară și azi-dimineață cu jurnalele, ca să nu facă gălăgie în jurul cazului. Firește, nu a urmărit să oprească orice știre cinstită, dar să nu se exagereze, să nu se dea proporții de scandal, să se înțeleagă că nu e o crimă senzațională, ci o mare nenorocire. Prefectul, fiind în grațiile presei, i-a dat o bună mână de ajutor, totuși a trebuit să apeleze și la ministrul de interne pentru orice eventualitate.

Observă însă îndată că lucrurile acestea nu interesează deloc pe Puiu. Tăcu și el. Își dădeau seama amândoi că nu mai au ce să-și spună. În curând Faranga se ridică de plecare, așteptând totuși ca Puiu să-l mai oprească.

— Nu-ți închipui câte alergături mai am...

Puiu îl ajută să se îmbrace fără a mai zice nimic.

XII

Se simți mai mulțumit singur. Gardianul nu încuiase ușa; îi ceru el s-o închidă.

Stătu multă vreme întins pe spate, în pat, cu ochii în tavan. Îi venea mereu să plângă. Pe piept avea o povară grea care totuși îi dădea o senzație plăcută. Liniștea ce-l înconjura era atât de deasă încât se scălda în ea ca într-o baie caldă și binefăcătoare. Avea impresia că se află și el pe catafalc și o bucurie că în sfârșit a scăpat de toate.

Apoi, într-un târziu, se sculă, parcă l-ar fi obosit catafalcul. Scularea însă îl obosi mai tare. Trase lângă fereastră scaunul pe care stătuse tatăl său. Zăpada albă, curată din grădină îi mulcomi iar inima. Acolo îl găsi vremea mesei, când gardianul sosi cu tava pe care erau aranjate mâncările.

— Nu mi-e foame — zise Puiu foarte încet. Mănâncă tu!

Omul șovăi. Vru să stăruie și nu îndrăzni. Puiu însă se reîntoarse spre fereastră și, în cele din urmă, gardianul trebui să iasă, închizând binișor ușa.

Stătea de câteva ceasuri în același loc, neclintit, și mintea îi era goală ca un burete uscat. Din când în când își schimba poziția pe scaun, scaunul pârlăia și apoi iar urma tăcerea albă întocmai ca zăpada din grădină.

Pe urmă afară începu să ningă, lin, cu fulgi mari și leneși ca o ploaie de fluturi albi. Crengile copacilor se îndoiu cum se încovoiaie toamna pe vremea culesului, sub povara rodului. Pe zidul împrejmuitor se agățau vălurele, se îngroșau puțin și se năruiau...

Puiu se simțea bine așa, fără gânduri. Vremea trecea peste dânsul ca o apă curgătoare, într-un murmur prelung, moleșitor. Ochii lui sorbeau numai albul lin în care se topeau începuturile de gânduri ca niște bășicuțe de spumă pe oglinda unui lac adânc.

Și totuși, peste un răstimp, ca și când i s-ar fi deschis în suflet o porțiță a trecutului, se văzu deodată, cu două săptămâni în urmă, stând tot așa, la fereastră, într-o cameră de hotel, la Sinaia, privind fulguirea iernii. Fusesse ziua marelui concurs de ski pentru doamne. El venise numai de dragul domnișoarei Lia Dandopol, fiica unui proaspăt îmbogățit, foarte modernă, sportivă și destrăbălată, care, în sfârșit, după o lună de curte insistență, îi dăduse oarecare speranță. Învingătoare la concurs, domnișoara capitulase în fața lui Puiu, iar acum, pe când ea își odihnea în pat, goală și frântă, osteneala sportului și a iubirii, el, cu remușcări pe care nu le putea alunga, dezgustat, se întoarce cu inima și gândul acasă, la Madeleine... Se simțea vinovat și murdar. Îl rugase s-o ducă și pe ea la concursul de ski — singura dată când îl rugase s-o ia undeva. Și el a refuzat. A mințit că are afaceri urgente la Cluj și nu poate. A fost chiar atât de energic, dacă nu și brutal, în refuz, că ea nici n-a mai insistat. Și acum îi părea rău și-i era dor de Madeleine...

Apoi, ca într-un caleidoscop, îi apărură numai scene cu zăpadă din viața lui. Se vedea mititel, de vreo cinci ani, în costumaș alb de lână, înfofolit până-n vârful nasului, călare pe o săniuță agățată de sania cea mare, în care tante Tilda îi zâmbea încurajator, înfricoșată totuși să nu se răstoarne odorul, iar odorul scotea niște țipete de indian, când de veselie și când de groază, încât răsuna Șoseaua... Serbarea pomului de Crăciun, în salonul cel mare la tante Matilda, în cinstea Pușorului abia intrat la liceu. Un brad uriaș, înconjurat de alții modești, toți înzăpeziți și încărcăți cu luminițe aprinse, încât păreau o pădurice în flăcări. Pe jos numai zăpadă și sub brazi numai cadouri pentru el și pentru toți colegii lui invitați înadins. Și de sus ninge mereu — nicio dată nu și-a putut explica cum a făcut tante Tilda minunea

asta... Se înserează, în Cișmigiu. Pe o bancă el, acumă în clasa a șasea, alături de o fetiță cu născiorul în vânt și niște ochi de veritită — primul amor. Banca era subț un copac bătrân cu crengile pleoștite. Ea aranjase întâlnirea aici ca să fie mai romantică, iar el curățase zăpada de pe bancă. Se țineau îmbrățișați strâns și le era cald și el o săruta mereu pe buze și pe ochi, căci buzele erau tot atât de fierbinți pe cât de reci ochii. Din când în când câte-o creangă își scutura zăpada peste ei și ei se bucurau... Apoi e sublocotenent, în vremea războiului, aghiotant vag într-un birou, prin stăruința bătrânului care astfel îl ferea de primejdia frontului. Strada Păcurari, la Iași, într-o odăiță strâmtă, cu multe poze, cu sobă caldă, în amurg. Șade pe un jilț vechi, larg, hodorogit, și în poală ține pe Adina Fulgeru, o actriță foarte tânără și pasionată, pe care de curând și-o luase amantă, cheltuind cu ea atât de mult că speriasse pe bătrânul. Ea era într-o cămașă de mătase, scurtă, care-i alunecase în sus, încât el își încopciase palmele pe șoldurile ei goale. Cu brațele moi petrecute după gâtul lui, cu obrajii lipiți de obrajii lui, își auzeau amândoi respirația și priveau tăcuți pe strada murdară cum treceau încet căruțe scârțâitoare cu cadavre de exantematici, prin ninsoarea deasă. Când el pleca ochii, privirea îi cădea chiar între sânii ei goi, rotunzi și fragezi, de unde se înălța un parfum îmbătător care-l făcea să-și înfunde nasul între ei, gâdilând-o, încât ea, cu gâtul întins și bărbia ridicată, izbucnea în gâl găiri de răs irezistibil...

Atunci ușa se deschise cu zgomot. Puiu tresări speriat, parcă l-ar fi surprins cu actrița în poală. Internul întreabă grăbit:

— Doriți ceva?

— Nimic — zise Puiu, fără să se scoale, întorcând numai

capul.

— Dacă credeți, ușa poate rămâne deschisă — continuă doctorandul imperturbabil ca o morișcă. Ați avea mai mult aer și aerul...

— Da — îl întrerupsese Puiu rece, cu fața însă iar spre ferestră.

Internul încetă, dar mai stătu două secunde parc-ar fi așteptat să-și exprime totuși vreo dorință. Ieși. Ușa era deschisă. Puiu îl auzi spunând ceva gardianului. Se ridică repede. Își curmă îndemnul și, în loc să meargă la ușă, începu să se plimbe prin odaie parc-ar fi vrut să-și mai dezmoștească oasele. Apăru gardianul:

— V-am adus ziarele...

— Ce ziare?... Cine ți-a spus să-mi aduci? Întrebă Puiu bănuitor.

— Mi-a lăsat poruncă boierul cel mare să vi le aduc regulat și seara, și dimineața, să nu vă fie urât! zise gardianul.

— Bine, bine — murmură Puiu liniștit, reluându-și plimbarea.

Gardianul puse ziarele pe noptieră, se retrase până la ușă și așteptă un moment potrivit ca să întrebe iar:

— Domnul doctor îmi spuse adineaori să aflu ce obișnuieți să luați la cinci și să vă aduc ce poftiți...

Puiu se opri în fața lui și răspunse mâhnit:

— De ce nu mă lăsați voi în pace, măi băiete?

Mișcat parcă de mâhnirea lui, gardianul zise umil șoptind:

— De, conașule, noi trebuie să executăm ordinele. Dar d-voastră să mă iertați...

Sinceritatea înduioșă pe Puiu care mai făcu câțiva pași și apoi, întorcându-se la dânsul, îl bătu pe umăr prietenește:

— Așa-i... dar vezi, eu sunt cam nervos... Uite, adă-mi atunci un ceai, numai să fie foarte fierbinte!

— Apoi așa da, boierule — făcu gardianul prinzând curaj și limbă. La supărare omul trebuie să mănânce că altfel supărarea te roade mai rău și te doboară.

Se duse bodogănind bucuros. Puiu se îvioră. Luă un jurnal, își aruncă ochii pe titluri. Într-un colț zări: "Crimă conjugală în lumea mare." Lepădă foaia murmurând:

— Nu vreau să știu nimic... Nu mă interesează nimic...

XIII

Sorbind din ceai, Puiu nu-și lua ochii de la gardianul care stătea în ușa camerei, radios, mulțumit, ca și când astfel, prin înfățișarea lui, ar fi vrut să-i mai alunge urâtul și supărarea. Compătimirea aceasta primitivă și discretă i se părea lui Puiu minunată și-i făcea mai bine decât chiar mângâierile tatălui său. Aici era un om străin, simplu, care înțelegea nenorocirea altuia și căuta, cum îl tăia capul, să-i ușureze situația. El, până acuma, cu oamenii de teapa gardianului, a avut numai relații de la stăpân la servitor. Niciodată n-a stat de vorbă de-aproape și nu și-a închipuit că în asemenea suflete ar putea să se adăpostescă sentimente deosebite. Ca să-i răsplătească inima, îl întrebă cu glas prietenos:

— Cum te cheamă pe tine, băiete?

— Andrei Leahu, boierule — răspunse, bucuros, gardianul.

— Și de pe unde ești? continuă Puiu. Din ce județ?

— Din Argeș, boierule, comuna Ciofrângenii.

— Argeș? făcu Puiu cu o ușoară tresărire. Am umblat și

eu mult prin Argeș. Un unchi de-al meu din partea mamei are o moșie la Mănești.

— O fi având, cum nu — aprobă gardianul. Că prin partea noastră sunt multe moșii boierești. Și la noi, la Ciofrângeni, erau doi doieri mari, dar acu a mai rămas numai unu, că cellalt s-a prăpădit în război ș-apoi cucoana, cum s-a făcut pacea, a vândut tot și s-a mutat la oraș, la Pitești. Moșia au cumpărat-o țărani...

Parcă l-ar fi împins niște amintiri puternice, Puiu, după o pauză, întrebă cu mare voioiciune:

— Da pe la voi este *Ciuleandra*?

— *Ciuleandra*? zâmbi Leahu. Cum să nu fie, boierule? Da pe la noi îi zicem *Șuleandra*, c-așa am apucat... Tare frumos joc — adăogă apoi dânsul. Parcă nici nu-ți mai vine să te oprești dacă l-ai început... Ați jucat poate și d-voastră *Șuleandra*, boierule?

— Da... adică... — bâlbâi Puiu neașteptându-se la întrebare, și acuma cu o părere de rău că, fără nici un rost, a adus vorba despre *Ciuleandra*.

Gardianul observă încurcătura boierului și tăcu, mai ales văzând că nici nu mai mânca și socotind că se sfiește din pricina lui pentru că-i numără bucățile. Îl bătea gândul să se retragă binișor și să-l lase singur, să îmbuce în tihnă. Puiu însă îi schimbă planul cu o nouă întrebare:

— Pe tine când te-au trimis aici? Chiar aseară?

— Aseară, boierule — întări Andrei Leahu. Fusei doar și eu pe mașina d-voastră, lângă șofer, când ați venit încoace... Mă luase domnul prefect că, zice, poate o fi nevoie. Pe urmă, după ce v-au așezat pe d-voastră aici, când plecarăm, ce s-a sfătuit domnu prefect cu domnu procuror și boierul cel bătrân, că-i și spuseră domnului doctor să-mi dea degrabă și mie halat alb, ca la spital, și să rămâi acolo să vă îngri-

ijesc pe d-voastră...

Puiu își aduse aminte cum s-a întrebat aseară cine o fi lângă șofer și numaidecât adăugă:

— Vasăzică, știi pentru ce sunt aici?

— Apoi cum să nu știm, boierule? zise gardianul clătinând din cap compătimator. Așa-i năpasta, cucoane, te pândește și te pândește până ce se abate, Doamne ferește! (Se închină cu evlavie.) Am auzit!

Intrigat să afle întreaga părere a unui astfel de om simplu despre fapta lui, Puiu stăruie:

— Bine, dar de ce crezi că m-au pus aici între bolnavi, în loc să...

Nu avu totuși curajul să sfârșească întrebarea. Leahu însă înțelese și răspunse jovial:

— Apoi că doară nu era să vă ducă la închisoare în rând cu toți hoții și borfașii, vai de mine! Ar fi și rușine... Dar bun e Dumnezeu și are să vă ajute să scăpați repede. Că în procese d-astea numai prevenția e ce e, încolo judecata e pe seama juraților și jurații totdeauna iartă când vine vorba despre păcate din dragoste.

Se uită drept în ochii lui, urmărid efectul și gata să schimbe vorba dacă nu i-ar fi pe plac ce spune. Tânărului însă îi plăcea și, ascultându-l, dădea din cap încet:

— Da... da... da...

Și, după o tăcere mai lungă, îl măsură de sus până jos cu simpatie și îi zise cu o dojană prietenească:

— Te văd om dezghețat și cu scaun la cap, Leahule... Cum ai ajuns tu din fundul Argeșului tocmai în mijlocul Bucureștilor, și încă în poliție?... Tu n-ai casă, pământ, ca oamenii?

Gardianul se scărpină în ceafă îngândurat:

— De, boierule, cum să nu vă mirați, că de mirare-i să-și

lase alde om în toată firea coarnele plugului și să se apuce de slujbe pe care nu le-a pomenit neam de neamul lui... Așa e! Dar, vedeți d-voastră, multe-s în lume păcatele și necazurile și nimeni nu fuge de bine de-acasă... Dacă oameni ca d-voastră, cu belșug și învățătură, și încă aveți câte-un necaz, d-apoi noi?

— Cine te-a băgat în poliție? îl stârni mai departe Puiu.

— Tot necazul, boierule, cine să mă bage? urmă Andrei Leahu cu amărăciune stăpânită. Eram așezat și eu, însurat bine, cu căsuța mea și cu nițel pământ, ca oamenii de treabă. Apoi când a venit războiul ne-a luat pe toți pe de-a rândul și ne-a ținut acolo la datorie, cât au vrut boierii. Am avut noroc și mi-a ajutat Dumnezeu de-am scăpat numai cu o prizăritură la pulpa dreaptă, nimica toată, de-abia se mai cunoaște. M-am făcut sergent, că m-am purtat bine și știam și o țără de carte. Apoi, când s-a pus pacea și m-am liberat, de-am mers acasă, aflai pe nevastă-mea cu un copilaș în brațe — îl făcuse cu un neamț ce fusese în sat la comandă. Ba, după aia, se mai înhăitase și cu un rumân, îl adusese în casă și iar îi crescuse burta de parcă purta un bostan subt șorț... Ce să vă mai povestesc ce fierbea în inima mea? O luai la răfuială: “Măi muiere, ce-ai făcut?” Și tot ea cu gura mare: că aflate de pe la oameni că m-am prăpădit prin cele bătălii și, dacă m-am prăpădit, ce să facă ea, biata muiere, singură pe lume, fără cap de bărbat?... Mințea, boierule, de-mi stătea s-o omor! Apoi, dac-am văzut că și-a bătut joc de mine, m-am lipsit de toate, și de casă și de pământ — că ale ei erau, de zestre — și mi-am luat lumea-n cap și am nimerit tocmai la București. Aci m-am dus la domnul locotenent pe care l-am avut la companie și l-am rugat să nu mă lase pe drumuri, că și eu îi scăpasem viața odată în război. Dumnealui m-a îndemnat pe urmă să iau slujbă la poliție, că am dreptul să

iau dacă fusesem sergent... Și iacă așa, boierule!

Interesul lui Puiu se opri asupra unui singur punct din povestea gardianului. Îl descusu cu o curiozitate lacomă:

— Și nu i-ai zis nimica muierii tale când ai găsit-o cum îmi spuseși?

Andrei Leahu se posomorî de tot și murmură grav:

— Ba cum să nu-i fi zis, boierule! I-am zis și eu multe de toate, i-am tras și o sfântă de bătaie să mă pomenească până la moarte... Da pe urmă tot am plecat ca să nu mă puie Necuratul să cad într-un păcat mai mare, că, Doamne păzește, omul la mânie și la supărare își pierde socoteala și-mi era frică să nu fac moarte de om și să înfund ocna pentru o zdreanță de femeie...

Strânse pe tavă serviciul de ceai și plecă la bucătărie, fără să mai adauge ceva, abătut, ca și când amintirile i-ar fi răscolit o rană adâncă. Puiu îl urmări cu privirea până ce dispăru.

“El s-a putut stăpâni când a trebuit” — se gândi dânsul. “Și ce lovitură mare primise!”

Simțea cum vâlul de liniște ce-i înfășurase sufletul de la plecarea bătrânului se sfârșea brusc, sub năvala gândurilor: “Un simplu țăran a fost în stare să renunțe la tot, să înfrunte necunoscutul unei vieți noi, numai ca să evite tentația de-a suprima viața unei femei ticăloase!”

XIV

Seara refuză masa... Gardianul crezu potrivit să-l îndemne:

— Ar fi bine, conașule, să vă siliți să gustați nițică mâncare, chiar dacă n-aveți poftă!... Omul supărat nu-i bine să stea nemâncat, că destul îl roade supărarea, ș-apoi dacă...

Nu putu continua. Puiu Faranga, înfuriat parcă l-ar fi insultat, izbucni:

— Cine ți-a cerut ție sfaturi, nerodule?... Și cum îți permiți să mă plictisești mereu cu fonfăielile tale stupide?... Aide, ieși afară și să nu-ți mai văd mutra până ce nu te-oi chema eu!... Poftim, cine se găsește să mă povățuiască!

Andrei Leahu, speriat, închise ușa pe dinafară și se închină.

Puiu mai tună singur câteva momente, apoi se trânti pe pat sforțându-se, prin imobilitate trupească, să-și redobândească liniștea sufletească de adineaori. Zbuciumul însă îl chinuia cu atât mai tare că nu-i putea descoperi rădăcinile. Își repeta mereu că trebuie să aibă răbdare, cum îi recomandasese toată lumea, până și zevzecul de gardian. Situația lui nu e tocmai așa de rea cum putea să fie. În loc să fie într-o celulă de pușcărie, se află într-o cameră de sanatoriu. N-are deci decât să aștepte deznodământul. Să-și închipuie că ar fi bolnav, că ar avea să sufere o operație grea care l-ar ținea, nu numai în odaie, ci chiar în pat, o lună, două... Raționamentul i se părea foarte just și totuși nu-l mulțumea deloc. În minte i se îmbulzea tot mai stăruitor, ca o săgeată ruptă, o frântură de întrebare arzătoare:

“De ce...?”

Nu-i trebui mult până să o completeze: “De ce am omorât-o?” Dar completată era și mai enervantă, pentru că cerea un răspuns, și răspunsul nu se ivea. În sfârșit, nemaiputând răbda, se sculă și strigă tare, parcă ar fi vrut să izgonească o stafie:

— Nu știi!... Nu știi!... Nu știi!...

Răspunsul și glasul strident cu care îl rostise îl zăpăciră mai rău. Se uită și ascultă spre ușa să nu-l fi auzit cumva gardianul care l-ar putea crede nebun de-a binelea dacă a

început să vorbească tare singur. Își reluă fatala plimbare în sus și-n jos, zicându-și deodată ca din senin:

“Oare de câte mii de ori am să mai fac plimbarea asta înainte de-a...”

Nu apucă să sfârșească; ajuns la fereastră, îi răsări o idee de care se agăța ca de o punte salvatoare:

“Dacă nu m-am putut stăpâni nici cât gardianul, înseamnă că am avut în mine instinctul criminal înăscut!”

De-aici apoi urmează că nu el poate fi vinovat de ceea ce s-a întâmplat, ci soarta care i-a turnat în sânge pornirea neînfrânată spre crimă. El a purtat zeci de ani boala aceasta într-însul, a înăbușit-o eroic atâta vreme. În cele din urmă însă, într-o clipă de slăbiciune, instinctul crâncen l-a surprins, i-a adormit puterea morală de rezistență și l-a împins să ucidă spre a satisface porunca destinului. Cum a omorât pe Madeleine, ar fi omorât atunci pe oricine, pe tante Matilda, de sosea la timp, poate chiar pe tatăl său însuși. Instinctul nu-i cerea să omoare pe cutare anume, ci să omoare pe cineva, indiferent cine. Și vina lui, dacă poate fi vină, rămânea aceeași. Crima presupune cel puțin o voință. Dar fapta lui?... În locul instinctului de ucidere s-ar fi putut să moștenească instinctul de sinucidere. Atunci n-ar mai fi luat viața Madeleinei, ci în clipa când l-ar fi îndemnat sângele bolnav, s-ar fi zvârlit pe fereastră sau și-ar fi vârat capul în jăratecul căminului...

Acuma i se păru că înțelege multe lucruri bizare din trecut, asupra cărora nu s-a oprit fiindcă viața lui s-a consumat în mărunțișuri mondene și n-a avut niciodată răgaz să-și consulte serios conștiința. Chiar purtarea bătrânului față de dânsul a fost un șir lung de capricii a căror explicație debia azi i se dezvăluie. De pildă cum a căutat mereu să-l

ferească de contactul cu prieteni violenți, sau cum numai târziu și călcându-și pe inimă i-a dat voie să se ocupe cu vânătoreea. Își aduce aminte, deși atunci n-a luat seama, că-i zicea deseori: “Nu e bine să te obișnuiești a vărsa sânge și a ucide, nici chiar sălbătăciuni!” Iar odată, mai târziu, tot el i-a zis :”La urma urmelor, poate că e mai bine să-ți împlinești pofta de-a ucide împușcând iepuri și prepelițe!” Cu câțva timp înainte de-a se însura, era tocmai logodit de curând cu Madeleine, a avut un conflict serios cu Costel Plagino, un prieten vechi altfel, din pricina unei femei, firește. Îl pălmuise, și deci trebuiau să se bată în duel. Bătrânul a aflat de-abia când martorii stabiliseră spada și hotărâseră pentru a doua zi întâlnirea pe teren. El mergea cu inima ușoară la luptă: era un spadasin excelent și avea o lovitură a lui specială, pe care încă nimeni nu izbutise să o pareze. Spusese, glumind, unui martor al său că are să-i aplice lui Costel o creștătură chiar în numele Tatălui — poate să-i și comunice — ca să se învețe minte să nu mai fie altă dată obraznic în lume cu nimeni. Bătrânul, evident, știa că e scrimor redutabil și, cu toate acestea (acuma ar trebui să zică: din pricina aceasta), s-a făcut luntre și punte și a izbutit să împiedece ieșirea pe teren. Seara i-a spus net: “Nu vreau să am copil asasin, nici măcar în duel!”

Puiu era convins acuma că bătrânul știa cu ce stigmat îngrozitor e împovărat unicul lui vlăstar și de-aceia a căutat să-l apere cât a putut.

“Bietul tată! se înduioșă dânsul. Mult a trebuit să sufere din cauza mea!... Și totuși dacă m-ar fi prevenit, poate că era mai bine!... Aș fi putut să mă lupt și eu împotriva răului din mine!”

Chemă pe Leahu să-i facă patul. Se întunecase de mult,

dar nu aprinsese lumina. Ținea minte cât de repede a adormit aseară și voia să adoarmă la fel și acuma ca să-i treacă ușor noaptea și mai cu seamă gândurile. Ba, cât gardianul îi potrivea așternutul, își zise ce bine ar fi dacă s-ar culca și nici nu s-ar mai trezi până peste trei luni când se vor fi aranjat toate într-un fel sau altul.

Se vârî subț plapomă. Porunci să stingă becul electric. Se întoarse spre perete, ca și aseară. Până să adoarmă însă mai căută să-și găsească în trecut momente în care s-a manifestat instinctul vărsării de sânge. Prea puțin avu să scormonească și se spăimântă de multele dovezi ce se perindau în oglinda amintirii. Plăcerea grozavă de-a privi, de pe când era un prichindel, la țară, când se tăiau păsările pentru bucătărie. Cum se năpustea să pună mâna pe corpul fără cap ce se zvârcolea și sărea de ici-colo împrôșcând cu sânge în toate părțile. Se vedea și retrăia cu scârbă o clipă când a plâns amarnic, pentru că guvernanta l-a reținut cu forța să nu se apropie de o găină decapitată... Apoi pornirea lui stranie și irezistibilă, când poseda o femeie, de-a o ucide într-o îmbrățișare supremă sau cu o sărutare care să-i oprească definitiv respirația. Multe femei i-au spus, mai în glumă, mai în serios, că se poartă în iubire ca un criminal sadic. Pe Madeleine iarăși, de când a văzut-o întâia oară, i-a venit mereu s-o strângă la piept până-și va da sufletul în brațele lui. Și încă socotea că dorința aceasta perversă însemna un excses de iubire...

Tot răscolind prin amintiri după dovezi care să-i sprijine convingerea, se sucea în pat, când pe o parte, când pe alta, fără să observe că somnul nu vine deloc. De-abia pe la miezul nopții își porunci:

“De-acuma trebuie să adorm!”

Până să adoarmă însă îi mai apărură zeci de dovezi, încât în cele din urmă toată viața lui de până azi o văzu ca un șir lung de încercări neizbutite de-a ucide...

Când în sfârșit ațipi se pomeni în salinile de la Târgul-Ocna pe care le vizitase odinioară, cu mai mulți prieteni, într-o excursie plină de peripeții nostime. Acuma însă era și el printre condamnați, în costumul vărgat, murdar și trențaros, cu tichia de ocnaș în cap, tăind greu dintr-un bloc uriaș de sare alături de câteva figuri monstruoase, care îl batjocoreau. Ocările hoților îl dureau ca niște împunsături de cuțite. Apoi deodată se înfurie într-atâta că ridică ciocanul și, răcnind răgușit “taci, taci, taci!”, se repezi asupra unuia să-l trăsnească. Atunci toți ocnașii săriră, îl trântiră la pământ, îl zdrobiră cu picioarele, iar câțiva se plecară peste fața lui cu gurile căscate, clămpănind niște colți de fiare, gata să-l sfâșie. El se zbătea subt dâșii și nu-i putea scutura. Încearca barem să închidă ochii, să nu vadă, și nu putea, parcă pleoapele, micșorate și deschise, i s-ar fi lipit pe bulbii umflați de spaimă. Sudorile reci îi brăzdau obraji și-l enervau mai rău decât groaza...

XV

Nu mai îndrăzni să adoarmă, dar nici nu se sculă din pat până ce veni gardianul cu ziazele de dimineață. Se îmbracă și trecu îndată în odăița de-alături ca să se poată face curățenie temeinică în camera lui, să se deschidă și fereastră; primenindu-se aerul poate că se vor mai risipi și stafiile multe și supărătoare ce se îmbâcsiseră acolo. Până atunci se așează la mescioara gardianului și se apucă să răsfoiască jur-

nalele. Deschisese *Universul* și se oprise, fără să vrea, tocmai la pagina penultimă unde sunt de obicei și anunțurile mortuare. Sări cu privirea peste diferitele cruci, căutând una anume pe care o descoperi tocmai jos, modestă “Mădălina”...

“Cine să fi conceput necrologul de a pus-o cu numele ei de-acasă?” se gândi Puiu, cuprins de o agitație nouă.

Citi începutul: “Puiu Faranga, Policarp Faranga...”

“Tocmai pe mine m-au pus în frunte, deși eu...” — își zise dânsul întrerupând brusc citirea.

Își închipuia restul cu “nemărginita durere” și alte vorbe banale care transformă un mare zbucium sufletesc într-un spectacol modern hibrid pentru bătrânii care urmăresc rubrica morților.

“Săraca Madeleine!” oftă iarăși Puiu. “Măcar moartă și-a reluat numele ei care i-a fost atât de drag!”

Încercă să mai citească totuși din diversele întâmplări ce umpleau paginile ziarelor. Astfel voia să-și distreze puțin gândurile. Ochii lui însă alunecau peste literele negre parcar fi fost niște hieroglife. Citea mecanic fără a cuprinde înțelesul cuvintelor. Iar după un răstimp privirea i se întoarse singură în același colț, unde imediat prinse sfârșitul: “Înmormântarea va avea loc marți, 13 februarie, ora 3 d.a.”.

“Vasăzică, mâine! adăugă Puiu în sine. Mâine se va isprăvi tot, tot...”

Ridică ochii gânditor. În grădină, în aceeași clipă, un cârd de ciori se coborî cârâind pe copacii grei de zăpadă, ca un stol de gânduri negre. Puiu se sculă repede de pe scaun, enervat, și se întoarse cu spatele ca să nu vadă ciorile care totdeauna l-au îngrețoșat, iar acum — tocmai când citise despre Madeleine — i se păreau niște prevestiri sinistre.

Andrei terminase curățenia în cameră. Puiu trecu înapoi,

să aștepte vizita doctorului, aruncă ziarul pe masă, desfășurat, și începu să se miște. Își propusese, încă de azi-noapte, să povestească doctorului — firește, după ce se va fi consultat cu bătrânul — cum a descoperit cauzele crimei și să-i ceară părerea. Acuma însă socotea că e mai bine să amâie pe mâine comunicarea aceasta. În ziua înmormântării ei asemenea mărturisire va fi o ușurare și pentru sufletul lui și o pietate față de memoria ei... Își aduse aminte cât a fost de nepriceput ieri când a bănuir pe bietul doctor că a fost îndrăgostit în taină de Madeleine și că din pricina asta are să se răzbune pe dânsul. Îi păru bine că nu s-a mai apucat să istorisească și bătrânului bănuiala neroadă, că s-ar fi umplut de ridicol...

Doctorul sosi tot grăbit, tot sumbru, și întrebă scurt:

— Ce mai e nou?

— Nimic afară de cele de ieri — răspunse Puiu, căutând să pară cât mai calm.

Medicul însă iar ascultase absent, ca și ieri. Se uită împrejur cercetător, văzu ziarul pe masă, se apropie, descoperi anunțul funebru și-l citi foarte atent. Când sfârși, se întoarse la Puiu și, cu o clipire ciudată din ochi și cu o intonație ce nu era nici întrebare, nici afirmare, făcu încet:

— Mădălina?!

Puiu vru să-i dea numaidecât explicația, dar nu apucă să deschidă gura, căci doctorul ieși, urmat de toți ceilalți, zicând apăsător și parcă semnificativ:

— La revedere!

În urechile lui Puiu răsună apoi multă vreme cuvântul pe care-l rostise doctorul, cu intonația aceea neobișnuită, silindu-se să ghicească ce a vrut să zică. Poate i s-o fi părut curios că în necrolog nu s-a pus numele ei așa cum era cun-

oscut în lume, adică Madeleine? Atunci de ce n-a avut răbdare, căci el i-ar fi dat fără înconjur toate lămuririle... Sau a vrut să-și bată joc de franțuziții din lumea bună care numai la moarte își aduc aminte de numele lor adevărate, de teamă că Dumnezeu nu-i va recunoaște în lumea cealaltă fără numele creștinesc de botez? Poate însă că doctorul știe perfect ce e cu Madeleine și Mădălina, și, prin observația lui misterioasă, n-a căutat decât să-l prevină: “Știu tot, degeaba încerci să te ascunzi de mine...” Dacă ar fi așa, atunci doctorul nu strălucește prin inteligență. Chestia e doar foarte simplă și o cunoaște multă lume, în orice caz lumea cu care Madeleine a avut legături mai apropiate. Nu s-a făcut niciodată secret din chestia asta, încât putea prea bine să o fi aflat și doctorul. Și totuși intonația lui a vrut să însemne ceva...

Toată ziua îl frământă acest singur cuvânt și doctorul. Din ce în ce i se cristaliza în suflet că doctorul e un om straniu. Avea simțământul că îl urăște. Îi era rușine să și-l mărturisească, i se părea că trebuie să fie ceva bolnăvicios, ca mania persecuției. De aceea căuta să-l alunge și se înfricoșa constatând că nu reușește...

La vizita de după-amiazi veni iarăși numai internul, care-i spuse:

— Mi s-a telefonat de la d-voastră de-acasă că azi nu va putea veni nimeni să vă vadă, căci toată lumea e ocupată cu înmormântarea. Măine însă, după ceremonie, se vor întoarce de la cimitir aci...

— Mulțumesc! șopti Puiu.

XVI

A doua zi fu cuprins de mare înfrigurare. Se aștepta că

doctorul îi va mai zice ceva și-i era teamă că nu se va putea stăpâni să nu-i ceară explicații pentru aluziile neînțelese cu care îl sâcăie. Doctorul însă fu și mai sobru ca de obicei. Era îmbrăcat în negru. Se uită câteva clipe mohorât la Puiu și nu-i adresa nici un cuvânt.

“Și-a dat seama că ieri a făcut o gafă” — socoti Puiu mulțumit.

Mai târziu găsi suspectă și această purtare a doctorului. De ce nu i-a vorbit nimica?... Și de ce s-a îmbrăcat în haine negre tocmai în ziua înmormântării ei?...

În curând uită pe doctor și nu se mai gândi decât la înmormântare. Se simțea amărât că nu i s-a spus cel puțin cum va fi ceremonia funebră. Și cu cât se apropia ora trei, cu atât parcă minutele treceau mai anevoie. Apoi, când sosi în sfârșit momentul în care trebuia să înceapă serviciul religios, Puiu se așează în genunchi, lângă fereastră, cu fruntea spijinită pe pervaz, și prinse să se roage fierbinte. Nu mai știa nici o rugăciune afară de Tatăl nostru, dar și aceasta îi ajungea acuma. O repetă de sute de ori, cu evlavie, cu lacrimi și cu însetare. În răstimpuri se întrerupea și suspina din profunzimile inimii:

— Iartă-mă, Madeleine, fie-ți milă de mine!

Genunchii, neobișnuiți, îi amortiră. Dureri de cuțite îl junghiau prin încheieturi. Stătea însă neclintit, ca ținut acolo. Suferința o simțea ca o ușurare.

Așa îl găsiră, târziu, când se întoarseră de la cimitir, bătrânul Faranga și Matilda. În cameră era întuneric și Puiu murmură, lângă fereastră, ghemuit, zgribulit de frig, cu buzele vinete, aceeași rugăciune simplă. Trebui să-l ajute bătrânul să se scoale și să-l ducă până la pat.

— Ce-i asta, Puiule? Întrebă Faranga îngrijorat.

— Am însoțit-o și eu pe Madeleine până la groapa în

care eu am aruncat-o — șopti dânsul liniștit, cu o tristeță întipărită pe față.

Ochii roșii ai bătrânului se umplură de lacrimi, iar Matilda, ștergându-și nasul, bolborosi printre sughituri:

— S-a sfârșit săraca Madeleine... *Oh, mon Dieu, mon Dieu!*

— *Soyez calme, Tilda! îi zise Faranga cu imputare. Maintenant c'est fini! Elle du moins se repose bien, tandis que nous autres...*

— *Pauvre, pauvre Puiu, comme tu as change!* reveni Matilda cu o nouă năvală de plâns.

— Matilda! *Assez!* făcu bătrânul cu severitate.

Puiu le ceru să-i povestească cum s-a desfășurat ceremonia și astfel Matilda putu să se manifeste în toată voia. Mai plângând, mai zâmbind, îi zugrăvi amănuntele cele mai neînsemnate. Înșiră pe îndelete, parcă le-ar fi învățat pe dinafară, numele tuturor persoanelor distinse care au venit să vadă pe Madeleine pe catafalc. Era atât de frumoasă, scumpa de ea, chiar moartă, că nimeni n-a putut-o contempla fără o exclamație de durere și fără a vărsa o lacrimă sinceră pentru pierderea unei ființe așa de fermecătoare. Describe coroanele, dricul urmat de zece preoți și un episcop, doi miniștri, cinci diplomați și tot ce au Bucureștii mai select. Încă de ieri de la prânz a fost transportată la Biserica Albă, lăcașul de rugăciune favorit al răposatei. Cincizeci de mii de lei s-au împărțit între săraci. Peste șaptezeci de cupeuri și automobile au întovărașit pe *pauvre Madeleine* până la Belu unde acuma se odihnește în cavoul familiei Faranga, alături de mama lui Puiu...

— Știi că am zărit și pe doctorul tău în biserică — observă bătrânul când abundența verbală a Matildei se mai

potoli.

— Da? Îngălbeni Puiu. A fost și el?

— *Ça l'honore!* se repezi Matilda. *Ça signifie qu'il est un homme vraiment très sensible!*

Apoi, în vreme ce Puiu rumega spăimântat știrea aceasta, ea continuă cu mai mult elan să-i spună inscripțiile tuturor coroanelor, detaliile costumelor tuturor doamnelor, mărcile automobilelor tuturor participanților... Volubilitatea ei prodigioasă făcu pe Puiu să uite chestia cu doctorul și în cele din urmă chiar să o întrebe dacă s-a interesat cineva și de dânsul? Matilda, fericită că a fost stârnită, izbucni furunos:

— Cineva? Întreabă mai bine cine nu s-a interesat!... *Oh, mon petit Puiu*, nici nu-ți închipui cât te compătimește toată lumea și n-ai idee câți prieteni devotați s-au dovedit în împrejurările astea triste... În nenorocire se călește prietenia, foarte adevărat!... Ei bine, toți, dar absolut toți prietenii tăi m-au asaltat cu întrebări despre tine și vor să vie să te vadă!...

Puiu ascultă cu un surâs trist asigurările ei vertiginoase. Își dădea seama că Matilda exagera micile gesturi de politețe convențională. El cunoștea lumea și știa că nu va avea o situație tocmai plăcută, tocmai între prieteni. De altfel bătrânul însuși la fel a văzut când, din primul moment, i-a spus că va trebui să trăiască în străinătate câțiva ani, până se vor mai uita lucrurile...

În sfârșit Matilda, epuizând întrucâtva subiectul, se grăbi să schimbe vorba:

— Dar acum să ne mai ocupăm și de tine, Puiule!... Poly îmi spuse că ai început să te obișnuiești puțin aici... *Et, vraiment, tu as raison...*

— Evident — zise Puiu ironic. Se împacă omul și cu mai rău...

Faranga, care tot timpul îl observase, interveni puțin muștrător:

— Cum, dragul meu, iar ești abătut?... Bine, înțeleg să nu fii încântat, dar situația ta, oricum, în împrejurările date, e destul de bună, nici nu cred că ar putea fi mai bună!... Dacă doctorul s-a crezut obligat să vie la înmormântare, înseamnă că-și dă seama cu cine are de-a face...

— Probabil — murmură Puiu cu o tresărire.

— Și totuși te văd parcă mai trist ca alaltăieri — insistă bătrânul. Ai vreo nemulțumire specială? Îți lipsește ceva?

— Poate că alaltăieri nu-mi dădeam încă seama! zise Puiu gânditor. În două zile un om, singur cu sufletul lui, între patru ziduri, înțelege mai mult decât altfel în douăzeci de ani!

Matilda, surprinsă de glasul lui, se amestecă repede ca o mamă care ar vrea să oprească pe copil să facă o prostie:

— Puiu, *je te prie, il faut être sage, tu comprends?*

— *Oui, oui, tante Tilda, il faut être très sage!* surâse Puiu, atât de posomorât că Faranga se sperie.

— Dragul meu — declară cu o energie impunătoare — tu, de azi înainte, n-ai decât un singur lucru de făcut: să aștepți liniștit! Restul mă privește pe mine și numai pe mine! Înțelegi?... Dacă va fi nevoie, voi merge chiar la rege!

— *Bravo, Poly, ça... c'est beau, c'est héroïque et c'est superbe!* izbucni Matilda cu admirație.

Puiu însă clătină din cap și, după o pauză, murmură:

— *Et mon coeur?... Et le combat douloureux que je dois livrer tous les moments avec ma conscience qui m'accuse et qui me reproche un crime abominable?*

— Fără îndoială — zise bătrânul mișcat și căutând totuși

să se stăpânească. *Mais c'est déjà autre chose!* Pentru moment trebuie să lichidăm partea, ca să zicem așa, materială a afacerii, iar pe urmă...

— Tată, tată, — gemu Puiu deodată plângător — am eu însumi conștiința că sunt criminal!

Faranga, încurcat, nu reuși să articuleze decât:

— *Eh, eh, voyons!*

Matilda însă se supără aproape:

— Nici să nu te aud cu vorbe d-astea urâte, Puișor, că mă faci să mă îngrozesc! *Ce sont des blagues! Farceur, va!*

— Germenul crimei a fost în mine, a crescut, m-a urmărit până ce m-a învins! adăugă Puiu zdrobit.

— *Tu es malade, mon enfant!* zise Faranga blând, cu o privire spre Matilda care însă nu înțelese nimic. Ar trebui să stai în pat... După o zguduire nervoasă atât de cumplită, nu e de mirare... Am să vorbesc și cu doctorul...

— Te rog, tată, mult, să nu mai vorbești nimica cu doctorul! vorbi Puiu deodată atât de energic, că părea alt om. Am motive foarte serioase să-ți cer asta! Lasă-l să-și facă datoria cum va crede de cuviință! Eu nu vreau să-i datorez niciodată nimic!

Gardianul îi aduse masa. Vru să o refuze, dar ei nu-l lăsară până ce nu mănâcă bine din toate felurile. Apoi puseră pe gardian să-i facă patul, îl așteptară să se vâre în plapomă și numai după aceea își luară rămas bun.

XVII

Faranga venea în fiecare dimineață la sanatoriu, vorbea întâi cu doctorul și pe urmă se urca la Puiu.

Doctorul însă nu-i spunea mai nimica. “Răbdare și iar răbdare!” Observația, mai cu seamă în asemenea cazuri, cere

răbdare și timp. Deocamdată a luat măsuri să i se facă diverse analize: de-abia după ce va cunoaște rezultatele va putea hotărî în ce direcție să pornească examinarea. Pacientul însuși e încă foarte agitat. Orice mare zdruncinare sufletească e urmată de o și mai mare agitație. Numai criminalii vulgari sunt lipsiți de zbuciumări, fiindcă la ei lipsește însăși posibilitatea sensibilității. Deslușirile doctorului erau foarte politicoase, dar de o politețe rece, fie din pricina unui calcul, fie din pricina timidității.

— Totuși care este impresia d-tale până azi? stăruie într-o zi Faranga pe un ton mereu delicat, dar subliniat de un imperativ.

Doctorul Ursu se roși puțin și ripostă îndată cu aceeași politețe, dar mai sec:

—Ecelență, mă iertați... Eu aici am de răspuns cu conștiința mea de om și de medic — și țin deopotrivă la amândouă. Am obiceiul să-mi fac datoria totdeauna cât mai corect; cu atât mai mult doresc să mi-o fac în cazul fiului d-voastră. Dar nu pot scăpa din vedere că un tribunal mi-a încredințat o însărcinare deosebit de gîngășă și că de răspunsul meu depinde aplicarea dreptății sociale. În astfel de împrejurări impresiile mele subiective trebuie să amuțească. Oricât ar vrea ele să fie de simpatice, nu se poate să influențeze câtuși de puțin obiectivitatea absolută a rezultatului observațiilor mele!

Bătrânului îi plăceau oamenii cu demnitate, de astă dată însă se simțea puțin jignit. Îi mulțumi totuși, îi strânse mâna bărbătește și-l felicită pentru seriozitatea ce o pune în împlinirea datoriei.

Începu să fie îngrijorat. Mândria lui nu-i permitea să insiste mai mult la un medic tânăr și complet străin. Ceea ce aștepta dânsul nu se putea cere fățiș decât unui prieten.

Ursu a putut să înțeleagă rostul vizitelor lui asidue și deci ar trebui să-l servească acuma, dacă ar fi dispus să-l servească, fără alte explicații. Faptul că se înconjoară statornic de conștiință și datorie avea o semnificație și desigur nu era de bun augur.

Simțindu-și astfel planul amenințat, Faranga se hotărî să ia informații, în mod discret, despre acest doctor Ursu. De pretutindeni primi relații strălucite: un medic deosebit de capabil, foarte harnic, citește mult și știe mult și, mai presus de toate, un model de conștiinciozitate și corectitudine. Mai află că e băiat de la țară, din părinți țărani, sărac, ajuns numai prin muncă și sânguință; apoi e foarte tânăr, cel mult cu doi-trei ani poate să aibă mai mult ca Puiu. Cu astfel de om era greu să facă vreun compromis.

Și totuși Puiu trebuie salvat! O modalitate ar fi să-l mute în alt sanatoriu, în seama unui medic cu care să poată vorbi deschis. Dar o mutare ar putea stârni vorbe, poate chiar un scandal. Ursu însuși, cine știe, s-ar putea simți ofensat. Apoi ar fi nevoie și de autorizația parchetului...

— Dacă va trebui, vom recurge și la asta! își zicea Faranga, deși deocamdată era încă hotărât să mai aștepte. Acțiunile bruscate le vom aplica mai târziu și numai la timpul potrivit!

Nu încetă deci de a vedea mereu pe doctorul Ursu și de a se interesa de toate amănuntele ce priveau pe Puiu. El însuși medita mult asupra crimei săvârșite și încetul cu încetul, cumpănind împrejurările, ajunse la convingerea că e rezultatul unei deformări sufletești subite. Adică tocmai de ce se temuse dânsul, efectul năprasnic al eredității unui neam cu sângele prea vechi și neprimenit... Astfel Puiu nu mai era decât victima întâmplătoare, pe când vinovații adevărați sunt strămoșii cei mulți care, întrecându-se să păstreze neprihănit

sângele neamului, au acumulat și germenii pierzaniei. Ar fi o nedreptate strigătoare să fie osândit bietul Puiu, să ispășească un păcat de care el, după orice dreptate omenească, nu poate fi făcut răspunzător.

XVIII

Puiu avea acuma o mască permanentă de surâs amar pe față. Își dăduse seama, din ziua înmormântării Madeleinei, că trebuie să găsească numai în sufletul său mângâierea și liniștea spre a putea lupta cu primejdiile din afară și din lăuntru. Atât bătrânul, cât și tante Matilda, deși ființele cele mai apropiate de dânsul, s-au dovedit în fond străini de suferințele lui adevărate. În clipele cele mai grele, tocmai atunci, omul e sortit să rămână singur. De-abia atunci i se lămurește că el constituie o lume separată, complicată, fără legături cu ceilalți oameni și restul lumii, decât doar materiale. Oamenii comunică între ei prin semne convenționale și astfel și-au făcut iluzia deșartă că se înțeleg. În realitate fiecare atribuie celorlalți ceea ce simte dânsul și atâtă tot. Legături directe omul numai cu Dumnezeu poate să aibă, de la care a și dobândit conștiința existenței. Tragediile ca și bucuriile cele mari omul le trăiește totdeauna în deplină singurătate și de aceea, când își simte sufletul mai sfâșiat, își simte și singurătatea mai mare.

Descoperirea aceasta era și mai dureroasă pentru el, a cărui viață nu-l poftise niciodată, până acuma, să se coboare în sine însuși. Viața lui s-a petrecut toată și mereu numai la suprafață. Fericirile ca și nenorocirile lui au fost în funcție de mici întâmplări din afară. Idealul lui cotidian se epuiza

în cucerirea unei femei, și doar ca o țintă neguroasă și foarte depărtată îi plutea dorința de-a merge pe urmele bătrânului, adică de-a intra în politică și poate chiar de-a ajunge ministru. Făcuse exact atâtea studii cât sunt strict necesare spre a dobândi o diplomă de care nu avea să se folosească nicio dată. Îi trebuia cel mult un titlu pentru viața “serioasă” de mai târziu. De la majorat bătrânul îi pusese la dispoziție întreg venitul din moștenirea mamei sale, care-i permitea să trăiască larg, să-și satisfacă toate capriciile, să ducă o viață cum visează cei mai mulți tinrei: petreceri, femei, sporturi... Cartea nu i-a plăcut decât ca stupefiant contra insomniei. Barem specialitatea lui îl plectisea de moarte... Asemenea viață nu cunoaște explorările introscopice, nici măcar îndoilele. Conflictele ei de conștiință privesc numai oportunitățile morale codificate în legile suple ale cavalerismului monden.

De când i s-a rostogolit însă în calea vieții o catastrofă, a trebuit să se obișnuiască a-și privi sufletul față-n față. Zile întregi s-a zbuguiat până a izbutit să lepede trecutul și să înțeleagă aieva prezentul. Așa a ajuns să-i fie rușine de timpul când toată grija i se concentra numai asupra sa însuși, când nu s-a gândit și s-a frământat decât cum să scape el din strânsoare, prin înșelăciune, prin protecție, prin orice mijloace, când durerea lui cea mare era în fond regretul de-a trebui să renunțe vremelnice la plăcerile vieții de până atunci. Pe-atunci, de Madeleine, căreia el îi curmase zilele și care zăcea încă pe catafalc, de-abia își aducea aminte, ba chiar încerca să-i înăbușe amintirea. Nici remușcări sincere și profunde n-a avut, căci toată preocuparea lui a fost el și numai el.

Tocmai în ziua înmormântării a început să se dezmeticească puțin. Atunci, lângă fereastră, în genunchi, în frântu-

ra de rugăciune și-a găsit sufletul întâia oară. De-atunci, amintirea ei nu-l mai spăimânta, ci îi înfrumuseța singurătatea. Îndată ce închidea ochii, o vedea pe Madeleine, și ziua și noaptea. Ea sosea, se așeza lângă el, îl contempla blând cu privirea ei voalată, melancolică, și privirea aceasta îi picura în suflet un balsam mai binefăcător. Era tăcută cum fusese și în viață; nu-i vorbea niciodată. Numai el o asalta cu întrebări, o descosea și mai ales o ruga cu lacrimi fierbinți să-l ierte. Ea îi zâmbea trist și, drept răspuns, îl săruta pe frunte cu buze reci. Cu sărutarea aceasta și ochii umezi se deștepta totdeauna. Astfel amintirea Madeleinei îi devenise singura alinare.

XIX

A șaptea zi Puiu fu chemat iarăși în cabinetul doctorului Ursu. Fără să-și dea seama îl cuprinse o neliniște. Persista într-însul impresia că doctorul îl urăște și-i răspundea instinctiv printr-un sentiment de frică amestecată cu repulsivitate. Vizitele cotidiene le primea indiferent; se obișnuise cu întrebarea lui stereotipă “ce mai nou” și cu privirea lui sfredelitoare. Acuma însă știa că iar va începe chestionarea, iar îl va chinui cu cercetări în trecut. Pentru sufletul lui simțea că ar avea nevoie numai de pace și tăcere.

Doctorul însă apărui de data aceasta mult mai înviorat și mai prietenos. Îi vorbea mai onctuos, zâmbea chiar din când în când. Doar privirea îi era cea veche, bănuitoare și rece.

— Ei, domnul meu, — îi zise, după ce-l așeză pe același scaun, cu un glas care-i pipăia inima — se pare că te-ai mai liniștit și deci vom putea sta de vorbă mai pe îndelete?

— Da — mormăi Puiu, scurt și apăsător.

Ursu îi vorbi apoi de analize, despre vizitele domnului Faranga, despre cum își petrece timpul, despre lecturi, sărind de la un subiect la altul fără nici o legătură, parcă frazele ar fi fost rostite numai pentru a-i masca privirea care căuta să-l surprindă sau să-l sugestioneze. Puiu nici nu lua în seamă înțelesul spuselor lui, îi urmărea însă ochii ca și când i-ar fi fost frică să nu-l străpungă. În aceeași vreme își simțea sângele înfierbântându-se. Era sigur că doctorul știa tot: că n-are nimic, că e sănătos tun și deci complet responsabil de crima săvârșită, dar nu vrea să se descopere și caută să-l torture. Se întreba pentru ce, nu găsea nuci un motiv și se înfuria.

— Acuma iar am să te rog să-mi dai unele lămuriri, poate indiscrete, dar absolut necesare pentru a-mi putea forma convingerea asupra... În sfârșit! zise Ursu frecându-și mâinile și, pentru că nu-și terminase gândul, se duse până la birou, unde răsfoi niște hârtii.

Cabinetul era al profesorului Demarat. Luminos, încărcat cu diverse aparate și multe cărți, avea la mijloc o masă de consultații ce semăna cu un pat de campanie, iar în colț, lângă fereastră, un birou, prea mic față cu mărimea odăii. Pe pereți atârnavă diferite tabeluri și grafice, portretul profesorului și, deasupra biroului, o fotografie care atrăsese atenția lui Puiu încă de rândul trecut: o figură cam pătrată, colțuroasă, tinerească, cu niște ochi severi și pătrunzători.

— Poftim! răspunse dânsul mișcându-se nervos pe scaun.

Doctorul, la birou cu capul plecat, părea că-și rânduiește întrebările sau poate se sfiește. Deodată însă se apropie, șezu lângă Puiu și zise moale, insinuant:

— Din anunțul mortuar am văzut că soția d-tale se nu-

mea și Mădălina...?

Puiu tresări, îi veni să se scoale și să refuze a răspunde. Își aminti exclamarea doctorului când a zărit în odaia sa, în *Universul*, necrologul. Și iată-l că revine... Rosti vexat:

— Era numele ei...

— Dar știam că o chema Madeleine? stăruie medicul. În orice caz lumea o cunoștea sub numele de Madeleine!?

Puiu nu se mai putu stăpâni și făcu dârz:

— Nu văd ce legătură poate avea numele nevastei mele cu cercetările d-tale medicale?

Obrajii doctorului se împurpurară, iar în ochi izvorî o lucire aspră, nervoasă. Ripostă totuși cu voce calmă:

— Legătura îmi permit să o văd eu... De altfel nu vreau să crezi că prin întrebările mele caut să te plictisesc sau să-ți smulg vreo mărturisire dezagreabilă pentru d-ta sau familia d-tale. Îți spusei și data trecută: ca să pot stabili gradul de responsabilitate într-o anume situație, trebuie să-mi dai posibilitatea să cunosc toate lucrurile, oricât ar părea de neînsemnate, care ar lumina într-un fel sau altul momentul critic... Firește, dacă vreo curiozitate de-a mea crezi că atinge anume taine care trebuie să rămână taine, n-ai decât să nu răspunzi și eu nu voi insista.

Bănuiala aceasta jignează mai rău pe Puiu. I se părea nesuferit ca cineva, și mai cu seamă doctorul, să-și închipuie că ar putea fi cine știe ce secret rușinos în trecutul Madeleinei sau al lui. Răspunse îndată cu un surâs silit și disprețuitor:

— Te înșeli, onorate domnule doctor, dacă bănuiești ceva, și mă ofensezi! Și nu e deloc cavaleresc să mă ofensezi când mă aflu sub scutul d-tale!

— Pardon, pardon! protestă Ursu cu vioiciune. Aici nu poate fi vorba nici de bănuială, nici de ofensă și cu atât mai puțin de cavalerism. În fața doctorului și a duhovnicului

încetează cavalerismul și începe spovedania!

— Nici nu m-am dat în lături! replică Puiu mai enervat. Mi s-a părut doar curioasă insistența d-tale asupra unor lucruri... Dar dacă vrei, îți spun bucuros tot! Să știi însă că povestea e cam lungă, doctore!

— Spune-o pe scurt! apăsă Ursu mulțumit.

Crezu că vede în ochii doctorului o îndoială ironică și asta îl îndârji. Începu brusc, nervos, sacadat:

— Toată chestia pornește dintr-un capriciu al tatălui meu, numai din capriciul lui... Vei vedea și d-ta și ai să-mi dai dreptate!... Fiindcă nu m-a avut decât pe mine, i-a intrat în cap să-și asigure prin mine urmași mai solizi de cum am fost eu... (Râse nervos și se îndreptă pe scaun.) El, bătrânul adică, are o teorie nostimă, poate să fie și științifică, te pomenești... Ei bine, zice că neamul nostru e condamnat să se stingă fiindcă de atâtea generații nu și-a mai îmborsărit sângele și că îmborsăritul se poate face prin amestecul cu un sânge nou, sănătos, tânăr, plămădit cu pământ... Brrr!... Și așa, cum eu eram singurul Faranga, eu aveam datoria să mă sacrific pentru neam și să mă însor cu o fată de la țară pe care mi-o va alege dânsul la timp. Sacrificiul, spun drept, nu mi se părea tocmai atât de acablant. Îmi închipuiam că nu voi fi silit să păstrez o fidelitate excesivă, ba din contra, viitoarei mele neveste. Apoi planul avea ceva romantic și atrăgător: să cutreieri satele căutând o țărăncuță nostimă pentru un boier ca s-o ia de nevastă. Dar astea sunt considerații generale, ca să zic așa, și ți le-am expus numai ca să înțelegi restul! (Se opri deodată cu ochii mari, uluit, ca și când n-ar mai fi știut să continue. Apoi își reveni și surâse.) Ei da! M-am întors după război sublocotenent, ca toată lumea. Nu făcusem nimic, firește, nici nu văzusem frontul. Tata veghease sever asupra mea ca nu cumva să devin erou. Și, îndată

ce am lepădat uniforma, m-a prevenit că, pentru orice eventualitate, ar dori să mă vadă așezat, adică înșurat! Prea bine! Să-mi găsească mireasă și sunt gata!... Până să-mi găsească însă... (Făcu un gest cu mâna.) Cum socotea el să dibuiască o fată pe placul lui și al meu, habar n-am. Nici nu l-am întrebam niciodată... În sfârșit, într-o duminică, bătrânul hotărâse să plecăm cu mașina la moșia unui unchi de-al meu, în Argeș, la Mănești, să petrecem acolo vreo trei zile. Trebuia să plecăm devreme, ca să ajungem acolo cam pe la amiazi. Fiindcă bătrânul a avut nu știu ce afaceri neprevăzute, am plecat târziu, aproape la prânz. Contam totuși să sosim pe la trei. Din pricina șoselelor proaste și a anvelopelor uzate, căci tata totdeauna se zgârcește la cheltuielile mașinii, am avut o serie de pane de cauciucuri enervante, încât de-abia la cinci izbutirăm să debarcăm într-un sat de unde mai trebuia să facem cel puțin o oră până la Mănești. Camerele de rezervă ne erau epuizate, iar noi muream de foame. În șosea nimerim un han, mizerabil, de altfel ca și satul. Ce are a face! Oprim puțin să luăm ceva și, între timp, șoferul să-și pregătească, pentru orice eventualitate, câteva camere. Hangiul, un tip foarte insinuant se oferă numaidecât să ne improvizeze o masă princiară, iară până se face masa ne îndeamnă să vedem hora satului, că, zice, sunt fete tare frumoase aici și hora e chiar în băătăura din dosul hanului. Fiindcă nu ne vedea entuziasmați, hangiul deveni mai stăruitor: "Mai ales trebuie să vedeți — zice — *Ciuleandra* care nicăieri nu se joacă mai strașnic ca la noi. Avem și lăutari anume... E ceva fain de tot!"

— Da, *Șuleandra* — murmură, foarte încet, doctorul care asculta calm, cu o privire rece.

— Ai auzit și d-ta de jocul acesta curios? se întrerupse Puiu brusc, mirat parcă și în același timp încântat.

— Nnda... — repetă doctorul, cu o imperceptibilă tresărire, ca și când i-ar fi părut rău că i-a scăpat cuvântul.

Se făcu o pauză. Puiu zâmbea confuz și mai aștepta să spună ceva doctorul. Pe urmă tăcerea îl supără și porni mai nervos:

— Ei da ... *Ciuleandra* ... În sfârșit hangiul ne conduce într-un cerdac de unde într-adevăr puteam privi hora ca dintr-o loje de teatru ... La început, poate pentru că-mi era și foame, nu mi s-a părut nimic deosebit. Hora ca toate horele, fetele așa ș-așa, flăcăii să nu mai vorbim. De altfel jucau o horă obișnuită, fără nici un haz ... Apoi a venit *Ciuleandra*. Ei bine, doctore, cine n-a văzut *Ciuleandra* nu-și poate închipui ce înseamnă beția dansului! (Se aprinse. Ochii îi luceau într-un zâmbet fierbinte.) Pornește ca o horă oarecare, foarte lent, foarte cumpătat. Jucătorii se adună, se înșiră, se îmbină, probabil după simpatii, ori la întâmplare, indiferent. Pe urmă, când se pare că oamenii s-au încins puțin, muzica prinde a se agita și a se iuți. Ritmul jocului accelerează, firește. Jucătorii, cuprinși de după mijloc, formează un zid compact de corpuri care se mlădie, se îndoaie, se răsucesc și tresaltă cum poruncesc lăutarii. Cu cât se aprind mai tare jucătorii, cu atât și muzica se ațăță, devine mai zvăpăiată, mai sălbatică. Picioarele flăcăilor scapără vijelios, schițează figuri de tropote, sărituri de spaimă, zvâcniri de veselie. Apoi deodată, cu toții, cu pașii sălțați și foarte iuți, pornesc într-un vârtej. Zidul viu se avântă când încoace, când încolo, lăutarii pișcă vehement strunele însă înăsprind și ascuțind sunetele cu câte un chiot din gură, la care încearcă să răspundă altul, din toiul jucătorilor, curmat însă și înghițit de năvala ritmului. Acuma șirul, tot încovoiindu-se și strângându-se, ca un șarpe fantastic, începe să

se încolăcească, să se strângă, să se grămădească până ce se transformă parcă într-un morman de carne fierbinte care se zvârcolește pe loc un răstimp, ca apoi, pe neașteptate, să se destindă iarăși, ostenit ori prefăcut, în tact cuminte, lăsând să se vadă fețele roșite și vesele ale jucătorilor. Dar lăutarii se înfurie că s-a înmuiat jocul, își întărâtă iar cântecul, mai puternic, mai stăruitor. Șiragul de jucători, parc-ar vrea să sfideze și să stârneasce pe lăutari, se repede mai furtunos, picioarele hurducă pământul cu bătăile, vârtejul pornește din nou, mai strâns, mai încăpățânat, se încolăcește iar și se descolăcește și, în cele din urmă, se încheagă într-un vâlmășag de trupuri zdrobite. Așa, pe loc, câteva minute, nu știu cât timp, în același ritm nebunesc, flăcăi și fete se frământă, tremură, tropăie. De câteva ori clocotul de patimă e străpuns de chiote prelungi, țâșnite parcă din străvechimea vremurilor, sau de vreun țipăt de față cu sâni aprinși de strânsoare... Și așa, jocul pare că va continua până ce toți jucătorii își vor topi sufletele într-o supremă înflăcărare de pasiune dezlănțuită. Dar, brusc, ca și când l-ar fi tăiat cu foarfecele, cântecul se frânge și îngrămădirea de tineri se risipește într-un hohot de râs sălbatec ca geamătul unei imense plăceri satisfăcute, încât chiar văile se umplu de un cutremur, parcă furia patimei omenеști ar fi deșteptat până și instinctele de amor de mult înțelenite ale pământului...

Puiu se opri. Era schimbat la față, cu ochii înflăcărați, cu obraji umezi de o sudoare invizibilă, cu buzele arse de un fior. După câteva clipe, parcă de-abia atunci ar fi descoperit prezența doctorului, se cutremură, își trecu amândouă mâinile prin păr și reluă, căutând să-și tempereze avântul:

— Nu știu ce impresie ți-a făcut d-tale *Ciuleandra* asta,

spuneai adineaori că o cunoști, dar eu, mărturisesc fără înconjur, și azi după atâția ani, numai amintindu-mi-o mă simt cuprins de o patimă cumplită. Chiar tata, care e destul de bătrân să nu-l mai impresioneze orice, mi-a spus atunci aproape extaziat și pe franțuzește, căci el toate definițiile entuziaste numai în franțuzește le formulează, zice: *“C'est quelque chose comme une tarentelle collective ou comme une danse de guerre d'un clan sauvage!”* În orice caz eu și azi cred că singură *Ciuleandra*, din câte jocuri cunosc, poate să explice extazul dansului, al dansului ca o manifestare a adorației supreme, ba chiar al dansurilor religioase care se sfârșeau prin mutilări sau sacrificii umane... În sfârșit eram vrăjit și terifiat. Așteptam cu o înfrigurare dureroasă reînceperea jocului și-mi era teamă că nu va reîncepe din pricina extenuării participanților. Cărciumarul pe care nu mă putui stăpâni să nu-l întreb, mă asigură, râzând viclean, că aici numai *Ciuleandra* merge acumă până se înnoptează, c-așa-i obiceiul, doar să se odihnească puținel lăutarii. Aveam emoție ca la un examen absolut nepregătit. Și deodată chemarea lăutarilor: strunirea instrumentelor! *Ciuleandra* reîncepea. Nu mai avui răbdare. Șoptii tatălui meu: *“Je veux essayer cette danse, papa, qu'en dites vous?”* Mi-a răspuns zâmbind: *“Vas-y!”* Până să-mi răspundă mă și repezisem. M-am agățat în horă la întâmplare. Am avut totdeauna o credință fanatică în puterea hazardului. Sunt convins că hazardul, cu capriciile lui, e promotorul adevărat al tuturor faptelor mari din istoria omului, așa zice al întregii civilizații omenești, ba chiar stăpânul real al întregului univers. Ei bine, acest misterios diriguitor al destinelor noastre mi-a dăruit la dreapta o vecină extraordinară, o fetișcană de vreo paisprezece ani, o brună nespus de delicată, coborâtă parcă dintr-un tablou

de Grigorescu, cu niște ochi albaștri, umezi și fierbinți care mi-au aruncat o privire atât de stranie, că mi-a răscolit dintr-o dată toate străfundurile inimii. Era înălțuță, bine făcută, capul gol cu părul desfăcut în două coade lăsate pe spate. I-am trecut brațul pe după mijloc. Avea carnea ca piatra. Ea mi-a cuprins gâtul cu stânga. Îi simțeam mâna aspră, mă frigea și mă alinta ca o dezmiardare. Întorsei capul spre ea. Lia albă și înflorită ascundea doi sâni abia împliniți ai căror muguri se zbugiumau sfios pe borangicul ieftin. Se uită și ea la mine și râse ciudat, cu o gură minunată și cam batjocoritoare. Pe urmă repede suci capul în cealaltă parte, ca și când i-ar fi fost rușine de mine sau de oameni pentru că s-a uitat la mine. Dar jocul începuse. Nu-l știam și nici nu aveam nevoie. Ritmul muzicii și pornirea celorlalți mă duceau ca un șuvoi irezistibil. Uneori corpul fetișcanei mă atingea și atunci eu îi strângeam și mai tare mijlocul. Ea răbda strânsoarea mea, însă cu o ușoară strâmbătură parc-ar fi vrut să-mi demonstreze că nu-i face plăcere. Aceasta mă îndârjea. O țărăncuță ca asta să mă respingă pe mine care în saloanele bucureștene aveam reputația de mare cuceritor de inimi femeiești? În furia jocului ajunsese să se lipească de mine atât de mult, că-i simțeam respirația. Eram ametit de vârtejul *Ciulendrei* ca și de pofta lacomă ce mi-o stârnise îndrăcita de fetiță. Am întins gura și am sărutat-o repede pe colțul buzelor. Surprinsă și neputându-se apăra altfel, și-a înfipt dințișorii în obrazul meu, ca o pisică supărată, și apoi a dat un țipăt scurt, de mulțumire. Un flăcău strigă râzând gros: "Nu te lăsa, boierule!" Am râs și eu proteste, a râs și fata, roșită, aprinsă de osteneală. Iar peste câteva clipe, la altă învâlmășeală, am sărutat-o din nou și ea n-a mai putut să-mi răspundă, ci doar s-a încruntat cu necaz. Pe urmă, când

s-a isprăvit *Ciuleandra* și în vreme ce toți se risipeau, eu am rămas de mână cu ea. “Cum te cheamă, fată frumoasă?” “Mădălina!” murmură ea, rușinată, privindu-mă pe subt gene. “Mădălina și mai cum?” “Mădălina Crainicu”, șopti scurt atunci, se smulse din mâna mea și alergă într-un suflet subt un copac unde, la umbră, chicotea un cârd de fete. Stătui acolo, pe loc, câțva timp, fascinat, cu ochii după ea. Fascinat de joc și fascinat de fată. Când îmi revenii puțin în fire, urcai în cerdac la tata și-i zisei cu hotărâre și însuflețire: “*Papa, j'ai trouvé ce que vous désirez!*” Bătrânul primi cu oarecare răceală declarația mea. Nu era de-ajuns să-mi placă mie, important era să-i placă lui. Totuși ceru îndată informații de la hangiu. Aflarăm că Mădălina e fata unei văduve cu încă patru copii, femeie săracă, dar harnică și cinstită. “Fata e cum se cade?” întrebă tata. Cărciumarul se închină: “Se poate, boierule?... Apoi n-o văzurăți că e chiar copil, să tot aibă vreo treisprezece-paisprezece ani. Că s-a prins și ea în horă? E primit așa, mai mult de haz, că-i fată dezghețată și joacă bine... Altfel însă se poate...” Bătrânul totuși stăruie implacabil: “Tatăl ei din ce cauză a murit?” “În război, cucoane, un glonț nemțesc l-a omorât la Predeal!” Atunci tata dori s-o vadă mai de aproape. Hangiul, îndatoritor, strigă numaidecât: “Ia chemați încoace, măi oameni, pe Mădălina Crainicului, s-o vadă boierii!” Și urmă către tata: “Dacă ați vrea s-o angajați la d-voastră, v-ați face mare pomană, că maică-sa de-abia mai știe cum să-și ție zilele cu atâția copii pe cap...” Mădălina fu adusă mai mult cu forța până la scara cerdacului, de unde cărciumarul o luă de mână și se apropie cu ea, dojenind-o: “Nu fi neroadă, fato, când vor boierii să-ți vadă mutra!” Tata, examinând-o cu mare atenție, îi puse câteva întrebări, la care răspunse pe jumătate ea, pe jumătate

hangiu. Toată lumea de la horă se adunase în jurul cerdacului să afle ce vor boierii cu Mădălina. Ca să evite aglomerația, deși altfel simțeam c-ar fi dorit s-o mai deschoase, bătrânul îi dădu drumul, să umble sănătoasă. Rămase gânditor, iar când ne mai slăbi puțin hangiu cu explicațiile și insistențele, îmi zise grav: "Fata e drăguță, nici vorbă, dar trebuie să mai chibzuim!" "Să știi, tată, că eu pe asta o vreau!" Am observat că insistența mea nu-i plăcea, precum nu-i plăcuse nici fata. Peste un sfert de oră plecarăm mai departe și sosirăm cu bine, fără nici o altă pană, la Mănești. Două zile cât stăturăm acolo, bătrânul nu-mi mai șopti nimic despre Mădălina. Îl simțeam totuși că numai la ea se gândea și că-și întocmea planul de bătaie. A treia zi, la întoarcere, oprirăm iar în Vărzari. Hangiu ne călăuzi la mama Mădălinei și pe drum ne povesti, cu mare aparat de amănunte, că tatăl fetei a fost omul cel mai voinic din sat, un bărbat strașnic și bun ca rădăcina de leac, încât toată lumea îl regretă: "Mai bine piereau zece alții și se întorcea dânsul!" Când ne văzu mama Mădălinei intrând în ogradă, să se topească de zăpăceală. Ne pofti totuși, cu ajutorul hangiuului, în casă. O murdărie și o sărăcie cum numai la noi la țară se găsește. Mădălina se silea să mai ascundă ce se putea, să nu găsească musafirii prea urât. Șezurăm. Tata, solemn și grav, spuse îndată verde, fără ocoluri, că dorește să ia pe Mădălina și să o mărite cu mine. Vădana căzu pe laviță de spaimă. Însuși hangiu deveni perplex, căci la așa ceva nu se așteptase. Se uită chiar pe furiș puțin bănuitor la noi, dacă n-am fi cumva niște înșelători cum umblă atâția de ademenesc femei ca să le precupețească pe urmă cine știe pe unde. Bătrânul însă continuă cu amănunte: Mădălina va fi adoptată după toate formele de mătușa Matilda, va

primi o educație distinsă și, mai târziu, când va sosi timpul, va deveni soția mea. Speră că fata are să mă iubească. Pe lângă adopțiunea Mădălinei, mai constituia o zestre de cincizeci mii lei pentru fetița cea mai mică a vădanei... Femeii nu-i venea a crede nimica, zâmbea mereu tâmpit, se ștergea la gură cu colțul năframei și, printre picături, ocăra pe cei doi copilași care se hârjoneau după cuptor. În sfârșit, să nu mai lungim vorba degeaba. O oră de tratative și târguială s-a terminat cu o învoială categorică. Femeia dădu mâna cu tata și cu mine, în vreme ce Mădălina, care mai ieșise peafară de câteva ori, acuma ghemuită lângă ușă, începu să plângă, bâlbâind speriată, aproape îngrozită: "Mămucă, nu mă da! Nu mă da, mămucă!"... Ca să nu fie nici o îndoială în privința seriozității afacerii, mersem înțreg alaiul la primărie, unde tata repetă declarația despre intenția mătușei Matilda de-a adopta pe Mădălina și promisiunea lui că va înzestra pe o copilă de-a văduvei, drept care depune în mâinile ei și în fața primarului zece mii de lei, restul urmând să fie vărsat după ce se vor fi împlinit toate formele adopțiunii Mădălinei... Pe urmă Mădălina fu îmbrăcată în straiile de sărbătoare, în cele de la *Ciuleandra*, pe urmă o luarăm între noi în mașină și ne întoarserăm la București...

— Da! zise atunci doctorul Ursu cu glas aspru și ciudat.

Puiu se opri nedumerit, ca și când glasul doctorului i s-ar fi părut suspect.

— Te-am întrerupt numai pentru că te văd prea ostenit! adăugă doctorul imediat, observând impresia ce a făcut-o întreruperea lui.

Fața lui Puiu se luminează. Atenția doctorului îl măgulea. Nu simțise nici oboseală, dar acuma parcă o toropeală începea să-l încerce. Totuși, vrând să răspundă la amabilitate cu

amabilitate și apoi socotindu-se negreșit dator să lămurească chestia Madeleinei încât să nu mai poată rămânea nici un fel de bănuială în sufletul doctorului, Puiu reluă îndată cu un surâs recunoscător:

— Mulțumesc, doctore, ești foarte drăguț, dar mă simt foarte bine... Și, vasăzică, sosim în București și tragem direct la tante Matilda, căreia tata îi încredințase pe Mădălina cu avertismentul să vegheze asupra ei ca ochii din cap și mai cu seamă s-o ferească de mine ca nu cumva... Ei, biata mătușă Matilda înmărmuri când se pomeni așa din senin cu o fiică adoptivă, culeasă cine știe de unde, dar se îmblânzi îndată ce tata îi spuse că zestrea Mădălinei rămâne în sarcina lui personală și deci tante Tilda, cam avară din fire, să nu-și teamă moșioara și celelalte, căci le va putea lăsa cui dorește, dacă niște nepoți obscuri vor merita, firește, mai mult dărnicia ei, decât fetișcana asta adorabilă. În zilele următoare au fost conciliabule grave și interminabile între tata și tante Matilda asupra Mădălinei. Discuția privea, evident, educația ce avea s-o primească fata. O nemțoaică strașnică fu angajată, înainte de a cădea ei de acord, ca s-o cioplească deocamdată cât e necesar pentru a o putea expedia apoi în străinătate. Într-o lună Mădălina era de nerecunoscut. Devenise o domnișoară încântătoare tocmai prin stângăcia ei. Mătușă îi schimbase numele în Madeleine chiar de a doua zi. Zicea că-i vine mai la îndemână, căci tante Tilda are o slăbiciune aproape bolnavă pentru tot ce e franțuzesc și crede că orice femeie bine crescută trebuie să vorbească perfect franțuzește și cu accent parizian. Fata, firește, nu se împotrivi nici la schimbarea numelui, cum nu se împotrivise la nimic. Mie mi-a mărturisit totuși, peste câteva zile, că-i plăcea mai bine Mădălina, fiindcă era mai

dulce, ceea ce într-adevăr mi se părea și mie și a recunoscut apoi și tata. Dar atâta concesie merita și tante Matilda, mai ales că îndrăgise grozav pe Madeleine și avea acum ambiția să scoată din ea cea mai distinsă domnișoară, căci, zicea, în Madeleine e stofă de adevărată cucoană. Cum se împlini luna, mătușa și tata urcară fata în tren și o însoțiră în Elveția, la un pension din Zürich, cel mai bun din toată Elveția — tata spunea că din toată lumea — unde, cu profesoare speciale și cu program special, într-un an de zile urma să se rafineze și să învețe franțuzește și nemțește. În răstimp de un an tante Tilda s-a dus de vreo cinci ori să o vadă și să constate progresele, și de câte ori se întorcea, nu contenea cu laudele: "*C'est une petite merveille, Poly!*" Pe mine, acum, când îi făceam vreo mojiție, mă amenința foarte serios că n-are să-mi mai dea pe Madeleine, că eu nici n-aș merita o fată ca ea. Deși programul inițial fusese să stea acolo numai un an, iar apoi să treacă un an la Paris și încă un an la Londra, tata hotărî să o mai ție un an la Zürich ca să câștige o bază cât mai solidă. Cum bătrânul purta toate cheltuielile, până și drumurile mătușei Tilda, hotărârea lui fu urmată întocmai, oricât tante Matilda, spălându-se pe mâini, obiecta că anul suplimentar fata l-ar fi făcut mai cu folos în Franța, singura țară unde se pot însuși manierele civilizate și unde sufletul omului se poate rafina aieva... Între timp trebuise să plec și eu la Paris să-mi iau un doctorat ca să fiu la înălțimea aspirațiilor bătrânului. O singură oară am putut-o vedea la Zürich în prezența mătușei care venise cu mine ca să mă instaleze. Ne abătuserăm înadins pe la Madeleine. Ei bine, tante Matilda nu exagerase deloc de data asta. Madeleine era într-adevăr o minune. E inexplicabil ce repede se adaptează femeile! Îți făcea impresia că s-a născut

principesă, atâta delicateță avea în toată înfățișarea, atâta simplitate și firesc în gesturile și atitudinea ei. Am vorbit, evident, numai franțuzește și am remarcat, spre rușinea mea, că ea vorbea infinit mai bine ca mine care, de când am deschis gura în lume, sporovăiam aproape numai în limba lui Voltaire. Pe urmă, când am stat la Paris, cu toate că în al doilea an o aduseseră și pe ea acolo, nu mi-a fost permis s-o văd decât de două ori, o dată cu tante Tilda și a doua oară cu tata. În sfârșit, când eu am venit acasă cu diploma în buzunar, ea a trecut în Anglia, ca să se îplinească întocmai programul stabilit. În toamna următoare apoi s-a întors și ea. Tante Matilda, mândră și încântată, a introdus-o numaidecât în lume și profețiile ei s-au împlinit într-adevăr, căci într-o singură seară a cucerit Bucureștii. Am constatat că mătușa putea foarte lesne să-și ție amenințarea: în orice moment, zece претенdenți cel puțin, toți mai buni ca mine, ar fi fost gata să se prosterneze la picioarele Madeleinei. Firește, era o deosebire mare între Mădălina de odinioară, de la *Ciuleandra*, și Madeleine de azi, o deosebire nu numai în ceea ce se vedea, ci mai ales în sufletul ei. Mădălina fusese veselă, exuberantă, aproape sălbatică, pe când Madeleine era blândă, discretă și melancolică, o melancolie care punea un mister în ochii ei, în surâsul ei, în glasul ei, și care, cel puțin așa spunea lumea, o făcea mai ispititoare. În aceeași iarnă tata mi-a reamintit că am douăzeci și șapte de ani, că Madeleine are optsprezece, și că deci a sosit momentul... Eram fericit. Niciodată vreo comunicare de-a bătrânului nu mi-a produs mai multă bucurie. În cei patru ani îmi făcusem de cap, încercasem toate amorurile, dar Madeleine rămăsese în inima mea o icoană sfântă. O adoram cu atât mai profund cu cât despărțirea de patru ani mi-o împodobise cu nimbul

unei taine. Și așa, după toate formele și pregătirile de rigoare, după o logodnă ceremonioasă, cununia s-a putut celebra îndată după Paști, acum patru ani...

Puiu stătu câteva clipe gânditor ca și când evocarea l-ar fi strămutat în altă lume. Se uită la doctorul Ursu, care îl privea nemișcat, zâmbi și urmă:

— Vezi dar bine acumă că nu e nici un secret înavuabil!... Cum s-ar fi putut ascunde lumii asemenea lucru și de ce să-l fi ascuns? Toată lumea care se interesa cunoștea povestea noastră. Firește, nu-mi putea cere nimeni și n-aveam nici un motiv să-i dau publicitatea cea mai largă, poate chiar prin *Monitorul Oficial* ori prin *Universul*. Era doar o chestie intimă, a noastră, care ne privea numai pe noi! Mie nu putea să-mi fie rușine de Madeleine, precum nici ea n-avea pentru ce să se rușineze de Mădălina!

Doctorul, cu o vioiciune nefirească, insistă:

— Foarte frumos, dar tot n-am înțeles de ce s-a pus în necrolog Mădălina?

— Eu, de-aici, cum să știu, doctore? zise Puiu abătut că povestirea lui n-a izbutit să suprimă toate obiecțiile doctorului. Îmi închipuiesc însă că tata a pus din delicateță pentru amintirea ei. Căci noi, în familie, când o răsfățam, îi ziceam Mădălina, iar ei îi plăcea. Și noi găseam că i se potrivea mai mult acumă, când era atât de blândă și de dulce, ca odinioară când fusese altfel...

Ursu tăcea, puțin încurcat. Părea că mai rumegă vreo întrebare sau filtrează cele auzite. Puiu se roșise, dar ochii i se limpeziseră. În toată înfățișarea lui era întipărită o reverie care pe doctor, când o observă, îl făcu să se scoale și să zică brusc:

— Mulțumesc... Desigur ai obosit...

— Nu, nu — protestă Puiu cu însuflețire sinceră. Mi-ai făcut un mare bine, doctore, nici nu-ți închipui! La început da, mă cam enervase întrebarea d-tale, recunosc și te rog să mă ierți. Nu-mi dădeam seama că astfel mă îndemnai să-mi reamintesc niște momente atât de fericite, să le retrăiesc, să descopăr iarăși pe mica mea Mădălina, s-o reîndrăgesc. E tot ce puteai să-mi oferi mai plăcut! Îți mulțumesc, mulțumesc!

Se repezi furtunos la doctorul Ursu, îi apucă mâna și i-o strânse puternic.

Doctorul, după ce îl conduse și-l dădu în grija internului, se spală pe mâini, parcă i-ar fi fost frică să nu se infecteze.

XX

De-acum înainte Puiu aștepta cu drag vizitele doctorului, ca pe ale unui prieten vechi și binevoitor. Îi zâmbea cu încredere mereu, deși doctorul nu-i răspundea la fel, ba parcă devenise mai mohorât. Puiu însă nu voia să ia în seamă nimica. Își zicea că sunt închipuiri de-ale lui pe care are să le regrete cum regretă acum că l-a bănuat odinioară din pricina Madeleinei. În războiul ce-l ducea aici cu sine însuși, e fatal să exagereze importanța fiecărui gest, să i se pară că descoperă dușmanii... În cele din urmă însă ajunse să vadă că toate au fost excrescențe de-ale minții lui înfierbântate, de-ale sensibilității lui bolnăvicios de ascuțite...

Într-o zi, când se simțea mai mulțumit, bătrânul Policarp Faranga sosi mai agitat ca de obicei. Trimise îndată pe gardian să se plimbe pe coridor, fiindcă trebuie să vorbească ceva particular cu Puiu. Avea un aer misterios și indignat care pe Puiu îl făcu să suradă indulgent:

— S-a întâmplat ceva grav, tată?

— Puiule, e într-adevăr foarte grav! zise Faranga în picioare, într-o ținută aproape marțială. *Ce docteur est une canaille! Tu entends? Une canaille!*

— Exagerezi, tată!

— *Du tout, du tout!* se enervă bătrânul. Am și hotărât: cu orice riscuri și stăruinți trebuie să te scot de-aici, să intri în observație în alt sanatoriu, la un om cumsecade! *Voilà!*

— Tocmai acumă când am început să mă simt mai bine? zise Puiu tot calm, tot îngăduitor.

— Și mai bine ai să te simți între niște medici umani și între prieteni, nu ca aici, dușmani! strigă Faranga, stăpânindu-se însă și adăugând mai încet: De altfel m-am sfătuit azi mult și cu Tilda. E și ea absolut de părerea mea: trebuie să te mutăm de-aici, să te scăpăm din ghearele acestui doctor mizerabil!... Eu te-am adus aici contând pe Demarat, în grija căruia te puteam lăsa cu toată încrederea. Nu mi-am închipuit însă că...

Vorbind, iar se înfierbântase. Se întrerupse, își smulse barba, ceea ce însemna culmea enervării, făcu câțiva pași și se întoarse la Puiu, mai potolit:

— Aseară, la club, am stat de vorbă cu profesorul Dordea. M-a întrebat ce mai faci, cum îți merge și așa am ajuns să discutăm și despre doctorul Ursu. Dordea îl cunoaște perfect, l-a avut elev. Ei bine, știi ce-mi spune Dordea? “Meritulos, chiar excelent ca medic — zice — dar ca om cu desăvârșire imposibil!” Ai înțeles? Ce-mi pasă mie de calitățile lui profesionale dacă altfel e execrabil? Zice că de prin Universitate nu scăpa nici o ocazie să-și arate ura cea mai neagră împotriva ciocoilor, înțelegând prin ciocoi, firește, pe toți oamenii de treabă care nu poartă ȋțari și opinci. Mania asta a lui era atât de cunoscută că Dordea l-a și întrebat odată

cum se poate, un intelectual ca el, să afișeze niște concepții atât de barbare? Dar, zice, n-a putut smulge dintr-însul decât că ciocoi i-au zdrobit inima și alte asemenea bazaconii. Prin urmare, vezi: e de ajuns să fii ciocoi, ca acest specimen primitiv să te urmărească cu ura lui maniacă!

— Și Dordea o fi exagerând sau l-a înțeles greșit — murmură Puiu nezdruccinat.

— Deloc! se încăpățânează bătrânul. Dordea nu vorbește niciodată fleacuri și nici nu se ține de clevetiri. Dacă mi-a spus lucrurile acestea, a vrut cu siguranță să mă previe în mod fin să nu mă culc pe o ureche în privința ta și să-mi iau măsurile din vreme. Evident, medic și el, n-a putut să vorbească prea deschis. Și de altfel cuvintele lui despre el se coroborează cu diverse păreri ce a adunat Matilda de pe la prietene de-ale ei, dintre care unele au fost internate aici, în sanatoriu, și l-au putut cunoaște din contact direct, iar altele au avut prietene bolnave aici, și venind mai des să le viziteze, l-au cunoscut indirect. Ei bine, nimeni nu spune decât că e un mojić fără pereche. D-na Ferentaru, o știi, a fost bine inspirată când a zis că niciodată n-a văzut om cu nume mai potrivit ca acest Ursu nesuferit!

Totuși Puiu rămase neclintit în bunele-i păreri despre doctorul Ursu și nici nu voia să audă despre mutarea în alt sanatoriu.

— Bine, Puiule, — îl dăscăli Faranga — dar să nu uiți că de el depinde viața ta! De referatul lui!... Nu e prudent să-ți lași viitorul în mâinile unui om care e adversar declarat al clasei sociale din care faci parte!

Apoi, după multe zadarnice stăruinți, bătrânul îi destăinuie că, în contra voinței lui de-a face vreo intervenție, el, Policarp Faranga, a fost aproape în fiecare zi la Ursu și, cu toate

aluziile lui, discrete, firește, n-a reușit să-i scoată măcar un cuvânt liniștitor, necum binevoitor.

— Nu-ți mai spun că o dată a fost chiar nedelicat! sfârși el cu amărăciune. N-am făcut caz pentru că orice gest al meu s-ar răsfrânge asupra ta care te afli în puterea lui. Destul că a îndrăznit să nu fie cât trebuia de cuviincios față de mine, om bătrân și cu o situație care ar merita să-i comande cel puțin respect!

Nimic nu putea însă să clatine convingerea lui Puiu care, în cele din urmă, zise îndurerat:

— Ce rău mai mare să-mi facă el decât mi-am făcut eu însumi prin ceea ce am făcut? Că are să-mi dea un certificat de responsabilitate? Ei și? Ar fi oare asta o catastrofă mai grea decât moartea Madeleinei?

— Ar fi și moartea ta, Puiule! tresări bătrânul. Ar fi a doua crimă ce m-ar fi lovit și pe mine! Una ajunge, Puiule. A doua trebuie evitată cu orice preț! Însăși Mădălina, sărmana, n-ar dori să fie astfel răzbunată!

I se umpluseră ochii de lacrimi. Se întoarse spre fereastră, scoase batista și, prefăcându-se că-și șterge nasul, își opri plânsul ca nu cumva să-l vadă copilul și să-și strice dispoziția.

— Nu te-am adus aici — continuă apoi — ca să sfârșești acolo unde puteai să începi! Te rog dar să cumpănești bine când persiști într-o atitudine sentimentală absolut nepotrivită cu împrejurările!

Puiu ripostă deodată, ca și când l-ar fi jignit:

— Bine, tată, d-ta vorbești parcă acuma ar mai avea vreo importanță micile trucuri avocațești! Parcă de-aici încolo m-ar mai putea interesa lumea din afară! Ca să mă împac cu lumea aceea, ar trebui să înșel, să mă prefac că sunt neb-

un... Ei, asta nu se mai poate, tată, cu nici un preț! Nu vreau să înșel, să-mi mai încarc conștiința și cu o înșelăciune spre a scăpa de urmările unei crime! Nu pot! Și chiar dacă aș fi atât de ticălos să vreau, n-aș ști cum să simulez, iată! Prin urmare, stau aci, cum aș sta oriunde, și aștept liniștit să vie ceea ce trebuie să vie!

— Într-adevăr, ai dreptate — zise bătrânul Faranga încet. Tu ai aici atâtea frământări și eu mai vin cu... *C'est fini!*

Plecă apoi amărât, precum și Puiu rămase amărât. Fiecare se plângea în sine de celălalt că nu vrea să înțeleagă.

“Eu să-mi văd de cele prezente, căci cele viitoare vor veni la timpul lor!” își zise Puiu resemnat și totuși mândru că nu s-a lăsat înduplecat.

— *Il faut agir*, Tilda, *mais sans plus compter sur lui!* zise trist bătrânul Faranga ajungând acasă la Matilda.

Și Matilda aprobă cu înflăcărare:

— *C'est ça, mon vieux Poly! Il faut le sauver malgré lui.*

XXI

Fiindcă lui Puiu îi era silă să citească ziarele, i le citea gardianul și astfel deveneau amuzante. Andrei Leahu mai mult silabisea decât citea și tocmai asta îi plăcea lui Puiu. Grăbit nu era deloc; dimpotrivă, încetineala fără voie în citire a gardianului umplea mai mult timpul, scurtându-l. Și cum noutățile nu-l interesau, asculta numai glasul acela cu intonații de școlar silitor, cu repetiri de silabe până să ghi-cească un cuvânt, cu câte-o observație printre fraze completând conținutul, mai deseori presupus decât înțeles aieveau. Leahu însuși se bucura mai cu seamă când descoperea în gazetă ceva despre Argeș, județul lui; iar odată când,

din întâmplare, văzu și satul său într-o înșirare de comune, vizitate de un ministru excesiv de activ, toată ziua, de zeci de ori, s-a întors la pagina respectivă, oftând gânditor și cu mare părere de rău:

— Vasăzică, a umblat și pe la noi!... Oare ce s-o fi întâmplat de a trecut?

De altfel Puiu, fiindcă observase câtă plăcere îi face, îl pune mereu să-i povestească de pe-acasă orice îi venea în minte. Leahu începea totdeauna, sfios și nehotărât, despre boierii pe care-i cunoștea: c-au fost așa și au dres așa, că în cutare an oamenii nu s-au putut învoi, că odată au venit pălmași străini tocmai din secuime... De-abia pe la sfârșit scotea la iveală povestirile despre pătaniile țăranilor în privința cărora amintirea lui era inepuizabilă.

Acuma, după ce plecă bătrânul, ca să-și alunge cu totul urâtul ce-i apăsa sufletul mai rău ca totdeauna, trecu în anticameră, se întinse pe patul gardianului, ca de obicei, și porni să tăifăsuiască. După un răstimp însă, chiar când Leahu se înfierbântase cu povestea unei fete de la ei, care rămăsese însărcinată cu unul și s-a dus tocmai la Pitești să lepede și apoi să se bage acolo la stăpân, că în sat o arătau cu degetul oamenii de omenie, Puiu îl întrerupse deodată, ridicându-se pe jumătate, și cu niște priviri tulburi:

— Dar la voi cum se joacă *Ciuleandra*, Andrei?

— De, conașule — zise gardianul puțin uimit că-l întrerupe și mulțumit de întrebare — *Șuleandra* e joc greu și trebuie să fie mulți jucători și lăutari buni care să știe și ei jocul... Greu!

Puiu vru să-l roage să continue povestea cu fata și, împotriva voinței, se pomeni spunând:

— Tu ai jucat vreodată *Ciuleandra*?

— Cum să nu fi jucat, boierule! se făli Andrei. Câte opinci

n-am rupt cu ea, Doamne păzește! Că parcă omu-i și nebun la *Șuleandra*, și alta nu!

— Strașnic joc! observă Puiu cu o pornire ce nu se lăsa stăpânită. Și eu am jucat *Ciuleandra* o dată, o singură dată, la Vărzari... A fost foarte frumos! Atunci mi-am ales și nevasta, de la *Ciuleandra*. Știi, ceea pe care am sugrumat-o, înțelege?... *Ciuleandra* și nevasta!

Își dădea seama că spune lucruri pe care nu vrea și totuși le spunea cu un glas straniu, încât însuși gardianul se uita la dânsul nedumerit. Totuși, ca să fie cuviincios, Leahu aprobă:

— Apoi prin partea noastră mai toți flăcăii de la *Șuleandra* se însoară. Acolo se adună fiecare cu fata de-i place și mi se strâng și se oțăresc la joc, până ce-și pierd mințile... Așa-i jocul, boierule!

Ascultând distrat cuvintele gardianului, Puiu se chinuia să-și reamintească melodia *Ciulendrei* și, pentru că nu izbutea, se simțea profund nenorocit. Îi trecu prin gând că ar trebui să schițeze pașii ca să-și amintească mai repede. Își dădu seama că gândul e bolnăvicios, îl alungă și-și zise rușinat că gardianul l-ar crede smintit. În același timp însă nu se putu opri să nu întrebe:

— I-ascultă, Andrei, tu poți să-mi șuieri *Ciuleandra*?

— Ba să mă iertați, conașule, — răspunse Leahu atât de speriat parcă l-ar fi îndemnat la ceva extraordinar de rușinos, — că eu de când sunt n-am șuierat, că nici n-am avut de la Dumnezeu dar de cântece.

— Păcat! murmură Puiu, în picioare, cu o figură imobilă, plină de hotărâre. Aș fi vrut să văd cum o joci tu, dar nu-mi pot aminti melodia, că ți-aș șuiera-o eu foarte bucuros!

— Apoi că eu tot n-aș juca, boierule, zise gardianul cu un râs silit prin care vroia să-și ascundă neliniștea. Nici nu mi-ar ședea bine, zău așa, că *Șuleandra* e cu multa săritură și

eu, de, port în spate ani mulțișori! Joc de tineri, boierule, cu puteri de haram, iar eu am risipit ce-am avut, și în război și în alte necazuri, de mă mulțumesc să-mi țin zilele...

— Ba ești zevzec, Leahule! bufni Puiu cu mânie reținută anevoie. Te lauzi că știi și nu știi nimic!

— Nu, zău, boierule, să nu vă supărați! se rugă Andrei, căutând să-l mulcomească. S-a și întunecat, boierii din alte camere sunt bolnavi, nu ca d-voastră, și se culcă devreme și nu suferă gălăgia... Apoi de m-ar prinde cineva ținând pe-aici, ar fi vai ș-amar ce-aș pătimi de la domnul doctor!

Cu o sfortare dureroasă, Puiu se stăpâni să nu mai stăruiască. Vedeă bine cât de ciudată e dorința lui subită cu *Ciuleandra* și mai ales imposibilitatea lui de a-și înfrâna gura. Ca să scape de ispita ce scotea mereu capul în sufletul său, puse pe Leahu să-i facă patul, să se culce. Se obișnuise să doarmă cu ușa spre anticameră deschisă. Acuma ceru s-o închidă. Peste împotrivirea lui, în fundurile minții își zicea că trebuie să mai încerce să-și rememoreze melodia blestemată. Se dezbracă, se sui în pat și, parc-ar fi vrut să înăbușe pornirea ce creștea într-însul vijelios, închise ochii și își trase tartanul peste cap. Crâmpiele de melodie însă îl urmăreau acuma ca niște albine întăritate. Răsărea câte-o măsură de undeva, îi fâșia în ureche, se stingea și lăsa în locul ei o dorință mai poruncitoare de a-și aduce aminte. Subt învelitoare începu să fluiera în surdină altă frântură de arie apărută din nou în creierii lui.

Înceță repede. Era falsă. Și atunci, furios, sări din pat și, în vârful picioarelor goale, se porni să îmbine niște pași de joc, fără zgomot, să nu-l audă de-alături gardianul, să-și închipuie că a înnebunit. Se trudi vreun sfert de ceas și nu izbuti să închege *Ciuleandra*. Când se vârî iar în pat, asudat, se simți mai mulțumit si-și zise:

“Am să mi-o reamintesc... N-am să mă las!”

XXII

După o noapte zbuciumată de visuri multe și ciudate, Puiu se trezi foarte liniștit și cu o hotărâre fermă în suflet. Își făcu toaleta cu mai mare grijă ca alte dăți. Se privi lung în oglindă și-și găsi o înfățișare demnă. Fața palidă, slăbită, pielea întinsă, lucioasă pe umerii obrajilor și zbârcită puțin în colțurile gurii, apoi ochii rătăcitori și mai adânciți în orbite îi arătau un om nou, cu totul deosebit de fostul dandy veșnic pudrat, parfumat și pomădat. Își zise că acestea sunt urmele suferinței, se simțea încântat că a suferit atâta și socotea că prin suferință s-a apropiat de Madeleine.

Fixă oglinda cu picior pe masă așa încât, trecând, să se poată vedea și admira mereu, până va sosi doctorul pe care-l aștepta azi mai încrezător ca totdeauna.

În sfârșit Ursu apără cu alaiul obișnuit și-i adresă întrebarea cunoscută:

— Ce mai nou, domnule Faranga?

Îl măsură o clipă, aruncă o privire împrejur și se pregăti să plece. Puiu însă îl reținu cu vioiciune:

— Doctore, te rog, am să-ți fac o destăinuire foarte importantă!

Ursu se uită la el cercetător.

— Poftim! Te ascult!

— A, nu! se apără Puiu aproape protestând. E ceva particular și doresc să ți-o comunic numai d-tale, între patru ochi... Țin foarte mult, doctore!

Doctorul îl mai privi puțin și încheie:

— Bine, am să te chem îndată ce voi termina vizitele.

Puiu fu cuprins de o înfrigurare mânioasă. Alerga de ici-colo, mormăind frânturi de cuvinte, parcă și-ar fi aranjat un discurs, trecea în anticameră la gardianul care se așternuse să descifreze *Universul*, iar se întorcea în odaia lui... De câteva ori trimise apoi pe Leahu să vadă dacă nu s-au sfârșit încă vizitele. Răspunsurile îl supărau căci erau invariabil aceleași: mai e nițel... Când fu chemat în sfârșit, își luă brusc o ținută rigidă și porni cu pași solemn, urmat de nedespărțitul gardian ca de un aghiotant.

— Ei, s-auzim! îl întâmpină doctorul Ursu în picioare, scoțându-și halatul alb.

În fața lui, Puiu se simți atât de emoționat, că vorbi cu glas înecat:

— Doctore, am descoperit pentru ce am omorât pe Madeleine...

Ursu tresări. Aruncă halatul pe un scaun și se apropie bănuitor.

— Ai descoperit? D-ta? Nu se poate!

— A fost greu, firește, — surâse Puiu, satisfăcut de neîncrederea lui. Nici nu mă mir că nu mă crezi. Cu toate astea am descoperit. După lupte grele și mari zbuciumări sufletești. A trebuit să-mi scrutez trecutul, faptele, gesturile cele mai mici... A fost o muncă titanică!

Doctorul nu-și putea ascunde uimirea. Avea o șovăire care arăta că nu știe ce să creadă. Îl așeză și-l invită să-i povestească. Și Puiu, cu multă introducere și copioase amănunte, spuse cum a ajuns să-și dea seama că e împovărat cu o cumplită ereditate criminală și cum aceasta a tot râvnit să se manifeste până ce a izbucnit în uciderea Madeleinei. Povestind se făcuse mai palid, îi tremurau puțin mâinile, păstrând însă pe față mereu un surâs de martir.

— Acuma toate sunt clare în mine ca lumina soarelui —

adăugă cu o strălucire extatică. Nu-ți închipui și nimeni nu-și poate închipui ce îngrozitor a fost când a trebuit să-mi dau seama! Nu e puțin lucru să simți categoric într-o bună zi că ești un criminal născut și că toată viața ta a fost un lanț de porniri criminale, de crime oprite la timp numai prin voința și educația ta, că ai trăit atâția ani cu povara asta imensă în suflet! Azi mă mir cum am putut trăi așa, cum n-a fost nimeni să-mi deschidă ochii!

Ursu își regăsise stăpânirea. După o pauză îi zise liniștit:

— Totuși asta încă nu ne spune de ce tocmai pe soția d-tale ai ucis-o?

— Curios ești, doctore! se enervă deodată Puiu. Am ucis-o pe ea, fiindcă ea s-a nimerit să fie atunci acolo! Nu pricepi? Dacă-mi ieșea în cale jupâneasa, aș fi omorât pe jupâneasă, ori dacă erai chiar d-ta în fața mea, străin cum ești, fii sigur că pe d-ta te sugrumam!

Foarte agitat, făcu un gest cu mâinile, încleștându-și degetele convulsiv. Doctorul urmări gestul și întreabă brusc, aspru:

— Așa ai sugrumat-o și pe ea?

— Probabil — răspunse Puiu repede; apoi ca și când s-ar fi încurcat, continuă mai domol: Exact însă nu-mi aduc aminte... Știi, în momentele acelea singur instinctul e conștient și activ, restul se supune orbește!

După o mică tăcere, cu alt glas, aproape stins, zise:

— De altminteri toată înfățișarea mea, când eram furios, avea ceva din cruzimea bestială a primitivului. Cineva mi-a spus odată, nu știu cine, dar vorbele mi le amintesc perfect, mi-a spus, evident, glumind, că la mânie seamăn ca două picături de apă cu omul din caverne!

— Nda — murmură doctorul pierdut, cu gândurile aiurea.

— Din toate astea trebuie să reții, doctore, — reluă Puiu apoi cu un nou avânt — că motivul crimei e o dispoziție criminală foarte puternică, înțelegi? Eu, când m-au adus aci, în primele momente de tulburare, nu-mi dădeam seama cum am putut săvârși o crimă atât de odioasă. Ei bine, azi, după trei săptămâni de meditații neconținute, sunt lămurit. Adevărul adevărat e că sunt nebun! M-am constatat eu însumi, doctore! Nu o clipă de nebunie, cum credea sau voia să facă să se creadă bietul tata, ci o nebunie definitivă și iremediabilă! Din nenorocire, asta e realitatea, doctore!

Avu un răs scurt, nervos, sec, care răsună în odaie ca o scuturare de cioburi sparte. Doctorul Ursu se cutremură, parcă l-ar fi atins o undă neașteptată de frig.

XXIII

— Ascultă, Andrei, tu crezi că eu sunt bolnav? Ori nu crezi? Spune drept! Întrebă în aceeași seară Puiu, cu un răs straniu, pe gardianul care-i așternea patul.

— Ce boală, boierule? zise gardianul răspunzând cu răs la râsul lui. Boală boierească! Așa-i totdeauna când boierul dă de o belea mare, o întoarce degrabă pe chestia boalei și s-a isprăvit toată încurcătura.

Leahu știa, cum știa tot sanatoriul, că boierul lui vrea să se facă nebun ca să scape de pușcărie. De aceea nici nu lua în seamă unele ciudățenii, dându-și cu socoteala că, prin ele, boierul, șiret, umblă să-l lege și pe el la gard. Altminteri i se părea foarte de treabă, bun la vorbă și la inimă. În sinea sa, deși polițist, îi admira șmecheria: adică pentru că a greșit de a omorât o femeie (care femeie nu-i vrednică să fie

omorâtă — zicea dânsul deseori de când a pățit rușinea cu nevastă-sa), să tai capul unui om cumsecade? Mai cunoștea el cazuri de la armată când unii, ba ca să scape de tot de oaste, ba de vreo pedeapsă grea, încercau să se prefacă nebuni. Dar acolo nu mergea ca aici, căci ți-i puneă în cearceafuri reci și ți-i muștruluia de le trecea repede pofta de-a simula.

Puiu, începând întrebările, se gândise să povestească gardianului ce-a vorbit azi cu doctorul. Acuma se răzgândi și-l puse pe el să-i spună cazuri de crime, doar el, ca polițist, trebuie să cunoască multe. Ascultă un răstimp liniștit, apoi deodată îl opri:

— Stai, stai, Andrei, să vezi cum s-a întâmplat cazul meu. În ziare n-ai putut vedea mare lucru, că nu știe nimeni afară de mine cum a fost chestia. Dar să-ți spun eu, ca să știi și tu!

— Adică în chestia cuconiței? Întrebă gardianul.

— Da... Ție pot să-ți spun, că acuma noi suntem ca frații, de peste trei săptămâni de când stăm împreună, știi, camarazi ca la război, cot la cot...

Uită însă ce a vrut să-i spună și se întrerupse zăpăcit. Înainte de a-și aminti șirul, îi veni altă întrebare:

— Măi Leahule, tu ai fost în război, pe front, așa-i?... Atunci spune-mi, dar să nu minți, câți oameni ai omorât tu în război?

Gardianul răspunse râzând:

— Apoi, boierule, războiul nu se socotește la omoruri, că-n război omul nu omoară de bunăvoie, fără poruncă de la cârmuire. Dar eu, uite crucea, tot nu știu să fi omorât, nici în război, pe nimeni. De tras cu pușca trăgeam până se roșea țeava câteodată și eram bun țințaș. Dar cu mâna mea nu știu să fi omorât nici măcar un bulgar!

Nemulțumit, Puiu urmă:

— La asalt n-ai fost niciodată?

— Ba fost, cum nu, că nădejdea noastră cea bună tot în baionetă ne-a fost. Dar nici acolo nu știu, zău cruce, boierule... Că eu în luptă întorceam pușca și loveam mai mult cu patul, că-mi venea mai la îndemână. Am plesnit eu așa de mulți, dar de omorât m-o fi ferit Dumnezeu, căci nici în război, spune și la teorie, nu-i nevoie să omori pe inamic, ci să-l cotonogești, să nu mai poată face rău.

Puiu se arată foarte decepționat și zise cu dispreț:

— De-aceea n-ai omorât tu nici pe nevastă-ta când și-a bătut joc de tine, vezi!

— Ba eu zic bodaproste, boierule, că n-am trăsnit-o, că-mi putrezeau oasele prin ocne pentru o muiere blestemată! făcu Leahu încet, închinându-se.

— Ei vezi, eu mi-am sugrumat nevasta, cu toate că nu mi-a făcut nici un rău! reluă Puiu triumfător, cu o lucire aspră care-i mărea ochii.

Cum gardianul, în loc de răspuns, se mulțumi a strânge din umeri, Puiu continuă:

— Ba aş putea spune că nevastă-mea a fost un înger, băiete! Dar eu am fost osândit de Dumnezeu să ucid și soarta a căzut tocmai asupra ei, săraca... Eu, vezi tu, toată viața aş fi ucis dacă nu-mi țineam firea! Eu, de-aș fi fost pe front, omoram cel puțin o mie de nemți!

— D-apoi că nici nemții nu se lăsau așa să-i omori cu una cu două! observă Leahu cu gravitate.

— Ori se lăsau, ori nu se lăsau! se înfurie Puiu. Eu îi împuşcam pe toți și gata! Că de-i ucideam pe ei, nu aveam să omor pe nevastă-mea, pricepi? Așa stă chestia: de omorât trebuia să omor pe cineva... Acuma, dacă am stins un suflet de om, mi s-a împlinit osânda și nu mai trebuie să omor pe

nimeni, s-a isprăvit! Toată nenorocirea cu nevastă-mea însă vine numai de la tata, că el n-a lăsat să fiu trimis pe front!

— Păcatele pentru oameni sunt — murmură gardianul foarte umil — dar Dumnezeu iartă pe om.

— Iartă, iartă și trebuie să ierte — șopti Puiu tainic — și cum să nu ierte, când știi cum să rogi pe Dumnezeu... Dar când nu știi? Că rugăciunea să n-o schimbi mereu, ci s-o ții întruna...

Deodată își dădu seama că vorbește fără șir, se întrerupse, își netezi fruntea și părul, și zise trist:

— Aidem la culcare, Andrei, că-i târziu!... Greu e păcatul pe suflet, Andrei, și tare apasă! Uite, eu câteodată îl simt mai greu ca o piatră de moară!

— Lăsați, boierule, că bun e Dumnezeu... — încercă gardianul să-l mângâie.

— Chiar dacă e bun Dumnezeu și te iartă, păcatul rămâne și apasă, apasă și nu vrea să te ierte! Zi mai bine Doamne ferește, Andrei!

— Doamne ferește!

— Noapte bună!

XXIV

A doua zi ceru să se plimbe în grădina sanatoriului. Gardianul îl îmbracă bine cu blana care i se adusese de-acasă mai de mult.

Aerul aspru al începutului de martie îl învioră. Zăpada se topise, de-abia ici-colo mai dăinuia câte-o pată albă-cenușie pe huma neagră ruginită. Copacii își scuturau crengile amorțite, parcă duhul primăverii ar fi revărsat valuri-valuri de întindere. Mirosul de reveneală, ca un parfum viu al

pământului, îi deștepta în suflet puteri noi și noi îndemnuri de viață. Pășea înveselit și sprinten pe cărările umede, ascultând cu plăcere cum îi scârțâia sub picioare prundișul fin, dezghețat.

— Vine primăvara, Andrei! susură Puiu într-un târziu cu nările gădilate de o respirație plină.

— Vine, conașule, — mormăi gardianul cu mare nostalgie în glas. Pe la noi oamenii își curăță plugurile...

Tocmai ajungeau la grilajul dinspre stradă. Un tramvai gol trecea; în mijlocul vagonului conductorul își făcea socotelile sugând desperat creionul. Un automobil veni din partea opusă și dispăru sunând prelung din claxon. Puiu își zise că e exact sunetul claxonului de la mașina lui. Doi copilași, pe trotuar, se opriseră și se uitau, printre gratii, ca într-o grădină din basme; când văzură însă pe Puiu cu însoțitorul său, o luară la fugă, speriați, parc-ar fi văzut niște arătări. Chiar în același loc poposi pe urmă Puiu să privească pe strada care acum era pustie de tot. Peste drum, o casă cochetă, cu poarta de fier, cu trei ferestre la fațadă, albă, avea un surâs primăvăratec. Puiu o mângâie din ochi și-și aminti că întocmai așa a fost și casa în care au stat ei la Iași, în timpul războiului. Pe peretele curat, lângă poartă, erau două tăblițe, mici, una a societății de asigurare, iar sub ea alta, cu fond albastru, indicând numărul casei în cifre albe. Din distracție se sili să citească și deodată tresări, ca și când ar fi descoperit o veste urâtă.

— Ce număr are casa, Andrei, că eu nu-l văd bine? zise către gardian încet.

— Treisprezece! răspunse Leahu cu mândrie, după câte-va secunde.

— Treisprezece? repetă Puiu.

Așa citise și el, dar, fiindcă îi trecuse brusc un fior prin inimă, încercase să se înșele că n-o fi citit bine. Nu avusese niciodată aversiuni superstițioase. Uneori, în lume, pentru că și alții pozau cu groaza de numărul fatal, se prefăcuse și el că nu-l poate suferi. În realitate îi fusese indiferent orice număr, precum în general indiferent îl lăsau toate lucrurile problematice. Nici un argument însă nu-i putea alunga acum simțământul vag și cu atât mai tulburător de neliniște ce începuse să-i înfășoare sufletul ca într-un vâl din ce în ce mai gros. După trei săptămâni de singurătate chinuitoare, pentru ce, când a ieșit întâia oară, a trebuit să vadă o casă cu numărul treisprezece? Întrebarea nu cerea răspuns, dar îi sfârâia în creieri, ca o durere ascunsă.

Continuă plimbarea prin grădină, mai mult ca să nu se lase copleșit de o apăsare tot mai împovărătoare. Îi era silă însă acum de plimbare. Aerul i se părea umed și înecăcios. Pământul cleios i se agăța de șoșoni. Pretutindeni ochii lui descopereau numai urâțenie și murdărie: crengi uscate și rupte, bucăți de hârtie, coji de fructe — urmele iernii, pe care topirea zăpezii le dezvelea ca niște bube pe un obraz bolnav.

— Ajunge, Andrei! zise Puiu deodată, aproape înfuriat.

Intră zgribulit și plictisit. Deasupra ușii, pe pervaz, la odaia în care stătea de atâta vreme, observă o tăbliță cu numărul șaptezeci și șase.

“Bine că nu mai am și aici pe treisprezece!” se gândi dansul.

Dezbrăcându-se însă, repeta fără voie în minte numărul citit și peste un răstimp se pomeni zicând:

— Șaptezeci și șase, adică șapte cu șase tot treisprezece. Hotărî să nu se mai gândească la coincidențele acestea

copilărești. E o depresiune nervoasă care-l face să vadă acum în toate numai semne rele. Deoarece numai proștii pot crede în semnificația unor astfel de potriviri întâmplătoare, își zise că el, om civilizat, trebuie să se ridice mai presus de ele și să le disprețuiască. Dar, pe când se îndemna așa, un gând ascuns i se sfredelea în trecut să mai dibuiască asemenea coincidențe. Îi apăru îndată în minte necrologul din ziar și reciti clar, văzând perfect și caracterele tipografice, data înmormântării Madeleinei: “Marți, 13 februarie...”

Când vru să-și spună că mai doveditor ar fi fost dacă ziua morții ei ar fi căzut într-o zi de treisprezece, își aminti fulgerător că cea dintâi întâlnire a lui cu Mădălina, acolo, la Vărzari, cu *Ciuleandra* și toate celelalte, a fost tot într-o astfel de zi predestinată: duminică, 31 iulie. În aceeași clipire își mai aduse aminte cum cineva i-a explicat odată că cele două cifre ale numărului fatal sunt mai primejdioase când se inversează. Efectele lui treisprezece simplu pot fi anihilate, pe când cifrele inversate prevestesc totdeauna un rău ce nu se poate evita prin nici o efortare omenească.

“Chiar așa a fost cu biata Mădălina” — își zise Puiu, apucându-se acum să caute ce date din viața lui s-au petrecut în puterea numărului blestemat.

Însăși ziua nașterii lui a fost la treizeci și unu martie. Cifrele anului în care a murit maică-sa dădeau, adunate, tot treisprezece, iar el a terminat liceul în o mie nouă sute treisprezece...

Îl enervară atât de mult descoperirile acestea, încât, ca să le curme, trecu în anticameră, să stea de vorbă cu gardianul și să-și schimbe gândurile. Leahu însă plecase la masă. Pe când voia să se supere că nu l-a găsit, îi veni în minte că și numărul mașinii lui, o mie trei sute treizeci și unu, are un

treisprezece simplu și unul inversat.

— Și totuși n-am avut nici cel mai mic accident — mormăi dânsul râzând și întorcându-se în camera lui. Ceea ce însemna că tocmai numărul fatal mi-a purtat noroc!

După un răstimp însă se gândi că aici trebuie să fie la mijloc o anihilare reciprocă a efectului celor două numere. Iar dacă o fi și noroc, norocul e al bătrânului, căci bătrânul i-a trecut lui numărul de la mașina cea veche.

Iar încerca să-și risipească gândurile acestea, zicându-și că sunt niște scrânteli datorite enervării firești pe care a produs-o izolarea atât de îndelungată. El, aici, dacă chibzuiește bine, a fost de fapt mai rău ca într-o închisoare, căci a avut parte de un observator care seamănă cu un director de temniță, mai curând decât cu medicul unui bolnav de nervi, cum trebuia să-l considere, chiar dacă n-ar fi crezut. N-a fost supus nici unui examen serios, afară de niște analize obișnuite în sanatorii. Observația s-a mărginit la un interogatoriu asupra faptei, ca și când fapta și împrejurările l-ar fi interesat mai mult ca făptuitorul. Toată purtarea doctorului demonstrează o vrăjmășie ascunsă, cum foarte bine spusese bătrânul deunăzi. A fost veșnic tăcut, morocănos, parcă înadins ar fi căutat să-l exaspereze. Impresia lui dintâi nu l-a înșelat și, de și-a înăbușit-o, a fost numai pentru că-i era frică să nu fie o închipuire bolnavă. Dar azi nu mai încape nici o îndoială. Tatăl său a avut perfectă dreptate. Dacă nu-și mai poate stăpâni nervii acuma, de-a ajuns să se sperie de cifre fatidice, vinovat e doctorul singur care l-a tiranizat în loc să-l menajeze.

“Până și cununia mea cu Madeleine a fost într-o zi nenorocoasă” — se întrerupse brusc Puiu, ca și când în timp ce voise să alunge gândul stăruitor, acesta s-ar fi oploșit într-

un colț, ca să crească și să se umfle în tihnă, și acuma ar fi izbucnit mai stăruitor. “Adică la treizeci și unu martie, iar logodna noastră la treisprezece februarie. Și exact patru ani după logodnă, în aceeași zi înmormântarea! Apoi să nu aibă toate acestea nici o semnificație?... Sărmana Madeleine! De la prima până la ultima întâlnire cu mine, toate sub vraja numărului catastrofal! Am fost ursiți amândoi, se vede, să îndurăm împreună un destin îngrozitor. Poate că și ea s-a născut într-o zi de treisprezece?... Adevărat, nici nu știu în ce zi s-a născut. Nici măcar anul. Dar anul l-aș putea calcula: patru de căsnicie, patru în străinătate, de patrusprezece ani era atunci. Degeaba, ziua n-o știu...”

Toată ziua se chinui cu socoteli și interpretări în jurul numărului, iar când, după-amiazi, veni bătrânul, îl întâmpină nerăbdător:

— Tată, în ce zi a fost născută Madeleine?

— Ultima zi a ultimei luni a anului! răspunse Faranga prompt, cu un surâs îngăduitor. Sper că am fost cât se poate de categoric?

— Ultima... adică treizeci și unu decembrie! murmură Puiu galben. Treisprezece inversat... ca și mine!

Bătrânul Faranga tăcu câteva clipe nedumerit, apoi zise cu imputare:

— Puiule dragă, mă superi rău dacă începi acuma cu lucruri d-astea! Nu mai știu ce să cred de tine, dragul meu!

— Nici eu nu știu, tată! zise Puiu profund abătut. Toată ziua m-a preocupat un număr, toată ziua! Parcă un cui mi s-ar fi înfipt în cap și nu-l mai pot smulge!

— Copilării, Puiule! îl mângâie bătrânul foarte palid. Trebuie să mai ai răbdare, numai câteva zile! Am făcut demersuri pentru mutarea ta în alt sanatoriu și cred că în puține

zile nu vei mai fi aici! Prin urmare...

Puiu îndreptă niște ochi rătăcitori spre tatăl său și deodată izbucni, implorând:

— Da, tată, da! Mută-mă de-aici, te rog! Nu mai pot! Simt că mă pierd de tot aici, îmi pierd și mințile, tată!... Doctorul! Doctorul, tată! Mă urmărește, să știi, e adevărat! E dușmanul meu! Am încercat să-l îmblânzesc, m-am stăpânit, m-am umilit, în zadar. Vrea să mă distrugă, tată! În fiecare noapte îl visez cum mă înțeapă în creieri cu ace lungi, fără milă, mereu...

Plângea cu sughituri mari, cu capul pe pieptul bătrânului, iar bătrânul, cuprins de o înfiorare grea, îl bătea blând pe umăr și murmură:

—*Voyons, Puiule, voyons!*

XXV

Pe urmă Puiu se liniști din nou, parcă plânsul i-ar fi spălat sufletul. Perspectiva mutării îl umplea de încredere. Aștepta ziua ca o mântuire. Bătrânul spusese: câteva zile; să fie și o săptămână, numai să scape de urmărirea doctorului. În aceeași seară zise cu bucurie gardianului:

— Ei, Leahule, în curând scăpăm de-aici, amândoi!

— Să v-ajute Dumnezeu, boierule, că se-mplinește luna de când vă chinuiți aci — răspunse potolit gardianul. Eu ca eu, că mie mi-a fost mai bine ca acasă, c-am avut de toate din belșug și muncă mai nimic. Dar pentru d-voastră...

— Ne ducem, Andrei, oriunde, numai aici nu mai stăm! adăugă Puiu cu atâta mulțumire, că i se îmbujorară obrajii, uitându-se cu o bunătate care pe gardian îl umilea.

Andrei Leahu îl îndrăgise tocmai din pricină că-l vedea

mai mult supărat. Înțelegea el că nu putea să aibă inimă ușoară omul care a luat viața altuia și încă a nevastei cu care trăise numai bine, dar i se părea că totuși prea se zbuciuma acuma când orice zbuciumare era de prisos. Pentru el singura atitudine potrivită ar fi fost tăcerea, care însemna împăcarea cu lovitura soartei.

Puiu, ca totdeauna când se simțea înviorat, avea chef de vorbă. Spre deosebire de altădată însă, acuma îi venea să tăifăsuiască tot despre lucruri din sanatoriu și mai cu seamă despre doctorul Ursu.

— E tare ursuz — îndrăzni să observe și gardianul mai târziu, când se îndreptă că boierul ocărăște cu tot dinadinsul pe domnul doctor.

— Îmi închipuiesc că e rău și cu personalul — îl îndemnă Puiu. Omul rău se cunoaște de la prima vedere. Uite, parcă și acuma îl văd colea, în dimineața ceea, cum a intrat, posac, cum m-a fulgerat din ochi cu ură și cum n-a zis nimica...

Andrei Leahu nu suferea, în sinea lui, deloc pe doctorul Ursu, pentru că nu i-a vorbit niciodată frumos, ci numai cu huiduială și ocară. În fiecare dimineață a găsit să-i facă vreo observație, de față cu toată lumea. Se simțea jignit în demnitatea lui, căci el nu era nici servitor, nici de pe drumuri, ci în serviciu, cu ordin de la domnul prefect. Nu arătase însă nimănui simțămintele lui, nici lui Puiu, deși îl pipăise de la început că nici dânsul nu se are de bine cu doctorul. Își zicea că-i mai bine să-și ție gura; boierii se ceartă, tot ei se împacă; cel puțin să nu se împace pe spinarea lui. Apoi, oricâte jigniri și chiar bătai să fi îndurat, lui îi plăcea serviciul aici. Îi rămânea neatinsă întreaga leafă, în afară de bacșipurile grase ce i le arunca boierul bătrân, care, adunate, mai făceau o leafă, dacă nu și mai mult, căci bătrânul, de câte ori venea, și nu s-a întâmplat să lipsească nici trei

zile, niciodată nu uita să-l cinstească, șoptind mereu și numai atâta: “Să-l servești, băiete, cum știi mai bine!” De aceea și acum, îi păru rău că a scăpat vorba către Puiu și căută să scape cu răspunsuri mai în doi peri.

— Tocmai și oamenii se miră cum de-i așa de aspru domnul doctor, că doar și dumnealui a ieșit tot din opincă — observă dânsul, zicându-și că, repetând ce-a auzit de la alții, el s-a pus la adăpost.

— Sigur! aprobă Puiu. Am aflat și eu că-i fecior de țăran.

— Așa, boierule — adăugă Leahu. Îmi spuse și mie bucătarul de-aici, de la spital, că-l cunoaște pe domnul doctor de când era la școală. Îl știe bine de tot, că au fost împreună la spitalul cel mare Brâncovenesc, că bucătarul acolo a slujit înainte de a se băga aici. Și zice că domnul doctor să fie chiar din oameni săraci, și încă de prin județul nostru, din Argeș.

— Din Argeș? Cum din Argeș? întrebă Puiu deodată cu voiciune.

— Da, conașule, — apăsă gardianul. Chiar din Argeșul nostru, dintr-o comună prin care am umblat și eu, îi zice Vărzari.

— Care Vărzari? reveni Puiu uimit.

— Apoi eu numai un sat Vărzari cunosc în Argeș — zise Andrei puțin încurcat de insistența boierului — pe șoseaua cea mare de la Pitești la Râmnic!

— Așaa? Din Vărzari? repetă Puiu gânditor. Curios.

Andrei se uită la boier și, văzându-l îngândurat, i se păru că o fi spus ceva ce nu se cuvine. Ar fi vrut s-o dreagă și nu știa cum. Vinovat însă nu se simțea, căci nu spusese nici minciună și nici nimic rău. De altfel, domnul doctor însuși se lăuda, chiar către servitori, că e băiat de țăran.

Puiu vru să mai vorbească cu gardianul, să-i treacă vre-

mea, dar trebui să renunțe, căci gândurile lui toate se învârtteau numai în jurul știrii pe care o aflase. Vasăzică, doctorul Ursu e din satul Mădălinei! De aceea s-a interesat atâta, mereu și numai de ea! Și totuși când i-a povestit, deunăzi, a ascultat parc-ar fi fost străin și parcă nici n-ar ști că există Vărzari pe lume. Doar la *Ciuleandra* a intervenit și el, ca și gardianul, pronunțând “*Șuleandra*”, ca localnicii, cu o îndulcire moldovenească.

— Ciudat! murmură iar Puiu, retrăgându-se. Acuma, la urma urmelor, nu mai are nici o importanță.

XXVI

— Am să te rog să mai vii azi pe la mine! îi zise doctorul Ursu a doua zi cu glas aproape mios care i se păru mai antipatic decât cel aspru obișnuit.

Puiu se stăpâni perfect. Își propusese, după ce cumpănise îndelung cum să utilizeze vestea aflată, să fie indiferent, să nu-i pomenească nimic, deoarece în curând tot va fi mutat de-aici și spera să nu se mai întâlnească niciodată cu Ursu.

Fu chemat iar târziu, probabil după ce doctorul isprăvi toate vizitele. Acuma însă a așteptat liniștit, nu ca rândul trecut.

Doctorul Ursu îl primi amical, îi strânse mâna și vorbi cu un surâs ca un rânjat:

— Ei, domnule Faranga, sper că foarte curând calvarul d-tale se va sfârși!

Puiu își închipui îndată că doctorul o fi aflat despre intervenția bătrânului, totuși tăcu și doar strânse din umeri.

— Cum, nu te bucuri deloc? se miră doctorul, cu glas

dulce.

— Acuma mi-e egal — zise Puiu morocănos.

Ursu îl privi lung, scrutător, parc-ar fi vrut să-și mai verifice o convingere deplină formată, și apoi râse ca o zgârie-tură de fereastră:

— Astea-s vorbe, domnul meu! Nimeni, în situația d-tale, nu primește cu indiferență asemenea comunicare!

Pentru că Puiu stăruia în nepăsare, doctorul, în loc să-i spună cum se va sfârși calvarul, urmă confidențial:

— Știi, domnule Faranga, că *Ciuleandra* d-tale m-a urmărit și pe mine cum trebuie să te fi obsedat atunci pe d-ta!

Puiu îl măsură cu dispreț o clipă, apoi răspunse tot calm:

— Doctore, pomești despre *Ciuleandra*... Bine. Mărturisesc că pe mine m-a obsedat și mă obsedează *Ciuleandra* ca o fatalitate. Dar nici d-tale n-a putut să-ți fie *Ciuleandra* tocmai străină, doctore?

— Cum? tresări Ursu surprins.

— D-ta nu ești din ținutul unde se joacă *Ciuleandra*? urmă Puiu.

— Ei și?

— Nu ești chiar din satul Vărzari, unde am jucat și eu *Ciuleandra* odată și unde am întâlnit pe Mădălina.

— Și? repetă acuma foarte sec doctorul.

— Și, și — îl imită Puiu cu un calm nezdruccinat. Asta înseamnă că atunci când îți vorbeam despre satul d-tale, despre jocul d-tale...

Se întrerupse brusc parc-ar fi amuțit din senin. Își aduse aminte cum se hotărâse să nu-i impute nimic. Fața lui păstra aceeași liniște, iar privirea îi rămase tot înflorită cu puțină ironie.

Pe Ursu îl supără mai mult întreruperea, decât imputările.

Se roșise și nările îi tremurau. Așteptă câteva clipe să continue. Puiu se scufunda mai tare în tăcere.

— Crezi că eram și eu obligat să-ți fac destăinuri intime? făcu doctorul cu o scânteiere aspră în ochi și cu glasul dur ca bolovanii rostogoliți. Uiți că eu am fost în dreptul meu și chiar dator să-ți cunosc intimitățile!... Să nu intervertim deci rolurile!

Își luă seama și se potoli îndată. Figura i se destinse, în ochi îi reapăru lucirea obișnuită, cercetătoare, iar pe buze îi răsări un zâmbet silit:

— Ai reușit să mă faci să-mi pierd cumpătul... și doar firesc este ca eu să mi-l păstrez totdeauna, nu?

— Probabil — zise Puiu rece.

— Dar d-ta mi-ai adus o acuzație care e aproape o insultă pentru mine ca medic — urmă Ursu stăpânit. D-ta îți închipui, se pare, că întrebările mele asupra unor chestii delicate din trecutul d-tale aveau vreun scop străin de obiectul observației pentru care d-ta te afli în grija mea... Da, da, am înțeles că asta îți închipui! Ei bine, trebuie să știi că te înșeli rău, domnule Faranga! Și trebuie cu atât mai mult că ți-am mai explicat o dată pentru ce sunt obligat să insist cu asemenea întrebări. Dovada cea mai bună de altfel o constituie faptul că, în povestirile d-tale am găsit puncte de sprijin foarte importante pentru argumentația din referatul meu asupra cazului d-tale.

Puiu tăcu. După o pauză, doctorul reluă:

— Iacă, *Ciuleandra*! Te-a enervat când am stăruit. Ei bine, sunt convins că *Ciuleandra* are un rol în fapta d-tale! Așa cum mi-ai zăgrăvit-o și cum o cunosc și eu...

— Spune, doctore, te rog, ai jucat-o și d-ta? Întrebă deodată Puiu cu o lăcomie ce-i sfărâma toate hotărârile.

Doctorul Ursu îl scrută un moment, ca și când ar fi vrut să se încredințeze dacă întreabă serios sau batjocoritor. Ochiul lui Puiu pâlpâiau ca două lumini de licurici în amurguri târzii.

— Da, firește c-am jucat-o! zise doctorul rar, apăsător, ținându-și privirea. Și mi-a plăcut!

— E un joc uluitor, doctore, e formidabil! se aprinse Puiu. E un vârtej spaimântător pe care nu-l mai poți uita până la moarte!

Avu o tresărire parc-ar fi vrut să se ridice de pe scaun, să fugă. Se stăpâni încruntat și continuă cu o însuflețire aproape mănioasă, tremurându-și fără voie genunchii:

— Și tocmai satul d-tale e cuibul *Ciulendrei*, doctore! Am auzit că nicăieri nu se joacă așa de frumos ca acolo, să știi, am auzit!

Sări brusc în picioare, nemaiputând ședeja nemișcat pe scaun, șovăi puțin și apoi zise foarte confidențial:

— Acum trebuie să plec, doctore, negreșit! Dar înainte de-a pleca, te rog, d-ta trebuie să știi, că doar ești de la obârșie, spune-mi, te rog, cum începe melodia *Ciulendrei*? Mă frământ mereu să mi-o reamintesc și nu izbutesc deloc, absolut deloc... Și e o melodie atât de caracteristică! Din nefericire eu nu-s meloman și poate de aceea n-am reținut-o și nu-s capabil să mi-o împrăpătez. Nu-ți închipui ce plăcere mi-ar face! Mădălina mi-o cânta la pian câteodată, avea o ureche admirabilă, și eu jucam după cântecul ei, adică mai mult țopăiam așa...

Îi venea să-i arate cum țopăia. Se opri rușinat și obosit, căci vorbise foarte repede, parcă l-ar fi alungat cineva, cu un glas rugător și cu fața luminată de o mulțumire mare. Doctorul vru să-l reție, zicându-i:

— Nici eu nu-s meloman și deci nu ți-aș putea fi folositor. Dar, dacă ții neapărat, voi încerca să-ți procur melodia. Să

vedem, poate reușesc...

— O, îți mulțumesc foarte mult, doctore, din toată inima, crede-mă! strigă Puiu într-un elan de entuziasm. Prin asta mi-ai dovedit că ești un suflet bun! Mi s-a spus că ești pătimaș și răzbunător, și, iată, mărturisesc, am crezut și eu, dar acum sunt convins până-n rărunchi că ai fost calomniat... În sfârșit mă retrag, scuză-mă! Poate că până să mi-o procuri d-ta, o să-mi reamintesc eu *Ciuleandra*, cine știe? Norocul omului vine când nici nu crezi...

Plecă atât de grăbit, că gardianul abia îl putu ajunge din urmă.

XXVII

— Andrei, închide bine ușa! șopti Puiu intrând în anticameră. Închide, închide, că trebuie să facem o încercare!

Gardianul încuie ușa nedumerit, uitându-se la boierul care continuă foarte vesel și misterios:

— Doctorul mi-a dat o idee, Andrei! Fără să vrea, firește, că altfel e mare pehlivan. A refuzat să-mi fluiere *Ciuleandra*, s-a prefăcut că n-o știe... Tocmai el să n-o știe!... Crede că fără el n-am să mi-o reamintesc! Zice: “Am să ți-o procur eu”, și e sigur că m-a legat la ochi! Parcă *Ciuleandra* ar fi un Charleston, pe note și-n saloane. Ei bine, vreau să-i arăt eu domnului că pe mine nu mă poate purta de nas și chiar mâine îi voi juca *Ciuleandra*, ca să crape de necaz! Numai să mă ajuți și tu. Andrei, auzi? Să nu te prefaci și tu că n-o știi, că ești argeșean, ce Dumnezeu, și argeșenii se nasc cu *Ciuleandra* în sânge!

Își freca mâinile, fericit, în vreme ce gardianul se tot fereca și bălbăia împăciuitor:

— Lăsați, boierule, c-o nimerim noi, numai să nu ne pripim.

— Bine zici, Andrei! aprobă Puiu încântat. Să nu ne pripim! S-o luăm domol și cu plan! Numai oamenii cu plan reușesc în lume, ca și doctorul nostru!

Trecu în odaia lui să se schimbe. Îmbrăcându-se, fluiera și fredona neîncetat numai arii de dans, când mai lente, când mai accelerate, iar printre ele se corecta nervos:

“Nu-i asta, tinere!... Fals, fals, oprește!”

Odată îi veni să râdă de încercările lui și-și zise cu glas tare:

— Puiule, ești idiot!... Ce te-a apucat cu *Ciuleandra*?... Prostie! Prostie!... Astâmpără-te! Numai *Ciuleandra* îți lipsește acum!

Alături gardianul se așezase domol pe pat și asculta frământările boierului și-i era milă de el. De cum a ieșit de la doctor, a văzut că nu e bine ce e cu dânsul. Îi părea rău că într-adevăr nu știa cântecul *Ciulendrei*, altfel i l-ar fi știut și suierat și poate s-ar fi mulțumit.

— Ia mai dă-o dracului de *Ciuleandră*! zise Puiu apărând în pervazul ușii într-un halat cafeniu cu șireturi; fața îi era obosită, blândă și surâzătoare.

Leahu se sculă îndată bucuros:

— Prea bine ziceți, boierule. Atunci eu m-aș duce să vedem de masă până una-alta?!

— Du-te, du-te, Andrei! vorbi Puiu lingușitor. M-a cu-prins o foame de-mi vine să te mănânc și pe tine!

Gardianul râse voios și plecă blagoslovindu-l.

— Așa! Scăpai și de tine! murmură Puiu, respirând ușurat. De ce m-aș fi dat în spectacol înaintea unui om simplu care ar putea crede că nu sunt zdravăn la cap? Dar nici doctorului

nu-i pot tolera să-și bată joc de mine că nu sunt în stare să-mi reamintesc *Ciuleandra*... Nu, asta niciodată! Încă nu m-am cretinizat de tot!

Se retrase în camera lui și, fluierând o melodie aproximativă, începu să facă pași de horă, corect, măsurat, mlădiindu-se ușor din șale, cu brațele întinse parc-ar fi ținut de mijloc o jucătoare închipuită. După un răstimp se dojeni blajin:

— Nu-i așa, domnule!

Încercă altă arie, cu alt ritm, cu alți pași. Iar fu nemulțumit și iar schimbă. Apoi deodată, ca și când ar fi avut o revelație, își zise:

— Procedeu e greșit din temelie! Nu melodia importă, ci pașii, adică jocul în sine! Întâi a fost mișcarea, deci dansul, și abia mai târziu a venit cântecul ca un sprijinitor al ritmului! Prin urmare, melodia trebuie să se adapteze mișcării, nu invers! Iată de ce nu reușeam și nici nu puteam ajunge vreodată la un rezultat satisfăcător!

Porni numaidecât. Mișca picioarele și brațele, își răsucea corpul și fredona câte-o frântură de arie întâmplătoare. Continuând mereu, își zicea ca o încurajare:

— Iac-așa!... Ei vezi?... Melodia infamă, jocul bun!

Ritmul deveni tot mai viu. Se pleca înainte, se îndoia înapoi, picioarele îi sfârâiau, parc-ar fi avut jar sub tălpi. Sudori fierbinți îi îmbrobonau fruntea, i se scurgeau pe tâmpile și, prin sprâncene, pe obraji. Din când în când, câte-un chiot chinuit îi țâșnea din baierile plămânilor și fața i se aprindea de o bucurie imensă.

Așa ținu vreun sfert de ceas până ce, zdrobit de osteneală, se prăvăli pe pat și rămase nemișcat acolo, cu ochii închiși, respirând greu, având însă pe față aceeași încântare

și în inimă un simțământ de triumf încât buzele-i uscate bolboroseau:

— În sfârșit, i-am găsit meșteșugul!

Când pe urmă sosi gardianul cu masa, Puiu, mai odihnit, dar fără să se clinească de pe pat, îl întâmpină cu o mândrie răgușită:

— Andrei, s-a făcut!

— Ce s-a făcut, boierule? întrebă Leahu.

— *Ciuleandra*, băiete! explică Puiu. Am prins-o! Strașnic! Ehe, credeți voi că n-am s-o prind și iaca! Am să ți-o arăt, dar nu acuma, altă dată...

Îi era foame. Înghiți repede câteva bucături și apoi se culcă și numaidecât adormi și nici nu se mai trezi până târziu după-amiazi, când veni bătrânul Faranga, care se bucură că-l găsește în pat, odihnindu-se. Nu-l lăsa să se scoale.

— Stai culcat, Puiule, și adună puteri! De altfel nici n-am să zăbovesc mult. Am trecut doar să te anunț că am reușit definitiv: Parchetul a admis să treci, pentru observație, la sanatoriul Crucea Albă al profesorului Dordea, știi, cel care mi-a vorbit despre tine și despre doctorul Ursu. Aprobarea s-a și făcut pentru ziua de treisprezece martie, adică răspoimăine ca să avem timp să pregătim toate cum trebuie!

Puiu se cutremură și murmură pierdut deodată:

— Treisprezece... iar treisprezece...

Faranga se enervă:

— *Mais tu es maniaque, mon enfant!*... O ții lanț cu superstițiile, bune pentru doici și babe bolnăvicioase.

— Tată, *je te prie, je te prie beaucoup* — zise Puiu cu glas plângător — nu vreau să mă mut la treisprezece! Mai bine nu mă mut deloc!

Ca să nu-l contrazică, bătrânul reveni îndată împăciuitor:
— Bine, atunci să te mutăm la paisprezece, fiindcă ții numaidecât! De vreme ce aprobarea este pentru treisprezece, n-are nici o importanță dacă mutarea va mai întârzia o zi!

Puiu însă clătină din cap, trist:

— Ba are, tată, mare importanță, căci la treisprezece se împlinește exact o lună de la înmormântarea Madeleinei...

— Ei și?! făcu Faranga puțin încurcat. *Mais ce sont des enfantillages grotesques!* Nu-ți închipui ce rău îmi pare că te-am ascultat și n-am făcut lucrul acesta mai demult, îndată ce am observat că doctorul de aici e inabordabil! Azi poate s-ar fi terminat tot și ai fi început să te refaci sufletește!

— Refacere sufletească! zâmbi Puiu, mai abătut. Da... refacere...

Spre seară se plimbă îndelung, gânditor, când prin camera lui, când prin anticameră și spuse deodată gardianului care-l privise tăcut:

— Am chibzuit, Andrei, și am cumpănit bine, bine de tot: nu mă mai mut deloc de-aci!... Tata îmi spuse că răspoimăine, că au și făcut formele... Dar eu zic că tot mai bine-i aici, că m-am obișnuit acuma cu toate!

Leahu nu știa ce să răspundă ca să-i fie pe plac. Tăcu.

— Tu ce crezi, Andrei? întrebă Puiu după o pauză.

— Eu zic cum ziceți d-voastră — făcu gardianul cu prudență. D-voastră știți mai bine, că sunteți om învățat...

— Nu mă mut, Andrei! reluă Puiu cu îngrijorare. Te pomenești că acolo iar aș uita *Ciuleandra* și pe urmă va trebui să-mi bat capul și picioarele până să o nimeresc din nou!... Nu, nu, e mai bine aici!

În ochi îi izvorăse iarăși o lucire stranie. Își continuă plimbarea tot mai agitat. Peste un răstimp reveni la gardian!

— Andrei, acum nu te las până nu-mi joci și tu o *Ciuleandra*.

— Aoleu, boierule, eu am îmbătrânit și nu mă mai țin picioarele! se scuză Leahu.

— Ia să nu-mi umbli mie cu minciuni, că doar ești voinic cât un urs!

— Degeaba, boierule, că nu mai am multă putere — zise gardianul. Noi ne prăpădim iute, conașule, nu ca boierii. Trai greu, muncă multă, hrană slabă.

— Atunci, să-ți arăt eu, băiete, cum se joacă *Ciuleandra*! strigă Puiu cu dispreț.

Se sfârâmă pe loc câteva minute, apoi se întrerupse nemulțumit:

— Nu merge... Aici nu-mi vine... Sau am scăpat-o iar... Aidem dincolo, în camera mea, acolo trebuie să meargă!

Acolo Puiu se porni pe joc și jucă, vesel, transfigurat, până căzu iarăși frânt de oboseală. Acuma însă odaia se învârtea cumplit și toată lumea parcă se clătina. Rămase ca un mort... Gardianul se retrase în odăița lui și se închină.

XXVIII

Internul veni, foarte grăbit, să-l poftască la domnul doctor. Era de dimineață; încă nici nu se începuse vizitele. Puiu, istovit, refuză:

— Nu merg... M-am săturat.

Doctorandul se înspăimântă. Cum se poate să refuze invitația domnului doctor? Dacă-l cheamă, probabil are să-i facă vreo comunicare importantă. În orice caz, el nu ar îndrăzni să ducă un răspuns șefului că pacientul nu vrea să asculte chemarea. Mai mult înfățișarea speriată a internu-

lui, decât argumentele lui, convinseră pe Puiu în cele din urmă.

Pe coridor înaintea biroului, văzu o țarancă, cu o legătură în spinare, cu sumanul ros, cu opincile înăclăite, cu o privire ciudată. Fără să se gândească, se opri o clipă în dreptul ei. I se părea că o cunoaște, mai ales însă privirea ei îl intrigă. Țărâncă de asemenea părea că-l cunoaște, dar nu cuteza. Deodată Puiu o întrebă nervos:

— De unde ești, femeie?

— Din Argeș, boierule, de la Vărzari — răspunse ea plângător.

Puiu primi răspunsul ca o lovitură de bici. I se făcu lumină: trebuie să fie mama Mădălinei.

“Ce caută aici mama ei?! îi trecu prin minte fulgerător, dar nu mai zise nimic, ci intră brusc în cabinetul doctorului. Fără să aștepte vreo întrebare, se repezi la doctorul care-l aștepta în halat, gata să pornească la vizitele de dimineață:

— Doctore, doctore, cine-i femeia din coridor?

Surprins de izbucnirea lui și ferindu-se, doctorul îl îndemnă să se liniștească mai întâi. Iar după ce îl așeză pe scaun, îi spuse:

— Acuma putem vorbi!... Tocmai pentru femeia aceasta te-am poftit. E mama răposatei d-tale soții.

— Mama Mădălinei! strigă Puiu, sărind în picioare. Am recunoscut-o. Vasăzică, ea era!... După ochi am recunoscut-o... Dar ce vrea aici?... Pe mine mă caută?

— Domol, domol — îi zise doctorul așezându-l iar jos, aproape cu forța.

Puiu, parcă ivirea acestei femei i-ar fi răscolit viața din temelii, se făcu palid și își mușcă sângeros buzele ca să se poată stăpâni și să asculte. Doctorul îi explică tacticos, ca

niciodată, că femeia, cum fac de altfel mai toți oamenii din Vărzari când au vreun necaz prin București, a venit la dânsul să-i ceară un sfat. Fiindcă întâmplarea a vrut să se găsească încă aici însuși soțul răposatei, el, doctorul, a crezut mai nimerit să le înlesnească o întrevvedere, ca să se lămurească mai bine și mai repede lucrurile. Dacă deci Puiu primește, va introduce imediat pe mama Mădălinei să spună ea singură ce dorește. Puiu nu voia să vorbească cu femeia aceasta, îl îngrozea chiar numai gândul că ar putea să vorbească cu ea și totuși răspunse repede că da, dorește să o asculte. Doctorul se arată satisfăcut și o strigă din ușă:

— Ia vino încoace, lele, vino!

Femeia intră sfioasă și bănuitoare și rămase în colț, lângă ușă, mormăind:

— Sărut mâna...

Puiu o privi aprins ca și când ar fi căutat pe Mădălina în trăsăturile ei ofilite. O clipă femeia îi întâlni ochii, dar se întoarse repede către doctorul Ursu care, revenit în mijlocul cabinetului, începuse să-i vorbească:

— Iaca, lele, dumnealui e bărbatul Mădălinei d-tale!

— Păi chiar așa mi s-a părut și mie adineaori afară, când m-a întrebat dumnealui, dar tot nu-mi venea să cred — zise ea începând încetinel și continuând din ce în ce mai cu inimă. Tare s-a schimbat boierul de când a fost pe la noi de mi-a luat pe sâraca Mădălina...

— Lasă că și d-ta te-ai schimbat — interveni Puiu, simțind o nevoie poruncitoare să spună ceva.

— Apoi cum nu, boierule, că vai! mult amar m-a mâncat și pe mine de-atunci — zise femeia clătînând grav din cap. Of, Doamne! Ş-apoi acu, peste toate, și moartea Mădălinei. Numai sufletelul meu de mamă știe cât m-am perpelit când mi-au spus oamenii că mi s-a prăpădit sărmana fată și încă

de mâna boierului care mi-a luat-o de-acasă mândră și frumoasă ca floarea cea albă...

Sfârși plângând și morfolind un colț de năframă printre buze și peste ochii lăcrimați. Cei doi bărbați tăceau. Puiu aruncă o privire spre Ursu, dar și-o ascunse îndată să nu-l prindă. Tăcerea ținu un răstimp frământată de bocetul aspru și puțin forțat al femeii care pe urmă continuă, mereu plângător:

— Că ea sărăcuța cât m-a rugat să n-o dau și eu am dat-o și n-am ascultat-o și, de n-aș fi dat-o, azi n-ar fi în pământ draga mamii, printre străini, ca vai de ea... Puiu izbucni înăbușit, nemaiputându-se stăpâni:

— Și ce vrei acuma, femeie? Spune repede ce vrei!

Femeia, parcă asta ar fi așteptat, își șterse lacrimile și răspunse îndată fără urme de plâns în glas:

— Apoi când s-a auzit la noi în sat ce-a pătimit Mădălina și cum a fost de oropsită, oamenii m-au învățat să vin la d-voastră care mi-ați luat-o și să vă cer pagube pentru că mi-ați omorât-o... Și de-aceea venii.

Tăcu scurt și se uită întâi la Ursu, pe urmă la Puiu, cu o privire în care șiretenia se îmbina cu tristețea. Puiu stătea ca pe spini, se uita la ea neputincios, deschise gura să zică ceva, se răzgândi și numai după o nouă tăcere spuse timid, dibuind:

— Bine, dar Mădălina a fost luată de suflet de mătușa mea. Mădălina nu mai era fata d-tale și d-ta nu mai aveai nici un drept asupra ei.

— Păi de suflet, vezi bine că de suflet — se îndârji femeia. Că doar n-am dat-o să mi-o uicideți, că, de știam că vreți s-o omorâți, apoi nici pentru toate comorile lumii nu v-o dădeam... C-apoi așa ușor ar veni, să iai de suflet copiii oamenilor și pe urmă să-i strângi de gât, să le storci sufletul.

Da inima mea de mamă care am făcut-o și m-am căznit de-am crescut-o mare să nu mi se frângă când își vede odrasla ucisă așa ca un pui de găină? Străinului nu-i pasă, vezi bine, dar mama tot mamă e până la moarte!

Doctorul Ursu avu un gest involuntar de silă și întoarse spatele, pe când Puiu, uluit și zdrobit, se uita împrejur, parc-ar fi căutat un sprijin. Femeia îi simțise slăbiciunea și torăia întruna, când cu lacrimi, când cu imputări, până ce doctorul, plictisit, interveni:

— Destul, lele! Dumnealui are acuma alte griji mai mari și mai grele!

— O fi având dumnealui griji, dar pagubele mele de mamă?...

Atunci Ursu se indignă:

— Să-ți fi adus aminte că ești mamă când ai dat-o pe Mădălina, nu acuma când e moartă! Ai înțeles?... Șade urât să umbli a mai trage foloase și din moartea Mădălinei! Uite-așa, lele!

Femeia se zăpăci și bâlbâi:

— Apoi oamenii tocmai la d-ta mă trimiseră...

— La mine? M-ai ascultat d-ta atunci pe mine? zise Ursu roșind și cu o emoție nouă în voce. Și acuma ai vrea să te învâț eu să înșeli lumea?... Eu n-am înșelat niciodată pe nimeni, lele! Numai alții m-au înșelat, dar eu m-am ținut totdeauna de vorbă!

Puiu nu mai recunoștea pe doctorul Ursu. I se părea că e alt om cel care vorbește, cu un suflet chinuit ca și al lui.

— Pentru că ai venit până aici și ți-ai cheltuit banii pe drumuri — urmă doctorul iarăși mai aspru — să te duci la domnul Faranga, la tatăl dumnealui, boier mare și bogat, și să-l rogi să te miluiască cu ceva! Ai înțeles?... Și dumnealui, suflet bun și darnic, n-are să te lase să pleci cu mâna goală,

măcar în amintirea și de sufletul Mădălinei. Dar să nu te apuci cumva să vorbești de pagube, că acolo ai s-o pățești urât de tot cu asemenea neobrăzări!

— Da, da! zise brusc și Puiu, parcă doctorul ar fi vorbit din sufletul lui. Să se ducă la tata și să-i spună că vreau eu să-i dea ceva, să-i dea mult, de sufletul Mădălinei! Fă-mi plăcerea asta, doctore! Ea nu merită, dar de sufletul Mădălinei să-i dea negreșit!

Plângea fără să-și dea seama, lacrimile i se scurgeau pe obraji, îi picurau pe piept, încet. Simțea o durere continuă în creieri, o muscă enervantă, vârându-se prin toate colțurile. Dar ședea nemișcat, parcă i-ar fi fost teamă de dureri mai crâncene care nu așteptau decât un prilej ca să se năpustească asupra lui.

Femeia, rușinată, își șterse gura cu dosul palmei, se duse la Puiu, îi apucă mâna și o sărută bolborosind:

— Să trăiești, conașule, sărut mâna, și să-ți dea Dumnezeu sănătate și alinare...

Puiu nu răspunse nimica și nici nu se mișcă. Pe mână îi rămase urma buzelor femeii ca o pată rece.

Ursu o luă ușor de spate și o duse spre ușă:

— Așa, vezi, lele... Acuma o să-ți dau un om să te îndrepte acolo!... Și să nu mai umbli cu astfel de treburi, că nu șade frumos, lelițo!

Ieși cu ea pe coridor.

XXIX

Peste câteva clipe, întorcându-se, găsi pe Puiu în aceeași poziție, cu ochii tot atât de umezi privind într-un punct fix. Doctorul observă că se uită tocmai la fotografia lui din perete, deasupra biroului. Îi zise domol, parcă n-ar fi vrut să-i risipească brusc gândurile:

— Ce oameni!... N-am mai putut, a trebuit să intervin, mă scandalizase și pe mine...

Glasul i se părea că vine din altă lume peste gândurile lui care vagabondau în trecut scormonind amănunte amorțite și străduindu-se să închege din ele viață vie sau măcar amintiri legate. Își dădea seama că ar trebui să răspundă și nu-i venea în minte nimic. Apoi deodată se cutremură ca și când ar fi vrut să sece izvorul lacrimilor. Strânse pleoapele, ultimii stropi de apă sărată i se rostogoliră pe obraji și ochii îi rămaseră ca spălați, cu lumina vie, cu privirile când fierbinți, când răătăcioare ca pâlpăirile unei flăcări gata să se stingă. Și îndată gândurile se înșirară cuminiți, limpezi și lucitoare ca niște mărgele colorate pe o ață subțire, iar glasul i se făcu vibrant ca după o răgușeală supărătoare:

— Îți mulțumesc, doctore! Ai fost atât de bun pe cât te-am crezut eu de rău!

Doctorul Ursu surâse cu un gest vag.

— Ba da! ai fost bun până și cu mama Mădălinei! zise Puiu, adăugând apoi moale: Cât de bine vă cunoașteți! Ai cunoscut și pe Mădălina, doctore, nu-i așa?

— Da — murmură Ursu, întunecându-se.

— Trebuie să o fi cunoscut bine, înaintea mea, mult înainte? stăruie Puiu.

— Eram vecini și firește c-am cunoscut-o de copilă — spuse doctorul cu un glas înfundat. Dar eu am fost mai mare ca ea, mult, cu vreo zece ani...

Puiu ardea acuma. Întrebările i se îmbulzeau în minte tumultuos și nu îndrăzneau să le aștearnă toate deodată în fața doctorului, de teamă să nu redevină cel de altădată, închis și zgârcit ca un inchizitor. Lăsă să se prelingă câteva clipe până ce zise iar:

— Atunci desigur știi când am fost noi în Vărzari, cu *Ciule-*

andra, doctore?

— Eram student și în vacanță — răspunse Ursu.

— Acuma știi tot, doctore, tot! strigă Puiu, pierzându-și stăpânirea și alergând la fotografia de lângă birou. D-ta erai de față când am jucat eu *Ciuleandra* și când am sărutat pe Mădălina! Erai acolo și Mădălina se uita spre d-ta, îmi amintesc perfect. Stăteai în picioare, lângă un copac, mai la o parte, și te uitai drept la mine, numai la mine, și ai văzut când am sărutat-o.

Atunci eram aprins și nu mă interesa decât *Ciuleandra* și Mădălina și te-am zărit doar ca prin vis, dar acuma te văd clar, parc-ai fi fost alături de mine. Uite, aveai exact înfățișarea din fotografia asta, de-aceea m-a obsedat fotografia de când am intrat aici întâia oară. E adevărat, doctore? Spune! Spune!

— Adevărat — recunosc doctorul, simplu.

Puiu se lăsă pe scaunul de la birou, copleșit parcă de lumina crudă ce-l înconjură. Emoția îl gătuia. Mai avuse atâtea întrebări pregătite și toate i se spulberaseră. Una singură îi țâșni din inimă ca o săgeată:

— Doctore, d-ta ai iubit pe Mădălina?

Și doctorul Ursu, ca și când ar fi așteptat-o, cu mâinile încrucișate la spate, în fața lui, legănându-se câte puțin pe picioare, răspunse fără nici o sfială:

— Am iubit-o mult, da... Era numai o copilă, dar am iubit-o și ca pe o soră, și ca pe o soție... Pe-atunci eram însă sentimental și aveam idealuri burgheze. Culmea fericirii o socoteam să ajung medic de plasă în județul meu, să iau de nevastă pe Mădălina, s-o fac cucoană, să ne iubim, să avem copii și să trăim șaptezeci de ani. Am stat de vorbă cu ea și m-a înțeles, deși părea altfel copilăroasă. M-am învoit și cu mă-sa, cu femeia asta care a mai îndrăznit să vie la mine să-i dau o mână de ajutor ca să te șantajeze pe d-ta cu moartea Mădălinei. Din sărăcia mea am ajutat-o de multe ori și pe ea, ca pe viitoarea

mea soacră, pe femeia asta. Toate mergeau bine. Mai aveam doi ani până să ies om cu pâinea în mână. Și deodată ai picat d-ta la *Ciuleandra* ceea. Am avut imediat presimțirea că are să mi se întâmple un rău mare din clipa când v-am zărit apărând în cerdacul cârciumii. Apoi, când ai intrat în horă și te-ai prins lângă Mădălina, am înțeles că de-aici îmi va veni răul. Am încercat să lupt, să mă împotrivesc. Când au chemat-o s-o vadă boierii, n-am vrut s-o las. Mi-au luat-o oamenii cu sila. Ați plecat, am răsuflat. Credeam că am scăpat. Totuși a doua zi am vorbit mai mult cu Mădălina, am prins-o de mână, mâna ei fierbinte și aspră, m-am uitat în ochii ei: “Să nu te duci, Mădălino! Să nu mă lași singur!” Și ea mi-a răspuns din inimă: “Nu mă duc!” Pe urmă ați venit, eu nu eram acasă, și ați luat-o. N-am plâns niciodată, n-am plâns nici atunci. Cârciumarului însă i-am căutat pricină și l-am umplut de sânge. Auzisem că el fusese mijlocitorul și că primise un bacșiș gras de la boieri. Și așa s-au risipit visurile mele de fericire conjugală burgheză. Nu mai aveam de ce să râvnesc la postul de medic rural și în schimb am ajuns aici. Numai pe Mădălina n-am putut-o șterge din inimă. Am aflat norocul ei, succesele ei în lume, și niciodată n-am căutat să mă apropiu de ea. Trăiam, nu știu de ce, cu iluzia că ea, în taina sufletului ei, tot numai pe mine mă iubește și-mi era frică, mărturisesc, să nu mi se spulbere și iluzia asta. Soarta m-a adus odată, împotriva voinței mele, în fața d-nei Faranga. I-am fost prezentat ca orice străin. A tresărit scurt, mi-a întins mâna și mi-a spus câteva vorbe convenționale. Atât. Dar eu eram mulțumit, căci în ochii ei — acuma îți pot spune chiar și d-tale — am văzut că nu mă uitase și am înțeles că ar schimba toate bogățiile și succesele ei pentru circumscripția ceea rurală pe care o visasem odinioară împreună. Am mai zărit-o pe urmă de câteva ori, totdeauna de departe, ea în limuzină elegantă, eu în vreo birjă hodorigită, căci drumurile noastre erau despărțite

ca și lumile noastre. O salutăm respectuos și-mi răspundea simplu. Eram două cunoștințe fugare. Poate că în adâncul inimii tot mai speram într-o minune care-mi va reda odată pe Mădălina, poate că și ea tănuia vreo speranță pentru mine. Într-o dimineață însă, acum o lună și două zile, când am sosit la serviciu, doctorandul mă vestește că în noaptea trecută, după insistența prefectului poliției, a internat aici pe fiul fostului ministru Faranga care, într-o criză nervoasă, și-a sugrumat nevasta. Nu știu ce mutră voi fi făcut, dar sufletul meu se răsucea ca o rămă strivită. Se sfârșise definitiv orice speranță chiar într-o minune!

Ursu nici nu mai căuta să se stăpânească. Glasul avea tremurări pe care zâmbetul permanent le sublinia cu o ironie cruntă. Pe Puiu fiecă cuvânt îl ațâța. Se făcuse umed de sudori. Cu ochii lipiți pe buzele lui, sorbea însă până și modulațiile glasului, parc-ar fi auzit o revelație. Apoi deodată izbucni în extaz:

— Eu totuși am iubit-o mai mult, doctore! Am iubit-o atât de mult, încât am și omorât-o!

Doctorul îl privi cu o milă colorată de ură:

— Ai dreptate... Ai omorât-o chiar de două ori; întâi i-ai ucis sufletul când ai luat-o și a doua oară i-ai ucis și trupul! Așa e!

Puiu, în picioare, cu ochii holbați, strigă:

— Acum știu și de ce am sugrumat-o, doctore! Acuma înțeleg că din pricina d-tale am omorât-o! Numai din pricina d-tale!

— Pentru că nici nu știai că exist? observă Ursu batjocoritor.

— Nu știam, dar te simțeam fără măcar să-mi dau seama! răspunse Puiu, triumfător. Când mă uitam în ochii ei, nu mă ve-deam pe mine, dar simțeam pe cineva! Și ochii ceia frumoși mie nu mi-au surăs niciodată! Melancolia ei nu mă cuprindea pe mine, ci regreta pe celălalt. Sufletul ei se închidea în fața mea oricât încerca să se prefacă. Și atunci, când am înțeles că e ursită să-mi rămână totdeauna străină, pentru că nu mai puteam spera s-o câștig niciodată, decât să fie a altuia, mai bine am

sfârâmat-o!... Vezi deci că mi-am descoperit singur motivele pe care d-ta te-ai silit atâta vreme în zadar să le lămurești? Pentru bolile sufletești nu există doctor mai bun decât bolnavul însuși!

Încet-încet doctorul Ursu își recăpătase calmul său firesc. Vorbi acum rece, aproape oficial:

— Așa, domnule Faranga... Deunăzi îmi slăveai farmecul hazardului. El a făcut ca într-o clipă atât de grea a vieții d-tale să ajungi tocmai sub scutul meu medical. În preajma despărțirii îmi pot permite să-ți spun că, fără să știi și fără să vrei, ai fost ucigașul fericirii mele. Evident, n-ai nici o vină și totuși ai fost unealta soartei împotriva mea. O clipă am fost ispitit, numai o clipă, mi-a trecut prin gând să te fac să simți cât mai lovit. Medicul a fost însă mai tare decât durerea. Acuma, când medicul și-a terminat chemarea, a putut să vorbească și omul. Referatul meu e făcut; rămâne doar să-l comunic Parchetului. Ești tot atât de puțin răspunzător de fapta ceea cât ai fost de cea dintâi, când ai luat pe Mădălina din Vărzari!

Puiu nu înțelegea bine cuvintele doctorului, dar se crezu dator să răspundă cu mândrie:

— Am fost doi adversari fără să ne cunoaștem!

Doctorul Ursu îl întrerupse mai aspru:

— Am fost medic și pacient. Asta e important. Restul fum. Ai suferit, s-a risipit și n-a rămas nimic decât pacientul în fața medicului și medicul în fața conștiinței.

Puiu ieși clătinându-se pe picioare, ca și când genunchii i s-ar fi înmuiat. Merse pe coridor agale, cu brațele moarte, parcă i-ar fi fost străine. Doctorul Ursu îl petrecu până afară și se uită după el până ce dispăru.

XXX

Toată ziua Puiu Faranga șezu posomorât lângă fereastră, privind cum țârâia în grădină o ploaie mărunță, sâcâitoare, cer-nută prin site. Îi era indiferentă și ploaia, și grădina, și toată

lumea. Alte vedenii i se perindau prin fața ochilor, estompate ca niște năluci stranii pe care nu le putea opri și care de asemenea nu-l interesau. Câte-un gând începea să dănțuiască brusc în mintea lui; îi urmărea sinuozitățile, undulările un răstimp și apoi îl pierdea, plictisit...

Când veni înserarea, își aduse aminte ceva, se ridică, se duse până aproape de ușă și se uită în anticameră. Gardianul, cu un ziar în mână, citea încet, silabisind în sine ca să nu tulbure liniștea boierului. Făcu un pas spre el, hotărât, și se opri în prag, ca și când ar fi greșit drumul. Se întoarse, ajunse iar la fereastră, văzu cum coboară întunericul și simți în picioare mișcări ușoare, săltărețe, irezistibile. Zâmbi mulțumit și îndată începu să fredoneze. Nimeri melodia dintr-o dată. Și jocul de asemenea...

Seara fu atât de istovit, că gardianul trebui să-i ajute să se dezbrace și să-l urce în pat ca pe un copil. Figura îi era surâzătoare și suptă, cu urmele sudorilor încrustate pe obraji.

A doua zi se deșteptă greu, dar îndată ce se dădu jos din pat se simți ca fulgul. Porni vesel prin odaie de ici-colo, aruncând în răstimpuri câte-o întrebare gardianului care, dincolo, deret-ica și aranja în așteptarea vizitei medicale și răspundea numai în monosilabe. De altfel pe el răspunsurile nu-l interesau, căci punea întrebările doar ca, subț pavăza lor, să-și poată construi mai în tihnă un plan gigantic care-i încolțise de curând în creieri și de la care avea să-i vie mântuirea cea mare.

În sfârșit, dinspre coridor, prin ușile deschise, auzi pașii doctorului. Îl cuprinse deodată un cutremur și groaza că n-are să reușească. Inima i se zvârcolea de moarte. Își încrucișă mâinile pe piept ca să-i acopere bătăile. Apoi doctorul apărură închis, sever, adulmecând în toate părțile. În anticameră, lângă ușă, gardianul încremeni în poziție militărească. În urma doctorului același intern, lung și antipatic, și o soră de caritate nouă, bătrână, cu un registru în mână și cu ochelari pe nas.

— Ce mai nou?... Ne simțim bine? întrebă doctorul, con-

vențional.

— Foarte bine, doctore, excelent! zise Puiu stăruitor și, după o mică pauză, adăugă clipind cu înțeles: Mai ales mă simt vesel pentru că sunt așa de ușor încât aș putea juca *Ciuleandra* două ore neîntrerupt și fără să ostenesc deloc!

Internul își înăbuși un surâs în vreme ce Ursu aprobă cu interes:

— Așa?... Atunci nu mai ai nici o grijă?

— Ba da, am o grijă mare, doctore! răspunse repede Puiu. Și tocmai în privința asta ținam negreșit să-ți vorbesc.

— Vrei să-mi spui acum sau preferi între patru ochi? făcu medicul îngăduitor.

— Ce patru ochi? zise el disprețuitor. Mântuirea adevărată nu se obține cu declarații între patru ochi. Numai spovedania publică spală păcatele, doctore!

Își dresе glasul, își compuse o poză teatrală și continuă patetic:

— Când am venit aici la d-ta, știe lumea pentru ce, am avut niște gânduri foarte urâte. Pot să mărturisesc acum fără înconjur și fără sfială, mai cu seamă că ideea pornise de la tata și eu am acceptat-o mai mult inconștient. Venisem la d-ta, doctore, după ce săvârșisem știi ce, să mă prefac că sunt nebun și astfel să te înșel pe d-ta și justiția. D-ta ai fost de bună-credință, trebuie să recunosc, și mi-ai făcut analize și m-ai discusut ca să... Acuma, însă, fiindcă trebuie să se sfârșească odată comedia asta grețoasă, eu nu mai vreau să perseverez pe calea înșelăciunii, domnule doctor, nu mai pot! De-aceea m-am hotărât să declar, în fața tuturor, pe conștiința mea și pe cuvânt de onoare, că nu sunt nebun și că pentru ce am făcut doresc să ispășesc!

Doctorul Ursu rămase două clipe gânditor, murmurând:

— Da... da...

Șovăirea și glasul lui absent întărită pe Puiu. Se simți obligat să accentueze mai energic:

— Nici o ezitare, domnule doctor! Te rog să iai notă imediat că eu nu sunt nebun!

— Firește că nu ești... negreșit, dar... — zise doctorul iar împăciuitor.

Atunci Puiu Faranga se dădu înapoi și, cu ochi scânteietori, șopti:

— Vasăzică, nu vrei să crezi că nu sunt nebun? Vasăzică...

Deodată se repezi ca o fiară la gâtul doctorului, cu mâinile încleștate, răcnind:

— Taci!... Taci!... Taci!...

Internul și gardianul săriră în ajutorul doctorului care de altfel apucase brațele pacientului și-l imobilizase. Sora de caritate fugi îngrozită. În brațele gardianului acuma, Puiu gemea întruna:

— Taci!... Taci!...

Doctorul Ursu își recăpătă îndată calmul complet, se retrase în anticameră și, îndreptându-și gulerul și halatul, porunci celorlalți:

— Dați-i drumul și închideți ușa!

Puiu fu zvârlit din pat, dar se destinse ca un resort și se aruncă spre ușă urlând:

— Nu sunt nebun!... Nu sunt nebun!... Nu sunt nebun!

După câteva momente însă tăcu, parcă și-ar fi dat seama, se duse șovăind până la fereastră, se uită în grădină și începu să fluiera încet. Îndată simți iar o mișcare în picioare și murmură mulțumit:

— *Ciuleandra...*

Ursu deschise vazistas-ul ușii și-l urmărea. Când îl văzu jucând, strânse din sprâncene, se dădu la o parte și zise interului:

— Telefonează d-ta numaidecât domnului Faranga din partea

mea să treacă negreșit azi pe la sanatoriu la o oră când voi fi și eu aici... Să zicem, pe la patru!

— Foarte bine! răspunse internul însemnându-și ordinul într-un carnet.

XXXI

La ora patru precis bătrânul Faranga intră în cabinetul doctorului Ursu. Avea respirația puțin ostenită, fiindcă se grăbise, și se așeză numaidecât cu un gest de scuză explicativă către doctorul care îi oferea scaunul.

— V-am rugat să treceți, excelență...

Faranga, uitându-și osteneala, întrerupse cu vioiciune:

— Eram să trec chiar nepoftit, scumpe domn. Pentru că aveam să-ți comunic o veste referitoare la soarta băiatului meu. Trebuie să știi, doctore, acumă îmi permit să-ți spun, că de astă singură dată când ai avut prilejul și onoarea să mă servești, nu mai mult decât printr-o mică amabilitate, am dobândit impresia și apoi convingerea că te codeai. De aceea am intervenit și, bineînțeles, am obținut ca fiul meu să se mute într-alt sanatoriu unde mi se va arăta, sper, ceva mai multă înțelegere și, ca să zic așa, simpatie. Chiar azi ar fi trebuit să-l mut, dar, fiindcă azi e treisprezece martie și băiatul meu, în starea-i sufletească explicabilă, nu-i așa, a prins o aversiune superstițioasă contra acestui număr, am amânat pe mâine mutarea. Precum vezi, aveam oricum obligația să trec și să-ți comunic decizia Parchetului. Cu acest prilej îmi voi lua libertatea să-ți amintesc — vârsta și experiența de viață mă îndreptățesc s-o fac — că medicul nu poate să uite niciodată că, mai presus de toate, e dator să fie om!

— Am fost de la început, excelență, și am rămas până la urmă! zise Ursu cu o fluturare ironică pe buze.

— Drept să-ți spun, n-am prea observat! replică Faranga cu

același ton.

— Atunci nu pot decât să regret! accentuă doctorul mai apăsător. Cât despre mutarea în alt sanatoriu, cred că v-ați ostenit zadarnic...

— Cum? Ce vrei să zici? se ridică bătrânul, înfricoșat deodată că acest sălbatic ține cu orice preț să-i nenorocească băiatul cu un referat distrugător.

— Vreau să zic, excelență, că fiul d-voastră e grav bolnav și trebuie internat negreșit într-o casă de sănătate! spuse doctorul Ursu cu o seriozitate care nu admitea nici o îndoială.

Bătrânul Faranga rămase năucit, neștiind dacă trebuie să se bucure ori să se întristeze. Se uită nedumerit în ochii doctorului care, observându-i perplexitatea, adăugă:

— De acum două săptămâni credeam că sunt deplin edificat asupra cazului fiului d-voastră, excelență! Atunci am și făcut referatul, uite-l colo, pe birou, în care conchideam la o iresponsabilitate rezultată dintr-o zdruncinare trecătoare de nervi! Am continuat observația mai mult pentru a putea hotărî dacă va fi nevoie de o internare provizorie, de câteva luni, în vreun sanatoriu special, sau dacă fiul d-voastră își va putea relua îndată viața-i normală. Ieri aș fi opinat pentru a doua eventualitate. Mi s-a părut liniștit, rațional, normal. Azi însă mi s-au răsturnat constatările, chiar și referatul la care am muncit până să-i dau o formă...

Palid și zdrobit, bătrânul se ridică în picioare, murmurând:

— Doctore, pot să-l văd?

— Vă conduc, excelență! zise Ursu sprijinindu-l, căci bătrânul începuse a se clătina.

În anticameră gardianul salută bătând din călcâie ca un recrut.

— Ce face domnul? întrebă Ursu arătând spre odaia lui Puiu.

— Joacă, domnule doctor, trăiți!

Doctorul deschise vazistas-ul și pofti pe Faranga să se uite. Puiu, în pijamaua descheiată, cu pieptul gol, cu fața asudată și veselă, tropăia pe loc, fredonând sacadat o arie închipuită. După câteva minute bătrânul nu se putu stăpâni și-l strigă pe nume. Fără a se opri din joc, Puiu întoarse capul, surâse către tatăl său și-i răspunse:

— *C'est "Ciuleandra", vous savez?... Vous m'avez permis, n'est-ce pas? C'est vous qui m'avez dit: "Vas-y!" Alors vous ne pouvez pas être fâché, papa! Et puis c'est très amusant... oui... très...*

Bătrânul Faranga se lăsă pe marginea patului gardianului. Era cu desăvârșire prăpădit. Ochii lui plâneau singuri cu lacrimi mari ce-i înmuiau barba stufoasă și foarte îngrijită. Lângă dânsul, doctorul Ursu căuta să-l consoleze cu termenii tehnici care sunau complicat și nu-i spuneau nimic. Într-un târziu bătrânul întrebă:

— Nu mai e nici o speranță, doctore? Nici una?

Doctorul Ursu ridică din umeri:

— Minuni face numai Dumnezeu!

De alături se auzeau pașii lui Puiu, neosteniți, într-un ritm săltăreț, stimulați de o melodie găfâită, ca respirația unui bolnav de moarte.

GLASUL INIMII

Spre seară, așa când se împreună ziua cu noaptea, Codrea obișnuiește să se așeze pe pragul tinzii, să-și vâre luleaua de lut roșcat între măsele și să se certe cu baba.

— Hm... Măă... Ce știi tu și cu feciorii tăi? ... Voi toți împreună nu faceți cât o ceapă degerată...

Baba îi cunoaște năravul și nu prea îl ia în seamă. Sprintenă ca o fată mare, cu zbârciturile obrazilor rumenite de bujală, se învârtește pe lângă vatră, dă încoace, dă încolo, și-n cele din urmă răstoarnă pe crupător o mămăligă aburoasă. Iar atunci și Codrea încetează cu cearta, se mulcomește. Își ascunde luleaua în chimir, se trânteste bodogănind pe laviță, își face cruce de trei ori, creștinește, și prinde a îmbuca tihnit și cu chibzuială. După cină umflă iar luleaua, scormonește din foc un cărbune potrivit, pâcăie voinicește de câteva ori slobozind fuioare groase de fum alburiu pe gură și pe nas, și pe urmă se lungește în pat.

Într-un târziu întreabă târăgănat, cu glas moale:

— Măi babă!...

— Haba, ghiujule?

— Hm... da ce-o mai fi făcând Ionică?... Hai?

— Păi, Dumnezeu știe, măi moșnege...

— Da oare n-o fi flămând?

— Bunul Dumnezeu știe, că el ne poartă de grijă la toți...

Codrea se ridică repede, înțepat, scoate luleaua din gură și se uită lung și îngâmfat la babă. Pesemne nu-i sunt pe plac răspunsurile astea în doi peri. Buzele i se mișcă țicăind, ca și când ar bolborosi ceva, dar pe urmă se lasă iar pe spate și nu rostește nici o vorbă. Cu ochii întredeschiși, împăienjeniți, privește cum clipește jăraticul în vatră și nici nu bagă de seamă că luleaua îi scapă dintre dinți... Un horcăit rar, ușor cutremură tăcerea bordeiului. În cenușă, tăciunii mocnesc înăbușit. Un greier rătăcit se tânguie sub fereastră. Un câine latră răgușit undeva, departe... Baba Firoana se apropie tiptil de moșneag, îngrijorată să nu-l trezească, și-i dezleagă opincile...

Așa-i Codrea de-o vreme încoace. S-a obișnuit cu răsfățatul și gogolirile babei, ca copilul din leagăn cu țâța.

O jumătate de veac au petrecut în căsuța aceea dărăpănată, cu acoperișul peticit, țuguat, pitulită sub coasta de molifti din capul satului. Și au trăit... Au trăit și mai bine, și mai rău, dar mai mult tot bine. Baba se simțea mai prostică, mai tare la cap, și nu prea i se împotriva. Își călca pe inimă, chiar dacă nu i se părea ceva, și-l lăsa să se sfarme el din gură, să hăpăiască până s-o sătura. Numai câteodată îi treceau sulite reci prin inimă și o podideau lacrimile... atunci când Codrea ocăra prea rău copii... O durere năvalnică țâșnea din sufletul ei obidit, sângele începea să-i zvâcnească mai puternic în vine, fața ei pocită, gălbejită de vârstă și necazuri, ca frunza veștedă, se îmbujora de milă și de mânie, și ar fi fost în stare să-l și blasteme... Dar tot nu putea. Vorbele întretăiate i se muiau într-un plâns amarnic. Iar Codrea se cătrănea, că de ce își mănâncă ea zilele pentru niște copii ca aceia. El nu-i putea vedea-n ochi de urăți...

Era un moșneag sfântos Codrea, un moșneag înalt și drept ca un steag, cu ochii albaștri de femeie, limpezi și adânci. Două cete de cute mărunte îi porneau de pe opcina obrazilor și alergau de-a valma, încrucișate și încolăcite în sus, spre gropile ochilor, și-n jos, spre colțurile gurii, unde apoi se pierdeau în desișul perilor bătuiți de brumă. Pe umerii lui lați și ciobănoși apăsa povara celor șaptezeci și doi de ani.

Odinioară Codrea credea că n-o să îmbătrânească până-i Prut și Siret, așa era de zdravăn și de voinic. Pornirile zvăpăiate ale tinereții îl mânau tot înainte și-i dădeau puteri de uriaș. Un vuiet îi răsuna mereu în urechi, o învâlmășeală de glasuri asurzitoare... răcnetul luptelor vieții. Și-i plăceau glasurile acelea încălcite, îl fermecau și-l întăreau. Se încumeta să se arunce tocmai în mijlocul vârtejului de trudă și sau să-l spargă, sau să se prăpădească.

Doisprezece ani a slujit pe împăratul ca toboșar. A colindat câte țări și mări, s-a bătut cu “pământezul”, cu “burcușul”, o dată a fost și prizărit printr-un picior. Dar nicidecum nu și-a pierdut voioșia. Numai în noianul primejdiilor i se revenea sufletul.

Pe urmă a venit acasă. Ce odor de fetișcană mai era pe atun-ci baba asta Firoana!... Și pe urmă a avut copii, i-au năpustit neajunsurile. Pâinea ce-o mânca era străbătută de sudorile muncii neconținute. Truda și zoala îi mistuiră puterile și pofta de viață. Seara, toropit de greutatea nevoilor, de multe ori gemea, urla de cruzimea traiului. Fiecare an, fiecare zi trăgea câte-o brazdă pe fața lui Codrea...

Dar au trecut toate, repede, ca și cum trece puhoiul. Copiii și-au căpătat aripi, s-au dus care-ncotro, și Codrea a rămas iar singur cu Firoana.

Puterile însă îi erau acuma sleite de crâncenia vremii. Mintea începea a-i zburda copilărește. Uitase multe din cele ce a pățit. Numele tovarășilor de la oaste, al orașelor, al superiorilor s-au șters din creieri. Unele visuri parcă le-a trăit aievea, unele întâmplări trăite parcă numai le-a visat. Vremea încurcă firele amintirilor și le învâltorește după placul ei.

Astăzi Codrea nu-și mai aduce aminte că a fost toboșar. Nu, nici vorbă. Grenadir a fost, sau călăreț, dar totuși parcă grenadir. Și ce dragă i-a fost lui oastea! Acolo și-a prăpădit floarea vieții, acolo a dus traiul cel mai fără griji, cel mai ușor. O căldură priincioasă îl copleșește când se gândește la vremurile acelea. Închipuirea îi zboară vioi, grămădește întâmplări poznașe,

răscolește și amestecă lucruri nemaipomenite. Nici stăvilile vremii, nici prăpastiile mărginirii nu o pot opăci în avântul ei năprasnic.

— Hm... Măă... Ce știți voi?... Eu, când eram în oaste, mă!... Aia era oștire, nu ca azi...

O umbră de surâs batjocoritor se leagănă pe buzele lui supte. Bulbii ochilor îi năvălesc în afară. Obrajii se rumenesc în pripă. Și semeț, cu glas trufaș, înălțat, povestește:

— Eram odată, mă, cu domnul căpitan al nostru... cu domnul căpitan Carlup... Așa, așa, Carlup îl chema... Eram în lagăr, mă, la pământez... Și iată că ne pomenim, mă, că ne atacă dușmanul și cât ai bate-n palme ne fură toți boii de la companie... Hei, să fi văzut voi atunci pe domnu căpitan! Era negru de supărat, mă, mai negru ca sumanu ăsta de pe mine... Hm... Și mi-era milă de domnu căpitan, că era om bun, Dumnezeu să-i dea sănătate, de mai trăiește... Și mă pun eu, mă, și-mi acăț pușca pe umăr, și mă duc, bre, mă duc până ce dau de vrăjmași într-o poiană. Da erau mulți, mă... erau ca vreo cinci sute. Nu zic eu nimica, dar mă iau frumușel și m-ascund după o tufă. Și-ncep a trage, băiete, și trag, și trag, și trag... Și deodată văd, mă, că se sperie dușmanii și o apucă la fugă, mă, de se hurduca pământul sub picioarele lor... Da bucuria lui domnu căpitan când și-a văzut iar boii! Măă! Era cât p-aci să mă înghită de voios... Și deodată își descinge sabia și mi-o dă mie. „Na, Costică! zice. De-acu înainte tu ești comandantul companiei!...” Așa, zău, mă... Ia vezi așa, dragii mei!...

O clipă pare că-i alt om. O undă de lumină senină plutește pe fața lui brăzdată. Se uită împrejur și-și întinde fălos ciolanele... Apoi, deodată tresare buimăcit, ca zguduit dintr-un vis. Își trece palmele peste frunte, ca și când ar vrea să împrăstie de-acolo niște gânduri posomorâte. Un vâl întunecat de tristețe joacă înaintea ochilor lui... Bag seamă, îi vin în minte feciorii și-i e rușine.

Șapte feciori a avut Codrea, ca șapte feți-frumoși. Și toți șapte l-au făcut de rușine, toți șapte au fugit de la oaste, parcă

a fost înadins. Să fi fost oricât de prăpădiți, oricât de becisnici, numai asta să nu i-o fi ticluit. Ce-i pasă lui c-au fost harnici, agonisitori, că s-au așezat bine, că și-au găsit neveste și frumoase, și lăptoase? L-au făcut de râs, l-au făcut de comedie la lume, fugind de la oaste. Și din pricina asta lui Codrea îi erau urâți, ca și când nici n-ar fi fost odraslele lui.

În sfârșit i-a mai rămas unul, Ionică. Acesta era mezinul. Și a fost băiat bun totdeauna. I-au plăcut de mic copil poveștile ostășești. Asculta totdeauna cu ochii scânteietori cuvintele lui Codrea... Într-însul își pusese el toată nădejdea.

Dar iată că într-o seară, tocmai când se ciondănea cu baba, după cină, se aude un bocănit lin, slab, în geam. Codrea pășește liniștit la fereastră și întreabă:

— Cine-i?

— Eu...

— Care eu?

— Ionică...

Mustățile moșneagului se zvârcoliră fioros de câteva ori, parcă le-ar fi smucit o mână vrăjmașă nevăzută.

Pe urmă iar întreabă:

— Ai fugit?

— Am venit...

Dintru-ntâi, îi veni să-l gonească de lângă casa lui, să-l alunge în lume, ca să nu-i mai auză nici de nume. Dar privirea lui încruntată rătăci spre babă. Nemișcată, cu doi picuri mari în colțurile orbitelor, ea nu îndrăznea nici să crâcnească. Dar durerea și iubirea ei mută îl înmuieră. Se scărpină în ceafă, înjurând printre dinți, ș-apoi se trânti pe pat și tăcu toată seara.

Ușa se deschise scârțâind și intră Ionică, smead, pleoștit, destrămat, ca o stafie. Se lăsa încetinel pe vatră, lângă foc, și rămase acolo, tăcut, multă vreme. Baba, mototolită într-un ungher, plângea cu sughițuri. Apoi, Ionică își sprijini capul în podul palmelor și începu să se jelească.

— Mi-era dor de-acasă... Că acolo-s numai străini, și străinii sunt răi, și nu le pasă de durerea ta, și te asupresc, și te batjo-

coresc, și...

Glasul lui, întrerupt când și când de sughițele bocite ale babei, răsună duios în liniștea nopții. Codrea însă nu auzea nimic. Cu mâinile împreunate pe piept, zăcea neclintit, ca un mort. Iar după ce isprăvi feciorul, se întoarse către perete și zise aspru, poruncitor:

— Apoi mâine dimineată să te duci înapoi!...

În zori, când căscă ochii, văzu pe baba Firoana, cu ochii înecați în lacrimi, zgândărind la foc, în vatră. Codrea se uită repede împrejur.

— S-a dus?... gălgâi răgușit.

— S-a dus.

O fulgerare dureroasă i se înghesui prin inimă, un val rece îl zgudui prin tot corpul. Vru să spuie ceva, dar nu putu scoate nici un glas omenesc. Numai un hropăit lung îi izbucni din adâncul sufletului.

În bezna ființei lui tulburate se petrecu atunci o schimbare mare, nelămurită. Se zbătea cu o droaie de gânduri și nu le putea desluși. Și din frământările astea mute izvorăra deodată doi stropi argintii, care se rostogoliră repede peste cutele feței, la vale. Iar stropii îi ardeau pielea, îi ardeau sufletul.

E cam mult de-atunci. Acuma Ionică e înșurat... înșurat bine, ca și ceilalți șase. Codrea însă a slăbit rău. De-abia mai poate ieși câteodată din bordei. Și-l mănâncă și tusea. Dar sufletul lui e tămăduit. Nici o grijă, nici o supărare nu-l mai necăjește.

În sărbători, când e vremea bună, iese în grădiniță, sub un paltin bătrân ca și dânsul, și povestește vecinilor, care se strâng bucuroși în jurul lui... Le povestește pățanii năzdrăvane de pe vremea când slujea la împăratul...

— Hm... Măă... Am fost noi odată la manevre, mă, da de parte, tare departe... Am umblat atunci și pe la marginea pământului... Da-i frumos pe-acolo, bre... e numai nisip... nisip mărunțel-mărunțel ca macu... Hm... Așa, mă!...

OFILIRE

Soarele zâmbea... Mănunchiuri de raze aurii se întreceau prin văzduhul înveselit, mângâind pământul crăpat de dogoreala zilelor trecute, răsfrângându-se zglobii în oglinda râului ce încinge satul ca un brâu de argint.

Un iaz tare și nou închidea calea apei neobosite. Valurile oțeloase se năpusteau mugind asupra zăgazurilor căptușite cu bolovani, le hurducau, le pălmuiau, apoi, neputând să le biruie, se aruncau turbate pe scândurile lucioase la vale, și se prăbușeau în vârtejurile adânci ale hâlboanei. Zdrobite, răcnind de mânie, se zvârcoleau în brațele vojului, pe urmă scăpau trudite și alunecau gâlgâind pe prundișul arămiu...

Din jos de iaz, la marginea râului, Saveta prundarului se închină de două ori spre oglinda încrețită a apei, ș-apoi, cu coafele pline, cu ochii în pământ, încordată ușor sub povară, se îndreaptă spre pârlazul din fundul grădinii. Lângă gardul de nuiete poposi oleacă. Brațele îi căzură moarte de-a lungul trupului, capul îi căzu pe piept, iar sub dunga neagră a genelor îi răsăriră câțiva picuri mărunți de lacrimi, care se scurseră domol pe obrajii plini și îmbujorați. Și așa rămase un răstimp pierdută. Apoi privirea i se îndreaptă spre turnușoarele de spumă ce tropăiau în hâlboana iazului. În creierii ei prinseră a se vâlmăși o sumedenie de gânduri ciudate, niște gânduri de care îi era groază, care o chinuiau,

dar care totuși o ademeneau neîncetat de o vreme încoace... Într-un târziu, se dezmetici și, cu o sforțare cruntă, își curmă plânsul. Dar când ajunse la căscioara țuguiață și intră în pridvor, lacrimile o prididiră iarăși, pe-a furișul.

Mă-sa, o femeie vânjoasă, c-o gură ca melița, suflecată până-n genunchi, văzând-o pleoștită și bocită, se cătrăni foc, și se răpști la ea:

— Ce-i cu tine, fato? Ce te tot bocești, parcă te-ar fi părăsit mirele?

Saveta tresări spăimântată și de-abia putu bâlbâi câteva vorbe zdruncinate. Lacrimile însă începură a-i curge și mai năvalnic.

Mama se uită mirată la fată. Dintru-ntâi vru s-o ocărăscă, să-i scoată nălucirile din cap. Dar când îi văzu ochii stinși, obrajii arși, când o văzu atât de posomorâtă, o cuprinse mila, parc-ar fi înțeles durerea mută ce se alină în lacrimile acelea. Și glasul i se înmuie, privirea i se îndulci:

— Spune-mi, draga mamii, spune-mi mie, ce te doare?...

Fata se opri în prag, stătu o clipă pe gânduri, apoi răspunse cu glas năbușit :

— Nimica, maică... Nimica... Zău, nimica.

Mama privi lung în urma ei, clătină din cap și bombăni îngrijorată:

— Are ceva... de bună seamă are ceva fata asta...

În porumbiștea din dosul casei Saveta se opri. Întrebar-ea mamei îi răscolise deodată toată durerea. Simțea limpede cum i se îngreunează mintea, cum îi lânzezește sufletul. Genunchii începură a-i tremura.

Se lăsă jos și-și lipi fruntea de pământ. Lacrimile îi secaseră. Numai oftări adânci se mai desprindeau din pieptul ei rotunjour, oftările plânsului uscat, care sugrumă sufletele. Părul ei bălan se zbătea ca peștele lângă corpul întins între

mușuroaiele firelor de păpușoi.

O adiere blândă, lină se furișă printre foile jumătate verzi, jumătate galbene ale porumbului. Spicele fâșiau tainic și-și plecau capetele, ferindu-se de căldura soarelui, care prinsese a le înțepa. Și, din freamătul frunzelor-sulițe, parcă i se deslușea o povestire urâtă.

Pe Saveta o cutremură un fior de fierbințeală din creștet până-n tălpi. Buzele ei stinse, învinețite, murmură trăgănat:

— Nu se poate... nu se poate...

De trei săptămâni îi furnică în urechi un gând, de când îi spusese Florica pădurarului că feciorul popii se însoară, feciorul cel mai mare, cel de se face doftor, cel care... Când a auzit asta, a simțit că i se înfinge o săgeată otrăvită în inimă.

“Dacă e adevărat, mă arunc în hâlboana iazului”, își zisese dânsa atunci, și de-atunci o muncește mereu gândul acesta.

Privirea i se tulbură, sângele îi clocotește în vine când se gândește la ceea ce îndură ea de-atunci. Își înclească degetele în păr, se zvârcolește deznădăjduită pe bulgării sfârmicioși de pământ, și se blestemă întruna și-și zice:

“Te-a bătut Dumnezeu, nerușinato, fiindcă ai păcătuit...”

Dar apoi, repede, fără nici o trecere, o năpădesc alte amintiri, lumea i se pare că se înseninează, și-i pare rău că-și afurisește iubirea. O rază dulce de nădejde îi pătrunde prin creieri, îi rânduiește gândurile învăltoare. Și vuietele năprasnice încetează, înfrânte de adierea trecutului, care i se desfășoară ca o poveste frumoasă, fermecătoare...

... Era spre toamnă atunci... era pe vremea secerișului, întocmai ca și astăzi. Ea încă nu împlinise șaptesprezece ani. De-abia în vara aceea începuse a merge la horă. Și-i ziceau oamenii “frumoasa lui Ion Prundarul”... Așa-i ziceau.

Și s-a întâlnit pe câmp, venind de la holdă, s-a întâlnit cu

feciorul popii. Și feciorul popii era boier... boier mândru... Ea i-a dat binețe, cum se cuvine, iar el i-a mulțumit și-a întrebat-o dacă nu i-e frică seara pe hotar. Dar încă nu era seară, și ea a râs și i-a răspuns că nu i-e frică și că încă nu e întuneric. El însă a zis că ba, se-ntunecă, și că are s-o însoțească până-n sat, ca să nu-i fie frică... Și ei îi era tare rușine, și de rușine ce-i era la început de-abia putu să bolborosească ceva.

Pe urmă totuși s-a îmbărbătat, căci boierul era tare vorbăreț și știa povești multe lucruri vesele, de care trebuia să râdă cu hohot, și altele duioase, de care îi venea să plângă. Și-apoi avea boierul un glas moale, moale ca mătasa, care te mângâia și-ți încălzea inima. Și avea niște ochi mari, negri, cu sclipiri ademenitoare, și pe obrazul stâng, într-un drept cu mustăcioara de-abia mijită, un semn cât un pui de linte. Și-i sta tare bine așa...

Și a tot povestit boierul... a povestit și nu i-a stat gura nici o clipă. I-a spus c-a isprăvit cu învățătura și acuma se face doftor... Și ea îl asculta bucuroasă, și ar fi dorit să fie cât mai lung drumul până în sat...

Apoi, într-un loc, boierul s-a oprit... s-a oprit tocmai sub părul cel pădureț din livada lui Siminoc. Pe jos era prund de pere sălbatice, mărunte și galbene ca turta de ceară... Și s-a oprit și Saveta, cu toate că ceva îi spunea să nu se oprească... Și-atunci boierul a tăcut și a luat-o de mână. Și mâna lui era suptă și rece ca o stelută de zăpadă.

Saveta tremura... tremura ca varga de mesteacăn și inima îi zvâcnea nebunește. Și feciorul popii a început a-i șopti vorbe dulci. Ea nu înțelegea rostul vorbelor lui, dar glasul îi mângâia sufletul ca o sărutare de mamă... Și feciorul popii a cuprins-o de mijloc... Ea a dat să-l respingă și i-a zis cu voce răgușită: "Boierule, fii bun și mă lasă-n pace..." Dar el a strâns-o și mai pătimaș în brațe și a sărutat-o pe buze. Și-n minutul acela a simțit Saveta că deodată tot sângele i se aprinde, că

o pătrunde o fierbințeală mare, că îi cad în jos brațele... Și feciorul popii a putut face cu dânsa orice, căci dânsa nu i s-a mai împotrivit...

Era noapte cumsecade când a ajuns acasă și mă-sa a certat-o... a certat-o ca pe-o slujnică. Atunci ei nu i-a păsat de dojană și nu s-a spăimântat de cuvintele de ocară. Acuma însă îi răsună în urechi ca o vijelie:

— Ia seama, fato, ia seama! Să nu-mi aud vorbe slabe pe urma ta! Să nu te pângărești, să nu-mi faci rușine, că de mi-i face, cu mâinile mele te-oi sluti și, slută, te-oi goni din ograda mea, să te duci încotro te-or duce ochii, să cerșești pomana oamenilor fără milă și să nu-ți mai aud nici de nume!...

Și a doua zi Saveta iar s-a întâlnit cu feciorul popii. Și dacă nu-l vedea două zile, Saveta nu mai avea hodină. Și odată, când feciorul popii plecase de-acasă pentru o săptămână, Saveta s-a îmbolnăvit și s-a topit ca o floare neudată...

Ca niște fulgerări senine i se perindă acuma toate prin minte. Și fața parcă i se mai îmbujorează, parcă-i vine iar poftă de viață.

Dar gândurile triste o cotropesc iar numaidecât și sufletul ei amărât se zbuciumă, se prăpădește în prăpastiile ce i le arată ziua de mâine. Își aduce aminte cum o ocolește acuma când o întâlnește pe uliță, cum se întoarce pe altă parte și se face a n-o auzi când îi dă binețe, cum e mai străin ca cel mai rău străin. Și inima stă să-i plesnească de durere. Și nu mai îndrăznește nici să nădăduiască măcar ca zvonurile despre înșurătoarea lui să fie numai clevetiri.

Ar vrea totuși să mai dea o dată față cu dânsul, să-și citească din ochii lui osânda. Și a fost de vreo câteva ori... a fost până la poarta ogrăzii popii, dar n-a fost în stare să puie mâna pe clanță. O prididea plânsul, cuprinsă de sfială și, buimăcită de rușine, de-abia putea să se târască până acasă...

Apoi iar caută să se mângâie... Da, așa trebuie să se sfârșească dragostea ei păcătoasă. Așa i-a fost scris, pesemne. Ea nu-i de seama lui. Ea e proastă și săracă. Ea i-a fost numai o jucărie, o petrecere de vreme. El e boier. El trebuie să-și ia nevastă o cucoană... Dar deodată se oprește și se întinde, parcă s-ar împotrivi unei puteri vrăjmașe.

“Nu-i adevărat!... Nu-i adevărat!...”

Și-i vine să strige în gura mare, s-o audă toată lumea, că asta nu se poate, că asta-i o rușine grozavă... Vorbele i se îngrămădesc în gât și nu le poate rosti, cu toate că simte cum o sugrumă.

Soarele se grăbește cu pași de uriaș spre asfințitul roșu ca sângele. Rătăcește o clipă printre piscurile rumenite ale munților, apoi se scufundă încetinel, împrôscând o ploaie de lumină ruginie pe coamele dealurilor din față.

În casa lui Ion Prundaru, la lumina înăbușită a unui opaiț, oamenii s-au așezat la masă. Toropiți de munca zilei, mănâncă lacom și tăcuți. Numai zăcănitul lingurilor de lemn și țocăitul buzelor se aude din când în când.

Pe la sfârșitul mesei, însă, inimile se dezmoțesc. Deodată prundarul își înalță glasul:

— Duminică se cunună feciorul popii...

Un moșneag alb ca oaia, cu obrajii pământii, icnește ceva și clatină din cap. O femeie ciupită de vărsat își proptește lingura de ghizdul blidului și se uită întrebătoare împrejur.

— Să-i dea Dumnezeu noroc și fericire, că-i om bun și milostiv, zice iar prundarul, ștergându-și mustățile.

Saveta se scoală tremurând de pe laviță. Fața ei e galbenă ca frunza veștedă de frăgar. Iese din casă cu pași rătăcitori și i se pare că se năruie casa în urma ei...

Din dosul unui deal răsare luna și se înalță zgribulită, ca un sloi de gheață, în văzduhul înstelat. Un paienjenis de

lumină albă, rece, se așterne peste desișurile codrilor adormiți.

Pe cărarea din porumbiște, Saveta aleargă ca o smintită spre iaz. Țărâna scârțâie dureros sub leopăitul picioarelor ei desculțe. În buruieni, licuricii sclipesc ca niște punctulițe verzi, ca niște ochi vrăjmași, înfuriați...

Și râul mugește înfricoșător în bezna nopții. Un vânt rece, umed, învâltorește luciul oțelos. Zbârciturile argintite se leagănă, se încurcă și se sparg. O mogâldeată ciudată se zvârcolește în apă câteva clipe, făcând-o să bolbocească. Valurile nemiloase o înhață repede și o aruncă pe iaz la vale, în mijlocul vârtejului spumos și alb ca laptele strecurat. Vârtejurile o leagănă, o apasă la fund, apoi iar o scot, o zvârl la mal și o acoperă cu nisip mărunț ca pânza zăbranicului.

Luna zâmbește ca un om nepăsător și se ascunde la spatele unui nour negru ca jalea...

CÂNTECUL IUBIRII

Prin geamurile peticite se strecoară leneșe cele din urmă tremurări ale amurgului. Lumina ruginie pătrunde în casă din ce în ce mai cernită, umplând odăița cu umbre deșirate. În vatră flăcările roșcate pâlpâie domol, se preling ca niște limbi de șarpe în jurul ceaunașului funinginit, în care apa de mămăligă hohotește înăbușit. Adieri răcoroase rățăcesc pe sub pereții coșcovi, se furișează înlăuntru și-nvălmășesc, câte-o clipă, jocul blajin al focului...

Pe prichiciul cuptorului, moș Costan șade pipernicit și tăcut, cu privirile pribege, cu gândurile cine știe unde. În fața lui, Ileana, o fetișcană ca un bobocel înrouat, răsuște, repede-repede, firul subțirel de in.

— Spune, tăticule... mai spune! bâlbâie fata cu glas moale, care, în liniștea înserării, răsună întocmai ca un fâșâit ușor de aripi.

Barba bătută de brumă a moșneagului tremură o clipă. Se uită galeș, pe sub gene, la Ileana, pe care lumina trandafirie a flăcărilor o învăluie într-o haină scumpă din povești, apoi cu glas lin, cu ochii închiși, parc-ar citi în carte vremile trecute, începe:

“Uite... era fetișcană, ia așa, ca tine. O guriță cât o cireașă coaptă și doi ochi albaștri cum e cerul când e mai limpede.

Și cum râdea, cum râdea! Îți fura inima.

A trecut potop de vreme de-atunci, dar îmi aduc aminte de ea, parcă numai ieri aș fi văzut-o. Mai știi? Poate îmi furase și mie inima.

Eram pe-atunci ostaș tânăr și slujeam în Italia, într-un orașel ca o grădiniță de flori... C-atunci așa era lumea. Te prindea la oaste, te ducea prin câte și mai câte țări străine, ș-acolo te ținea cu zecile de ani. Plecai tânăr de-acasă, fără urmă de mustăcioară pe sub nas, și te întorceai bătrân, bărbos și toropit, de abia-abia te mai cunoștea cineva în sat... Așa era lumea, și pace...

Ea, să fi avut atunci vreo șaptesprezece ani, dar era chipeșă ca un flăcău și frumoasă, hei, frumoasă ca floarea spinului la începutul primăverii... Avea un nume hăt ciudat... dar noi o poreclisem Minodora, și Minodora i-am zis cât a umblat printre noi. Ședea într-o cocioabă dărăpănată, în afară de oraș, chiar în preajma lagărului nostru, cu mă-sa dimpreună, o femeie nevoiașă ca vai de ea. Fata trebuia să zorească ziua-noaptea ca să câștige de-ale gurii. Alerga și se sfărâma neconținut printre noi, cu un coș plin de plăcinte, de cozonaci, de covrigi și alte bunătăți d-ald-astea. Și noi, oricât de necăjiți eram, cumpăram totdeauna și-i goleam coșul, de ne era foame, de nu ne era, numai s-o vedem veselă... Căci cum râdea fata aceea, cum râdea!...

Apoi vezi, așa trecea vremea. Când în slujbă, când slobozi, cum se nimerea.

Și-mi venise odată rândul de sentinelă. Era toamnă târzie. Sufla un dușman de vânt, aspru și friguros, de parcă-ți ciupea obraji cu clește înfierbântate. Și prin văzduh cetele negre de nouri se vrăjmașeau ca niște balauri. Eu, ca să nu mă cotropească somnul, umblam de colo până colo, mai tropăiam, mai căscam, ca omul cu urātu-n spate. Și-un întunerice ca acela, de nu-ți vedeai nici mâna... Numai dintr-o parte pătrundea prin beznă un firicel de lumină galbenă ca fața unui om mort.

Licărirea aceasta însă tremura din ce în ce mai slăbită, uneori se sfârșea de tot, apoi iar răsărea, dar mai stinsă și mai potolită parcă... Acolo ședea Minodora. Într-o vreme, clipocind așa cu ochii deschiși ca iepurele, mi se păru că aud ceva zgomot dinspre lagăr, ca și când s-ar fi apropiat cineva încetinel, pe-a furișul. Îmi zgâiam ochii cât puteam, ca să deosebesc câtuși de puțin, dar întunericul era așa de gros, parcă eram într-un sac.

— Stai! Cine-i? strigai, însă nimeni nu îmi răspunse. Bag seama, mi s-a năzărit, îmi zisei atunci, și prinsei iarăși a mișca. Dar de-abia trecu o vreme cât să-ți aprinzi luleaua, și zgomotul de adineaori se auzi din nou, acuma mai aproape și mai deslușit:

— Cine-i? zic. Cine-i, că trag!

— Sst... sst! șopti cineva întocmai la spatele meu, eu sunt!

— Feldrihan Luca... tu ești? Încotro?

— Mai domol, bre, făcu el răgușit, să nu te audă... Mă duc...

N-am putut înțelege unde spunea că merge, căci o tivise repede spre casa cu lumină.

Nu mai știu cum s-a făcut, cum nu s-a făcut, dar în clipa următoare m-am pomenit și eu pe urma lui Luca. Alergam ca un smintit prin tufișurile desfrunzite. Rămurelele vlăguite mă plesneau peste ochi, dar eu nu simțeam nimic. Un singur gând îmi rodea sufletul, ca și cum roade cariul în grindă: "Luca se duce la Minodora". În răstimpuri, totuși, mă opream și ascultam. Înaintea mea auzeam pașii târâți, repezi, ai lui Luca.

Nu-mi pot da seama cât am alergat așa... Mie mi s-a părut un veac întreg. În sfârșit, însă, deodată îmi răsări în față un ochi de lumină, care mă pironi locului. Ascultai cu băgare de seamă, dar, afară de clocotele inimii mele, acum nu mai auzeam nimic... Mai trecu o clipă, două, apoi un ciocănit slab în geam îmi izbi urechile. Ferestruia se deschise lin, în pervaz

se ivi căpșorul Minodorei. Câteva vorbe întretăiate, rostite în fugă, băjbăiră prin întuneric, și repede, parcă le-ar fi tăiat cu securea, se stinseră și fereastra se închise. Pesemne Luca intrase în casă...

Un vânt rece, ca gheața, prinse a bate dinspre cocioabă. Simțeam cum mi se strecoară prin carne, prin oase, cum îmi vâjâie în inimă să mi-o crape. Și-apoi deodată mă dezmeticii. Îmi veni în minte slujba și mă întorsei repede la locul meu. Mare noroc că n-a dat nimeni peste mine cât am lipsit. În curând fui schimbat, dar în noaptea aceea n-am închis ochii nici o clipă.

M-am mai zbătut eu ce m-am zbătut, cu gândurile mele de băiat aprins, dar în sfârșit ce aveam să fac? Am tăcut. ... A trecut o zi, au trecut mai multe, dar nimeni, vezi bine, nu bănuia nimic. Fetița tot printre noi, și mai veselă, s-o sorbi cu ochii...

Apoi... pesemne așa a fost să fie.

În vremea aceea ne venise la companie un locotenent nou, să fi avut douăzeci de ani, bun și frumușel ca un fagure de miere. Cum văzu dânsul pe Minodora, cum o îndrăgi foc și prinse a o lua mai cu glume, mai cu vorbe dulci... cum fac feciorii... Dar fetișcana numai râdea de el și-l îmbia cu plăcinte. Și băiatul, tot mai zăpăcit, și fata, mai rece. Îl vedeam adeseori șoptindu-i la ureche te miri ce, dar nu! Minodora râdea și cu dânsul ca și cu ceilalți, și atâta...

Într-o zi, însă, nu-mi aduc aminte cum, locotenentul nostru și-a luat inima în dinți și a sărutat pe Minodora. A strâns-o în brațe și a sărutat-o drept pe buze, acolo, dinaintea noastră... a sărutat-o, ei, cum îți spun. Fata îi trânti în cap coșul cu plăcinte, plânse, blestemă... dar ce se sinchisea el de aceea? A sărutat-o, și gata! Iar noi râdeam... râdeam să ne prăpădim, ca netoții. Știu eu de ce râdeam? Poate de necaz că n-am sărutat-o noi, poate de bucurie că totuși a sărutat-o cineva. Și-

am băgat de seamă că și Luca râdea ca ceilalți. Dar când s-a depărtat locotenentul, iarăși am văzut bine cum i s-au încleștat pumnii, cum a scrâșnit din dinți ca o fiară și cum a mormăit ceva în sine sâsâind...

A mai trecut ce-a mai trecut, și iarăși mi-a venit rândul de slujbă. Minodora parcă uitase sărutarea cu pricina. Ba, în cele din urmă, prinse a face ochi dulci locotenentului, știi, cum fac femeile când vor să scoată pe bărbat din minți. De vreo două ori locotenentul a îmbrățișat-o... a îmbrățișat-o și a strâns-o cumsecade, și fata nu s-a mai supărat, ci râdea și râdea... Hm! Dar totuși mi se părea că râsul acela e prea prefăcut, prea sună a sec... Vezi, eu știam ce știam.

Ș-așa, cum zic, mă puse iar de sentinelă, și încă, Dumnezeu știe cum, iar la locul de altă dată. Era tocmai în preajma Crăciunului, și turna o ploaie amestecată cu omăt, gata-gata să te înece. M-am oploșit în gheretă, iar acolo, scutit de umezeală, prinse să mi se îngreuneze capul.

Clipocean de-a binelea, când, deodată, un bocănit scurt în spatele gheretei mă făcu să sar ca fript. Dădui să ies și mă lovii față în față cu ofițerul de inspecție.

— Cine-a trecut adineaori pe aici? se răsti ofițerul la mine.

— Să trăiți, dom' căpitan, nimeni.

— Nimeni? răcni căpitanul. Nimeni? Minți, hoțule, minți ca un câine! Eu, cu ochii mei, am văzut strecurându-se un om pe-aici, către casa ceea!... Ai dormit, câine! Ei, las' că te învâț eu!

În clipa aceea parcă vedeam înaintea mea pe Luca. El, numai el trebuie să fie. Și, fără să vreau, bolborosii printre dinți: "Sărmanul băiat!"

După o scurtă șovăire, căpitanul porni repede înainte. "Hai!" zise către mine și ceilalți doi ostași ce-l însoțeau, și ne îndreptară grăbiți spre cocioaba în care ședea Minodora. Din ferestrele mici, scofâlcite, izvorau și acum două fuiorase

de lumină roșiatică, întocmai ca niște țâsniri de sânge. Ajunserăm gâfâind în preajma casei și ne oprirăm. Eram patru cu ofițerul. Părea că din casă se aud oftări, plânsete înăbușite.

Încetinel ne târârăm până sub streășină. Căpitanul se ridică în vârful picioarelor și se uită prin geam. Un glas scâncit de femeie răsună deodată ca o horcăire de moarte: “Ce faci, dragul meu, ce faci?”... “Minodoro, unde ești?... Vino lângă mine... Vino!”

În lumina scăzută a ferestrei văzui deslușit că fața căpitanului încremenește și se albește ca varul.

— Hai! Înlăuntru! porunci răgușit ofițerul și ne opintirăm fuga spre ușă, care, într-o clipă, fu ridicată din țâțâni.

Când ne-am pomenit în mijlocul casei, ne-a cuprins spaima de ce-am văzut. Jos, lângă vatră, încolăcit și schimonosit, zăcea locotenentul nostru, locotenentul care sărutase pe Minodora. Din gât îi bolbocea gârlă sângele. Când și când, gâfâia înecat. Iar ochii cei de cărbune, ieșiți din orbite, luceau ca două globuri de marmură... La masă, așezat pe laviță, cu fruntea răzimată în palme, Luca privea ca un lup flămând la locotenentul care se lupta cu moartea.

— Mă!... Mă!... ticălosule, tâlharule! răcni deodată căpitanul și se zvârli sălbatic asupra lui Luca.

Feciorul ridică fruntea, se uită o clipă la noi și nu zise nimic. Nu s-a împotrivit, nu s-a apărat. Ghionturile căpitanului cădeau ploaie peste capul lui, peste obraji, dar el nu scoase nici un glas de durere. Răbda loviturile, parc-ar fi fost un morman de piatră, până-l podidi sângele pe gură și pe nas și se rostogoli amețit la pământ...

Și iac-așa, săraca Minodora... De-atunci nu am mai văzut-o printre noi... Săraca!... Da-i mult de-atunci, tare mult... Și totuși, când îmi aduc aminte de dânsa, mi se pare că numai ieri s-a întâmplat...”

Noaptea se revărsase domol, pe nesimțite, și învăluisese pământul în haină de jale. Spuza de stele tresărea sfioasă în văzduhul mohorât. Surâsul înăbușit al frunzelor legănate de reveneala nopții pătrundea în casă ca un glas tânguit, care vine de departe și se stinge.

Fusul Ilenei nu se mai învârte. Iar în ochii ei albaștri, la lumina rumenă a focului din vatră, izvorăște un bob de mărgăritar, licărește o clipă, apoi se rostogolește peste obraji ca laptele...

RĂFUIALA

I

Primenit de sărbătoare, gata de mult de ducă, Toma Lotru ședea mototol pe laviță, cu coatele rezemate de marginea mesei, cu obrajii scufundați în găvanele palmelor, privind țintă la un ochi de fereastră pe care gerul de astă-noapte zugerăvisе sumedenie de figuri de gheață, ciudate și întor-tocheate ca visurile urâte ale unui om necăjit. Își bătea capul să le slovenească... Iată, colo-n mijloc, o minune mândră și mlădioasă, un trup frumos de femeie proptit și-n dreapta și-n stânga pe două matahale șterse și prelinse. Și jur împrejur se încolăcesc de-a valma iezme pocite, subțiri, dintre care se desprind și se împletesc, în rotocoale răzlete, cununi de gheață argintie... Toma părea că începe să înțeleagă rostul acestor chipuri. Își încruntă sprâncenele, ca să le pătrundă mai bine, dar atunci un strop lat de apă se dezghiocă de sub pervaz, se prăvăli în cârligături mărunte peste miezul geamului și, deodată, toată icoana se mânji și toate florile se schimonosiră...

Toma clipi vajnic de două ori, dezvelind doi ochi mari de cărbune stins. O fulgerare de pară lucitoare îi învioră o clipă privirea, o licărire de mânie pătimașă, care însă se înecă

îndată în nedumerirea ce-i ținea încătușat sufletul. O oboseală i se strecură prin mădule. Simțea că îi țâșnește ceva din inimă, ceva nedeslușit încă, asemuitor și cu durerea, și cu mânia.

Și-n răstimpuri, își cântărea nevasta prin păienjenișul pleoapelor întredeschise. O vedea așa, ca prin ceață, sprijinindu-se cu o mână de colțul mesei, îmbrăcată în haine frumoase, sărbătorești, și i se năzărea că vede o păpușă de marmoră în fereastră, floricea ajunsă de rouă...

Îi era tare dragă Rafila, mai dragă ca ochii din cap. A luat-o săracă, numai cu cămașa de pe ea, dar a trebuit s-o ia, că de n-ar fi luat-o și-ar fi făcut seama. N-a văzut el atunci nimic și n-a vrut să audă nimic. Îi era dragă Rafila și nu-i păsa de nimica.

Rafila a lăcrimat mult, foarte mult, când au făcut tocmeala. Era fată orfană, crescută și îmbrăcată din mila oamenilor, obișnuită de mică cu plânsul. Plânsul îi fusese în viață toată mângâierea și în bine, ca și în rău. A mai slujit pe unde a apucat, și așa, încetul cu încetul, s-a pomenit fată mare, frumușică și sprintenă. Flăcăii toți o iubeau și ea era blândă și bună cu toți, dar tot satul știa că numai cu Tănase Ursu se înțelege ea și se potrivește, cum se potrivesc două turturele.

A plâns mult Rafila când a făcut tocmeala cu Toma Lotru, și de la tocmeală până la cununie nici nu i s-au zvântat lacrimile. Măcar că Toma era flăcău voinic și bogat, iar Tănase sărac ca degetul...

Toma a făcut, de dragul Rafilei, nuntă mare, cum rar se pomenește. Dar Rafila nu înceta deloc cu plânsul... Și când stătura înaintea altarului, când îi puse popa să zică sfântul jurământ, cu trei degete, pe sfânta cruce, Rafila a început să se bocească, de-i tremura și cununița de flori din cosițe. Și toate femeile au plâns de mila ei, încât s-a cutremurat biserica de jale... Mai mult a semănat cununia aceea a prohod decât

a nuntă... Și toată lumea se mira și se minuna, numai Toma nu se sinchisea de nimic, căci lui îi era tare dragă Rafila...

Și a trecut de-atunci un an de zile... O seamă de oameni spuneau că trăiesc bine, ca o pereche de porumbei, iar alții zvoneau că nu se prea învoiesc la toate, cum ar fi să se învoiască un bărbat tânăr cu o femeie tânără.

Rafila se topea pe zi ce mergea, cum se topește omul de omăt în bătaia razelor de soare. Îi pieriseră bujorii din obraji, era albă ca peretele. Totuși acum, de când s-a măritat, n-a mai văzut-o suflet de om plângând. Numai Toma o vedea adese cu ochii înroșiți. Însă, când da el s-o întrebe, ea începea a zâmbi, și astfel Toma nu mai îndrăznea s-o necăjească. Cu toate că și lui i se părea că zâmbetul acela prea seamănă a plâns...

Îi era tare dragă Rafila, și în sfârșit a băgat de seamă și el că se veștejește și se ofilește ca o floare gingașă copleșită de buruieni. Și, de la o vreme, a început să se gândească și să se neliniștească din pricina aceasta.

Apoi, într-o clipă nenorocită, i-a venit în minte un nume, un nume ca oricare altul, dar ale cărui slove îi înțepară auzul ca niște ace aprinse: "Tănase Ursu!"

Și, deodată, parcă i s-ar fi făcut lumină în creieri. Părea că începe să înțeleagă multe lucruri pe care nu le înțelesese până acum.

În clipa aceea, însă, a simțit în inimă zvâcniri viforoase, a simțit că toată mintea i se tulbură ca o baltă în care se scurge un pâraiaș nămolos.

Îi veni să se izbească cu capul de pereți când își aduse aminte de bocetele celea nesfârșite, când își aduse aminte cum n-a pus el seamă atunci pe bocetele acelea. Pentru ce nu și-a cătat el de cap, dacă a știut ce știa toată lumea?... Bag seamă, i-a luat Dumnezeu mințile.

Dar îi era dragă Rafila ș-acum, poate mai dragă de cum i-a fost, și simțea că mai degrabă ar face moarte de om decât să se despartă de ea.

Umbla ca un smintit și nu îndrăznea să se apuce de nimic. Era voinic ca un brad și se temea de toate umbrele, și totuși alerga nebun după umbre.

Se scula în miez de noapte și pleca. Spunea că se duce departe... Și-n capul satului se întorcea peste câmp, sărea garduri, trecea prin grădini ca un hoț, până ce ajungea iar în ograda lui. Ș-aici se dosea să nu-l vadă nimeni, ca un copil care a făcut ceva rău, și sta tupilat toată ziua și pân-dea, așteptând să vadă ceva, să vie cineva. Îl apuca seara nemâncat și nebăut, dar el nu se clintea din loc... Târziu, după ce se încredința că n-a văzut nimic bănuitor, se strecura iar pe unde a venit, cu același gol în suflet, cu aceeași dorință de a afla ceva. Îi părea bine că n-a găsit nimic, dar îi părea și rău. Ar fi vrut parcă să dea peste ceva, să puie mâna pe ceva, ca să știe lămurit...

Și așa, hoinărea neîntrerupt, când pe urmele lui, când pe urmele ei, totdeauna degeaba. Din toate alergăturile aceste n-a putut scoate nimic... Se chinuia și se frământa, nemaștiind de ce să se apuce, simțind numai curat că o mână vrăjmașă îl împinge tot înainte și că îmboldirea aceas-ta nu-i lasă odihnă.

Din om vesel, ce fusese până atunci, se făcu închis ca vremea de ploaie. Nu se mai arăta printre oameni, iar dacă-l cerceta cineva, nu mai știa ce să spună, căci îi era frică să nu se dea de gol. I se părea că toate cuvintele îi sfâșie inima; din toate vorbele înțelegea vicleșuguri care se potriveau de minune cu starea lui, care poate erau rostite anume ca să-l batjocorească pe el. De multe ori îi trecea prin cap să se depărteze, să-și ducă pe Rafila undeva, unde să nu i-o

zărească ochi omenesc, să nu i-o poftească nimeni, să nu i-o pângărească nici un gând străin...

Ș-acuma, iată, totuși, vrea să meargă cu Rafila la o nuntă. Acuma vrea să-i dea drumul, să i-o vadă toată lumea. O duce el singur să se întâlnească cu Tănase.

“Da, își zicea el, căci Tănase are să fie și el la nunta aceea, mai ales dacă știe că și Rafila va fi acolo... Că Tănase-i holtei, el se duce la toate nunțile...”

Nici nu-și mai putea da seama cum s-a putut întâmpla una ca asta, măcar că numai ieri s-a petrecut... Își aducea aminte că au venit doi călăreți, au venit și l-au poftit la nuntă. El s-a codit cât s-a codit, dar călăreții nu i-au dat răgaz și-n sfârșit a trebuit să le făgăduiască c-or merge negreșit, și el, și Rafila.

— Așa da, firește c-așa! i-a zis atunci unul. Așa se și cade, că, vezi, mirele nostru ți-a fost cel mai bun prieten în holteșie!

— Și mi se pare că sunteți și ceva neamuri... așa mai departe, a adăugat cellalt.

— Apoi să veniți nesmintit, să nu cumva să faceți să nu veniți, că s-ar supăra tare rău mirele...

Toma s-a uitat atunci cu coada ochiului la Rafila și a văzut că ea zâmbește. Îi era pe limbă să întrebe de Tănase. Dar totuși n-a îndrăznit, i-a fost rușine, și a zis cu glas domol:

— Ne-om duce de bună seamă, puteți fi hodiniți!

I-a părut rău, atunci îndată, că a făgăduit și, după ce au ieșit călăreții din casă, sta gata să fugă după ei și să le spuie că nu s-or duce, mai bine orice...

Toată noaptea s-a zvârcolit în pat, parc-ar fi fost culcat pe jărat. Toate bățile de cap, toate chinurile ce le îndura de o vreme încoace l-au năpădit deodată și l-au gătit, de parcă să-i scoată sufletul.

În urmă, sleit de oboseală, a adormit hotărât să nu se

ducă la nici o nuntă...

Dar a doua zi, când era de mers, și-a schimbat gândul.

— Să ne gătim, Rafilo, zise alene către nevastă-sa, că-i vremea să plecăm!

Rafila parcă știa ce gânduri îl toropesc și se uită la el plină de mirare:

— Ne ducem?

— Vezi bine c-om merge, dacă le-am făgăduit! răspunse Toma buimăcit, întorcându-se în altă parte.

— Fie cum vrei tu, Tomo! bâlbâi Rafila.

În sufletul lui Toma se aprinse o poftă nebună să dea față cu dușmanul, să se învrăjbească cu toată lumea...

Și s-a îmbrăcat în hainele cele frumoase, în haine noi, cusute toate de mâna Rafilei. Și-n vremea aceasta nu și-a luat deloc ochii de la nevastă-sa. O pironea cu privirea, parc-ar fi vrut să-i citească gândurile cele mai ascunse. Dar Rafila se îmbrăca și ea repede, tăcută, și pe fața ei nu se deslușea nici bucurie, nici întristare...

Ș-acum, de când tot stau așa, gata de ducă? Toma parcă aștepta să zică ea ceva, să-l roage, poate, iar ea tăcea și aștepta smerită și liniștită, ca un boboc de vâzdoagă în oala de lut, și-n loc de bucurie, parcă o umbră de plâns îi îmbrobodea obraji de zăpadă.

În sfârșit, Toma totuși gemu:

— Mergem, Rafilo?

— Cum crezi tu că-i mai bine, răspunse nevasta cu glas stins.

— Dar dacă ești îmbrăcată?

— Iar mă pot dezbrăca...

El o privi-n ochi și băgă de seamă că buzele ei, subțiri și umede ca două vrăstuțe de sânge, tremurau.

S-a sculat ca trăsnetul, și-a încheiat sumanul la gât și a

pornit îndată:

— Haidem!

În mijlocul uliței însă își aduse aminte că și-a uitat acasă ciomagul. Se întoarse fuga, bodogănind printre dinți:

— Semn rău!

Rafila îl aștepta în uliță... O răpăială de omăt se cernea prin văzduh, învâltorită când și când de suflări tăioase de vânt. Fărmituri de zăpadă, mărunte și înghețate, o izbeau în obraji și-i alunecau în jos pe piept. Își duse mâna la ochi, ștergând câțiva picuri ce i se încurcau printre gene... Un fior rece o cutremură... Se simțea atât de stingheră în lume lângă acest bărbat de la care nu și-a auzit nici un cuvânt dulce, a cărui dragoste și dezmierdări o înfricoșau. Și, aducându-și aminte în treacăt de cellalt, de mângâierile lui, de bucuriile și de fericirea lor de odinioară, viața ce trebuia s-o ducă acum îi părea mai neagră ca moartea.

Toma veni gâfâind din casă, în mână cu un băț de cireș, încrestat cu flori. Văzându-l, Rafila simți că i se sfredelește un fior de groază în inimă...

2

În toiul veseliei toată casa clocotea ca un coș de albine când se apropie vijelia.

O ploscă înflorită trecea repede din mână în mână, când stoarsă, când iar plină. Nuntașii, cu fețele învăpăiate, cu glasurile răgușite și aspre, horeau un cântec, înăbușind aproape de tot îngânatul viorilor celor patru lăutari cocoțați pe vârful unui lădoi, după ușă. Bucătăreasa, suflecată până în genunchi, cu obraji roșii și arși ca pojarul, c-o lingură uriașă de lemn în mână, se învârtea în răstimpuri pe lângă mesele încărcate de mâncări și băuturi alese, chiuind și tropăind în

hohotul oaspeților. La vatră, o țișăncușă toropită și uscată bătea și ea când și când din picioare, scotocind prin oalele înșirate pe muchea cuptorului.

Acum se ridică Toma din capul mesei și, întorcându-se către nașul cel mare, închină cu glas potolit:

— Să-ți dea Dumnezeu sănătate și viață, să mai poți sărbători multe zile de praznic! Și să ție Dumnezeu pe finii dumitale, să trăiască și să-mbătrânească și să se aibă dragi... mai dragi de cum se au alții!

— Mulțumim, Tomo! Să trăiești și tu și să-ți trăiască și nevasta! Să vă dea Dumnezeu noroc și bucurie! răspunse nașul cu glas înălțat, apoi, după o scurtă tăcere, adăugă mai domol: Ți-a dat Dumnezeu o femeie ca un înger, numai să fiți sănătoși...

Toma îi aruncă o privire nedumerită, parcă i-ar fi fost teamă că-l ia peste picior.

— Numai să vă ție Cel-de-sus pacea și liniștea casei! urmă nașul tot mai încet, și vorbele lui erau călduroase și blânde ca un vânt moale de primăvară.

— Așa, așa, făcu Toma aducând repede gârliciul ploștii la gură și trăgând o dușcă zdravănă. Așa!... Femeia-i bună, numai dracu-i rău!

Și începu a râde gros, ștergându-și buzele și mustățile cu mâneca cămașii.

Se arăta voios, ca un copil neostoit, dar de câte ori se deschidea ușa, se cutremura și se înfiora, parcă l-ar fi mușcat un șarpe. Simțea și știa hotărât că trebuie să mai vină cineva... Cât fusese drumul de lung, din Măgură și până aici, s-a tot frământat. Îl vedea parcă pe Tănase venind într-un ropot pe urma lor și se uita deseori îndărăt, dacă nu-i ajunge din urmă. Nevăzând nimic, se mângâia, zicându-și că Tănase o fi luat-o înainte...

În creierii lui se plămădeau fel de fel de gânduri, se

învălmășeau fel de fel de planuri. Un glas îi șoptea parcă neîncetat cuvinte urâte, îl întărâta, făcându-l să-și grăbească pașii...

Când au ajuns la casa cu cinstea, s-a mirat grozav, căci Tănase nu era acolo. S-a uitat cu de-amănuntul împrejur, dar nu l-a zărit... În clipa dintâi a simțit parcă un fel de durere, dar apoi a tresărit ca deșteptat dintr-un somn adânc și o adiere caldă i-a netezit inima, ca și când i s-ar fi luat o piatră de moară de pe suflet. A răsuflat o dată din greu, uitându-se în grabă, pe-a furișul, la Rafila. Femeia era ca marmura...

Totuși, după ce s-a mai dezmeticit puțin din bucuria dintâi și a început iar a se gândi, a simțit că Tănase tot o să vie, și-l aștepta cu tot dinadinsul, cum așteaptă oamenii cei bătrâni și neputincioși moartea.

Și pe la sfârșitul mesei, când era veselia mai aprinsă, iaca, se deschide ușa, și în prag se ivi Tănase. Era un flăcău înalt și drept ca lumânarea, cu o mustață neagră-cărbune, răsucită ca sfredelul, cu ochi mari și dulci, ca de copil nevinovat.

Dădu binețe și se așeză tocmai față-n față cu Toma.

— Să dea Dumnezeu bine, Tomo!

Toma dărdâi apucat de friguri. I se părea că deodată toată casa începe a se învârti nebunește, sălbatic; numai ei doi, el și cu Tănase, rămân neclintiți, privindu-se cu priviri ucigașe.

— Pozna l-a adus aici... pozna, de bună seamă, murmură Toma.

Și de-acum încolo tot cheful i s-a dus, ca și când i l-ar fi luat cineva cu mâna. Fața i se încruntă repede, apoi i se îngălbeni ca unui mort. În zăpăceala ce-l cuprinse se ridică fără veste cu gândul să iasă afară, dar, rușinat de slăbiciunea aceasta, se grămădi îndată iarăși pe laviță.

Îi veni în minte femeia. Își plecă fruntea și, așa, se uită la dânsa. Două pete de sânge se revărsaseră pe obrajii Rafilei

și-n ochii ei, ațintiți asupra lui Tănase, luneca o văpaie neobișnuită.

În mintea lui Toma acum începură a se învâltori și a se zbate toate planurile făcute până aici, ca un șuvoi de flăcări învrăjbite. Încet-încet simțea cum se încheagă toate într-un mănunchi de foc, care-l îndeamnă și-i dă putere... Cu buzele învinețite bombăni iar ca prin vis:

— Pozna l-a adus aici... pozna, de bună seamă...

Tănase râdea, văzându-l atât de încurcat, iar râsul acesta îl durea pe Toma, parcă i-ar fi străpuns carnea cu cuie ruginate...

— Noroc, Tomo! strigă apoi Tănase iar, în gura mare. Ați mai venit și voi!

Toma nu răspunse nimic. Auzise limpede glasul, dar cuvintele îi sunau neînțeles ca dangătele clopotelor trase în dungă... Deodată însă prinse o voce moale ca mătasa, o voce subțire și blândă ca o mângâiere de dragoste:

— Am venit, Tănase, și noi la nuntă... Da și tu ai venit! Era glasul Rafilei.

— Apoi ce să mai facem? Ia așa, ca cei holtei... Ne băgăm nasul în toate oalele, zise Tănase și-apoi se întoarse spre Toma și începu a râde cu un râs prefăcut, care-l șfichiuia, ca și când l-ar fi lovit cu bice.

— Ai, Tomo? zise iar Tănase.

Toma căscă larg gura, parc-ar fi voit să scoată o puzderie de sudălmii, dar limba-i era amortită și lipită de cerul gurii și nu putu rosti nici o vorbă... Făcu un semn desperat cu capul.

Apoi îl străbătu un fior rece. Simțea că se face de râs la oameni, purtându-se astfel... Își luă dar inima în dinți și hotărî să nu mai ia în seamă nimic astă-seară. A simțit el dinainte că Tănase va veni, a știut el că trebuie să vie... acum i s-a împlinit așteptarea. Ce să se mai facă de râs?

Începu jocul...

Întâi o pereche, apoi alte trei și iar altele, încât bubuiau podelele sub tropotele lor. Foșnetul poalelor înăsprite și chiuiturile se amestecau cu sunetele de vioară, cu fumul albăstriu de tutun, cu mirosul de mâncări și de oameni...

Toma ședea într-un ungher, dus pe gânduri. Fața lui era buhăită, ochii ieșiți din orbite, părea că trage de moarte. Ședea așa, cu privirile țintă în gol, iar înaintea lui puhoiul de oameni se frământau, cotindu-se cu nepăsare.

Rafila sta în picioare lângă el, un trandafir alb în umbra unui pom sălbatic, uitându-se la cei ce jucau, cu ochii scânteietori, rușinată că dintre nevestele de vârsta ei numai ea nu joacă...

De departe, dintr-un alt colț al casei, Tănase se uita la ea. De câteva ori pornise spre dânsa, dar după câțiva pași se oprise. Mai târziu însă începu să se apropie încet, strecurându-se prin mulțime, până ce ajunsese în preajma ei. Apoi iar stătu pe loc și se dădu câțiva pași înapoi... În sfârșit, nu se mai putu stăpâni. Își încheie pieptarul și se duse drept la Rafila.

— Rafilo, vii la joc? Întrebă cu glas slab, tremurător.

Femeia se uită la Toma. Dar el nu zise nici câr, parcă n-ar fi auzit nimic. Numai ochii îi licăreau ca două mărgelile de sticlă. Pe Rafila o înspăimântară licăririle acestea și nu îndrăzni să răspundă.

Așa stătură un răstimp tustrei, nemișcați ca niște oameni de ceară.

Pe urmă Tănase întrebă iar, acum mai răspicat:

— Rafilo, auzi?... Vii la joc?

Rafila atinse pe bărbatu-său ușor pe umăr. Toma tresări ca ars, se uită buimăcit, când la unul, când la cellalt, apoi zise cu glas răgușit, șters:

— Du-te... du-te, ce mă mai întrebi?

Se uită cu băgare de seamă după ei și văzu cum o prinde Tănase de mijloc și cum o trage spre el. Văzu cum își odihnește nevasta lui brațele pe brațele lui Tănase, cum își încolățește mâinile pe grumăjii lui, cum se lipește de el. Vedea bine că fețele lor străluceau de o bucurie pătimașă. Și iată, acum povestesc... Tănase îi spune ceva, dar ea nu-l aude. Tănase își pleacă obrazii spre obrazii ei, parc-ar vrea să o sărute, și ea zâmbește dulce și două ruji purpurii i se aprind în obraji...

Lui Toma i se părea că toată lumea e scăldată în sânge, că toate se tulbură și se schimbă într-o uriașă baltă mohorâtă. În clipa aceea, însă, o mână groasă, noduroasă, se apăsă pe umărul lui și un glas răgușit și tremurat îl izbi în urechi:

— Nu te uita la ei, Tomo!... Lasă-i în pace să se veselească și nu te mai uita la ei!

Toma se întoarse speriat, ca un hoț prins cu ocaua mică. Un om sălbatic la căutătură sta înaintea lui și zâmbea batjocoritor. Era Gavrilă Boroii. Se lăsă alene pe laviță, lângă Toma, și începu să-l cumințească:

— Femeia e bună spânzurată, auzi tu, Tomo?... Așa-i cum îți spun eu, degeaba crezi c-așa ș-așa... Din femeie se trag toate fărădelegile și toate păcatele lumii...

Se opri oleacă, așteptând parcă vreun îndemn din partea lui Toma. Acesta însă nu zise nimic.

— Măi Tomo! Tu ești prost! Zău, ești prost! Că tu nu știi ce să faci... Dreptu-i?

Îl înhăță pe Toma de umăr și-l scutură, privindu-l drept în ochi:

— Dreptu-i?

Toma se clătină, întoarse fața și nu răspunse.

— Mă! Începu iar Boroii. Ce te uiți tu atâta la ei? Ce te

tot uiți? Ce folos să te uiți?... Ascultă ce-ți spun eu, că io-s om pățit și umblat în lume... Eu am prins-o odată pe-a mea, pe cea dintâi, am prins-o tot așa, ș-acolo pe loc am sugrumat-o... Ce te frământă tu atâta?... Am șezut un an în temniță și iată-mă!

Toma îl măsură înspăimântat, apoi se depărtă încet de lângă el.

— Mă, auzi? îi șopti Gavrilă, apropiindu-se iar. Ia seama ce-ți spun eu!... Spânzurată-i bună femeia, da, spânzurată cu picioarele-n sus!

Toma dădu din cap tăgăduitor. El știa bine ce vrea el să facă, dar nu îndrăznea încă s-o facă. Degeaba îl oțelea Boroiiu, el știa ce știa. Și cu cât îl povățuia mai stăruitor Gavrilă, cu atât vedea mai limpede ce trebuie să facă, cu atât se întărea mai mult în gândurile lui.

— Femeia-i iad, măi Tomo, femeia-i drac împielit, îi spunea Boroiiu, iar Toma răspunse într-un târziu:

— Bărbatu-i de vină, Gavrilă!

Și acuma, deodată, parcă se simți mai bine. D-aici încolo se uita liniștit la cei doi și nu se mai amăra dacă-i vedea șoptindu-și. Își zicea mereu, c-un zâmbet searbăd pe buze: “Bărbatu-i de vină!...”

Și mai târziu, când conteni jocul pentru o clipă, el însuși a început vorba cu Tănase. S-au întrebat de sănătate și au povestit ca doi prieteni buni, au povestit întocmai cum povesteau odinioară când erau amândoi holtei, când încă nu era între ei nimic.

— Voi când vă duceți acasă? întrebă printre altele Tănase.

— Om porni și noi colo spre amiazi, dacă s-o mai potoli gerul, răspunse Toma, adăugând repede: Da tu?

— Păi, știi eu? M-aș duce ș-aș și rămânea... Nu știu cum ar fi mai bine...

— Hai să mergem împreună! zise Toma repede.

Tănase stătu o clipă pe gânduri. Își acoperi ochii cu dosul palmei, uitându-se printre degete la Rafila. Nevasta stătea deoparte cu fața îmbujorată, ademenitoare ca o zână din povești.

— Bine! strigă în sfârșit Tănase vesel.

Ș-apoi jocul începu iarăși, mai zgomotos și mai pătimaș, ca un vârtej de dragoste.

3

Într-amiazi frigul se dezmoști. Cetele de nori plumburii se răzlețiră, dezvelind pe-alocuri în văzduh pete luminoase albastre. Printr-o crăpătură destrămată, soarele de iarnă își vârî obrajii aprinși, așternând o spoială strălucitoare deasupra pământului îmbrăcat în haină albă...

Rafila și cei doi bărbați, cotoșmăniți bine în haine călduroase, înaintau pe drumul ghețos, ce șerpuia printre strâmtoarele Poienii. Zăpada scârțâia sub tălpile lor ca și cobitul unei păsări a morții.

Mai aveau o postată bună până-n Măgura.

Toma mergea înainte, sprijinindu-se în bățul de cireș, cu pași mari, grei, cu capu-n pământ, parcă toată grija lui ar fi fost să nu alunece. Mai în urmă veneau ceilalți doi, tândăbind și povestind cu glas domol. Din când în când, își grăbeau mersul ca s-ajungă din urmă pe Toma, dar apoi iar rămăneau înapoi.

Și după o vreme, cerul începu iar să se posomorască...

Norii cenușii se tolăneau prin văzduhul înăbușit, gata-gata să se rostogolească pe pământ, măturând în treacăt crestele dealurilor din preajma drumului. Fulgii se legănau în aer, căzând fără zgomot și așternându-se peste straturile de zăpadă

sfărmăcioasă.

Vuiete de vânt alergau în răstimpuri, prin pădurile moarte, scuturând sălbatic crengile copacilor despuiați...

Toma înainta din ce în ce mai repede, lăsând pe cei doi de parte în urmă, încât acuma nu mai auzea nimic din vorbele lor... Sângele îi fierbea în vine. Îi era cald, așa că trebui să-și descheie sumanul la gât... Și, când și când, pumnii i se încheștau strașnic, parc-ar fi strâns pe cineva de beregată.

Un șir lung de plopî bătrâni străjuia drumul. Capetele lor se închinau vâjâind, când încoace, când încolo... Deodată, o creangă neagră, uscată, ca o mână uriașă de om, se rupse, țișând ascuțit, și căzu tocmai în fața lui.

Toma stătu locului și se uită repede înapoi.

Tănase venea încetinel cu Rafila, mână în mână, ca doi logodnici. Omătul le pălmuia obrajii, dar ei totuși parcă zâmbeau.

Inima lui Toma începu a zvâcni să plesnească. O auzea limpede cum se izbește de coaste, ca peștele-n undiță. Simțea cum îi clocotește sângele ca într-o căldare. Și un glas îl îndemna mereu dinlăuntru.

— Acum!... Acum! își zise Toma încet.

A sărit repede la Tănase și l-a prins de gât.

— Amu să ne răfuim, Tănase!

Rafila se aruncă orbește între ei, dar o mână de fier o zvântură de-acolo, încât căzu mototol la poalele unui plop găunos. De-aici trebuia să vadă cum învinețește Tănase în mâinile lui Toma, cum îi cade căciula din cap, cum i se îngroașă vinele pe tâmpile și pe frunte. Ea închise ochii, plină de groază.

Un geamăt dureros, slab, prelungit, bâjbâi prin aer, apoi niște gâfâituri grele, pe urmă și acestea se împrăștiară pe aripile vântului șuierător...

PROȘTII

Când să iasă Nicolae Tabără din casă, se poticni în prag și cât p-aci să se prăvale cu desagii de-a umăr, cum era.

— Bagă de seamă, bărbate, îi zise nevastă-sa cu glasul răgușit de spaimă, bagă de seamă să nu pățești ceva, că asta nu înseamnă bine!

— Ia taci mulcom, măi drace, nu-mi tot cobi a rău, mormăi țăranul necăjit, bojdicăind până în mijlocul ogrăzii. Da ce să pătesc? urmă apoi mai răspicat. Numai voi s-aveți grijă să nu-mi ticluți vreo pozna până ce ne întoarcem noi... Să fii cu ochii în patru la pologul cela din livadă, să nu-l lași să vi-l mănânce toți câinii!...

Mai boscorodi el vreo trei vorbe, apoi își scoase pălăria de paie zdrențuită, își făcu cruce, închinându-se ca la mătănie, și rosti domol:

— Doamne-ajută!...

Pe urmă își îndesă pălăria în cap, tuși de două ori, scuipe ascuțit și se întoarse spre feciorul său, care aștepta somnolos deoparte:

— Hai, băiete, să pornim, să nu întârziem!...

Femeia, luminându-le din prag cu felinarul, adăugă și ea, cu mintea ei cea proastă:

— Așa, așa, grăbiți-vă, să nu vi se întâmple ceva...

Dumnezeu să v-ajute!...

Dar Nicolae n-o mai auzi. Ieșise repede din ogradă și o apucase cu pași voinicești pe ulița ce se întindea ca un brâu albineț printre casele pitite în noaptea de păcură. În urma lui, feciorul tândălea, ca un mânz trudit, ciulind urechile și uitându-se, când în dreapta, când în stânga, parcă i-ar fi fost frică să nu se năpustească cineva asupra lor.

În colțul ulicioarei ce ducea la gară, felinarul funinginit împrăstia o lumină gălbuie, mucezită. Urmele pervazurilor se tolăneau rășchirate ca degetele unei mâini uriașe și se pierdeau îndată în beznă.

— Taci, că-i bine! răsuflă Nicolae, oprindu-se oleacă sub felinar.

— Oare n-o fi trecut? bâlbâi feciorul, ca să zică și el ceva.

— Da de unde! Doar l-am fi auzit șuierând, făcu bătrânul cu mândrie, urnindu-se iar înainte.

Gara era pustie toacă. Numai într-un ochi de fereastră clipocea flacăra bolnavă a unei lămpi de veghere. Cele trei perechi de șine licăreau, ca niște dungi de argint, sub pâlpăirea luminii chircite.

— Bine că ne vedem aici, blogodori Nicolae Tabără, scârjâind prundișul peronului cu pașii săi apăsați. De-acu poate veni când i-o plăcea, că nu mi-e frică...

Dibuiră amândoi prin întuneric, căutând vreun locșor unde să se adăpostească până va sosi trenul. Feciorul, mai îndrăzneț, se apropie de ușa sălii de așteptare și puse încetinel mâna pe clanță. Era încuiată. Zări în stânga ușii o bancă, o pipăi cu băgare de seamă, parcă s-ar fi gândit să se așeze sau nu, stătu o clipă la îndoială și în sfârșit se lăsă alături pe lespedea de piatră dinaintea pragului. Bătrânul își alunecă sarcina pe bancă și se cocoloși și el lângă fecior.

— Pesemne-i cam devremior, se scânci feciorul într-un târziu cu glas potolit.

— Pesemne... Om aștepta, ce să facem? răspunse Nicolae obosit.

Și de-acum amuțiră amândoi. Priveau duși încoace-încolo, se așezau mai bine pe lespede și gemeau înăbușit, în răstimpuri, parc-ar fi fost strânși în curele.

Cerul se mai răzbunase. Pete vinete-șterse, presărate rar cu stele, se deschideau prin volbura neagră de nouri. Și întunericul începu a se limpezi. De jur împrejur linii spălăcite, nehotărâte, tremurau în beznă. Coamele dealurilor din față, ca un tăiuș de fierăstrău uriaș și hodorogit, se desenau din ce în ce mai lămurit pe pânzișul cenușiu al văzduhului, iar deasupra lor coroanele plopilor bătrâni de pe țărmul Someșului se ridica negre, ca niște mâini amenințătoare. Gâlgâitul trudit al apei rătăcea prin aer ca tânguiri neînțelese ale unor oameni prăpădiți de nevoi.

Flăcăul se cotoșmăni mai bine pe lespede, își aduse genunchii până la nas și, cuprinzându-i cu amândouă brațele, bâigui scurt și muștrător:

— Nu mai vine...

— Nu, tuși Nicolae, scotocind în chimir după lulea. Aprinse și începu a păcăi alene, nepăsător, scuipând des și țâșnitor printre dinți.

Gara cu magaziile ei sure prinse a se dezbrăca de întuneric. Un vânt aspru, tomnatic vâjâia prin porumbiștea dimprejur, scutura stăruitor olanele coperișurilor. Iar peste linie, ascunsă sub sălciile zăvoiului, hruba de nuiete a hamalului răsări și ea, trezită din somn, cu ochiul ei roșu, plâns și ars de sărăcie.

Dinspre târg, deodată, se desluși zgomotul unor pași

târâți, greoi, însoțiți de gemete înfundate. Feciorul ridică fruntea și trase cu urechea.

— Vine cineva... zise înăbușit.

Portița zăplazului scârțâi prelung și o babă gârbovită ca un gânj, cu fața zbârcită ca o hribă uscată, se apropie de drumetri.

— Oare n-am întârziat, oameni buni? întrebă dânsa îngrijorată.

— Nu, lele, nu, murmură Nicolae cu pipa între măsele. Da până unde? adăugă apoi cu jumătate gură, în vreme ce baba se ghemui pe bancă, gâfâind ca un dobitoc trudit.

— Până la Beclean, răspunse ea pițigăiat, ștergându-și obrajii cu mânecile cămășii. Numai până la Beclean... A, vai de sufletul meu, ce-am alergat!... Mă temeam să nu întârziu, Doamne ferește, de năprasnicul ăsta de tren, că mi s-a părut că-l aud şuierând când eram pe la biserică. Uuf! Toatăs un lac de apă... Și dumneavoastră-l așteptați?

— Îl așteptăm și văd că nu mai vine...

— Vă duceți departe?

— Ba nu... Până la Salva...

— Apoi ce să faci? Cată să ne sfărmăm și să ne izbim, dacă vrem să trăim în pârdalnica asta de lume... Așa... Ce să facem?

Și iar mocniră, acuma tustrei, oftând și gemând în răstimpuri, cum fac țaranii când nu mai știu ce să vorbească.

După o bucată de vreme, un felinar verde ieși din cocioaba hamalului. Lumina gătită se bălăbănea necurmat, dispărea și iar se vedea.

— Aha, tresări flăcăul, de-acu îndată sosește.

Felinarul se mări din ce în ce și pe urmă se desluși și chipul negru, bărbos, al hamalului.

— Să dea Dumnezeu bună dimineața, făcu Nicolae

trăgănat și smerit, sculându-se și dându-se la o parte.

— Noroc, bombăni scurt hamalul.

— Oare vine degrabă, domnule? Întrebă și baba, apropiindu-se un pas spre hamalul care înjura, necăjindu-se să potrivească cheia în broasca ușii.

— Ce-mi tot dârlăiești aici, babo? Ce-mi toci capul și dumneata? Nu cumva ți-ai ținut gura? se rățoi deodată hamalul, semeț în sufletul său rânced că poate certa și el pe cineva care-i mai slab decât dânsul...

Apoi, încetul cu încetul, gara se dezmorți. Prin săli, pe peron, luminile lămpilor începură a răspândi raze palide, cârcălite, care tremurau și se îngrămădeau pe fețele încrețite ale celor ce așteptau. Pe ulicioară, se auzeau tot mai des leopăiturile pașilor grăbiți. Când și când, uruiul roților unei trăsuri înjunghia văzduhul, se iuțea apropiindu-se și se tăia scurt; urma găfăitul cailor trudiți, vorbele repezi, aruncate din vârful limbii, ale celor ce soseau...

Acuma sala de așteptare gemea de lume. Țăranii, cu fețele supte, cu umerii obrazilor ieșiți în afară, cu barba și mustățile zbârcite, se îmbulzeau de-a valma printre muncitorii spâni, cu obraji ca cenușa, îmbrăcați în straie nemțești murdare și ferfenițite.

Apoi deodată, dintr-o odaie vecină, șeful gării ieși somnoros, bosumflat, învăluit într-o manta groasă, și intră în birou trântind ușa. Se certase cu nevastă-sa, fiindcă îl sculase mai devreme cu cinci minute, și acuma era furios pe toată lumea. Printre oamenii din sală se răspândiră ca fulgerul șoaptele: "Biletele! Vine ăl ce dă bilete!... Haideți la bilete!" Șeful însă se plimba plictisit, încoace și încolo, cu ochii jumătate închiși, pe urmă se opri, se întinse de câteva ori de-i pocniră oasele, își aruncă privirea spre ceasornicul din perete și se repezi pe peron, unde prinse a trece în revistă

pe pasagerii care tropăiau din picioare, zgribuliți și rebegiți de frig.

În sfârșit geamul ghișeului se deschise și pe marmora soioasă începură a zângăni banii azvârliți în pripă. Nicolae Tabără cu feciorul său se umeriră și dâșii de zor spre rampă, strângând în pumnii încheștați paralele umezite de sudoare. Dar un vardist coșcogea se răpști la el, aținându-le calea:

— Unde vă burdușiți, he? Nu puteți aștepta până vă vine rândul?... Ei, drăcia dracului!...

Îl înșfăcă pe Nicolae scurt de guler și-l bruftui îndărăt, apoi, întorcându-se către un domn îmbrăcat bine, se ploconi zâmbind:

— Pofțiți, domnule, pofțiți înainte!...

...Din depărtare un șuier prelung și răgușit spintecă aerul.

— Vine, vine! fierbea lumea neliniștită, îmbâcsindu-se în ruptul capului spre ghișeu.

— Fă-ți bunătate, domnule, și ne dă două până la Salva, că ne lasă aici mașina! stăruie Nicolae Tabără din dosul rampei, întinzând mâna cu gologanii peste capetele oamenilor.

— Gura, prostule! îl împunse șeful, morocănos, aruncându-i o privire cruntă și disprețuitoare, apoi închise repede fereștrua.

Țăranii se holbară uluiți unul la altul.

— Cre' că nu ne dă? se auziră printre dâșii câteva voci pline de spaimă, în vreme ce o buduhaiță de femeie limbută striga în gura mare:

— O, bată-l scârba să-l bată, că mânios l-a mai făcut Dumnezeu!

Șeful, însă, se duse numai la aparatul telegrafic, unde bocăni de două ori, pe urmă iar se întoarse la geam.

Și trenul se apropia mâncând pământul. Scârțâitul

sfâșietor al roților, pufăitul obosit al locomotivei se topeau într-un răzbubuit surd, aspru, care creștea mereu. Apoi repede intră în gară și se opri brusc. Conducătorul sări jos cel dintâi și urlă hodorogit:

— Nășăud... o minutăăă!

Câțiva călători coborâra grăbiți, luptându-se să străbată printre cei de pe peron, care năvăliră furtunatic asupra vagoanelor.

— Unde mergeți, proștilor? răcni conducătorul către țărani care alergau zăpăciți în sus și în jos, neștiind unde să se urce. Nu acolo, mă! Mai la vale, prostule, mai la vale-s vagoanele pentru boi!

Conducătorul striga și zâmbea mulțumit în sine că a spus o glumă minunată. Când și când, arunca priviri pline de înțeles unui domn bondoc, care se uita la dânsul și-l asculta cu un surâs de admirație pe buze...

La ghișeu lumea se rărise de-a binelea. Abia vreo câțiva țărani bătrâni și slăbănogi mai forfoteau și se înghesuiau, parc-ar fi stat pe jărat. Nicolae cu feciorul și cu baba, care acum se ținea de dânsii ca scaiul de oaie, alergând neîncetat de la un capăt al rampei la cellalt, priveau rugători în răstimpuri la vardistul care le răspundea printr-o încruntare din sprâncene și la șeful care țacănea biletele și-i măsura cu sulițe de dispreț când din întâmplare îi cădeau înaintea ochilor. În cele din urmă însă ajunseră și ei la ferestruică.

— Două până la Salva, zise Nicolae pleoștit, numărând gologanii unsuroși pe tabla albă de marmoră.

— Altă dată să te înveți minte, moicicule, îi sâsâi șeful aruncându-i biletele.

— Iartă, domnule, iartă-ne și nu ne năpăstui, bâlbâi bătrânul umilit. Că noi suntem proști, păcatele noastre... Pesemne, așa ne-a lăsat Dumnezeu, proști și necăjiți și

nepricepuți, păcatele noastre... Da dumneavoastră trebuie să fiți mai iertători, că sunteți oameni învățați și...

— Hai, pleacă d-aici, să nu te mai aud flecărint! Mi-e scârbă și-mi vine rău când vă văd, izbucni șeful strâmbând din nas, apoi trânti geamul și scuipă cu greață.

Nicolae Tabără stătu o clipă nemișcat, clătină încetinel din cap, întrebător și nedumerit, pe urmă ieși sprinten, urmat de fecior și de babă. Când ajunseră pe peron, auziră glasul ascuțit al conductorului:

— Gataaaa!

Se repezică tustrei înainte, spre locomotivă, apoi la mijlocul drumului își luă seama și se întoarseră.

— Urcă-te, mă, urcă-te, bătu-te-ar Dumnezeu să te bată, prostule! zbârnăi prin aer vocea aspră a conductorului.

Nicolae se avântă pe scările unui vagon în ale cărui ferește zărise capete de țărani. Se cățără de clanță și o smuci cu putere, dar ușa nu îngădui. Și trenul șuieră prelung și începu a bubui și a fosăi.

— Urcăți-vă, mă, urcați-vă! fulgeră din nou conductorul, bătăind din mâini și din picioare.

Bătrânul se dădu repede jos și se azvârli la altă ușă, în vreme ce trenul începu a înainta vuind, iar baba se bocea amarnic, frângându-și mâinile. În clipa aceea însă conductorul se năpusti ca un viespe asupra lui Tabără, îl înhăță de după cap, îi trânti un pumn în ceafă și-l îmbrânci pe scări la vale... Feciorul cu baba stăteau deoparte ca doi pociumbi și se uitau cu ochii sticloși de spaimă.

— Să vă sculați mai devreme, putregaiule, și să nu mocoșiți, fire-ați ai dracului să fiți, răcni conductorul, dispărând într-un vagon.

Nicolae Tabără se prăvăli grămadă cu obrazul în prundiș

și sângele îl prididi pe gură și pe nas. Și așa rămase un dram de vreme, neclintit ca un mort. Creierii îi vuiiau, iar sufletul îi sângera și-l durea mai strașnic ca rănila feței. Apoi se ridică încetinel, clătinându-se pe picioare, își șterse sângele cu poala cămășii și aruncă o privire mută în urma trenului, care se pierdea în ceața zorilor. Un val amar de vorbe îi răsări în suflet, dar buzele lui crâmpoțite de-abia putură rosti oftând:

— Nu v-ajute Dumnezeu sfântul!

Printre nourii bolbocați în văzduh, la răsărit, o trambă de lumină cireșie se zvârcolea și se întetea. Tabără își avântă povara în spinare și porni încet înainte pe o cărare spinoasă, cu capul plecat, cu inima urnită, iar feciorul și baba, tăcuți și îngândurați, îl urmară pârjol. Din noianul negru de nouri, însă, soarele scăldat în sânge își înălța biruitor capul și împroșca în fețele drumeților o beteală de raze purpurii...

CULCUȘUL

Văzduhul clocotea de zăpușeală...

O beteală de aur aprins se bălăbănea sub albastrul lăptos al cerului. Fuioarele subțiri de căldură se întortocheau de-a valma peste lanurile gălbejite de soare, alunecau ușor pe deasupra coperișelor țuguiate ale mahalalelor, se zvârcoleau îndârjite printre turlle tinichelate ale orașului nemărginit. Câte-o gură de vântișor sec și aspru răscolea în răstimpuri pulberea albă ca omătul de pe șoseaua ce se întindea, netedă ca un brâu de argint, printre livezile dogorâte de arșiță. Prin prejurimile ofilite, arborii presărați rar, ca niște bulgări de vopseală verde lăncezită pe o icoană colboasă, moțâiau toropiți de oboseală. Umbre uriașe pășeau agale peste întreg cuprinsul, se lungeau, se răsfirau și apoi se prăpădeau în zările scăldate în abureală.

— Aaaoh! căscă Dumitrache Cântăreanu, pocnind din încheieturi. Aaaaoh, Didico!

Stătea sub un nuc pântecos în “culcușul” de la “Trei găște”, lungit pe spate, cu mâinile încopciate sub ceafă, cu privirile pierdute pe pânza vânăta, limpede și nesfârșită, care se rotunjea molatic deasupra pământului. Prin frunzișul nukului se strecura o rețea minunată de ochiuri de umbră și de soare, care se întreceau sprintene pe obrajii lui hopuroși și uscați

ca coaja sâmburelui de măsline. Din haina așternută pe sub dânsul, prin căptușeala zdrențuită, se zgâiau două buzunare ferfenițite și înnegrite de smoală. Jobenul spart și mucezit, aruncat în spinișul din preajmă, părea o grămăjuie de humă arsă.

— Aaaoh! făcu Cântăreanu din nou, după un răstimp. Didico scumpă, mi-e foame!

— Ia taci din gură, pungașule, fire-ai al dracului să fii!! să răpști brusc Didina, care ședea alături, răzemată de tulpina nucului, încolăcită ca un dobitoc, la umbră. Își frecă ochii cu dosul palmelor, până ce se roșiră ca două sfecle fierte, apoi, ridicând capul cu o trufie caraghioasă și aruncând niște priviri pline de scârbă spre bărbatul ce sta și acum neclintit, începu a-l ocări:

— Aoleu, pieri-ți-ar vița și sămânța, că m-ai sculat din somn tocmai când ațipisem și eu nițel... Aoleu...

Cântăreanu se holbă la dânsa zăpăcit de mirare; bulbii ochilor i se nălbiră deodată ca două globuri de sticlă lucioasă.

— Dar dacă mi-e foame, fă? Dar dacă mi-e foame?... Ei, atunci, ce zici, drăcoaică, ce zici?

Femeia dădu să răspundă, în clipa aceea însă Cântăreanu sâsâi ceva, scoase un țipăt înfundat, dobitocesc, și-și încleștă pumnii gata să izbească. Didina se sculă friptă și începu a se învârti ca o sfârlează în jurul nucului, din a cărui scorbură scoase în grabă un coșuleț acoperit cu o cârpă pestriță soioasă. Întinse basmaua pe iarbă și răsturnă la repezeală conținutul coșului: mezeluri scofâlcite, rămășițe cigălite de oase de păsări, câteva legături de praz și o felie sănătoasă de pâine, cârcălită de unsori. Și, așternând, blestema printre dinți și azvârlea, din când în când, priviri piezișe spre Cântăreanu, care acum nici nu o mai lua în seamă.

— Haide, hoțule, de te înfundă! bombăni pe urmă femeia, așezându-se bulgărește lângă mâncare și începând a înghiți grăbită, parc-ar fi alungat-o tătarii.

— Nu mă mai ocări, fetițo, fire-ai a dracului! Să nu mă mai ocărăști, că te iau la bătaie, mormăi Cântăreanu c-o pâlpăire de zâmbet sălbatic în colțul gurii, târându-se în patru buși spre basma.

— Parcă eu nu știu că vrei să mă omori, tâlharule, parcă nu știu?... Hai, lovește, că mie nu mi-e frică!... Haide!... Haide!...

— Ține-ți clanța, fă, că mă superi și, dacă mă superi, o să te fac să-ți înghiți toate măselele!...

Didina se molcomi o clipă, dar apoi, deodată, izbucni ca o smintită:

— Pesemne, ți-e necaz, golane, că mă vezi mâncând și pe mine... Ai?

— Ai ghicit, scumpo, rânji Cântăreanu cu răutate. Tu ocărăști, tu blestemi, și, când colo, tot tu vrei să și halești... Parcă tu ai fi muncit-o!

— O, mânca-te-ar ocna, hămesitul! Da nu alerg eu toată ziua, nu colind eu toate mahalalele până ce pot ciupi câte ceva de-ale gurii?... Aoleo!... Și tu stai ca un trântor și te pârlești la soare, mânca-te-ar ocnele să te mănânce!

— Acu ți-a ajuns, dragă! Cară-te de-aici și lasă să mai halesc și eu!... Cărel!... Cărel!...

Îi trânti brusc un pumn în piept și o îmbrânci cât colo, apoi se puse să molfăiască singur, cu lăcomia unui câine flămând, înghițind felii uriașe de pâine cu câte-o mușcătură de carne. Și, în vreme ce măcina grăbit ca iepurele, ochii îi sticleau de plăcere, iar pe la colțurile gurii i se prelungeau vine subțirele de bale.

Didina se ghemui bosumflată deoparte, își adânci obraji

în poală și începu a lăcrima:

— Aoleu, mânca-te-ar fript pungașii, aoleu, putrezi-ți-ar oasele printre zidurile pușcăriei! Aoleu, cum mănânci tu din sudoarea mea și cum mă lași pe mine să mă lihnesc de foame! Aoleu, zănaticule, aoleu, candriule, că eu, sărman de capul meu, îmi ciopârțesc ciolanele ca să te îndop pe tine, ș-acuma tu, afurisitule, mă huiduiești!... Aoleu! Aoleu!

Cântăreanu însă fosăia liniștit, se lingea cu plăcere pe buze și numai rareori privea la Didina cu niște ochi foarte mirați, parc-ar fi întrebato când va conțeni plânsul.

Prin frunzișul crâmpoțit al nucilor se strecura un mănunchi de raze galbene, îmbrobodind fața femeii cu o maramă vestedă de lumină și făcând să licărească întocmai ca niște bobite de grâu lacrimile ce-i picurau încetinel pe obraji... Deodată bărbatul, cu mustățile zbârlite și pline de fărâmituri de carne, se întoarse la Didina și-i zise cu glas dulce, dar poruncitor:

— Iii, Didico, uitasem... I-adu sticla ceea cu țuică!... Aoleu, cum am uitat ca pământul... Bine că mi-am adus aminte... Ad-o repejor, fetițo...

Ea nu răspunse. Rămase două clipe nemișcată, dar apoi tot se sculă și începu a cotrobăi în scorbura nukului. În momentul acesta, însă, dinspre șosea se desluși un foșnet de pași târâți. Cântăreanu întinse capul înainte, ca și când ar fi vrut să auză sau să vadă mai bine, trase repede cârpa peste mâncare și rosti înăbușit:

— Sssst! Sst!

Didina se întoarse ca fulgerul, se lăsă tiptil, își făcu mâna cozoroc și se uită cu băgare de seamă spre șosea. În șanțul crescut cu buruieni și adumbrat de măracini, se târa încetinel o mogâldeată neagră. Făcea doi-trei pași, se oprea, pornea din nou. Din când în când, se uita îndărăt, parcă i-ar fi

fost teamă că-l urmărește cineva.

— Bambaloi! șopti Didina scurt, revenindu-și în fire și vârând iar mâna în scorbură, de unde scoase numaidecât o sticlă verde cu țuică.

— Na! făcu apoi dânsa către Cântăreanu, cu o mutră de copil morocănos. Pe obraji ei, unși c-un păienjeniș de pulbere cenușie, erau încrustate două brazde late de lacrimi.

Cântăreanu duse gârliciul la gură și trase o dușcă zdravănă. Apoi astupă binișor sticla, o așeză lângă dânsul și urmă să mănânce cu poftă înnoită. Și după un dram de vreme zise femeii mai împăcat, dar fără să o privească:

— Bea și tu... dacă vrei!...

Didina se apropie fuga ca o pisică, înșfăcă sticla și supse o gură bărbătească. Clipi de câteva ori din gene și din sprâncene, apoi se mototoli lângă Cântăreanu și-i rânji c-un vâl de mulțumire și de lingușire răsfățată pe față:

— Mi-e foame, tăticule!...

Dar el nu o luă în seamă, nici nu-i răspunse nimic. Femeia totuși începu să molfăiască și ea, înghițind bucături mari care, alunecându-i pe gât în jos, îi umflau beregata, parcă ar fi înghițit nuci.

În vremea aceasta sosi și Bambaloi la culcuș. Era un om scund și gros, cu fața scobită de vărsat și arsă de soare, îmbrăcat în zdrențe răspeticite, desculț, c-o pălărie cenușie blegită de sub care, printre câțiva cărlionți de păr ca păcura, sticleau o pereche de ochi scufundați în fundul capului.

— Trăiți, băieți! zise el cu un glas răgușit și gros, așezându-se alene deoparte.

Ceilalți doi tăcură și se strânseră mai aproape de mâncare, parc-ar fi vrut s-o apere de privirile pofticioase ale noului-venit.

Trecu o bucată bună de vreme fără ca vreunul să scoată o

vorbă. Cântăreanu și Didina se grăbeau cu mâncarea, pe când Bambaloi își descheie haina, apoi cămașa și începu a-și scărpinga pieptul coperit cu păr lung și negru, printre care licăreau picuri grași de sudoare. Într-un târziu, Cântăreanu totuși deschise vorba și-l întrebă ca cu gura altuia:

— Făcuși vreo învârteală?

— Am umflat cinci franci și-o băncuță de la un țăran pe Calea Moșilor.

— Dormea? întrebă atunci Didina cu gura plină.

— L-am întors! sfârși scurt Bambaloi, lungindu-se cu burta-n sus.

Apoi tăcură iarăși. Nu se mai auzea decât clănțănitul dinților și plescăitul buzelor celor ce mâncau. Din depărtare însă se strecura până aici respirația tihnită a orașului înfumurat, care semăna, când cu vuietul unei ape adânci, când cu vâjăitul unui vânt de furtună, când cu mugetul trudit al unui dobitoc uriaș.

— Joci? întrebă Cântăreanu iarăși, uitându-se la Bambaloi cu niște ochi cercetători, sfredelitori.

— Cum? zise cel întrebat, ridicându-se pe jumătate și mângâind cu privirile sticla cu țuică ce se zărea sub haina lui Cântăreanu.

— Joci *babaroasa*?

— Se poate? mormăi el domol, apoi adăugă repede, cu mâinile înțînse: Dă-mi și mie o gură de țuică, măi Cântărene!

— Ți-ai găsit... Nu dau...

— Să-ți stea în gât!

Și în vreme ce Bambaloi, scrâșnind din dinți de necaz, se târî mai depărțitor și scoase de după braul cafeniu, cu care era încins, un pumn de gologani unsuroși pe care îi număra cu zgomot, Cântăreanu potrivea sticla la gură și dintr-o dușcă o goli toată, apoi se tolăni cu burta la soare, pufăind și râgâind

ca o găscă îndopată. Didina, înviorată și sprintenă, adună rămășițele, le cotoșmăni în coș și le ascunse bine în scorbură; pe urmă se ghemui la poalele nukului, la pândă. Și, privind dusă spre șoseaua argintită de soare, lălăia din când în când câte-un crâmpei de cântec bătrânesc...

Încetul cu încetul, soarele se apropiase de asfințit vărsând, înainte de a se pierde, o ploaie de sulite galbene asupra pământului însetat. În depărtări, turlile orașului, îmbrăcate în văluri fantastice de umbre și luminișuri, străjuiau ca niște ostași uriași pe un câmp de bătălie hopuros și păraginit. De jur împrejur, însă, nici un zumzet nu mai adia, parcă toată lumea ar fi căzut într-o toropeală de moarte.

Și liniștea aceasta abia, când și când, era întreruptă de leopăitul ușor al pașilor celor ce soseau la culcuș. Dinspre oraș, oamenii zdrențuroși, pârliti și scofâlciți la față, se târau ca șerpii prin șanțurile șoselei spre culcușul de la "Trei găște". Didina îi zărea de departe și șoptea: "Ssst! St". Iar după ce se apropiiau, le zicea pe nume: "Neneciu!" "Bididiu!"... La culcuș fiecare avea "patul" său, călcat și bătătorit în iarba înaltă și grasă de sub nucii din preajmă. Vorbeau puțin, scurt și numai despre învârtelile ce le făcuseră peste zi. Scotea fiecare paralele ce le șterpelise de cine știe unde, le zuruia cu dragoste în găvanul palmelor, le număra cu multă băgare de seamă de mai multe ori, sau le rânduia în movilițe de câte un leu pe haina care îi servea de așternut, apoi, când se plictisea sau când isprăvea, le ascundea frumușel, ca să nu-l vază nimeni, și întreba pe cei dimprejur:

— Joci?

Care, la rândul lor, răspundeau într-un glas:

— Se poate?

În sfârșit Bambaloi se puse în mișcare. Scoase dintr-o spărtură tainică a vestei sale o pereche de zaruri de os, le

cercetă câteva clipe, apoi începu a le scutura în pumni, privind pe sub gene spre ortacii care picoteau la umbră. Se târî lângă Cântăreanu și, încolăcindu-se turcește, sâsâi scurt:

— Haideți!

Cântăreanu așternu o bucată de mușama roasă între două rădăcini pe jumătate ieșite din pământ, iar oamenii se așezară toți împrejur. Dar, înainte de-a scoate paralele, fiecare își trecu mâna peste mușama ca să se convingă că nu s-a făcut nici un șiretlic.

Începură jocul... Grămăjoarele de gologani asudați, rânduie în turnulețe regulate sau împrăștiate alandala, luceau ca niște ochi galbeni, vrăjmași, în văpaia fuiorașelor piezișe de lumină, ce se furișau printre frunzele nucilor.

— Ieși, Neneciu! șopti răgușit Cântăreanu.

Neneciu, un băietan de vreo douăzeci și trei de ani, smead și uscat ca tinicheaua, îmbrăcat ceva mai binișor ca ceilalți, cu mâinile noduroase și late ca lopețile, apucă un pumn de gologani, îi jucă în palmă, apoi îi trânti pe mușama și, împărțindu-i în două, zise cu glas stins:

— Jumătate și jumătate!... Răspunde?

— Răspunde!

Cântăreau strânse crunt din sprâncene, luă zarurile, le scutură îndelung în pumnul întredeschis și le aruncă ușor pe mușama. Și cu gâtul înțepenit înainte, cu niște priviri sălbaticе, sticlitoare, urmări rostogolirea bucăților de os până ce acestea se opriră într-un colț.

— Trei și doi! șopti Cântăreanu, mușcându-și buzele; apoi, uitându-se la mâna lui Neneciu, care înșfăcase zarurile, zise cu un zâmbet amărât: Fără cacialmale, piciule!

În clipa aceea, însă, Neneciu azvârlise zarurile și acumă toți își plecară capetele, așteptând cu ochii zgâiți. Peste fața lui Neneciu trecu repede o rază de bucurie, dar se stăpâni

numaidecât, întinse mâna cu o răceală silită și numără paralele bâiguind:

— Șase și șase! și apoi adăugând: Opt bani!...

Cântăreanu căzuse cu capul pe piept de necaz, dar se dezmetici și el repede și numără tremurând optzeci de bani. Apoi împinse tot restul pe mușama și strigă înăbușit, în vreme ce pe frunte îi răsăriră câțiva picurași de sudoare, culoarea leșiei:

— Ce vine!... Răspunde?

— Răspunde!

Toți priviră cu ochii holbați, cu răsuflarea reținută, la Neneciu, care aruncase zarurile și nu făcuse nimica. La spatele lui Cântăreanu, Didina tremura ca o vargă verde de alun. Zarurile însă trecură de mai multe ori de la Neneciu la Cântăreanu fără nici un rezultat, așa că jucătorii începuseră a-și pierde răbdarea. Dar atunci Cântăreanu, aruncând din nou zarurile, făcu unu și doi și Neneciu mătură paralele.

— Ptiu, lovi-te-ar relele, damblagiule! țipă Cântăreanu, sărind ca un nebun și scuipând pe Neneciu între ochi.

Neneciu surâse nepăsător, se șterse cu mâneca cămășii și jucă mai departe cu ceilalți tovarăși, în vreme ce Cântăreanu, zvârcolindu-se ca un pește de mânie, se întoarse spre Didina și o luă pe ea la înjurături:

— Fugi d-aici, drăcoaico, că din pricina ta am ghinionul ăsta.

— Aoleu, fire-ai al dracului; dar io-s de vină dacă tu nu știi să joci?

— Fugi, pungășoaico, să nu te iau de păr! Fugi!...

Didina se sculă și se depărtă doi pași, clămpănind cu greață:

— Mânca-te-ar ocnele!...

Jocul însă nu conțeni deloc. Movilițele de gologani se

micșorau sau se măreau din clipă în clipă. Doar grămada lui Neneciu creștea treptat-treptat. Pe fețele tuturor se oglindea o spaimă nedeslușită, iar pe frunte și sub buza de jos le licăreau cununițe de sudori reci. Numai pe obrajii lui Neneciu tremura adierea unui zâmbet de bucurie și răutate, dar și la dânsul colțurile gurii se lipiseră de dinți, dându-i înfățișarea unei fiare flămânde. De la o vreme, însă, el începu să strecoare și în buzunare câte ceva. Se făcea că-și numără câștigul și slobozea în vestă leu după leu, încetinel, pe nesimțite.

Cântăreanu pierdu tot ce avuse. Scormoni prin toate buzunarele, prin toate rezervoriile ascunse ale hainelor sale, dar zadarnic, căci pierdea mereu. Încercase toate mijloacele, se înfuria, înjura, sărea în sus ori de câte ori pierdea, își smulgea părul, se închina, apoi iar se vâră în cercul jucătorilor. În sfârșit, după ce se curăță ca degetul, se întoarse la Didina:

— Hai, fetițo, dă-mi și mie ceva părăluțe! Uite, m-am ars, dar am așa o presimțire că cu un franc am să câștig tot ce am pierdut!... Hai, dă-mi!...

Didina, în loc de răspuns, îl scuipă în față ca pe-o javră și nici nu se sinchisi de dânsul.

— Dă-mi, Didino... nu mă lăsa de rușine! cihăi Cântăreanu neconținut. Haide! Dă-mi!...

— Ia lasă-mă-n pace, golane!... Nu-ți dau nici un ban, că m-ai înjurat! urlă Didina, strâmbându-se la dânsul ca o pisică ce se apără de o harmalae de câini.

Cântăreanu stătu câteva clipe ca o stană de piatră. Părea că se gândește. Apoi, deodată, începu a schimba fețe-fețe, ca un lunatic. Vinele de pe tâmpile i se îngroșară ca niște lipitori hrânite de sânge, fruntea i se încreți, nările i se umflară, iar pumnii i se încleștară, așa că unghiile i se înfipseră adânc în carne. Începu a răsufla repede, sforăind ca un bol-

nav de plămâni. Se năpusti ca o fiară asupra femeii, o înhăță de gât și o tăvăli jos:

— Dă-mi, că te omor!

Și o lovi cu pumnii peste cap, peste ochi, peste foale... Ea țipa ca din gură de șarpe:

— Nu dau, hoțule, nu dau... Nu dau!... Aoleu! nu dau!...

N-am...

Dar Cântăreanu îi urlă în urechi, neconținând cu ghionturile:

— Ba ai, hoațo, știu bine că ai!...

Femeia se zbătea sub loviturile lui ca o broască strivită în călcâi; în câteva rânduri se opintise și ea să-i împlănte degetele în ochi, dar Cântăreanu băgă de seamă, își trase capul îndărăt și începu s-o lovească cu picioarele în șale. Și Didina tot mai gemea cu glasul scăzut:

— Nu dau, hoțule, nu dau!... Omoară-mă, dar nu-ți dau nici un ban!

Cântăreanu parcă-și pierduse mințile. Se urcă cu genunchii pe pieptul descoperit al femeii, își încleștă mâna în părul ei destrămat și începu a o bate cu capul de pământ. Căpățâna Didinei bubuia ca o oală înfundată când atingea bruji de humă, iar ochii îi ieșiră din orbite ca două cepe mari, roșii. Cântăreanu gâgâia și mugea:

— Te omor, hoațo, dacă nu-mi dai!... Îți beau sângele dacă nu-mi dai!...

— Omoară-mă!... Omoară-mă, că nu mi-e frică!

Atunci Cântăreanu, și mai întărâtat, vrând s-o facă să tacă, îi trânti un pumn în nas. Două șiroaie de sânge fierbinte, mohorât, bulbuciră brusc din gura și nările femeii, îi roșiră bărbia și gâtul, prelingându-se în picuri rari printre firicele crâmpoțite de iarbă... Pe Didina o trecură nădușelile, simți un nod acru în gât, dar nu conteni a blodogori, deși cu clăbuci

de sânge în gură:

— Omoară-mă, omoară-mă, dar tot nu-ți dau!...

O ploaie de ghionturi îi astupă gura. Părul i se vâlvoi și se amestecă cu pământ și fire de iarbă, iar sângele îi vopsi toată fața ca o mască purpurie de catifea. În sfârșit, gemetele ei slăbiră, buzele-i învinețite și mușcate începură a tremura convulsiv, iar mâinile ei zgârâiate vrăjeau după aer ca niște aripi zdrobite...

Cântăreanu, pufnind și răcnind ca un taur aprins, o bătu până ce osteni. Atunci, apoi, îi puse un picior în coaste și o îmbrânci ca pe-o cârpă netrebnică. Femeia, un morman de carne vie, se rostogoli o bucată de loc și rămase nemișcată ca un buștean. Numai sânii stropiți cu sânge, care creșteau și scădeau în răstimpuri rare, arătau că viața nu s-a stins de tot dintr-însa. După un dram bun de vreme, însă, totuși își reveni în fire; începu iar a geme ca un animal beteag, apoi se porni pe plâns și plânse, plânse cu sughițuri. Pe urmă, deodată, pe neașteptate, deznodă dintr-un ciorap o punguliță umflată de gologani, o cântări o clipă din ochi și o aruncă lui Cântăreanu, care stătea deoparte, cu capul între genunchi, ștergându-și sudorile de pe obraji. Cântăreanu se uită întâi la femeie, apoi la pungă și, fără să scoată un cuvânt, răsturnă gologanii în palmă. O rază de bucurie copilărească luci în ochii lui crunți la vederea banilor. Se închină de trei ori și-apoi se amestecă iarăși între jucători, care, toată vremea cât el bătuse pe Didina, învârtiseră *babaroasa*, nepăsători și liniștiți, ca și când nu s-ar întâmpla nimic.

Didina își pipăi ciolanele stâlcite, își șterse sângele de pe față și de pe gât, se cotoșmăni deoparte, pe crăcana unui nuc stingher, suspinând și plângând cu o voce care semăna c-un cântec de jale:

— Aoleu și d-aoleu, că m-a omorât! Arde-te-ar pârjolul,

hoțule și găinarule, că-mi storci și măduva din oase și tot mă omori în băți! Urî-te-ar și soarele, urî-te-ar și noaptea!... C-ai omorât pe Ghiță Olteanu de pe șoseaua Pantelimon, ș-ai făcut spargerea cu omor în Călărașilor, ș-ai jefuit pe ovreii din Băneasa!... Aoleu, proasta de mine, că nu te-am dat pe mâna poliției, c-aș fi scăpat de tine și de bățiile tale, aoleu și d-aoleu!...

Din când în când, tăcea, se uita pe-a furișele la Cântăreanu, parcă ar fi vrut să vadă ce face. Apoi iar începea, mai dihai și mai jalnic, încât bocetele ei umplură întreg culcușul!... Bărbații însă n-o luau în seamă. Ei își urmau jocul tăcuți, cu inimile strânse, cu broboane de sudori pe față, și priveau cu ochii holbați la zarurile ce se învălmășeau cu iuțea fulgerului pe mușamaua soioasă.

Un zâmbet șiret, șăgalnic, plutea acuma pe buzele lui Cântăreanu. Începuse să câștige și-i venise pofta să glumească. Aruncă în răstimpuri câte-o vorbă de șagă către cei dimprejur, dar glumele îi înghețau pe buze, căci aceștia îi răspundeau prin niște priviri dușmănoase și amenințătoare. Ș-așa nu-i rămânea decât să tragă cu urechea la oftările Didi-nei; încrunta din sprâncene când îi pomenea despre isprăvile care aveau nevoie de întuneric, dar totuși nu se uita la dânsa. În curând, însă, Bambaloj băgă de seamă că Cântăreanu strecoară parale în gheață. Îl înjură, dar Cântăreanu râse șiret și mai dosi pe loc doi lei. Și ochii îi sticleau într-o vâpaie de bucurie sălbatică.

— Ți s-a întors norocul bătându-ți gagica! bombăni Bambaloj, care se curățase ca o lămâie stroarsă și acuma privea lihnit la joc.

Cântăreanu zâmbi prostește, scutură îndelungat zarurile în palmă, le aruncă șmecherește, iar ele se opiră pereche-pereche... Și în vremea aceasta Didina, schingiuită de bătaie,

plângea amarnic și tremura ca o frunză bătută de vânt...

Dar apoi norocul, deodată, se schimbă ca prin farmec. Cântăreanu începu a pierde și în câteva clipe rămase uscat ca scândura. El însă nu se ostoi. Își amanetă ghetele pentru cincizeci de bani, apoi pălăria pentru zece bani. Și toate se duseră pe apa sâmbetei, căci acuma Neneciu făcea mereu cinci și cinci, șase și șase.

Cântăreanu, ars până în suflet de necaz, blestema ca o babă rea de gură și se bătea cu pumnii în cap:

— Uf, trăsnire-ar Dumnezeu toate femeile!... Uf, cu ce gagică m-a bătut pe mine Dumnezeu!... Uf, uf, că i-a părut rău după parale și m-a făcut să-mi pierd și ghetele, și pălăria...

Apoi, vârându-se printre jucători, li se jelui cu glas plâns:

— Vedeți cum pate omul când are o ibovnică afurisită?... Cât muncesc eu și mă trudesesc pentru dânsa, fire-ar a dracului, și ea tot îmi cobește a rău și mă amenință cu vânzări și cu năzdrăvăanii... Aoleu, acuși te omor! Aoleu, cum te țin eu ca pe-o cucoană și tu cum îți bați joc de mine!...

Dar Neneciu strâmbă din nas scârbit și îl întrerupse, urlându-i în urechi:

— Ce mai tot cârțești, bălosule! Omoar-o, dacă vrei, și nu bate mereu din clanță!...

Cântăreanu se uită lung și întrebător la Neneciu, apoi rînd pe rînd la ceilalți. Însă pe fețele tuturor citi parcă aceleași cuvinte:

“Omoar-o și nu mai bate din clanță!...”

Își întoarse ochii albaștri tulburați spre Didina, care plângea și acuma și-și ștergea lacrimile cu poala rochiei de stambă. Mai privi o dată la jucători, scrâșnind din dinți ca un câine hain, apoi se apropie de Didina:

— M-am ars, fetițo, m-am ars până la piele! Pentru blestemele tale... Vezi, Didico, de ce mă tot afurisești?...

Didina izbucni deodată într-un hohot amarnic de plâns.

Apucă mâna hopuroasă și crăpată a lui Cântăreanu și o duse la frunte, gemând de nenumărate ori:

— M-ai omorât, tăticule! M-ai omorât! Uită-te la carnea mea... M-ai omorât!

La apus, soarele se ascunse printre coperișele înroșite ale Bucureștilor. Orașul întreg părea scăldat într-o mare de flăcări trandafirii. Nucii de la “Trei găște” aruncau o pată neagră uriașă pe pajiștea care începea a aburi în răcoarea înserării... Încetul cu încetul, noaptea se coborî pe pământ cu pași de lup, învăluindu-l cu o mantie vânăta-închisă, cusută cu mii de mii de stele. În zare, orașul începea a-și aprinde faclele sale galbene, răspândind în văzduh o ceață molatică și alburie, amestecată cu un vălmășag de zgomote lăncezite...

În culcuș, oamenii isprăviseră jocul. Se târâse fieștecăre la locul său și acuma toți stăteau întinși, privind gânditori la cerul împestrițat cu stele, oftând din când în când ca niște bolnavi cuprinși de dureri. Singur Neneciu era neliniștit. Strângea în pumni paralele câștigate, le număra, le vâra în buzunare și iar le scotea să le numere.

“Aoleu, să nu mi le fure careva la noapte!” își zicea neîncetat, privind îngrijorat la tovarășii săi, care gemeau cu jind și care îi aruncau în răstimpuri câte-o privire pizmătăreață.

În sfârșit, scoase o băsmăluță, înfășură într-însa banii și o vârî în sân; apoi se închină repede de mai multe ori, se lungi și dânsul cu burta-n sus și începu a pufăi c-un surâs de biruință și de bucurie pe buze...

Într-o parte mai adăpostită, Cântăreanu și Didina șopteau încetinel, zgârciți unul lângă altul, ca doi tineri îndrăgostiți de curând. Femeia gâfâia și acuma; carnea ei chinuită tremura ca o grămadă de piftie. Pe obraji, lacrimile încă nu i se secasera și buzele-i erau umede și înnegrite ca postavul...

Cântăreanu o mângâia și-i șoptea cu milă:

— De ce mă tot superi, Didino, de ce mă superi?... O să te omor odată, taică, și mi-ar părea rău...

Apoi, după câteva clipe și oftând din adâncul sufletului, adăugă:

— Dar pentru ce mi te tot împotrivești?

Didina se alipi de dânsul ca un copilaș de țâță la sânul mamei și-i șopti cu voce tremurată:

— Omoară-mă, tăticule!.. Aș vrea să mor de mâna ta!...

Și-n vreme ce Cântăreanu clătina din cap nedumerit, ea întrebă repede, cu o privire exaltată în ochii plini de lacrimi:

— Iubește-mă, tăticule!... Așa-i că mă iubești?...

Cântăreanu strânse din umeri și zise cu glas muiat:

— O să te omor odată, Didico! Mi-e frică c-o să te omor și-o să mă bag în ocnă pentru tine!...

— Strânge-mă în brațe, tăticule!... Strânge-mă și mă omoară! murmură femeia, zvârcolindu-se lângă dânsul.

Surâsuri slabe se furișau prin frunzișul nucilor. Firicelele de iarbă se înmlădiau și se legăneau prin somn. O pasăre piruia în apropiere o melodie dulce, lină, trăgănată. Peste culcuș, peste împrejurimi, se așternu o boare subțire, răcoritoare, ca un înveliș țesut din ață de păianjen... Sus, pe cer, stelele licăreau ca o puzderie nesfârșită de luminițe de ceară albă, și licărirea lor părea dulce și amară ca o sărutare de fată mare... Și-n depărtare orașul nesfârșit gemea înăbușit, ca un uriaș care trage de moarte, și se mistuia în lumina lui gălbuie și vestejită.

GOLANII

— Tăticule! Tăticule! țiiu Margareta, lovindu-se repede cu palmele peste piept, către Gonea Bobocel, care se necăjea să-și croiască drum cu coatele prin furnicarul de lume ce se grămădea la intrarea cafenelei.

Gonea se opri o clipă, întoarse capul și, văzând pe Margareta, îi strigă cu glas rebegit, zvârcolindu-se furios în puhoiul de oameni:

— Stai că viu, puiule, stai!

Cernea o ploaie mărunță și grasă ca untura topită. Trotuarele erau negre de umbrelele umflate, care se bălăbăneau și răpăiau, ca niște darabanele, sub bătaia picurilor de apă. Lumea, cu rămășițe de zâmbete înghețate pe buze, se grăbea acasă, sau se înghesuia la ușile cafenelelor și ale restaurantelor, ca albinele la urdinișuri când le gonește furtuna.

Margareta se adăposti sub cortul de pânză sură al unui galantar, unde un pâl de oameni muiți learcă priveau cu frică la săgețile albe de ploaie, ca un cârd de găini speriate de uliu. Era o fetișcană jigărită, cu fața smeadă, bolnăvicioasă, pe care se citea durerea mută și nehotărâtă a sufletelor pedepsite de Dumnezeu. Îmbrăcată c-o rochie neagră, scurtă, de sub care răsăreau două picioare mari cu pulpele groase cât coafele, c-o bluză roșă-zinobrie, învăluită

ca într-un sac cu un șort larg, cum poartă fetele de școală, vedeai numaidecât că vrea să se facă mai tânără de cum este. Dar obrajii spoți c-un strat gros de pudră și suleme-nele, ochii stinși, cu cearcănele vinete negrii, pe care nici dresurile nu le mai puteau ascunde, buzele carnoase, mușcate și vopsite cu carmin, care păreau o pată de sânge pe o coală de hârtie, și pălăria-beretă țănoșă, aninată peste claia castanie de păr străin ce-i împovăra capul, erau parcă urmele și rezultatul celor douăzeci și șapte de ani, care nu se mai puteau tăgădui.

— Știi că ești nostimă, măicuță? îi zise Gonea, scăpat cu mare greu din vâlmășagul de oameni; apoi după un scurt răstimp repetă c-un zâmbet straniu, mângâindu-i bărbia: Aoleu, foarte nostimă!

Fata îl iscodi o clipă și-l întrebă c-un hohot ascuțit și silit:

— Sunt bine?

— Parc-ai fi o ștregăriță de paisprezece ani... Aoleu, băta-noroacele, fată, au să te soarbă *fraierii*, au să te soarbă...

Gonea vorbea repede și căutând să-și înfigă privirile în ochii fetei. Margareta însă îl smuci de braț, îl scoase în ploaia care țâraia cu o monotonie plictisitoare și-i șopti ca un copil corcolit:

— Vino, cocoșelul mării, vino să ne plimbăm și noi nițel!...Vino...

— I-ascultă, fă, mi se pare că ești cam taram-taram! strigă Gonea, scos deodată din țâțâni. Nu vezi tu cum plouă?... Ce vrei, să mă fac zgulici de dragul tău? Asta o vrei?

— Vino, tătucule, nu mai cârți! îl întrerupse Margareta, astupându-i gura cu palma.

Gonea Bobocel încrunță din sprâncene, bombăni o frântură de sudalmă, dar pe urmă deschise umbrela și porni:

— Hai, hai șerpoaico... Acu văd că vrei să-ți bați joc de

mine... De vreo două zile văd... Dar să nu mă prostești, Marghiolișo scumpă, că te sugrum și-ți strivesc țeasta ca la un pui de năpârcă... Uf!

Plecară agale pe Calea Victoriei. Pe fața Margaretei plutea o umbră de bucurie și tremura, parcă ar fi gădilat-o un fior de fierbințeală. Cu o mână în buzunarul bărbatului, sărea și se sucea, învrăjbind băltoacele cenușii de apă ce începuseră a se lăfăi pe trotuar.

— Mergem până-n capul Podului, puișorule, așa-i? Și bem o halbă de bere, și mâncăm o pereche de mititei, și luăm o prăjitură, și...

— Da, da, duhni scurt Gonea, care pășea morocănos, pufnind de necaz că iar a lăsat să-l biruiască nepriceputa asta de fată.

Margareta știa că Gonea se frământă, și-l pândea cu coada ochiului. Fălcele bărbatului clămpăneau, iar mustățile i se zvârcoleau scurt, în răstimpuri. Se întoarse spre dânsa cu niște sclipiri albe, pătrunzătoare, în ochii care îi jucau în cap ca două mărgele de argint-viu.

— Ei, ce-ai isprăvit?... Ai apucat ceva? zise înăbușit, mișcând repede degetele de la mâna dreaptă, ca și când ar fi numărat gologanii.

Pe fată o păli frica și începu a bate din buze fără să poată scoate vreun cuvânt. În sfârșit, însă, se reculese și rosti răgușit:

— Bine, bre, ești chior? Nu vezi și tu că acuma nu-i vreme de învârteală?... Plouă, nene, nu vezi cum plouă? Unde găsești tu fraieri acu, ai?

Dar Gonea parcă n-ar fi auzit-o; se burzului, roși ca racul fiert și păși din ce în ce mai apăsător, gata-gata să izbucnească.

— Și n-ai luat nimica?... Nimic, nimic? întrebă cu vocea

îneacă de mânie.

— O piesă...

— Aoleu, o piesă!... O piesă!... Ce să fac eu c-o piesă, ce să fac? crâșni dânsul, mușcându-și crunt buzele.

Se apropie de Margareta și, pe-ascuns, ca să nu-l vadă lumea, îi rezezi un ghiont în coaste.

— Ești nebun, tăticule? sughiță fata. Vrei să te ducă la poliție?

— Aoleu, fă, aoleu!... Și tu mai ai poftă să te plimbi?... Plimbare, domnule, plimbare-i trebuie conștei!... I-ascultă, fă!

Margareta șovăi o clipă. Gonea se opri brusc, își împinse jobenul asudat pe ceafă și se puse să înjure în gura mare.

— Dă piesa, taică, dă piesa, c-aici te zdrobesc, iac-aici, în clipa asta!... Dă-o-ncoace! Ș-acu du-te, *mașer*, și-ți vezi de treabă, că te deșăl, te schilodesc, te...

Fata scoase fuga banul din geantă, i-l aruncă și se făcu nevăzută, căci lumea, curioasă, se întetea în jurul lui Gonea, care răcnea cu ochii bolbocați ca un smintit.

“Vrea să-mi tragă clapa! Vrea să mă părăsească!” își zicea dânsul, simțind că numai gândul acesta îl frige ca un fier înroșit. Capul i se înfierbântase ca un ibric în care clocotește ceva. Se opri în fața unei vitrine, vroind să se hoalbe și el la nimicurile acelea pe care cei de seama lui le privesc hămesii și însăpăimântați, parc-ar vedea niște lucruri sfinte.

— O piesă! bolborosi Gonea iarăși și iarăși. O piesă... Adică nimic, curat nimic! Atunci ce nevoie mai am de ea?... O șontoroagă bătrână ca dânsa să-mi facă atâta inimă friptă? Aoleu, dar prost mai sunt, nene, prost mai sunt!...

Simțea, însă, când rostea cuvintele acestea, că minte, că încearcă numai să se amăgească. Și atunci îl apuca meteah-

na înjurăturii și-i venea parcă să se ia de gât cu toată lumea.

“Dar bine, bre, de ce să mă părăsească ea pe mine, de ce? Huohoho!... Și tot mai are obraz să mă mintă ca pe un gogoman! N-am văzut-o eu alaltăieri cu Aristică? Dar ea nu, că era un fraier... Am știut că minte și totuși n-am bătut-o... Uf, măgarule, măgarule!... Iar de atunci fasoane și mofturi, și eu nu mai îndrăznesc să-i fac nimic, căci sunt laș ca o țoapă... Mă fac de râsul mahalalei, șmecherii o să-și bată joc de mine, și tot nu mă încumet s-o zdrobesc, uuh!... Ba mai plec și la plimbare cu domnișoara...”

Crâșni iar din măsele, bâlbâi vorbe murdare, între buze i se închegă o dungă subțire, gălbuie de spume, și începu a da din mâini, parcă s-ar fi înecat.

Deodată o mână de oțel îl înșfăcă de braț, iar un glas cunoscut îi pufni la ureche:

— Ce-i cu tine, Goneo?... Ce-ai de umbli așa, ca un mahalagiu de provincie?

Bobocel se întoarce speriat și răspunse cu glas sugrumat:

— Nimic, Aristică... ce să am? Iacă, mă gândesc...

Ochii lui Aristică scânteiau ca doi tăciuni aprinși pe fața roșcovană, lată, pe care o împărțea drept în două perechea de mustăți galbene ca paiele, întinse de-a curmezișul obrazilor, de la o ureche până la cealaltă. Rânjea cu râsul grosolan al unui mutalău, un râs la care luau parte gura, ochii, mustățile, obrazii și chiar nasul lung și subțire, care tremura și se îndoia ca o frunză de țigară.

Gonea, privindu-l, simți un fior ciudat prin inimă. I se păru că începe să înțeleagă ceea ce nu înțelegea. Aristică era vioi și tânăr, tânăr, încât părea că te înveselește cu tinerețea lui. Alături de dânsul, el era ca o gloabă mocănească lângă un cal năzdrăvan...

Îi trecu brațul pe după mijloc și-i zise râzând:

— Hai, Aristică, să luăm o halbă!... Astăzi fac eu cinste...

— Parol? strigă Aristică bătându-l prietenește pe umăr, dar apoi, ca și când și-ar fi adus aminte de ceva, strâmbă mofturos din nas și urmă: Au, au, au! Imposibil, neiculiță! Trebuie să mă duc, căci mă așteaptă... Știi, bre, un mic *randevu*... Cred că mă-nțelegi?

Gonea nu putu sufla nici o vorbă. Un nod amar i se înțepenise în gât. Dar se silea să zâmbească larg, cu înțeles, deși presimțirea îi spunea că Aristică se duce după Margareta. Îl mai văzu o clipă răzbind printre lumea ce prinsese a forfoti iarăși pe stradă; umerii lui lați și ciolănoși cu grumajii de taur îl ridicau parcă din rândul celorlalți oameni... Și atunci o dâră luminoasă pătrunse în mintea lui Gonea:

“Puterea... puterea și tinerețea!...”

Rămase câteva clipe aiurit. Abia acuma începea să-și dea seama cu tot dinadinsul de ceea ce va să zică putere și tinerețe, de farmecul ce se ascunde în aceste două cuvinte. Și acuma, parcă, înțelegea și pentru ce Margareta caută să-l părăsească, și pentru ce dânsul nu poate lupta împotriva lor cum ar trebui...

Ploaia încetase. Prin aerul spălat și limpezit, însă, tot mai zbârnâiau când și când stropi întârziați, ca niște boabe scumpe de argint. La spatele cernit al unui nour uriaș, se dezvelise o baltă roșă-aprinsă de lumină, rumenind toată fața orașului îngenuncheat sub plescăiturile reci ale ploii. Șiragurile de geamuri ale palatelor împodobite începură a arde cu flăcări galbene-roșcate, ca o pădure minunată de făclii de rășină, iar coperișele, turlele și fumul acela albastrui, care se așterne deseori peste capetele Bucureștilor ca un cearșaf nemărginit de dantele, se îmbrăcară într-o haină strălucită de mătase arămie... Numai jos, prin ulițele murd-

are și întortocheate, o ceață plumburie, gătită, leopăia și se terfelea în noroiul proaspăt, ca o femeie beată, deșirată și zdrențoasă...

Gonea rățaci mult pe străzi, cu sufletul răscolit, printre lumea ce năpădise iarăși trotuarele, mai veselă și mai numeroasă. Simțea cum i se înfige în inimă tot mai adânc un cui și nu-l poate smulge, nu știe de ce să se apuce. Se zvârcolește și se sfarmă ca un tont, dar nu poate face nimic. Când ar fi nevoie s-o scarmene, atunci o gogolește și-i ascultă toanele, iar când ar trebui să se facă n-a vede, n-aude, atunci o înjură ca un hamal. Ea râde de prostia lui, vede el bine cum râde din toată inima și cum îl poartă cu ciga-niga.

“Adică și eu sunt un zevzec și jumătate, s-a isprăvit... Șerpoaica mi se urcă în cap și foarte bine-mi face, are dreptate, căci sunt prost! Degeaba mă cred eu băiat deștept, sunt mai netot ca orice *huidumă*...”

Își trase pălăria pe ochi și se îndreptă, plouat, spre casă, mângâindu-și mustața subțire, cănită ca pana corbului și cârlionțată ungurește. Sub mustăți, printre buzele ca două șiruri purpurii, se zgâiau trei dinți viermănoși și înnegriți, și o plombă de aur, care clipea și licărea mândru în mijlocul feței înguste și galbene ca chihlimbarul. Mergea legănat, tacticos, cum avea obiceiul să se poarte totdeauna pe Calea Victoriei, ca să n-aibă boclucuri cu oamenii poliției, care îl dușmăneau de mic copil. Și ca să-și dea un aer mai boieresc, întoarse ochii pe dos și începu a fredona, cu o voce de oală crăpată, un cuplet care făcea mare furoare prin mahalalele Bucureștilor.

În colțul străzii, însă, îl opri brusc un băiețandru piper-nicit, cu o mutră tăbăcită, cu degetele lungi și subțiri ca fusele.

— Bonjour, nea Goneo! îi zise, măcar că acumă pretutin-

deni pâlپاia lumina zăcută a felinarelor.

— Bonjur, Teacă... Ce vrei? N-ai parale? răspunse Gonea repede, fără să se oprească; îi era frică să nu-l vadă cineva stând la taifas c-un pungaș cunoscut.

— Ba am parale, nene, am berechet... Vrusei numai să te întreb: ce mai faci?

Și începu a râde șiret, ca omul care știe ceva, dar nu vrea să spuie. Gonea îl târîi mai departe și se răsti la dânsul:

— Hai spune, cotarlă, nu-mi umbla cu fasoane!

Pungașul se făcu deodată serios, își scufundă mâinile în buzunarele pantalonilor ferfenițiți și întrebă mândru și scurt:

— Ai văzut matale pe Margareta?

Gonea îngălbeni, ca și când i-ar fi trântit două palme. "Adică tot orașul știe, numai eu mai cred în mofturi!" Își zgâi ochii la băiatul care-și făcuse buzele ca gura unei pungi de bășică.

— Zi, mă, zi! lihăi cu o voce de om bolnav.

Teacă se uită la dânsul cu ochii aprinși de o văpaie sălbatică și începu a torăi pe nerăsuflăte, parcă fiecare vorbă rostită i-ar fi luat un bolovan de pe inimă:

— Am văzut, nene, pe Margareta cu Aristică. Mergeau la braț și râdeau, și tot mergeau. Apoi odată s-au oprit și s-au pupat în mijlocul străzii, iar oamenii i-au luat cu hu...

— S-au pupat, mă?

— Da, s-au pupat. Și Margareta, când m-a văzut, a prins a schimba fețe, însă nea Aristică mi-a cârpit o palmă peste ceafă, uite pe-aici, că și acu o simt... Și a zis că dacă-ți spun matale ceva, o să-mi mute fâlcile, o să...

Pungașul tăcu brusc, sfredelindu-și ochii în ochii lui Gonea. Văzu că fața acestuia se schimonosește, ca și când i-ar fi dat otravă. Asta îi mai răcorea sufletul ruginit; dacă l-a

lovit celălalt, să pătimească cel puțin ăstalalt.

În mintea lui Gonea gândurile se învâltorau cu așa iuțeală, că nu le mai putea urmări. Stătea uluit, buimac și numai inima i se zvârcolea și tremura. Dar Teacă nu-i dădu răgaz.

— Hai, neică! îi șopti cu glas mai muiat. Hai să-i vezi!... O să-ți arăt cum se plimbă fără pic de rușine...

Se luă în neștire după băiat, cu pași de plumb, ca o vită care merge la zalhana. Trecea pe străzi strâmte și întunecoase, unde oameni palizi, îmbrăcați în zdrențe murdare, alergau zăpăciți, încoace și-ncolo, cu necazurile tipărite pe față.

Acuma Gonea vedea lămurit că Margareta e gata să-l părăsească. Dar nu putea înțelege ce se petrecea în sufletul lui însuși. Poate l-o fi fermecat hoata?... Nu prea căutase niciodată să-și dea seama dacă o iubește sau nu. Golanii, de altmintrelea, rareori își pierd vremea cu d-astea. Fetele îi iubesc, poate, la început, dar și iubirea lor se schimbă repede într-o frică oarbă care, la ele, este mult mai trainică decât iubirea. Oricum, însă, îl rodea un necaz nespus când se gândea că azi-mâine n-are s-o mai vază pe lângă dânsul. Începuse să-și închipuie că fata asta e legată oarecum de sufletul lui, poate chiar de viața lui, și, în clipa când s-ar despărți de ea, viața lui ar trebui să ia o întorsătură neașteptată... Și deodată simți o trebuință mare să vorbească, să-și verse focul și aleanul ce-l mistuia. Își mai domoli pașii și fură cu ochii pe tovarășul său, care tropăia foarte grav alături de dânsul, examinându-și din când în când ghetele scâlciate și înglodate.

— Bine, mă, începu Gonea c-un glas jalnic de femeie, acu și tu ești șmecher și știi cum merge lumea... Apoi bine, se poate să vie Aristică să-mi ia pe Margareta iac-așa din senin? Se poate, bre?... Ei, ce zici tu, că ești băiat deștept... ce zici?

— Nea Aristică-i mai tare, răspunse Teacă cu o mutră

întristată.

— Ei da, nici eu nu zic că nu-i mai tare. Bine. Dar ce i-am făcut eu lui ca să se lege tocmai de Margareta mea? Ce i-am făcut, măi Teacă, ia spune?

— De, Margareta câștigă mai mult dintre toate fetele, știi matala destul de bine, făcu iarăși Teacă, privind c-un ochi la Gonea, care clătina din cap nerăbdător, căci răspunsurile nu erau deloc pe placul lui. El avea nevoie de mângâiere, nu de muștrări ascunse. Vru să-l ia la înjurături, dar totuși se răzgândi și urmă cu aceeași voce cadentată, dăscălească:

— Câștigă, firește, dac-o îngrijești cumsecade. Eu am scos-o din mizerie, acu-i lesne să câștige... Ș-apoi nu merit și eu ceva după ce m-am trudit cu dânsa? Nu merit?... Ei, spune tu singur, să vedem, nu merit?

— Sigur că meriți, țivli pungașul cu vârful limbii.

— Vezi?... Și Aristică totuși vine și vrea să mi-o încante și să mi-o răpească. Apoi crezi tu că ăsta-i lucru cinstit? Așa crezi?

Când cotiră în strada Sfinții Voievozi, Gonea zări numai-decât, pe trotuarul din față, pe Margareta cu Aristică. Veneau încetinel, șoptindu-și nas în nas, ca doi logodnici. Gonea simți că-i joacă genunchii, se opri și se răzema de un perete, cu privirile pironite la dânsii. Apoi băjbâi cu mână, ca și când ar fi vrut să apuce pe Teacă de braț, dar Teacă o tulise îndată ce dăduse cu ochii de Aristică. Vedeă singur că e caraghios și se pomeni punându-și întrebări peste întrebări:

“Ce vreau eu acuma? Ce caut aici? La ce-am mai venit aici, când știam bine că sunt laș, că nu pot să fac nimica?”

Se uită înspăimântat la cei doi, cu ochii înlăcrimați, parcă le-ar fi cerut iertare... Ei însă râdeau și nici nu-l vedeau. Iar când îl zăriră, Aristică îl strigă prietenește, fără urmă de sfială:

— Bonsoar, Goneo!...

Gonea găsi în cuvintele acestea o zeflema, care-i șfichiuia obrazii cu pleasna unui bici de foc. Și tot atunci îi fulgeră prin minte ce vrednic ar fi el, dacă ar avea acum îndrăzneala și puterea să se arunce la față și, în fața lui Aristică, s-o înhațe de păr, s-o târască pe pietrele uliței, să-i ciocănească ciolanele... să facă în sfârșit o halima, de care să se minuneze Bucureștii. Dar picioarele îi erau atât de grele, încât se părea că sunt bătute cu cuie-n pământ. Numai târziu de tot, când perechea se depărtase de-a binelea, se urni și el după dâșii, șontâc-șontâc, fără să-și dea seama pentru ce, ca un cățel bătut pe urmele stăpânului care l-a huiduit.

Deodată însă băgă de seamă că Margareta și Aristică s-au oprit. Stătu și el și se dosi iarăși lângă perete. La lumina amorțită a unui felinar, văzu că umbrele lor se apropie o clipă și se contopesc.

— O sărută! mormăi Gonea și mai întunecat.

La câțiva pași, apoi, se întâlni piept în piept cu Margareta.

— Bine, fă, se zborși el la dânsa, tu faci cabazlăcuri cu șmecherii în loc să-ți cați de învârteală? Tu...

Se întrerupse ca să se poată îmbăla în tihnă. Se simțea parcă mândru și mulțumit că poate iar să răcnească și să înjure. Încrunță strașnic din sprâncene, iar fata, văzându-l atât de sărit, se zguli ca o șopărlă și dărdăi cu glas plâns:

— Iartă-mă, tăticule, iartă-mă!...

— Unde-s gologanii? se răpști dânsul cu aceeași voce răgușită.

— Mi i-a luat, mârâi încet Margareta.

— Aoleu, aoleu! mugi Gonea, întorcându-i spatele, înțepat, și pornind ca furtuna, în vreme ce femeia alergia după dânsul murmurând neîncetat:

— Iartă-mă, tăticule...

— S-a umplut paharul, mândro!... O să te stâlcesc acuma, acuma o să-ți rup ciolanele! urlă bărbatul fără să se uite măcar la ea.

Gonea totuși parcă simțea, chiar și când clămpănea din dinți și înjura surugește, că el mai nu mai are nici o stăpânire asupra acestei femei. Mai venea dânsa după el și-i răbda ocările, dar firul cel vechi, împletit din frică și din iubire, care o lăntuia strâns de dânsul, începuse a se destrăma. Sufletul Margaretei s-a schimbat cu desăvârșire, și Gonea vedea din ce în ce mai lămurit că numai el este pricina acestei schimbări. Totdeauna bărbatul este de vină când o femeie îl părăsește. Dacă bărbatul e bărbat, femeia trage la dânsul, caută scăpare și adăpost în brațele lui dinaintea tuturor primejdiilor. Căci femeia e slabă și are nevoie de un apărător voinic în vârtejul caznei fără sfârșit care este viața. El însă a fost laș. Și-a pierdut cumpătul îndată ce a bănuit că Aristică îi dă târcoale. A bătut-o, și ea știa că pentru Aristică o bate. Iar când femeia mănâncă bătaie pentru un bărbat, atunci, dacă nu l-a iubit, va începe să-l iubească... Acuma, firește, totul e târziu...

Margareta ciusmuluia în urma lui cu pași molatici, cu capul plecat puțin, cochet, într-o parte. Buzele-i bâiguiau neconținut “iartă-mă, tăticule”, dar glasul ei se făcea clipă cu clipă tot mai leneș, mai nepăsător. Simțea și ea că n-are de ce să se teamă.

Furia lui Gonea, într-adevăr, scădea și se potolea pas cu pas. Sudălmile i se opreau în gât, bolboroseli înverșunate îi amortiră pe buze. Iar când intrară în strada Occidentului, unde aveau o odaie cu chirie, o luă de mână ca pe un copil rău și dezmațat, pe care mă-sa îl strânge acasă de pe drumuri.

În odăița săracă și dărăpănată, amândoi tăcură, ca două buturugi, vreme îndelungată. Ceva neobișnuit și apăsător

fâșâia în aer... Margareta se aștepta ca bărbatul, după toate acestea, s-o bată sau cel puțin s-o înjure și să se strâmbe la dânsa. Atunci barem ar putea să ocărasească și să tipe și ea, și n-ar fi nevoită să se rușineze. Acuma, însă, fiind silită să stea așa neclintită, să ocolească mereu privirile împlânzite și întrebătoare ale lui Gonea, o cuprinse o rușine, care o stânjenea și o necăjea. Și Gonea înadins, parcă, nu-și lua deloc privirea de la dânsa. Se încolăcise pe sofaua roasă din care curgeau șuvițe de scamă și, oftând în răstimpuri din baierele inimii, îi urmărea cu ochii toate mișcările.

În sfârșit, Margareta nu mai putu răbda liniștea aceasta înăbușitoare și începu a se boci cu hohot... Gonea tresări mirat...

— Acu de ce plângi, maică? Hai?...

Fata bălbâi cu o voce sughițată și muștrătoare:

— Nu mai mă bați, tăticule... nu mai mă bați!...

Pe Gonea nu-l uimi deloc imputarea aceasta; se întinse pe o rână și glăsui trăgănat și căinător ca o bocoavnă străveche:

— Pentru ce să te mai bat... S-a sfârșit, puișorule... vezi tu bine că s-a sfârșit... Ș-atunci de ce să te bat?... De-acu, iacă, s-a isprăvit... Ce să-i faci? De douăzeci și trei de ani trăiesc cu fete ca tine, dar încă nu mi s-a întâmplat niciodată să mă părăsească ele pe mine... Acu tu faci de-a-ndoaselea... Ei, ce vrei? Tu, poate, ești mai șmecheră... sau poate așa s-a nimerit? Ce poți ști? Lumea-i ciudată. Rareori îi ghicești toanele... Astăzi mă lași tu pe mine, poimăine o să te lase Aristică pe tine. Vezi, așa-i lumea, puiule, iac-așa!

Margareta se târî lângă dânsul ca o pisică bătrână, răsfățată, și începu să-l ogoiască:

— Ce-i, Goneo, sufletele drag?... Adică pentru că m-ai văzut o dată cu Aristică, tu crezi că...

— Taci din gură, fă, o întrerupse Gonea într-o bobotă de mânie, eu nu sunt tocmai atât de gogoman cum credeți voi cu Aristică! Eu știu ce știu și văd ce văd...

Apoi, după o tăcere de o clipă, iar se potoli și urmă mai rar:

— Și când mă gândesc bine-bine, văd și eu că aveți dreptate... Acu, ce mai la deal-la vale, eu sunt bătrân... Paizeci și șapte, asta înseamnă ceva! Dacă nu mi-aș vopsi părul și mustața, aș rămâne mai cărunț ca lustragiul cela din colțul Buzeștilor... Ș-apoi, la urma urmelor, de ce ți-aș lua tocmai eu gologanii și de ce nu altul, mai tânăr și mai fercheș? Pentru tine e cam totuna cine ți-i ia: eu, Aristică sau altul. E vorba numai să ți-i ia cineva, altmintrelea ai avea belele cu borfașii... Ei, și Aristică-i mai tare ca mine, e mai tânăr... mai tânăr...

Dar fata plângea mereu și sughița și murmura:

— De ce nu mă mai bați, tăticule, de ce nu mă torturezi?... Știi tu cum sunt eu... Ciupește-mi carnea, dacă vrei să te iubesc!

Gonea o cântări puțin din ochi, apoi continuă rostind vorbele cu greutate, parcă le-ar fi smuls din adâncul pieptului:

— Eu ți-am luat paralele, dar în schimb te-am îmbrăcat, te-am hrănit, ți-am cumpărat orice ți-au poftit ochii și inima... C-așa sunt eu, dragă, așa e firea mea. Eu sunt îngrijitorul vostru. Trăiesc și eu destul de bine și fără muncă pe lângă voi, n-am ce zice, dar de ce să nu trăiesc și eu bine și nemuncit? Nu sunt și eu om? Om sunt, frate, și-mi place să umblu cu minciuna și să lenevesc... Ce! În viață trebuie să fii deștept... Trebuie să știi înșela viața, altmintrelea ea e un adevărat iad pentru bietul om... Cu viața nu te poți război, degeaba! Viața nu se lasă biruită de oameni, cel mult înșelată. Pentru aceia care izbutesc s-o înșele, ea e o glumă urâtă,

pentru cei care se războiesc cu dânsa e un șir neîntrerupt de dureri... Bine, știu și eu că, odată ș-odată, orice înșelăciune trebuie să iasă la iveală, dar poți să știi când o să fie asta? Cel ce a înșelat va fi strivit, da, dar oare nu e învins și cel ce se războiește?

Margareta nu înțelegea nimic din toată vorbăria aceasta. Ea vedea numai că Gonea nu o bate și asta o făcea să-și aducă aminte de Aristică.

În odaie se întepeni o tăcere grea ca o pânză neagră, pe care tictacul trudit și răgușit al ceasornicului de masă o dumi-ca în clipe searbede și plictisitoare. Pe urmă Gonea întrebă scurt:

— Când pleci?

— Unde? murmură fata mirată.

— La Aristică...

Un moment, Margareta șovăi și se uită tulburată la flacăra galbenă, chircită, a lămpii, dar în sfârșit răspunse domol, mai mult pentru sine:

— Nu știu...

Și apoi nu mai schimbară nici o vorbă. Mâncară și se dezbrăcă ră tăcuți, parcă acest “nu știu” ar fi ridicat un zid de piatră între dâșșii. Se așezară în pat unul lângă altul. Gonea stinse lampa. Margareta își hodini capul și acuma pe brațul încovrigat mort al bărbatului, cum se obișnuise în cei doi ani de zile, iar Gonea stătea întins cu fața-n sus, cu ochii pironiți la cerul de lumină mohorâtă pe care candelă o tremura în tavan, și număra tictacurile ceasornicului. În hârbul candelăi untdelemnul sfârâia încetinel, ca o pisică ce toarce la căldură; afară, sub fereastră, pași grei, îndesați, se apropiau în răstimpuri, bocănind din ce în ce mai tare, apoi se depărtau și se stingeau iarăși, în tăcerea ce se așternea clipă cu clipă tot mai deasă.

În creierii lui Gonea gândurile se vâltorau, se întreceau

fără încetare și tot mai nehotărâte. Toate fetele cu care a trăit, gologanii soioși ce i-a luat i se perindară prin minte ca niște icoane stranii, iar pe urmă, ca o prăpastie fără fund, i se înfățișa ziua de mâine, neagră și pocită, întocmai ca o zi trecută... Căldura ce izvora din trupul adormit al Margaretei i se părea că-i învălmășește toate gândurile și încetinel-încetinel îi înmoaie creierii, care încep a picura ca ceara topită pe o lespede albă de piatră...

Când se trezi, în odaie stăpânea aceeași tăcere năbușită. Candela sfârâia și acuma, ceasornicul țacănea neobosit, numai de afară mai pătrundea un zgomot surd, nedeșluit, zgomotul jalnic și trudit al vieții. Brațul lui Gonea însă se ușurase, căci Margareta nu-și mai proptea capul pe dânsul. Un fior rece îl cutremură din creștet până-n tălpi... Se simți deodată atât de stingher și de părăsit, încât inima i se zgârci de durere.

După un dram de vreme, se uită împrejur necrezător și mirat, parcă, apoi se repezi la dulapul de haine și-l deschise. Era gol. "A plecat..."

Rămase smirna în mijlocul odăii...

Un mănunchi de raze blânde, veștede, intră pe fereastra col-buroasă, spoind odăița c-o lumină tristă și amărâtă. Firele de praf, dezmoțite de adierea căldurii, începură a juca, leneșe și cumpătate, ca niște moșnegi cumiți... Și odaia totuși părea pustie ca o șandrama de vechituri.

Încetul cu încetul, Gonea Bobocel se dezmeteci. Sub crucea pieptului îl apăsa o greutate mare. Începu să tremure și trebui să se lase grămadă lângă pat. Și, în vreme ce ochii i se înecară într-un val sărat de lacrimi, gemu slab, sfârșit:

— Of, puiule, puiule!...

DINTELE

I

Într-o noapte, dăscălița Aglaia Bujor se trezi learcă de sudori, gemând și bâiguind ca un om bolnav:

— Vai de mine și de mine!... Oare ce-i?... Aaa...

I se părea că nu i-e bine, dar nu-și putea da seama ce o doare. Se uită împrejur, cuprinsă de o frică neînțeleasă. În odaie stăpânea un întuneric tulbure, cenușiu, din care deabia se deslușeau cele trei geamuri, ca niște lespezi muruite cu leșie, și o tăcere limpede, subțire ca pânda de păianjen, tremurată de respirările tihnite ale celor ce dormeau.

— Uf!... uuuf! suspină dăscălița după un răstimp de aiureală, pipăindu-și tâmplele. Apoi bâjbâi cu mâna pe scaunul din preajma căpătâiului și, găsind un chibrit, aprinse în pripă lumânarea. Valuri-valuri de raze sprintene se împrăștiară prin toate ungherele, în vreme ce femeia, ridicându-se în pat, își făcu cruce dârdâind și începu a murmura frânturi de rugăciuni cu ochii ațintiți la o iconiță sfântă din perete.

Pe urmele luminii, răsăriră în casă o droaie de umbre ciudate, care se alungau, se lungeau și scădeau, împestritând pereții cu chipurile lor jalnice. Tavanul, cu grinzile joase măslinii, parcă, se legăna și el agale peste vâlmășagul de

haine și mobile încremenite care pe unde le apucase cea dintâi bătaie de aripă a nopții. Numai cuptorul, culcat într-un colț ca un bivol, se holba neclintit spre fereastră cu ochiul său negru ca o prevestire urâtă.

— Patru! șopti Aglaia privind la ceasornicul ce țacănea morocănos pe scaun. Mai este un ceas bun până la ziuă... Doamne, păzește-ne de toate relele!

Se închină iar, acuma împăcată, se dădu jos din pat, bău de dușcă un pahar de apă și pe urmă vru să se culce. Își șterse tălpile cu palma, își potrivi pernele și se întinse pe spate. În clipa aceasta însă un junghi, subțire ca un ac, o fulgeră prin falca de jos, îi zgâlțâi de câteva ori gingiile și dinții, și apoi încetă numaidecât, lăsând în urmă o amorțeală grea, năbușitoare.

Dăscălița Aglaia dintru-ntâi nu putuse zice nici vai. Se apucase numai cu pumnii de gură, apăsând și strângând cu deznădejde. Dar, după ce se dezmeteci și i se mai potoli durerea, își trecu mâinile peste față, își netezi părul ce i se încâlcise pe frunte și șoșai cu buzele uscate:

— Aaa... vai de mine! Ce-i asta? Vai de mine! Uite, afurisi-tul de dinte cum începe să mă chinuiască! Uite!... Tot asta m-a sculat și adineaori, da, da... Vaaai de mine!...

Bolborosind mereu, scoase de sub pernă o năframă gălbuie și-și înfășură fălcile, gura și nasul.

“Ce, Doamne, o mai fi având? se gândi dăscălița, zgârcin-du-se înfrigurată sub plapomă. O fi dintele cel de aseară, de bună seamă că numai acela trebuie să fie... Vezi, vezi! S-o fi smintit când am mușcat din cojița ceea uscată de pâine. Se clătina, ciolanul naibii, mai demult și mă necăjea, dar acu își face de cap... de cap își face... Dacă m-o ținea tot așa, nu știu ce Dumnezeu să...”

Junghiul însă o arse din nou, mai prelungit, mai păgânește. Capul dascăliței începu a clocoti de durere, parcă i l-ar fi strâns în niște benzi de fier înroșit.

— Vaaai! gemu dânsa cu doi stropi mari de lacrimi în colțul ochilor. “Oare ce vrea dintele ăsta? Ce-e-e vreaaa? Așa ceva n-am mai pomenit de când trăiesc. Un dinte blestemat să-ți facă atâta pacoste?... Ooof!... Pesemne i-e să cază, Doamne ferește! De, omul îmbătrânește și...”

Se întrerupse scurt, înspăimântată de gândul acesta.

— Încă nu, încă nu! șopti apoi îndurerată. “Nu vreau să rămân știrbă, mai bine moartea. Ș-apoi tocmai dintele din față! Să ai tu colo în loc de dinte un loc negru... fff! Încaltea de-ar fi o măsea, treacă-meargă, dar... Nu pot! Mai degrabă să știi că are să-mi bubuie capul ca o căldare de smoală aprinsă decât să rămân știrbă de tânără...”

Era de treizeci și nouă de ani.

De-acuma însă durerea i se încuibă în fălci și n-o mai slăbi deloc. Clocea acolo, pâlپاia și sfârâia ca un vierme ce roade fără încetare. Junghiurile din ce în ce mai întetite o cutremurau din creștet în tălpi, făcând-o să închidă ochii și să-și înclește dinții. Iar ea gemea, din când în când, ofta și se lovea cu pumnii în piept mormăind:

— Vrea să mă omoare, afurisitul!... vrea să-mi scurteze zilele...

În sfârșit începu a mătăhăi prin casă cruciș și curmeziș, ținându-se cu mâinile de fălci și suflând din greu, parc-ar fi purtat o povară în spate. Își iuțea pașii când durerea o prea cotopea, apoi iar și-i domolea, îngândurată și totuși mai liniștită.

Deodată însă se opri în mijlocul odăii, încurcată, șovăind ca o nălucă. O teamă nebună îi picura în suflet, teama aceea grozavă, pe care o simți când ești singur și neputincios în

fața unui dușman năprasnic. Liniștea, ce stăpânea de jur împrejur mai grea decât plumbul, îi strângea inima, îi învâltora mințile și le rotocolea în jurul unui singur gând, care o umplea de spaimă. Simțea cum gândul acesta i se înfige și se încolățește în suflet, cum i se împrăstie încet prin toate mădularele și ea nu poate să se împotrivească, să se apere cel puțin.

Se apropie de fereastră, scuturându-se buimăcită, parcă s-ar fi deșteptat dintr-un vis urât. Și, vroid să-și gonească din creieri gândurile ce o chinuiau mai mult decât durerea, își răzema fruntea înfierbântată de geamul uns cu o pânză de aburi albăstirii. Răceala însă o făcu să tresară. Se uită afara lung, cu ochii sticloși și, băgând de seamă că se crapă de ziuă, îi veni în minte slujnica. O sculă numaidecât să mulgă vacile. Fata se urni bosumflată și se îmbracă, frecându-și ochii cu pumnii și bodogănind ceva din care nu se înțelegea decât “dimineața... Dumana... lapte...”. Dăscălița Aglaia o privi mai întâi necăjită, apoi, clipă cu clipă, tot mai înseninată. Părea că, văzând în jurul ei o ființă care se mișcă și mormăiește, se simțea și ea mai ușurată. Încercă să intre în vorbă cu dânsa, ca să mai uite de suferință și să se îmbărbăteze. Servitoarea însă n-avea chef de taifas. Răspundea scurt, morocănos, ca toți oamenii somnoroși și, luând donița de pe cuptor, ieși afară, lăsând să se furișeze în odaie o dără de aer proaspăt, care pe dăscălița o făcu să se înfioare.

Dar îndată ce rămase iar singură, durerea își arată și mai avan colții, silind-o să alerge prin odaie de ici-colo ca o nebună și să suspine neîncetat:

— Aaah... Vaaai de mine! Vai de mineeee!...

În gemătele acestea se deșteptă și dascălul și, văzând-o în așa hal, o întrebă cu un glas în care era mai multă mirare

decât milă:

— Ce-i cu tine, băbucă?... Ce te-ai pus să te plimbi în cap de noapte ca huhurezii?

— Mă omoară dintele, omule, mă omoară, bătu-l-ar fi Dumnezeu să-l bată! urlă dascălița deodată scoasă din fire și se trânti pe un scaun.

— Dă-mi oleacă de apă, mormăi dascălul nepăsător, adăugând apoi mai moale: Și nu te necăji, băbucă, din pricina dintelui, că ți-l scot eu cât bați din palme... Ce mai și ții în gură vechituri hodorogite să-ți facă zile fripte? Uite-acu ți-l scot, dacă vrei, și mai poți să și tragi un pușor până de dimineată... Haide repegior!

Dascălul era dentistul satului, vestit că scoate dinți, măsele, dintr-o singură smucitură, fără pic de durere.

Aglăia însă se opri deodată, parc-ar fi lovit-o cineva în moalele capului, și-i strigă cu voce aspră, dojenitoare:

— Nu ți-e rușine obrazului, om bătrân și fără minte? Ai vrea să mă vezi știrbă, ai? Bată-te mânia lui Dumnezeu, urâtule și zezecule!...

Bărbatul se ridică într-o rână și se uită la dânsa o clipă foarte serios, dar apoi vorbește iar șăgalnic:

— Da ce, băbucă, te-ai supărat? Ei, hai, pupă-mă... Fuga!... Nu-nțelegi?...

— Să-ți fie rușine, prăpăditule, a-ți bate joc de suferința oamenilor... Că tu habar n-ai ce înseamnă suferința! Mânânci, bei, te culci ca un dobitoc și încolo nu te mai sinchisești de nimic...

— Ei, lasă, băbucă!... Ce...

Cuvântul "băbucă", pe care dascălul îl arunca blajin, dar prea des, o ustura, ca și când i-ar fi dat palme. I se părea că bărbatul într-adins își bate joc de dânsa. De ani de zile n-o mai scoate din băbucă. Ea nu se supăraseră până acuma, pen-

tru că știa că vrea s-o răsfete cu vorba aceasta. Azi însă o durea mai rău ca dintele... Aruncă o privire de ură și de dispreț dascălului, care zâmbea cu bunătate, aprinzându-și o țigară. Nepăsarea lui o făcea să sufere și mai mult. Îi venea să sară la dânsul, să-l apuce de gât și nici să nu-l lase până nu-i va smulge din minte vorba asta scârboasă, până nu-l va face să simtă și el ce înseamnă a suferi. Dar îi era teamă de brațele osoase ale bărbatului și de pumnii lui uscați. Își aduse îndată aminte cum a bătut-o odată de a lăsat-o aproape moartă, și asta o făcu să-și înăbușe furia. Ca să nu mai fie silită să-l mai vază, se îmbracă la repezeală și ieși buzna afară.

— Ia seama, băbucă, să nu răcești! Prea te îmbraci subțire ca o fată mare și-i cam răcoare acuma, dimineța...

Dăscălița Aglaia îl blestemă înțepată și coborî în curte, unde începu iar a se plimba cu pași apăsăți, militărește, căci durerea în falcă o cuprinsese din nou, și mai vrăjmașă ca înainte. În curând însă obosi. Picioarele i se tăiară în genunchi și tot corpul i se moleși de o toropeală grea, apăsătoare. Se așeză pe lavița de sub părul din mijlocul curții, hotărând, în gândul ei, să nu mai crâcnească deloc, oricât ar dura-o, până ce nu vor înceta junghiurile de la sine. Se propti cu spatele de trunchiul încrestat al pomului și, în vreme ce deasupra ei frunzele ruginite, moarte, zuruiau legănate de vânt, dânsa, cu pleoapele închise, scăldate în lacrimi de durere, asculta cum ronțăie vitele în grajd, cum vâjâie din când în când o suflare aspră prin frunzișul copacilor din grădină și cum toate astea se amestecă într-un zgomot ciudat, monoton, ce seamănă foarte bine cu povestea unei vieți triste.

Un strat întins de ceață tomonică, murdară, învelea întreg cuprinsul. Coamele dealurilor, îngrămădite unele peste al-

tele, păreau acoperite cu scamă pospăită. Un colț de pădure răsărea în față, ca o pată mare de cerneală, sub care dormea satul ascuns într-o groapă, într-un noian de fum și de negură, prin care se zvârcoleau câteva licăriri de lumină palidă, tremurată, gata să moară. Ici-colo coperișele caselor se ridica negre, posomorâte, ca mușuroaiele pe un câmp troienit cu zăpadă stătută. Singură biserica de lemn, cu turnul plecat într-o parte, se înălța mai mândră, desenându-se pe cerul leșiatic, ca un om mic la cap și gros la trup.

Dăscălița Aglaia se gândi deodată că, așa cum e priveliștea asta mohorâtă, întocmai așa este și viața ei. Un ogor înțelenit, în care n-a intrat plugul niciodată, pe care n-au crescut decât buruieni și mărăcini, care a fost vecinic înecat într-o ceață tristă și plictisitoare.

Ce viață-i aceasta? Și ce rost are o astfel de viață?... Anii trec în goană, unul câte unul, fiecare întocmai ca și celălalt. Nici o zi de fericire adevărată, nici măcar un ceas. Și omul doar ar avea dreptul să ceară cel puțin un ceas de fericire de la viața care-l frământă cum îi place, îl aruncă unde se nimerește și face dintr-însul ce vrea...

Viața, ei, nu i-a adus nimic. S-a măcinat așa, ca o moară pustie, fără să scârțâie barem roțile... A pornit la drum frumoașă, tânără, veselă, dornică de-a se zbuciuma, de-a trăi. Sufletul ei era ahtiat după viață, și totuși a trebuit să lăncezească mereu într-o așteptare nelămurită și nepricepută. Zile întregi stătea visând, și gândurile îi alergau departe, într-o lume închipuită, într-o goană nebună după ceva ce parcă nu voia deloc să sosească.

Cât ce a răsărit, a dat peste dascălul Vasile Bujor care, pe atunci, era și el tânăr. Și inima ei a pornit să zvâcnească și mai puternic. Credea că de-acuma într-adevăr o să înceapă să trăiască, să i se împlinească ceea ce aștepta cu atâta pa-

timă... Dascălul îi aducea zaharicale, o privea blând și drăgăstos, îi vorbea cu glas moale. Ea era tânără și doritoare de iubire. El sau altul, unul trebuia să vie și s-o iubească. El a venit cel dintâi, el a iubit-o.

Dar în curând fu nevoită să-și dea seama că s-a înșelat, că golul ce-l purtase în suflet o frământă tot așa ca și mai înainte. A trecut o săptămână, o lună și atunci a văzut că n-a găsit ceea ce a căutat. Dascălul nu mai era blând și drăgăstos, nu i mai vorbea cu glas moale. Dascălul era om așezat, omul tihnei. Lui îi plăcea să mănânce bine, să doarmă mult și să stea la palavre cu țăranii. Ce se sinchisea dânsul de visurile ei copilărești? Visurile sunt bune numai pentru cei ce nu iau viața în serios, căci ele te fac să trăiești mai mult în gând decât aieva.

Pe dascălița Aglaia însă viața aceasta o sugruma, o făcea să-și blesteme uneori soarta și să urmărească cu mai multă râvnă clipa aceea de fericire curată, care dă un preț vieții. Dar apoi s-a pomenit copleșită de copii. A venit unul, s-a necăjit cu dânsul, l-a ridicat; a venit al doilea, s-a necăjit și cu acela... Anii acuma treceau mult mai repede, deși cu aceeași înfățișare și neastâmpărând golul ce-i frământa sufletul. Nădăjduia totuși mereu că, după ce vor crește mari copiii, va putea să trăiască și dânsa. Nădejdea aceasta o mângăia în toate împrejurările, îi dădea putere să se lupte cu toate neajunsurile ce i le aducea viața.

Și acuma, când și al șaptelea și cel din urmă copil e mărișor, când în sfârșit ar putea urma și ea să-și trăiască viața cea visată totdeauna, iată că acuma...

Dascălița își trecu mâna peste frunte, parcă ar fi vrut să-și alunge din creieri gândurile care năvăleau s-o chinuiască întocmai ca niște stafii nemiloase. O rană mare i se deschise

în inimă, care sângera, care-i umplea toată ființa de o durere nedeslușită, dar cu atât mai istovitoare.

“Sărmana, sărmana mea viață!” se gândi ea, ștergându-și cu poala șorțului lacrimile ce o podideau.

Se cutremură ca deșteptată dintr-un vis și se sculă în picioare, bâlbâind încăpățânată:

— Nu scot și nu las să-l scoată, nici moartă!

În gingii însă junghiurile începură a fierbe tot mai strașnic. În jurul rădăcinii dintelui părea că se învârtește, cu o iuțeală amețitoare, un fir de sârmă înroșită, care sapă și arde neîncetat măduva osului. Dăscălița Aglaia nu mai simțea durere, ci o gâdilare grozavă, atât de grozavă, încât ajungea să-i fie plăcută. Înceștă pumnii și șopti iar, suspinând:

— Nu... nu...

Urechile îi țiuiau. Capul îi huruia de durere. I se părea că i clocotesc creierii.

— Uuuff!...

Și în vreme ce pe banca de sub păr dăscălița Aglaia geamea și sâsâia, ghemuită în junghiuri năstrușnice, de după biserică soarele tomnatic își înălța încetinel, greoi capul roșcovan și se uita cu milă la dânsa, prin ceața ce se frământa în bătaia vântului de dimineață...

2

A doua zi era duminică și dăscălița Aglaia se sculă veselă, împăcată. Toată durerea îi trecuse, parcă i-ar fi luat-o cineva cu mâna. Se simțea atât de bine, încât vroia să muncască orice, ca o roabă, numai să n-o apuce iar dintele. Își îmbracă copiii, bărbatul, și-i porni pe toți la biserică, până și pe servitoare.

— Bravo, băbucă, bravo! Ei, vezi, așa-mi placi și mie...

așa! zise dascălul văzând-o mai voioasă.

— Acu nici tu nu mă mai slăbești din “băbucă”, parcă aș fi o hoască de o sută de ani...

În geamuri băteau razele ofilite, arămii, ale începutului de toamnă. Lumina aceasta se potrivea atât de bine cu voioșia sufletului rănit al dascăliței, încât îi venea s-o soarbă, s-o îmbrățișeze ca un om îndrăgostit de soare. Își scaldă fața în tremurările razelor, apoi se întoarse să-și vadă de lucru.

Căuta să nu-și mai aducă aminte de dintele care o căznise ieri toată ziua și toată noaptea. Zadarnic, însă, căci gândurile ei, cu voie-fără voie, se învârtteau mereu în jurul suferințelor îndurate.

Odată apoi, tot cu gândul la durerea suferită, lăsă toate lucrurile baltă, se șterse pe mâini și, repezindu-se la pat, scoase de sub pernă un ciob de oglindă rotundă, mică, cum se găsesc la bălciuri pentru câțiva gologani. Se așeză la masă și se puse să-și vadă dinții.

— Sunt cam îngălbeniți, șopti dânsa închizând gura o clipă. I-a îngălbenit vremea...

Stătu pe gânduri un răstimp și pe urmă adăugă:

— Și ce frumoși și albi erau odată!

În sfârșit începu să-și pipăie dintele cu pricina. Îl atinse mai întâi cu vârful degetului, ca nu cumva să-l smintească. Nu o durea. Atunci îl prinse cu două degete și-l mișcă cu băgare de seamă. Dintele se clătina puțin, altmintrelea însă nu se deosebea de loc de ceilalți.

“Ai zice că-i sănătos tun”, se gânde dascălița Aglaia.

Cercetându-și dinții așa, cu de-amănuntul, îi veni în minte deodată un vis rău, ciudat, visul care o chinuise astă-noapte îndată ce închisese ochii. Visase anume că-i căzuse dintele și era știrbă; apoi părea că se uită în oglindă, ca și acum, și

plângea, plângea să se prăpădească...

Se gândi mult și cu teamă la visul acesta și se posomori din ce în ce mai greu.

“Dintele înseamnă moarte în casă”, își zise dascălița Aglaia, ascunzând repede oglinda.

Clătină din cap, ca și când ar fi vrut să se împotrivească dușmanului nevăzut, iar buzele îi bâlbâiau, înfricoșate:

— Poate să fie vreo prevestire?...

Simțea parcă lămurit că se petrece o schimbare mare în sufletul ei, fără însă ca schimbarea aceasta să fie cea așteptată de dânsa. I se părea chiar că n-ar avea decât să întinză mâna și ar putea pipăi de-a binelea schimbarea aceasta grozavă, care o durea și o tulbura în toată ființa ei. Dar încă nu se încumeta și nu voia să pună degetul pe rană. Se agăța cu deznădejde de gânduri de bine, încercând să înăbușe pe cele rele, să le facă să amuțească. În acest chip, însă, încetul cu încetul, se pomeni că iar o doare dintele. Dar acuma toată durerea i se îngrămădea în suflet și din suflet izvorau, parcă, și boabele de lacrimi amare ce se aninau pe pleoapele ei obosite, ca roua pe frunzele florilor veștede...

Tocmai în clipele acestea de răstriețe, se nimeri să sosească de la biserică, în fuga mare, copilul cel mai mic al dascăliței Aglaia, un pici durduliu ca un pepene, cu obrajii îmbujorați de oboseală, strigând cât îl ținea gura:

— Musafiri, măicuță!... Vin musafiri!...

Dascălița tresări speriată de țipetele vesele ale copilului. Îl măsură o clipă din ochi cu o privire de necaz, apoi deodată se răsti la dânsul furioasă și-l goni pe ușă afară. O ură amară îi cuprinsese brusc sufletul, ură împotriva tuturor celor ce i-au încătușat visurile și n-au lăsat-o să-și trăiască viața.

— Voi sunteți de vină! răcni aprinsă dascălița Aglaia, gândindu-se la copii și la bărbat. Mi-ați omorât sufletul,

ucigașilor... mi-ați strivit viața!...

Apoi, privirile ei căzură fără voie asupra ceasornicului, care arăta ora unsprezece, și furia i se potoli, numaidecât, ca prin farmec. Se uită lung la limba de aramă ce se bălăbănea neobosită încoace și încolo, ascultă tictacurile ei aspre și șoșăi foarte domol, cu o părere mare de rău în glas:

— Cum mai trece vremea!... Ce repede trece!... Întocmai ca și viața...

Și, uitându-se la minutarele ce stăteau nemișcate și totuși se mișcau neîncetat, se gândi să oprească în loc ceasul, ca astfel să oprească poate și mersul vremii. Dar când vru să ridice mâna, auzi pașii și râsetele dascălului și ale copiilor, care se întorceau de la biserică. Și zgomotele o făcură să-și revie în fire.

— O să ne vie musafiri, băbucă! rosti dascălul intrând în casă. O să vie preoteasa cu notăreasa... Du-te de te îmbracă și tu nițel, să nu te afle în așa hal...

Dascălița Aglaia rămase însă mută, mototolită, pe un scaun, cu obrajii strânși în palme, pleoștită și îndurerată ca o zi de ploaie.

— Da ce-i, băbucă? Iar te necăjește dintele? zise bărbatul, oprindu-se în fața ei cu brațele încrucișate pe piept.

— Ție ți-e ușor să tot bați din gură, strigă dascălița amărâtă. Că tu n-ai grijă de necazuri... Ție puțin îți pasă de ce îndur eu. Te-ai saturat de mine, hai, găsești altele!... Dar eu, sărmana de mine, eu? Ce fac eu? Ce s-alege din viața mea, din visurile mele?... Mi-ați omorât viața, voi mi-ați omorât-o, nu vă rabde pământul!...

Și începu a plânge cu hohot, izbindu-se cu pumnii peste cap, sughițând și bolborosind întruna:

— Mi-ați omorât viața, hoților, ucigașilor!...

Văzând-o așa, dascălul stătu trăsnit, fără să știe ce să-i

răspundă. Apoi așeză el prin odaie, ca să poată primi musafirii cum se cuvine, deschise larg ușa, se propti în prag și se uită nedumerit la femeie.

Dăscălița Aglaia nu se dezmetici decât când intrară musafirii în casă. Atunci se ridică cu ochii plânși, se sărută întâi cu preoteasa, pe urmă cu notăreasa, și după astea se porni din nou pe bocete. Preoteasa era o femeie mică și groasă ca un butoi de bere, cu obrații încrustați de bătrânețe și dogorâți de soare, plină de pistrui pe sub ochi, cu doi dinți afumați și găunoși în falca de jos și unul în cea de sus. Crezând că dăscălița s-a certat cu bărbatul, luă pe dascăl deoparte și începu a-l povățui să fie mai bun și mai blând cu femeia, că altminterlea o să-l pedepsească Dumnezeu, că femeile sunt slabe și simțitoare și le prăpădește rău plânsul... Notăreasa, zăpăcită, își trase scaunul aproape de dăscălița Aglaia, și, neștiind cum s-o mulcomească, începu a plânge și dânsa, ștergându-și ochii din când în când cu o batistă pestriță, boțită între degete.

— Aș, aș! mormăi dascălul mirat de potopul de sfaturi cu care îi bătea capul preoteasa. Nu-i nimic, cucoană, nimica-n lume! D-ta trebui să știi că eu sunt un bărbat de zahăr! Din pricina mea dânsa n-a avut nici atâtica supărare toată viața ei. De douăzeci de ani de când o cunosc, nici fă-te-ncolo nu i-am zis... Și tocmai acumă să... Aa, să mă ierți...

— Ei, lasă, îl întrerupse preoteasa trăgând șireată cu ochiul. Știm și noi prea bine cum sunt lucrurile astea... înțelegem noi...

— Dar nu vezi că mă omori cu înțelesurile d-tale? Ce-nțelegi? La urma urmelor nu poți înțelege nimic... căci n-ai ce-nțelege. Nici eu nu înțeleg nimic... Iaca, o doare un dinte și atâta tot... Și nu mă lasă să i-l scot... Ce să-nțelegi d-aci?...

Preoteasa rămase o clipă buimăcită, cu buzele punga, apoi deodată se întoarse la Aglaia:

— Scoate-l, dragă, scoate-l și-l aruncă la gunoi! Uite, fă așa cum am făcut și eu și alții de vârsta noastră...

Căscă gura și-și alunecă degetul cu mândrie peste gingiile goale.

— Eu n-am ținut niciodată la hodorogituri, Doamne ferește! Unu-doi, le-am dat afară. Ce naiba? Să mă mai chinuiesc și cu d-astea, n-am eu destule necazuri pe cap?... Popa mă sfătuia că pe dincoace, că pe dincolo... să-mi pun dinți falși, să... Auzi tu? Dinți falși! Dar nu l-aș fi ascultat să-mi fi dat aur! Și-mi pare bine că nu l-am ascultat... bine, zău. Adică ce? Să mă fac de râs... I-auzi, pentru un dinte să rabzi tu atâta și să plângi și să te omori? Aaaa...

Bătu în palme de mirare, strânse din ochi și deschise gura, parcă, într-adins, ar fi vrut să se mândrească cu cei trei dinți înnegriți, care răsăreau din gingiile lucii ca niște pociumbi putrezi pe o cărare cleioasă.

Notăreasa, tânără și frumoasă ca o păpușă din fereastră, cu ochi mari, albaștri ca peruzeaua, cu părul galben și moale ca mătasa, se zgribuli de groază auzind cuvintele preotesei și clătină din cap, ca și când nu i-ar fi putut intra în minte cum e în stare cineva să-și scoată dinții și să rămâie știrb pentru totdeauna!

— Da, draga mea, uite, așa-i cum îți spun... Tu ce zici, Elenuțo? urmă preoteasa întorcându-se brusc spre notăreasă, pe care întrebarea o tulbură atât de mult, încât nu putu rosti nici o vorbă. Pe urmă însă, îmbărbătându-se, spuse și ea cu glas tare și zâmbind, ca să i se vadă bine dinții albi ca zăpada:

— Mai bine să mor decât să rămân știrbă!...

Și făcu un gest larg cu mâna, în vreme ce preoteasa

guralivă începu iar a torăi:

— Tac-pac... mai bine să mor!... Așa sunteți voi, cele tinere: frumusețe-ncoace, frumusețe-ncolo... Dar, la urma urmelor, ce faci cu frumusețea? Spune, ce faci?... Se trece, dragă, se duce cum se duce apa la vale... Să ai ce băga-n gură și cu ce să-ți învelești goliciunea, asta-i asta. Încolo, toate sunt mofturi și copilării. Toate le uiți, mai târziu, când ai dat față cu viața, când te-ai izbit de dânsa și când, mai ales, te-ai luptat cu dânsa. Ce frumusețe?... Eu știu bine, bine de tot, că am pățit, of, Doamne, ce n-am pățit? Am fost și frumoasă, și drăguță, și șireată, tot ce vrei... Și toate au trecut. Mi-au mai rămas, uite, știrbiturile astea și trăiesc totuși, poate chiar mai bine ca pe-atunci... Acu noi nu mai umblăm cu frumusețe și cu mofturi. Punga poruncește... buzunarul poruncește... Când îmbătrânește omul, cum am îmbătrânit noi cu Aglaia, nu-mi mai arde de nebunii. Atunci îi pare bine că trăiește...

Dăscălița Aglaia își înăbușise lacrimile și asculta în neștire vorbele preotesei. Se uita curioasă la gura aceea largă, la buzele lătărețe care se mișcau repede și fără nici o noimă și în colțul cărora se bolboceau în răstimpuri buburuze de spumă alburie, la limba care se ivea uneori printre gingiile umede. I se părea că e pe altă lume, într-o lume ciudată, unde nu se vede altceva decât cei trei dinți găunoși ai preotesei și obrații rumeni, sănătoși, ai notăresei, unde nu se aude altceva decât vocea hodorogită a preotesei... Și se simțea atât de singură și de nenorocită, cum nu s-a mai simțit niciodată...

3

După-amiazi durerea se făcu stăpână deplină pe dânsa. Avea friguri și i se părea că o mână rece, aspră, îi netezește

fără încetare șira spinării, strecurându-i fiori în carne, în oase, în suflet. Iar mâna aceasta părea că e mâna preotesei care-i spunea mereu:

“Să ai ce băga în gură și cu ce să-ți învelești goliciunea... Încolo, toate sunt mofturi și copilării. Toate, toate! Până și frumusețea, până și tinerețea...”

Se trânti, îmbrăcată cum era, pe pat, închise ochii, își împreună mâinile pe piept și așteptă așa, singură nu știa ce. Prin creieri îi roiau sumedenie de gânduri, își închipuia fel de fel de lucruri, care de care mai ciudate, mai năprasnice. Se gândea când la copiii care de când o doare pe ea dintele de-abia mai îndrăznesc să se miște prin casă, când la dascălul care o necăjește întruna să-i scoată dintele și n-o slăbește deloc din “băbucă”. Apoi își aduse aminte iar cum un țăran lung, sfrijit și spân, venise odată cu falcile legate, încovoiat de durere, să-i scoată o măsea și cum dascălul, în loc de cea vătămată, îi smulse una teafără. Ea atunci a crezut că țăranul are să se ducă acasă și să moară, și s-a minunat mult văzându-l a doua zi că umbla țănoș și fluierând pe uliță.

“Nu mai mor nici oamenii așa, tam-nisam”, își zise dascălița Aglaia în gând.

Aceasta însă o făcu să-și amintească și de nevasta unui învățător din Vărarea, care se prăpădise mai deunăzi și de care lumea spunea c-ar fi murit din pricina unui dinte beteag.

— Când ți-e scris să te duci, trebuie să te duci, de vrei, de nu vrei, bolborosi dascălița fără să se miște. Și mai bine să te duci iute, dintr-o dată, decât să te muncești cu durerile și cu suferințele...

Începu a se gândi mai înadins la moarte, căutând să-și închipuie cum ar fi dacă ar muri ea acuma, acuma, în clipa aceasta. Se minuna și ea că gândul morții nu o înspăimântă, ci dimpotrivă îi face o plăcere stranie, cum n-a mai avut

niciodată în viața ei. Se vedea parcă întinsă pe un catafalc alb, albă și ea ca peretele, frumoasă și nemânjită de strășnicia vremii. În jurul ei, copiii îngenuncheau cu ochii roșiți de lacrimi, cu buzele învinețite, iar la picioare, dascălul o privea nedumerit, ca totdeauna, și clătina din cap a jale. Auzea plânsurile înăbușite, întrerupte de sughituri, cuvintele de durere care fâșâiau prin aerul îmbâcsit al odăii și îi părea rău că a murit...

Apoi se gândi la zilele de mâine, când ea nu va mai fi în lumea aceasta. Și parcă vedea că lumea nu s-a schimbat deloc, cu toate că ea lipsește dintr-însa. În odaie plutește același miros necăcios de sfarog și de varză acră, numai că ea nu-l mai poate mirosi. Casa, grădina, satul, câmpurile, toate au rămas la locul lor, oamenii își văd de treburi, ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic, ca și când n-ar lipsi nimeni. Și din ea n-a mai rămas decât o mână de cenușă care, încetul cu încetul, se face una cu pământul...

Închipuirile acestea o îngroziră. Adică cum? Lumea să rămâie tot lume și când ea n-o mai fi? Și de ce să nu mai fie și dânsa? De ce să moară numai ea singură și lumea să trăiască înainte, să treacă peste ea ca peste un vierme strivit în picioare? Pentru ce să mai fie lumea lume când ea n-o să se mai poată bucura de dânsa, când numai alții o să trăiască într-însa?

Și deodată îi veni o poftă nebună de viață... Vroia să trăiască... Oricum, numai să nu lipsească din lume, dintre oameni. Nu-i mai păsa dacă va rămânea și știrbă ca preoteasa, dacă nu va avea decât ce să bage-n gură și cu ce să-și ascundă goliciunea, chiar dacă nu va avea nimic, numai să trăiască, să simtă că e în viață.

Se ridică repede din pat și începu a pipăi toate lucrurile din casă, ca și când ar fi vrut să se încredințeze că într-

adevătr trăiește, că n-a murit. Mirosul odăii, care altădată o năbușea și o supăra, acuma i se părea dulce ca un parfum. Copacii desfrunziți, dealurile negre, cerul mohorât, toate păreau că zâmbesc. Pretutinden i vedea și simțea viața care e bună, oricât de rea ar fi, pentru că trebuie să fie.

În sufletul ei se sălășlui o bucurie mare, mută, bucuria aceea pe care o simți după o lovitură grozavă, bucuria vieții. Acuma nici durerea nu i se părea atât de amețitoare. Durerea nu mai era pentru dânsa decât un semn mai mult că trăiește. Trebuia s-o îndure cu resemnarea cu care ești nevoit să primești tot ce îți dăruiește viața...

— Ei, băbucă, ți-e mai bine? o întrebă dascălul văzând-o atât de schimbată.

— Mai binișor... Acu, parcă, nu mai mă chinuiește așa, rosti Aglaia domol și apoi adăugă deodată: Și zici că ar fi bine să-l scot, ai?

— Firește că bine, nevestico, răspunse dascălul, din ce în ce mai mirat. Ai scăpa de un ciolan care nu mai face două parale...

— Atunci, vino de mi-l scoate!... Vrei?

— Foarte bine! Foarte bine! Dar să nu țiți dacă te-o dуреа...

— Aș, ce durere... Sunt deprinsă cu suferința.

Alergă ea însăși să caute cleștele rece și cam ruginit cu care dascălul scotea dinții bolnavi ai sătenilor. Simțea o plăcere la gândul că va suferi, căci și suferința înseamnă viață. Numai inima îi mai slăbi puțin când își închipui că peste câteva clipe are să fie știrbă și bătrână.

“Hai, hai”, se grăbi dascălița Aglaia, ieșind în cerdac și așteptând pe bărbatul său cu gura deschisă și cu ochii închiși strâns.

— Ține-te bine! porunci dascălul, potrivindu-i cleștele pe dintele pricinos.

Dăscălița Aglaia se apucă cu amândouă mâinile de parmaclăcul cerdacului. Simți cum fierul rece îi atinge gingiile, apoi o smucitură și un pârâit scurt, parcă i-ar fi înfipt un cuțit în gât. Pe urmă gura i se umplu de sânge cald.

— Bravo, nevestico! Ai scăpat, strigă dascălul mândru și voios, învârtind cleștele cu dintele prins în vârful.

Aglaia mormăi ceva cu buzele încheștate și apucă repede paharul cu apă. Apoi, după ce își opri sângele și i se închegă rana, cercetă cu de-amănuntul rădăcina dintelui, pe care mai atârnavu câteva firicele de sânge înnegrit și fărâmituri de carne vie trandafirine...

Într-un târziu, când casa se liniști, dăscălița Aglaia luă iar oglinda de sub pernă și se privi într-însa lung, cuprinsă de amărăciune. Locul dintelui se holba la dânsa negru, ca gura unui mormânt, lămurindu-i lucrurile pe care până acuma nu vroise înadins să și le lămurească. Acuma, poate pentru întâia oară, băgă de seamă că în jurul ochilor i se urzise o țesătură de cute mărunte, subțiri ca pânza păianjenului, că ochii ei cei mari și negri ca tăciunile își pierduseră vâpăile de altădată, că pe la tâmpole, pe lângă urechi, printre șuvițele de păr castaniu, se amestecau multe fire albe și urâte.

— Cum am îmbătrânit! oftă dăscălița Aglaia, înăbușindu-și anevoie lacrimile.

Simțea deslușit că i se desprinde ceva din suflet și se duce, o părăsește pentru totdeauna, și că despărțirea aceasta o doare și o înfurie. Apucă iute oglinda și o trânti de pământ. Sticla se sparse în mii de bucăți, care se împrăștiară prin toată casa, privind-o de pretutindeni ca niște ochi vrăjmași, furioși.

Dăscălița Aglaia se zgudui de mai multe ori, ca și când ar fi fost cuprinsă de un frig grozav, apoi deodată simți că lacrimi îi udă obraji, că buzele îi tremură șoptind:

— Bătrână, oricum, dar cel puțin trăiești!...

Întunericul nopții o învălui în doliu. În casă se zvârcolea o liniște adâncă și un suflet amărât. În aer sfârâia, se măcina vremea...

OCROTITORUL

I

— Aide, Filibaș, zise directorul, un om acru, cu cioc și cu ochelari, către aprodul Ion Filibaș, întinzându-i un plic mare, galben, cu eticheta ministerului, să-mi cauți din fundul pământului pe domnul șef Sulea și să-i dai plicul ăsta!... Ai înțeles?...

Aprodul se închină adânc, luă plicul, bâlbâi de mai multe ori “da, domnule director”, apoi, cu o privire blândă și rugătoare, parc-ar fi cerut iertare pentru îndrăzneală, întreabă cu glasul răgușit de respect:

— Aștept vreun răspuns, domnule director?...

— Nimic, mormăi directorul, mângâindu-și ciocul cu amândouă mâinile și adăugând pe urmă mai răspicat: Nimic, ai înțeles?... Ei, aide, pleacă mai repede!...

Filibaș coborî sprinten scările, dar în stradă se opri oleacă să răsuflă. Privi lung, în sus și în jos, pe Calea Victoriei la trăsurile ce alergau în goană spre Șosea, la ceasornicul din vârful unei case, și-și zise căscând: “ Fire-ar al dracului de șef să fie...” Apoi scoase din buzunarul pantalonilor o batistă pestriță și-și șterse, oftând, gâtul și fruntea.

Era o zăpușeală nemaipomenită. Razele soarelui aproape

de asfințit frigeau coperișele caselor, se înfingeau în pereți, în frunzișul copacilor pleoștiți și prin grădini. Străzile și trotuarele, parcă, se înmuiaseră de fierbințeală. Oamenii umblau alene, suflând greu și făcându-și vânt în răstimpuri cu pălăriile sau cu batistele.

Aprodul, pornind tacticos în jos, se gândi că domnul șef Sulea stă tocmai în strada Fracmazonă.

“E departe rău, își zise, îndesându-și șapca pe ceafă, o să iau tramvaiul, că nu-i scump și mă dor picioarele...”

Dar ajungând în Calea Griviței își trase șapca pe ochi și se gândi că ar fi o prostie să cheltuiască. Vreme are berechet, picioarele nu-l dor așa tare. Cu tramvaiul e mult mai cald decât pe jos, căci în tramvai e îmbulzeală. Mai bine o să bea o țuică cu un ban, ca să se răcorească, și mai economisește cinci parale...

Mergea încet, legănându-se și gâfâind ca o rață. Asuda tare și-și scotea deseori șapca să-și șteargă chelia. Era scurt și gros, cu o burtă din pricina căreia nu-și vedea decât vârful ghetelor. Avea ochi albaștri, dulci, care păreau a zâmbi neconținut, și nasul cu nările largi și înfundate de păr. Barba-i era castanie, încâlcită, presărată cu câteva smocuri de fire albe și-i ajungea până la al doilea nasture al tunicii.

În strada Fracmazonă află de la proprietăreașă că Sulea n-a dat pe acasă de vreo două zile, că e în urmă cu chiria pe o lună și jumătate, că în fiecare seară vine acasă cu trăsura, dar de chirie nu se sinchisește, că scandalizează pe ceilalți chiriași aducând dame în casă și că, în sfârșit, trebuie să fie cam țițnit, deoarece vorbește singur și dă din mâini și pune noaptea să-i cânte gramofonul.

Filibaș era ostenit și avea și el poftă de vorbit. Șezu și spuse proprietăresei că are șapte copii, că la toamnă

împlinește cincizeci și trei de ani, că pe fata cea mai mare, care-i foarte cuminte și frumoasă, a cerut-o un funcționar de la poliție, dar mă-sa n-a vrut s-o dea fiindcă auzise că funcționarul e bețiv și bătauș, că dânsul e în serviciu de douăzeci și cinci de ani și toți superiorii l-au avut drag și l-au cinstit, numai Sulea îl persecută, că om mai fără suflet și mai tiran ca Sulea n-a mai pomenit, că îl amendează în fiecare lună fără nici o vină și nu se gândește că bietii copilași îi mor de foame și că el crede că Sulea n-o să ajungă bine, căci e prea țăntoș și înfumurat...

Proprietăreasa îl ascultă cu luare-aminte, clătină din cap, îl compătimi și zise că și dânsa crede că o să-l bată Dumnezeu pe șef, apoi îi dădu un pahar cu apă și-l petrecu până la poartă.

“Bună femeie”, își zise Filibaș, gândindu-se că, dacă Sulea nu e acasă, trebuie să fie negreșit în strada Verde, la avocatul Ștefan Popescu, care e prieten cu șeful și care are o nevastă oacheșă, tânără și dragăstoasă.

Pe drum, însă, îi păru rău că a ocărât pe șef. Câine-i Sulea, nici vorbă, dar n-ar fi trebuit să-l ocărăscă. Te pomenești că proprietăreasa, limbută cum este, i-o spune că l-a înjurat și atunci o să dea de dracul. Șeful și altfel are pică pe dânsul și-i tot fâgăduiește c-o să-l dea afară, darmite când ar mai auzi că l-a vorbit de rău.

— Bine-i să ai lacăt la gură! mormăi el întristat și iuțindu-și pașii.

Trecând pe strada Lipscani, deodată zări pe Sulea în fața unei vitrine, rezemat în baston, cu gura căscată la niște manechine îmbrăcate în rochii-pantaloni. Fața-i era plictisită, parc-ar fi fost bolnav sau n-ar fi avut parale. De altminterlea, era un bărbat de vreo treizeci de ani, cu un corp pe care nici o haină nu putea să stea bine, cu mustața roșcată și

tunsă englezește, cu buzele groase și umede, cu barba lată și totdeauna albă de pudră, și cu monoclu. Se credea foarte frumos și se lăuda tam-nisam că are succes la femei. Avea un baston cu mânerul de argint, pe care îl cumpăraseră cu trei franci la o licitație de la muntele de pietate, dar despre care dânsul spunea că l-a căpătat drept amintire de la un prieten al său, pictor celebru la Paris.

“Pomenești lupul și lupul la ușă!” se gândi Filibaș, încetându-și pașii și scotocind după scrisoare. Apoi se apropie cu șapca într-o mână și cu plicul în cealaltă:

— Vă salut, domnule șef...

Sulea se întoarse repede, speriat, auzind glasul lui Filibaș. Nu dăduse după-amiază pe la birou și-i era frică să nu fi venit vreo inspecție. Se uită repede împrejur și se reculese numaidecât, căci văzu cum câțiva trecători curioși cască gura la el și la aprodul ce stătea descoperit.

— A, Filibaș?... Ei? făcu dânsul serios, apropiindu-se de aprod.

Filibaș stătea ca pe cuie și se muta mereu, când pe un picior, când pe cellalt. Își alunecă privirea peste fața gravă a șefului și-i veni în minte că tot așa face și când îl amen-dează.

— V-am adus o scrisoare din partea domnului director, îngăimă, în sfârșit, întinzându-i plicul și răsuflând, parcă ar fi scăpat de o povară foarte grea.

Șeful aruncă ochii la adresă și, văzând eticheta, păli. Învâr-ti plicul între degete, ca și când n-ar fi îndrăznit să-l deschidă, și prin minte îi fulgeră neîntrerupt: “M-am dus dracului!” Căută totuși să se stăpânească și întreabă cu o tremurare în glas și cu dorința de a afla astfel, cel puțin cu o clipă mai târziu, cuprinsul scrisorii:

— Domnul director era la minister când ai plecat?

— Da, răspunse repede și hotărât aprodul, dar apoi, gândindu-se că poate răspunsul acesta nu e pe placul șefului, începu să bâiguiască: Adică... nu știu sigur... poate să fi plecat...

Sulea îl privi lung, încruntă din sprâncene și zise domol:

— Tare ești prost, Filibaș!... Cum dracu poți fi așa de prost?

Filibaș zâmbi, bucurându-se că a scăpat cu atâta, iar șeful rupse plicul cu băgare de seamă și aruncă o privire înlăuntru. Și atunci Filibaș văzu că fața lui Sulea se înseninează deodată, că ochii îi licăresc, iar colțurile gurii i se lărgesc așa, încât îi dezvăluie dinții.

“Mare câine ești, bată-te Dumnezeu, gândi aprodul, zâmbind totuși, parcă ar fi vrut să arate că și el ia parte la bucuria șefului. Dar acu mi se pare că te-am îmblânzit...”

Sulea scoase scrisoarea din plic cu degetele tremurând și numără repede bancnotele ce erau înfășurate într-însa, gândindu-se cu plăcere: “Și tocmai n-aveam nici un ban și nu mai știam de unde să împrumut... Ce om cumsecade, ce om!” Pipăi cu lăcomie hârtiile, se uită cu drag la Filibaș și prinse a sorbi rândurile în care directorul îi spunea că îi trimite cele două sute de lei ce i-a împrumutat deunăzi, îi mulțumește și, dacă n-are ceva mai bun de făcut, îl roagă să ia masa deseară cu dânsul și cu nevastă-sa.

— Mă duc, neapărat mă duc! murmură Sulea. Poate că facem și un pocheraș și mai ciupestc ceva!... Ce om cumsecade, ce om!...

Începu a râde. Apoi, zărind iar pe Filibaș, îl bătu pe umăr și-i zise fără să-și poată stăpâni bucuria:

— Bravo, Filibaș, bravo! Mulțumesc... Ești băiat de treabă. Mersi!...

Se întoarse zăpăcit, să plece spre Calea Victoriei, dar după

ce făcu doi pași, veni iar spre aprod și-i întinse mâna prietenește:

— Bravo, bravo și mersi, Filibaș! strigă, simțind că ar fi în stare să și sărute pe omul care i-a adus, tocmai când era mai necăjit, paralele ce le crezuse pierdute.

Filibaș, dintru-ntâi, se dădu înapoi, parcă n-ar fi putut crede ca șeful acesta să-i întinză mâna. Roși și începu a râde ca un prost. Își șterse palma de dunga pantalonilor și blodogori, fără să știe ce zice, ca un copil, căruia i se face o bucurie la care nu se așteptase niciodată:

— Vă salut, domnule șef...

În clipa următoare simți cum niște degete uscate, osoase, dar totuși moi și catifelate, îi strâng ușor mâna. Îl trecu un fior de plăcere. Mișcă din picioare, se închină și rânji iar, mai prost și mai roșu. I se părea că inima îi crește, i se umflă și bate tot mai repede, încât i-e frică să nu plesnească. Buzele îi tremurau, făcând să-i tremure și barba, iar fruntea i se umplu deodată de nădușeală.

“Îmi dă mâna, îi trecu neconținut prin creieri. Îmi dă mâna... Șeful îmi strânge mâna... Aoleu, ce-i asta?”

Șeful se mai gândi că poate ar fi bine să-i dea și un bacșiș. “Omul ăsta merită neapărat un bacșiș...” Dar pe urmă îi veni în minte că trebuie să se bărbierească și trebuie să dea bărbierului francul. Îi mai zise o dată foarte călduros:

— Foarte bine, Filibaș... Las' că nici eu n-am să te uit...

Apoi o apucă repede pe trotuar în sus, fluierând vesel și învârtind bastonul între degete.

Filibaș rămase locului nemișcat și uluit, privind cu mirare și cu evlavie în urma șefului. Parcă tot nu-i venea a crede că Sulea, Sulea cel strașnic, care îngrozise pe toți inferiorii de la minister, i-a strâns lui într-adevăr mâna.

“Se poate?... Ei, nu se poate, nu se poate!...”

Dar în mâna dreaptă simțea și acuma atingerea aceea ciudată, și prin spinare îi trecu iar un fior de plăcere. Se uita la lumea ce trecea pe lângă dânsul grăbită, fără să-l ia în seamă și în gândul lui întreba:

“Ați văzut cum mi-a întins mâna?... Ei, ce ziceți?... Ați văzut?...”

Și i se părea că toți oamenii zâmbesc la dânsul și-l felicită și-i spun c-au văzut.

— Câine-câine, murmură, gândindu-se la Sulea cu o dragoste plină de respect, dar câine bun... Mă, să-mi dea el mâna așa din senin, în mijlocul străzii, în fața lumii!... Mare lucru!...

Își puse șapca pe cap și privi mirat după Sulea, care tocmai atunci se urca într-o trăsură. Și se pomeni deodată că începe să-i fie drag șeful și-i pare rău că până adineaori l-au urât și l-a ocărât.

“E un om de zahăr, orice s-ar spune, se gândi dânsul, pornind vesel și mândru spre casă, căci acuma era târziu să se mai întoarcă pe la birou, vrea și el să se arate rău și țipă și înjură, de, ca orice om necăjit și cu griji, dar are o inimă bună...”

Se întinse din șale, își răsuci mustața și păși mai apăsător ca de obicei. Se simțea mai mare, cel puțin cu un cap, ca toți ceilalți muritori. I se părea că are mii de franci în buzunar, deși știa bine că n-are decât un leu și o băncuță. Mâna dreaptă n-o mișca deloc, o ținea tot așa cum o ținuse atunci când i-o strânsese șeful și i se năzărea că îl mângâie mereu degetele acelea uscate și catifelate, a căror atingere îi umpluse sufletul de nădejde. Fluiera și el vesel, vrând să maimuțarească pe Sulea, și din când în când izbucnea în hohote înăbușite de râs și dădea din mâini ca un nebun. La oameni se uita cu milă și cu dispreț, gândindu-se:

“Ce nătăfleți mai sunt și ăștia... Iaca, ei nici nu bănuiesc măcar că numai adineaori am dat mâna cu domnul șef... Și ce-ar face ei dac-ar ști?”

Își închipuia că s-ar descoperi toți și l-ar bate cu flori ca pe vodă... Dar oamenii credeau că e beat, îl compătimeau sau îl înjurau în gând și se fereau de dânsul.

2

Mergând spre casă, Filibaș se gândi neconținut la șef și căuta să-și aducă aminte toate lucrurile care i-ar putea dovedi că Sulea are inimă bună, ca astfel să-i fie și mai drag. Mult bine nu-i făcuse Sulea, totuși ținea minte foarte lămurit că odată, cum-necum, a spart sticla de apă din biroul șefului și a făcut o apăraie și o halima de-i era și lui rușine. Atunci (își aduce aminte parcă numai ieri s-ar fi întâmplat) toți cățelușii din birou au sărit la dânsul și l-au certat și l-au înjurat, de l-au făcut de două parale. Domnul șef Sulea însă nu se găsea în odaie. Când a venit pe urmă și a aflat ce-a fost, nu i-a zis nici o vorbă de ocară, nu l-a amendat și nici nu l-a pus măcar să plătească paguba, cum ar fi făcut, bunăoară, oricare altul. Nu. S-a uitat numai la fărâmiturile de sticlă, apoi la aprod, și pe urmă s-a așezat la masă și-a trimis să-i aducă un șvarț. Filibaș n-ar îndrăzni tocmai să jure pe sfânta cruce, dar crede mult că șeful a plătit sticla chiar din buzunarul lui, nevrând să-l puie pe dânsul la greutate, căci știa că are șapte copii și e calic.

“Așa-i omul bun, sfârși Filibaș în sine, la un caz de adică tot nu te lasă să pieri...”

Acuma se gândi un minut la nevastă-sa, care o să plângă de bucurie când va afla că șeful i-a strâns mâna, și la vecinul

său, la vizitiu, care o să strâmbe din nas necrezător și o să înjure, apoi iar se întoarse la Sulea și la slujbă.

“Păcătos am fost și eu, nu-mi fie de deochi, își zise, gândindu-se cu părere de rău la amenziile ce i le pusese în cârcă șeful. Omul prost e osândit să fie păcătos. Și-apoi să te mai miri că boierii sunt răi! Numai bieții de ei știu câte neajunsuri au după urma noastră... Ce boclucuri i-am făcut și eu, Dumnezeu să mă ierte. Mare minune că nu m-a dat afară! Sunt bătrân și uituc... De-ar fi fost altul în locul lui, he, he, de când îmi dădea răvaș de drum!... Dar lui pesemne i-e milă și de copii...”

Îi veniră în minte, rând pe rând, toate greșelile ce le făcuse în acești doi ani din urmă, de când îl cunoaște pe Sulea, și găsi că șeful într-adevăr a avut dreptate să fie supărat și să-l amendeze.

“Da, a fost nițel prea strașnic și dânsul, dar, dacă te gândești bine, am meritat și eu pedepsele. De-acu, însă, s-a isprăvit. Ne-am împăcat... Bine c-a dat Dumnezeu de ne-am împăcat! Degeaba, nu-i lucru firesc să fii rău cu șeful. Cine are puterea taie și spânzură. De ce să fii rău, când poți să fii bine?...”

Dar apoi își aduse aminte că alaltăieri Sulea iar l-a amendat cu cinci lei, pentru că n-a fost la ușă când l-a strigat, și își zise că acuma, după ce s-au împăcat, trebuie să-l ierte. Și o să-l și ierte, fără îndoială, mai ales că mâine o să-l pândească și, când o fi singur în birou, o să-l roage frumos de iertare. Știe că la început o să facă nazuri, să bată cu pumnul în masă și să țipe, dar pe urmă tot o să-l ierte. Îi va spune că are șapte copii, și șeful se va înduioșa, îi va lua mâna și-i va zice: “Ei, bravo, Filibaș! Fiindcă ești băiat cumsecade, te iert. Dar altădată să nu greșești, ai înțeles? Căci altmintre-lea să știi că nu te avansezi!”

Pe Filibaș îl podidiră lacrimile de bucurie și începu iar a da din mâini și a râde. Iar când ajunsese în colțul străzii în care stătea, nu se mai gândea decât că mâine-poimâine o să fie înaintat. Și adică, la urma urmelor, de ce nu l-ar înainta? Acu s-au împăcat, nu mai e nici o piedică. Și are douăzeci și cinci de ani de serviciu. Asta nu-i glumă. Douăzeci și cinci de ani! O viață de om. Și leafă tot puțină, șasezeci de lei pe lună. Cum să trăiască din șasezeci de lei? Să plătească chirie scumpă, să hrănească nouă guri, să îmbrace nouă oameni. Nu se ajunge. Bine, până acuma a mers cum a mers, erau certați și nu se putea. Dar acu nu mai merge. Trebuie să-l înainteze. Și chiar merită să-l înainteze. De servit a servit, de la birou n-a lipsit nici o zi, cinstit a fost, de furat n-a furat, de înșelat n-a înșelat pe nimeni. Ei, atunci cum să nu-l înainteze?...

Trecu pe la o băcănie. Prăvăliașul îi era prieten, pentru că era singurul care îi mai dădea pe datorie. Dar, fiindcă datoria se urcase la cincisprezece lei și treizeci de bani, de vreo săptămână încoace Filibaș îl ocolea. Acuma îi era sete și ar fi vrut să bea o țuică. Dădu să intre; în prag însă își aduse aminte de datorie, îi fu rușine și se gândi s-o tulească. Pe urmă își zise că nu e lucru cinstit să fugi de creditori. Băcanul ar putea crede că nu vrea să-i plătească și de aceea nu-i mai intră în prăvălie. Cel mai nimerit e să intre, să zică “bună ziua” și să bea o țuică. Astăzi, de altminterlea, merită să bea și șampanie, căci s-a împăcat cu șeful. În sfârșit, poate să spuie și băcanului că Sulea i-a făgăduit să-l avanseze și că acuma o să-i plătească toată datoria până într-un ban. Asta numai ca să nu creadă că are de-a face cu o haimana.

Intră mândru în prăvălie. Băcanul îl primi cu brațele deschise. Își închipuia că Filibaș a pus mâna pe parale și vine să-i plătească.

— Ehe, lume nouă-n băcănie veche! De mult n-ai mai dat pe la noi, nene!... Ei, ce mai veste-poveste? Cum o duci cu serviciul? Șeful tot câine, tot câine?

Filibaș îi întinse trufaș mâna și rosti tare și răspicat:

— Așa să știi, că mâna asta a strâns-o adineaori și domnul șef!

— I-auzi acolo! strigă băcanul, făcându-se că se miră. Șeful?... Vasăzică... Ei, bravo, asta-mi place!

Aprodul strânse din buze cu dispreț, scuipă și porunci:

— Ia să-mi dea o țuică!

— O țuică, băiete, țipă repede băcanul, apoi, întorcându-se îndată iar spre Filibaș, urmă: I-auzi, nene! Și zici că vorbești serios? Parcă tot nu-mi vine a crede... Păi, dacă-i așa, e bine de tot, ce?

— Se vede cât colo că d-ta nu mă cunoști, domnule! zise Filibaș grav. Eu n-am obiceiul să glumesc. Eu sunt om bătrân și funcționar, și nu vorbesc fleacuri. Și când spun ceva, să știi că-i așa cum spun... Ei, vezi, așa am vorbit și cu domnul șef cum vorbesc cu d-ta. El a zis una, eu alta, uite-așa. Pe urmă mi-a dat mâna și ne-am despărțit...

— Uite, așa-mi place și mie, glăsui băcanul, plescăind cu limba și urmărind cu privirile neconținut pe băieții de prăvălie, ca să nu mănânce sau să dosească ceva. Nu ți-am spus eu totdeauna că-i om cumsecade, dar nu știți cum să-l luați? Dar și d-ta ești mare pișicher. Bine trebuie să-l fi picnit de ți-a dat mâna! De unde până ieri-alaltăieri te stingea în amenzi, astăzi stă la taclale cu d-ta și-ți strânge mâna! Ei, degeaba, ești șmecher și s-a isprăvit!

Băcanul râse șiret și-l lovi cu dosul palmei peste burtă. Filibaș puse paharul la gură, se uită cu ochi zâmbitori la băcan, dădu țuica de dușcă, strâmbă din nas și plescăi din limbă în semn că băutura a fost bună și tare, își șterse mustățile și pe urmă vorbi lingându-și mulțumit buzele:

— Dacă n-aș fi fost șmecher, crezi c-aș fi putut-o duce douăzeci și cinci de ani în slujbă? E, așa trebuie să te învârtești în viață, altminteri nu merge!

Un țăran care stătea alături și târguia își scoase repede pălăria din cap și se uită pe furiș cu respect la domnul acesta, care știe să se învârtască în viață.

Apoi Filibaș ieși încet din prăvălie, fără să mai plătească țuica, mângâindu-și barba și mustățile. Dar pe trotuar își aduse aminte că a uitat să spuie băcanului de avansare. Îi strigă deci din stradă, părându-i bine că astfel îl aud și trecătorii:

— Iaca, nici nu-ți spusei! Știi că mi-a făgăduit să mă avanseze? Ei, ce zici?

— Minunat! răspunse băcanul, din ușă, frecându-și mâinile la gândul că în sfârșit totuși o să poată scoate ceva de la Filibaș. Minunat!...

3

Filibaș plătea cincisprezece lei chirie unei ovreice din Calea Floreasca pentru o odaie și o săliță din fundul curții. Odaia nu era mare, dar era foarte dărăpănată și atât de joasă, încât vizitiul, om mai înalt, ajungea cu mâna la tavan. Fiindcă însă Filibaș nu avea prea multă mobilă, încăpea destul de bine toată familia. El cu nevasta și cu cei doi copii mai mici dormeau într-un pat, fata cea mare și trei copii în altul, iar băiatul, căruia tatăl său îi zicea “cal bătrân” și care avea șaptesprezece ani, dormea jos, căci el nu trebuie să fie mof-turos. Sălița o împărțea cu vizitiul, cu care stătea ușă în ușă și care nu avea decât trei copii, cel mai mare de patru ani, iar cel mai mic de opt luni. Vizitiul avusese leafă bună la tramvaie, dar de vreo trei săptămâni nu mai era în serviciu:

Îl dăduse afară pentru că bătuse pe un pasager. Îl chema Mihail Ionescu și avea mâinile mari și noduroase, trupul scurt și picioarele foarte lungi, așa că, cu tunica-i scurtă, cafenie, părea un cocostârc plouat. Purta mustața răsucită și pomădată, căci tatăl său fusese ungur; el însă nu mai știa ungurește decât vreo câteva înjurături. Se fălea că e socialist și căuta să aducă vorba totdeauna de boieri, ca să-i poată înjura pe ungurește. Nevastă-sa murise din facere și de atunci dânsul nu poate suferi pe doctori. Cu Filibaș stătea în fiecare seară la taifas și vorbeau de rău pe superiori. La leafă însă totdeauna se certau, deoarece atunci Filibaș nu-i mai dădea voie să înjure pe boieri.

Filibaș intră în curte, fluierând, cu șapca pe-o ureche.

— Ei, nevestico, gata masa? strigă tare și mândru, oprindu-se în săliță, așa ca să-l audă și vizitiul, care stătea cu ușa deschisă și cu luleaua în gură, posomorât și mânios, căci se certase cu ovreica din pricina copiilor. Să nu uiți, nevestico, să pui la masă și olecuță de vin, căci astăzi am chef să beau un păhărel!... Ce dracu! Cât trăim să trăim bine, că pe urmă cine știe ce-o mai fi?

Își scoase șapca și se șterse de sudori, uitându-se pe furis la vizitiu. Și, văzând mutra blegită a prietenului său, îi veni în minte că mâine-poimâine o să-l avanseze și începu iar a râde cu atâta poftă, încât îi tremura burta. Își puse în gând să se facă beat, ca să-l invidieze și mai mult vizitiul.

Nevasta lui Filibaș era o femeie trecută, cu obrajii tăbăciți și încrețiți, cu nasul scurt și cu barba ascuțită, deșirată și murdară, parcă nu s-ar fi primenit și nu s-ar fi spălat de când s-a măritat. Auzind glasul bărbatului, ieși în ușă, bătu în palme cu necaz și țipă:

— Aoleu, pare-mi-se c-ai nebunit, bărbate, ori că vrei să-ți bați joc de mine!... Ție-ți arde de vin și eu nu-mi văd capul

de sărăcie și nu știu de unde să mă mai împrumut și ce să fac ca să pot găsi o bucatăică de pâine pentru gurile astea mici și flămânde...

— Ce pâine, Marito, ce pâine? făcu Filibaș necăjit că nevastă-sa nu se sfiește a se căi în gura mare. Cu cozonac am să vă hrănesc de-acu-nainte, ai înțeles? Cu cozonac!... Ei, îți place? Iac-așa vreau eu, uite-așa! Ai înțeles?

Acasă, cu nevasta și cu copiii, lui Filibaș îi plăcea să vorbească așa cum vorbesc cu dânsul superiorii la birou. Dar acuma striga și mai tare ca de obicei, căci vroia să-l auză toți vecinii și să se minuneze.

Nevasta rămase o clipă cu gura căscată, apoi își făcu cruce și-și scuiță în sân.

— Ai nebunit, Ionică, aoleu, c-ai nebunit! Vai de capul tău!...

Bărbatul se încruntă și era cât p-aci s-o ia la înjurături, dar se gândi totuși că femeia n-are de unde să știe ce noroc a dat peste dânsul și, proastă cum este, nici nu e în stare să ghicească. Și se potoli. Scoase din buzunar francul și băncuța, ce-i căpătase bacșiș de la un boier din provincie care avusese niște daravere pe la minister, și îi întinse nevastei:

— Aide, nu mai torăi ca o neroadă... Du-te și adu vin, că astăzi trebuie să beau și să mă îmbăt... Pentru că văd că d-ta, cucoană, ești proastă cum erai când m-a pus dracul de m-am înșurat cu tine și nu poți pricepe cu mintea ta cea de vrabie că eu nu vorbesc de clacă! Ai înțeles? Astăzi vreau să fac chef, fiindcă de azi înainte sunt avansat! Ei, acu ai înțeles?... Sunt a-van-sat!... Ș-acu mai crâcnește dacă-ți dă mâna, poftim!

Începuse să grăiască mai domol, dar la sfârșit se pomeni că iar strigă. Îi era necaz că femeia n-a fost de față când i-a dat șeful mâna, ca să știe să-l respecte cum se cuvine.

Când auzi nevasta de avansare, începu să tremure și să schimbe fețe-fețe. Îi venea să leșine. Se holbă mută la bărbat, aci credea, aci nu credea, și-și mototolea întruna șorțul cu mâinile-i umede. Pe urmă începu a clipi repede din gene și bâlbâi, râzând și plângând în același timp:

— Of, dare-ar Cel-de-sus să-ți fie gura de aur, că numai bunul Dumnezeu știe cât am răbdat și am suferit în vremurile astea de scumpete amară! Of, of, sufletul meu! Că viața-i tot mai scumpă, și leafa puțină, și copiii mulți... Și lâptarului îi trebuie parale, și găzarului îi trebuie, și...

Luă banii din mâna lui Filibaș și ieși repede, plângând și făcându-și cruce de bucurie și înșirând cu glas înlăcrimat pe toți creditorii care așteaptă parale și-i fac bocluc în fiecare zi.

Filibaș mai stătu un minut în sală, furând cu coada ochiului pe vizitiu, apoi intră, tușind, țațoș în odaie și se așază la masă. Copiii nu erau pe-acasă; cei mici se jucau undeva, pe la vecini, cei mari nu se întorseseră încă din oraș. Filibaș oftă, se gândi la șef bătând cu degetele darabanaua pe masă, pe urmă strigă deodată:

— Acasă ești, Mihai?

Dincolo, vizitiul nu răspunse, tuși, se sculă încet și trecu în casa aprodului cu luleaua între dinți și cu mâinile în buzunarele pantalonilor.

— Așa, neică, ce să stai colo singur ca un cuc...

Vizitiul mormăi “bună seara” și se așază pe marginea unui pat. Încetul cu încetul însă i se dezlegă limba și, întâi și mai întâi, povesti lui Filibaș din fir în păr cum s-a certat cu ovreica, adăugând că, dacă ar fi în slujbă sau ar avea parale, numaidecât s-ar muta, căci i s-a scârbit cu obrăznicile și cu cârtirile proprietăresei. Apoi tăcu, scormoni tutunul din lulea, scuipă și întreabă:

— Și, vasăzică, te avansează?

— Păi, răspunse scurt și mândru Filibaș, dar pe urmă totuși se puse să-i spună amănunțit cum i-a strâns șeful mâna, că au glumit și au râs ca doi prieteni buni, că la despărțire i-a zis c-o să-și puie în cumpănă toată greutatea lui de șef și o să-l avanseze de la zi-ntâi. Vorbea încet, ca un părinte către copii, și nici prin gând nu-i trecea că minte.

— Să fie într-un ceas bun! murmură vizitiul cu pizmă. Iaca, eu degeaba am muncit și mi-am sfărâmat ciolanele. M-au dat afară pungașii și m-au lăsat pe drumuri cu o droaie de copii!... Așa-i dreptatea în țara asta, uite-așa!

— De, zise grav Filibaș, trebuie să știi de unde să apuci viața și cum s-o sucești! Nu-i lucru ușor să trăiești în ziua de azi! He, he, e greu de tot! Trebuie să muncești ca un câine, să pui osul, să te vânzolești, altfel te mănâncă fript calicia!

Tăcu o clipă, apoi adăugă și mai grav, cu aluzie la greșeala vizitiului:

— Și trebuie să te porți bine-bine, ca o fată mare, altminterlea s-a dus dracului și cinste, și slujbă. Cu hărțuieli și cu bătai nu poți face serviciu, degeaba!... Capul plecat nu-l taie sabia, asta s-o știi de la mine!

Vizitiul scoase luleaua din gură și zise liniștit:

— Adică eu n-am fost plecat? Și ce mi-a folosit? M-au dat afară? M-au dat. Mă lasă să-mi moară de foame copilașii? Mă lasă. Puteam să mă port oricum, tot așa aș fi pățit. Dacă stăpânul e porc de câine, degeaba te căznești!...

Înjură ungurește, scuiță și înțepeni luleaua în celălalt colț al gurii, apoi mai mormăi ceva și tăcu. Filibaș râse silit și glăsui:

— Acu nu mai e nevoie să vorbim de chestia d-tale. Vinovat îi fi fost, asta fără doar și poate că, ce Doamne, nu te dă nimeni afară așa, tam-nisam. Șefii sunt oameni cumsecade,

degeaba spui d-ta, dar slujbașii sunt ai dracului. Asta s-o știi de la mine!...

— Câini sunt, nu oameni cumsecade, zise vizitiul sculându-se. Câini fără suflet!... Acu vorbești și d-ta pentru că ți-a aruncat colo un ciolan, dar ieri, parcă, nu vorbeai așa, ai? Ieri îi înjurai și...

— Ba să mă ierți! căută Filibaș, supărat, să-l întrerupă.

Dar vizitiul se aprinse din ce în ce și, apropiindu-se de aprod, urmă tot mai cu foc:

— Când te amenda, țipai că el e rău și d-ta ești bun. Acu te-a încântat cu vorbe și numaidecât ești gata să spui că el e bun și d-ta ești rău... Ehe, oameni ca d-ta mai rar! D-ta te încânți lesne, că ești prost și te poate purta de nas orice gogoman, ca pe un copil. Dar mie să nu-mi vii cu palavre, că eu știu ce-i lumea și cum sunt boierii. Să te vază lat de foame, și n-o să-ți arunce o bucată de pâine. Mai degrabă ți-o da o funie să te spânzuri, ehe!...

Vizitiul se înfuriase de-a binelea. Învârtea pumnii sub nasul lui Filibaș, se roșise ca racul și-și muta mereu luleaua dintr-un colț al gurii în cellalt. Filibaș la început se pleoștise, dar, când văzu că vizitiul dă din mâini, se înfurie și dânsul și începu să urle:

— Astea sunt prostii, domnule, ai înțeles? D-ta ești un om de nimic și d-aia te-au dat afară! Oamenii de teapa d-tale ar trebui bătuti în vergi, ca să le treacă de-a mai înjura și a bârfi, asta ar trebui!

Apucă pe vizitiu de un nasture al hainei și-l zgâlțâi cu furie, parc-ar fi vrut să-l silească a înțelege că e om de nimic și trebuie bătut în vergi.

— Vergi îți trebuie d-tale, ai înțeles? Atunci nu te-ai mai lua la bătaie cu oamenii și nu ai înjura zor-nevoie pe superiori!

Vizitiul se zborși și mai rău auzindu-l urlând pe Filibaș. Dar mai mult îl necăjea că o să-i rupă nasturele.

— Lasă-mă-n pace, domnule, zise dânsul, nu mă zgâlțâi, că nu sunt sluga d-tale!

— Nu te las! răcni Filibaș fără să știe ce nu lasă. Ești un mișel și un ticălos și înjuri pe toată lumea! Ești o canalie, o...

Vizitiul se smuci, să-și scape nasturele din mâna lui, dar Filibaș, crezând că vrea să-l lovească, îl înhăță și mai strâns și începu a-i căra cu dreapta la pumni peste cap. Mai întâi vizitiul se sperie și dădu să scape din mâinile protivnicului, dar nu izbuti. Atunci se întărită și el, și-i trânti un genunchi în burtă. Filibaș căzu de-a dura pe dușumele, urlând întruna:

— Ești o canalie, domnule, un pungaș, un hoț!... În pușcărie ai să ajungi, nu în serviciu! Canalie!...

Tocmai acuma sosi și nevasta de la băcănie cu vin și cu mezeluri. Auzi gălăgia de departe și, îndată ce intră în curte, porni să țipe ca din gură de șarpe:

— Aoleu! Săriți, că-l omoară! Săriți!...

În curând, vecinii dădură năvală pe la ferestre, copiii vizitiului începură a plânge, iar proprietăreasa striga pe-afară că numai vizitiul e de vină, că el se ceartă cu toată lumea și c-o să-l dea afară, că-i face de răs casa și-i sperie chiriașii. Vizitiul însă, care în vremea aceasta trecuse în odaia lui, bombăni:

— Să-ți fie rușine a minți și a te lăuda ca un netot, că ești om bătrân!...

Nevasta lui Filibaș era în sală, îl auzi și-i strigă amenințându-l:

— Las' că te știe lumea cine ești, afurisitul! Ți-e necaz că-l avansează, ai? După ce te primește omul în casă și te

hrănește, mai sai cu bătaia la dânsul, pocitule și holbatule!

Filibaș se sculase de jos și ieșise în curte să povestească vecinilor ce s-a întâmplat. Toată lumea era de partea lui și toți îl ocărau pe vizitiu și spuneau că are necaz pe Filibaș pentru că îl avansează. Iar Filibaș striga:

— Cum să înjure o haimana ca dânsul pe domnul șef? Ce are el cu domnul șef? Fire-ar al dracului de boanghină!

4

Filibaș se sculă mai de dimineată ca de obicei. Voia să fie la minister devreme, să-l găsească șeful la ușă și să vadă că nu și-a luat nasul la purtare, cu toate că i-a strâns mâna. Era tras la față, căci se culcase târziu. Se certase cu vizitiul până după miezul nopții. Părea însă și mai fericit ca ieri. Umbla sprinten de ici-colo și avea mare poftă să împărtășească tuturor bucuria ce i se zvârcolea în inimă. Astă-noapte, după ce se așezase în pat, stătuse multă vreme de vorbă cu nevastă-sa și găsiseră că nu se poate ca șeful să nu-l înainteze. Ba chiar și visase că l-a avansat și s-a îmbătat turtă de bucurie.

Se învârtea mereu pe lângă ceilalți aprozi, deschidea gura să le povestească întâmplarea cu șeful, dar îi era și frică și rușine ca nu cumva să creadă că vrea să se laude. Își închipuia că tovarășii lui, ca și vizitiul, ar crăpa de necaz și, sau nu l-ar crede, sau l-ar lua peste picior.

Dar, la urma urmelor, tot nu se putu stăpâni. Inima îi era prea plină, trebuia să și-o ușureze. Intră în vorbă cu un aprod tânăr, ras de mustăți și tuns până la piele. Forfotiră de greutățile vieții până ce ajunseră la superiori. Când veni vorba de Sulea, tânărul scuipă și înjură, căci îl amendase și pe el cu doi lei, fără să fi avut atâta vină măcar cât e negru sub

unghie.

— Nu se poate om mai ticălos ca dobitocul ăsta, sâsâi dânsul, uitându-se în toate părțile, ca nu cumva să-l audă vreunul din protejații lui Sulea și să-l pârască.

Filibaș simți că i se gădilă limba. “Trebuie să-i spun, se gândi, nu pot lăsa să crează de rău pe un om atât de cinstit și de bun la inimă... Ei, trebuie să-i spun!” Zâmbi cu bunătate, tuși clătinând din cap și zise:

— Ei nu, băiete, nu-l cunoști pe domnul Sulea. Tu ești tânăr și nu te-ai izbit de viață. Ascultă-mă pe mine, că sunt om bătrân și cu douăzeci și cinci de ani de serviciu!... Nu-l cunoști... deloc nu-l cunoști!... Șeful e om de zahăr, auzi, de zahăr!

Tânărul rămase o clipă uimit. Parcă nu-i venea a crede că se găsește cineva să ia apărarea lui Sulea.

— Lasă-mă, nene, îngăimă sfios, gândindu-se că poate Filibaș e spionul șefului și vrea să-l tragă în cursă. D-ta ești cel dintâi suflet de om care te apuci să-l lauzi. Păi, dacă-i așa de bun, de ce m-a amendat pe mine? De ce te-a amendat pe d-ta? De ce face zile fripte tuturor? De ce?

Se uită drept în ochii lui Filibaș. Ochii acestuia însă erau plini de bunătate, de încredere proastă, de fericire. “Nu-i spion, își zise tânărul, e prost, dar nu-i spion!”

— Sunteți necopti, băiete, ascultă-mă pe mine. Ce amenzi? Parcă au a face amenzile când e vorba de inima omului? Inima-i inimă, și amenda-i amendă. Și inima lui e de aur!

Și-i povesti cu cuvinte dulci, cu amănunte înflorite, cum l-a întâlnit ieri, cum i-a dat mâna, cum... în sfârșit tot, și pe urmă adăugă triumfător:

— Ei, acu ce zici?

Tânărul aprod îl privi cu milă și-i răspunse foarte simplu:

— Zic că ești prost, nene... Iartă-mă că ți-o spun în față,

deși mi-ai putea fi tată!... Adică, d-ta crezi în făgăduielile lui mincinoase și te încânți că ți-a dat mâna?... Aolică, măre! Crezi d-ta că el o să-și mai aducă aminte de toate astea? Și pe urmă ce însemnează că ți-a dat mâna? Ia spune, ți-a iertat amenda?...

— O să mi-o ierte, fără îndoială, zise Filibaș cu convingere.

— Ei ași!... Păi mie nu mi-a dat odată mâna și secretarul general? Și nu mi-a făgăduit câte-n lună și-n stele? Și cu ce m-am ales?... Ba era să mă dea afară...

Filibaș nu mai zise nimic. Se întoarse încet și se duse la ușa biroului lui Sulea, ca și când ar fi căutat acolo adăpost și apărare împotriva celor ce vor să-i destrame fericirea. Îi părea rău că s-a spovedit băiatului. Ar fi fost mai bine să fi tăcut, să vadă toți cum o să-l primească șeful când o să vie. Atunci, de bună seamă, n-ar mai fi cârtit și nu i-ar mai fi făcut sânge rău.

Tânărul, însă, se grăbi să spuie numaidecât și celorlalți ce i-a povestit Filibaș. Unul câte unul, veniră toți aprozii la dânsul să-l întrebe dacă-i adevărat și să-i zică pe urmă că e un dobitoc dacă se încrede în palavrele lui Sulea.

Necredința tovarășilor se așeză ca un ghimpe în sufletul lui Filibaș. Simțea că se năruie ceva în jurul lui, se năruie mereu și el nu e în stare să scape de primejdie. Încercă să se liniștească, zicându-și că aprozii îl pizmuiesc, dar ghimpele, cu toate acestea, pătrundea tot mai adânc, mai adânc.

“Se poate?... Ei, nu se poate, nu se poate!...”

Începea să-și dea seama că a mințit când a spus că șeful i-a făgăduit să-l avanseze. Nu i-a făgăduit, da, dar negreșit a vrut să-i făgăduiască. Și deodată își aduse aminte de amenziile ce i le croise șeful, de ocările și de înjurăturile ce i le aruncă de câte ori îl vede, de amenințările lui că o să-l dea

afară, și se înfricoșă. Simțea că se zăpăcește de tot. Gândurile îi alergau prin creieri tot mai neînfrânate, se învâlmășeau, se alungau. O clipă credea că îl avansează, apoi că-l dă afară, și iar că-l avansează. Se rezemă de pervazul ușii și-și duse mâna la fruntea care-i ardea. Nu mai știa ce să înceapă. Închise ochii. Îl cuprinse o moleșală mare. Îi era somn, parcă n-ar fi dormit de-o săptămână. Rămase așa, cu ochii închiși, gândindu-se mereu la Sulea, la avansare, la vizitiu, la nevastă, la aprozi... De jur împrejur stăpânea tăcerea aceea care se lăfăiește prin toate coridoarele birourilor, o tăcere întreruptă când și când de tuse, de pași repezi, de râsete înăbușite, de câte-un țipăt al superiorilor, dar care, după ce te obișnuiești cu dânsa, pare grea ca plumbul. Și, încetul cu încetul, gândurile lui Filibaș iar se limpeziră. Acuma iar nu mai avea îndoieli că n-o să-l avanseze. I se părea că vede pe Sulea venind, și strângându-i mâna, și spuindu-i că o să aibă grijă de dânsul. Și, gândindu-se, sufla greu, ca și când ar fi avut o piatră pe piept. Era iar fericit și vesel...

— Dormi, porcule? Îi vui deodată în urechi un glas răgușit. Nu ți-e rușine?... Aide, cară-te d-aci!

Filibaș tresări fript, se șterse repede la ochi și bâlbâi, dându-se înapoi:

— Nu dormeam, domnule șef, trăiți... Nu dormeam... Mă gândeam...

— Mai ai obraz să și minți?... Ei las' că te învăț eu...

Sulea se pusese la pocher cu directorul și pierduse toți banii. Ochii îi erau roșiți de nesomn, fața boțită. Aruncă o privire încruntată spre apro, apoi se întoarse repede și intră în birou, în vreme ce Filibaș murmură tot mai domol și mai jalnic:

— Mă gândeam la necazuri, trăiți, mă gândeam la necazuri...

Câteva uși se deschiseră în pripă și într-însele apărură capete curioase. Aprozii se uitară la dânsul batjocoritor și ochii lor parcă ziceau: “Ei, vezi, dobitocule?” Filibaș stătea încremenit. Buzele-i tremurau, iar în gând se întreba: “Ce-i asta?... Ce-i asta?...”

I se părea c-a visat și începu iar a se freca la ochi. Dar apoi se hotărî să-și facă ceva de lucru în birou și să vadă dacă într-adevăr Sulea fusese acela care l-a huiduit. Se strecură încetinel ca o umbră și se duse ață la sticla cu apă. Cu coada ochiului însă se uita spre birou. Văzu pe Sulea scotocind furios printre hârtii și-l auzi mormăind:

— Pretutindenii praf și murdărie... Nemaipomenit...

Filibaș luă sticla. Măinile îi tremurau. Porni în vârful degetelor spre ușă și, mergând, parcă vedea mereu fața veselă de ieri a șefului și în mâna dreaptă parcă simțea atingerea dulce și moale a degetelor lui. Când puse mâna pe clanță, îl zări Sulea și-l opri:

— Filibaș!... Ia vino-ncoace!...

Aprodul se întoarse și se apropie de masă.

— Ce-i asta? zise șeful cu glas foarte liniștit, arătând cu o mână praful de pe masă, iar cu cealaltă potrivindu-și monoculul.

Filibaș tăcu. Se uită lung la masă, în ochii șefului, apoi la mâna lui cea dreaptă. Văzu că mâna e subțire, că pielea e albă, numai la încheieturile degetelor e roșă și că e brăzdată cu vine groase, albastre-spălăcite. Dar de altfel e mână ca și a lui și ca și a altor oameni. Îi era frică să nu scape sticla și o strânse cu toate degetele.

— Și crezi tu că o să mai rabd eu murdăria asta și pe viitor? urmă Sulea cu același glas liniștit. Crezi tu că biroul meu e grajd în care nu se curăță decât o dată pe săptămână? Ei, nu, dragul meu! Eu n-am nevoie de trântori. Nu, hotărât. A ajuns cuțitul la os. Acu s-a isprăvit și cu răbdarea mea... Fii bun, deci, și-ți strânge catrafusele și te cărăbănește de p-aci, da? Eu nu

mai vreau să te văz de azi înainte! Din partea mea, n-ai decât să te faci bancher sau ce-ți place, dar cu mine să nu mai dai ochii... Așa. Vasăzică, ne-am înțeles?... Să-ți strângi catrafusele!...

Filibaș vru să se roage frumos de iertare, dar nu putu zice decât: “Am șapte copii, domnule șef, trăiți...” Și Sulea deodată începu să țipe ca un nebun:

— Ei, și ce-mi pasă mie dacă ai? Eu sunt de vină că ai copii?... Și dacă ai, de ce ești trântor? De ce sforăiești și dormi în loc să lucrezi? Aci nu se doarme, mișelule, aci se muncește!... Afară, ticălosule, afară!

Îl luă de spate și-l duse până la ușă. Filibaș ieși și închise ușa cu băgare de seamă, ca să nu facă zgomot.

Inima i se zbătea în piept ca o pasăre rănită. Îi veni în minte nevasta, care o să plângă, vizitiul, care o să râdă de dânsul. Și deodată i se păru că a căzut de undeva, dintr-o înălțime mare, și cade, cade mereu fără să se poată agăța de ceva, fără să ajungă odată la pământ. Se răzema de pervazul ușii și ochii i se umplură de lacrimi...

NEVASTA

Ion Bolovanu trăgea să moară...

Stătea chircit în pat, cu un picior întins strună peste cearceaful boțit, cu cellalt cârligat din genunchi, parcă i l-ar fi zgârcit cârceii. Mâinile le ținea rășchirate ca un răstignit, degetele încleștate în așternutul de paie, din care se zgâiau, spăimântate și rupte, câteva fire galbene ca părul în barba unui spân. Pieptul descheiat i se ridica în răstimpuri rare, anevoie, horcăind prelung, parcă cu fiecare înălțare i s-ar fi smuls o coardă din suflet. Ochii, mari, holbați, se mișcau cu priviri sticloase, pline de groază, ca și când ar fi văzut ceva nespus de amenințător.

Nevastă-sa sta la căpătâi cu o lumânare de ceară aprinsă în mână, cu fața rece, nemișcată, și se uita la dânsul întrebătoare, în vreme ce razele roșcate ale luminii îi îmbujorau puțin obraji și făceau să-i licărească ochii.

“Acu, Ion moare, iar eu rămân văduvă, se gândea dânsa, urmărind tresăririle de durere ale bolnavului. Acu eu o să mă întorc și o să plâng, și pe urmă poate o să mă mărit a doua oară...”

Bărbatul încercă să-și ridice capul de pe perna umezită de nădușeală. Mușchii obrazilor lui cenușii se încordară, vinele de la gât se îngroșară ca niște șopârle. Boala, însă, îl birui numaidecât și capul căzu și mai istovit pe spate.

“Cum se căznește, săracul! Își zise nevasta, netezindu-și buzele cu limba. Mi-e milă de dânsul...”

Simțea însă că minte când zicea că i-e milă. Plecă ochii rușinată și începu a se gândi:

“De ce nu mi-e milă? Dar nu izbuti să se lămurească. Dacă mi-ar fi milă, aş plânge... Uite, toate femeile plâng, numai eu stau ca o stană de piatră. Măcar că mie mi-a fost bărbat...”

Se uita cu o pizmă copilărească la cele câteva femei bătrâne, care tropăiau în jurul patului, frecându-și mâinile, oftând des și cu multă poftă, și picurând câte-o lacrimă. Apoi privi iar la Ion, și iar își zise:

“Mi-e milă de dânsul...”

Femeile aruncau din când în când priviri speriate spre bărbatul bolnav și șopteau stins și repede:

— Moare!... Uite-acu moare!

Omul părea că aude șoptele acestea și le soarbe fără să vrea. Își rotocolea în orbite bulbii albi ca marmura și privirile lui parcă întrebau ceva, parcă cereau ajutor și milă adevărată.

Apoi, deodată, se simți în odaie un zgomot ciudat, friguros, ca și când două aripi mari, nevăzute, ar fi fâlfâit de mai multe ori. În clipa aceea bolnavul își îndreptă și piciorul cel îndoit, se întinse din răspuțeri, suspină lung și ușurat, întoarse ochii cu albul în sus și pe urmă rămase neclintit. După un dram de vreme, însă, corpul totuși se mai smuci oleacă, mâinile se adânciră mai grele în așternut, iar mușchii feței se schimonosiră, parcă, sub apăsarea unei dureri foarte mari.

— Aoleu, c-a murit!... E mort!...

O femeie uscată, cu nasul scurt și turtit și cu o năframă vântată în cap, se năpusti năucă asupra mortului și începu a-l scutura, sărutându-l cu lăcomie și țipând:

— A murit!... a murit!... Vai de mine, dragul mării, că te-ai dus și pe mine m-ai lăsat! De ce te-ai dus singur, puiul mării, și de ce nu m-ai luat și pe mine? Ce mă fac eu fără tine, ce mă fac, ce mă fac?

Nevasta se apropie și dânsa de marginea patului și se uită lung în fața mortului. Pe tâmpilele lucii zări un șir de bobite de sudoare, care păreau gata a se rostogoli pe obraji la vale. Îi veni deodată pofta neînțeleasă să se încredințeze dacă Ion e mort sau nu. Își trecu lumânarea în cealaltă mână și atinse cu vârful degetelor mâna mortului, care era rece și umedă ca pielea de șarpe. Simți un fior de gheață prin inimă și făcu repede un pas înapoi. O cuprinse o frică grozavă. Lumânarea de ceară începu să tremure în stânga ei...

În casa joasă, săturată de un miros părtunzător de leacuri, stăpâneau florii aceia spăimântători, ce se ivesc totdeauna în fața morții. Femeile alergau fără nici o țință de ici-colo, bocindu-se în silă, repetând mereu aceleași cuvinte fără rost, care fac și mai jalnică priveliștea morții.

Într-un târziu intră un bărbat.

— A murit? întrebă dânsul cu glas șters și nepăsător. Și, cum nimeni nu-i răspunse, își făcu cruce și adăugă oftând: Dumnezeu să-l odihnească!

Apoi, după ce se uită și el puțin la mort, clătînând din cap și ștergându-și mustățile, se duse la vatră și urmă mai trăgănat:

— Ar fi bine să-l scăldați până ce nu apucă a se înțepeni de tot...

Nevasta nici nu se mișcase de lângă pat. O babă îi luă lumânarea din mână și o puse pe masă într-o oală, șoptind pițigăiat:

— I-a fost tare drag, sărăcuța... Nici nu poate plânge...

Femeia acuma se grămădi pe o laviță. Fața nu i se schimbase, dar dărdăia, parcă ar fi luat-o cu frig. Se gândea necon-

tenit la șoapta babei, ce o auzise ca prin vis: “I-a fost tare drag...” Și începu a-și zice și dânsa:

“Mi-a fost tare drag...” Și se minuna cum poate rosti cuvintele acestea.

“Mi-a fost tare drag... Adică de ce să-mi fi fost drag? A fost bun? N-a fost. A fost frumos? N-a fost. Apoi de ce să-mi fi fost drag?... Știa cât vreau să mă mărit cu altul, și totuși m-a luat... Și pe urmă m-a bătut, mai rău ca pe o slujnică... Nu, nu mi-a fost bărbat. A fost un străin...”

Și, gândindu-se așa, i se părea ciudat și neînțeles vălmășagul și fierberea ce umpluseră casa: oamenii forfotind cu fețele zbârcite, îmbujorate, femeile care se învârteau în jurul unei căzi de lemn în care se zărea un cap galben, smead, ce se bălăbănea încoace și încolo, apoi zgomotul ce se asemena cu un bâzâit de bondari, străpuns când și când de câte-un sughiț de plâns... Și iar își zise că ar trebui să plângă și ea. Toată lumea lăcrimează: așa se cuvine când moare cineva. Și, la urma urmelor, Ion tot i-a fost bărbat. I-a cununat popa. Negreșit, trebuie să plângă. Își frecă ochii cu pumnii și-și acoperi fața cu șorțul, parcă ar fi vrut să se ascundă dinaintea oamenilor de rușine că nu-i vin lacrimile.

— Nu pot, nu pot, murmură dânsa în sfârșit. Nu mi-a fost drag...

Își descoperi obrajii și-și ținî privirile la flăcările rumene ce se zvârcoleau pe vatră. Simțea că o cuprinde un frig din ce în ce mai năprasnic. Buzele i se mișcau întruna, parcă ar fi bălbâit rugăciuni...

Oamenii o vedeau și ei cum se zbuciumă, o priveau lung și cu milă, clipeau din ochi cu înțeles și șopteau așa, ca să-i audă și dânsa:

— I-a fost tare drag, săraca... tare drag...

Trei zile cât a fost mortul în casă, nevasta a umblat ca o nălucă, punându-și fel de fel de întrebări, căznindu-se cu fel

de fel de gânduri. Îi era rușine că nu poate plânge și ocolea privirile oamenilor. Când vedea mortul în mijlocul odăii, în cosciugul alb, acoperit cu zăbranciul aspru și înflorit, simțea ceva nedeslușit, ceva ce nu era nici părere de rău, nici bucurie și nici frică, dar în care găsea câte o urmă din toate acestea.

De mort, însă, nu s-a mai apropiat până în ziua înmormântării. Și atunci, cineva a luat-o de subțiori și a dus-o la picioarele cosciugului așezat în ogradă pe o năsalie ce scârțâia în răstimpuri. În mijlocul mulțimii popa, în odăjdii cusute cu fir, cu barba rară, argintie, cu cădelnița în mână, din care se bolboceau nourași de fum mirositor, părea un moșneag cuminte și obosit ce istorisește lumii, cu glas jalnic, cântător, o poveste tristă de demult.

Nevasta, îngenuncheată, își răzemasе capul de dunga sicriului. Simțea cum ascuțișul lemnului i se brăzdează în piele, cum îi gâdilă zăbranicul obrajii. Când respira, nările i se umpleau de miros de tămâie... Și înghițind cu plăcere fumul acesta năbușitor, ascultând mormăitul cunoscut al preotului și răspunsurile grăbite și răgușite ale dascălului, i se păru deodată că toate acestea i s-au mai întâmplat odată. Creierul îi vuia. Gânduri și amintiri îi frământau mintea. Se vede stând în genunchi înaintea aceluiași popă, ascultând aceleași cântece jalnice, iar alături de dânsa simțea pe mortul din cosciug, pe care a fost silită să-l ia de bărbat, care era slab și răutăcios, pe care îl urâse tot așa de mult, precum iubise pe celălalt, ale cărui priviri îi ardeau și-i mângâiau inima, care însă trebuia s-o ocolească, altminterlea tatăl ei ar fi zdrobit-o... Popa citește din ceasloave și afumă cu cădelnița, dascălul îi răspunde cu ochii închiși sau întorși pe dos, iar ea simte din ce în ce mai lămurit că atunci, cealaltă dată, s-a întâmplat ceva grozav, ceva de ce ea nu și-a putut da seama până astăzi. De-abia acum, în mijlocul bocetelor prefăcute și al

fumului de tămâie, înțelege dânsa că popa și atunci a citit de îngropăciune, că i-a prohodit sufletul ei cel dornic de-a iubi și de-a trăi, că i-a prohodit iubirea.

Și, cuprinsă deodată de o durere sfâșietoare, începe a plânge cu hohot, a urla prelung, ca o fiară rănită, așa cum ar fi trebuit să plângă atunci. Prin plânsul acesta vrea, parcă, să-și jelească iubirea ei strivită atunci pentru totdeauna, iubirea care cu dânsa a fost mai vitregă și mai crâncenă chiar decât viața.

Lumea de la prohod se uita la dânsa mirată. Popa se opri puțin și începu a tămâia cu cădelnița. Iar din mulțime trecură din gură în gură vorbele:

— I-a fost tare drag...

Pe nevastă, acuma, cuvintele acestea o înțepară ca niște ace muiate în otravă. Se întrebă uimită: de ce-i tot dă zor lumea că i-a fost drag? De unde știu oamenii ăștia că i-a fost drag? Sau poate vor să-și bată joc de dânsa, de durerea ei?... Întoarse repede capul și privi cu ochii înroșiți, fulgerători, la femeile ingenuncheate și smerite. Îi venea să se scoale în picioare și să spuie în gura mare sufletelor ăstora nesimțitoare că nu i-a fost drag, că nu plânge pe dânsul, ci își plânge viața ei prăpădită... Dar privirile cucernice și blajine pe care le văzu în ochii norodului o spăimântară și o îmblânziră. Plecă iar capul și-și șterse lacrimile cu mîneca de la cămașă...

Cimitirul era la marginea satului, pe o coastă lină, presărată cu tufiș. Pe drum începură a țărâi picuri mărunți și calzi. Popa deschise umbrela și-și iuți pașii, iar norodul, de asemenea. Cântările sunau mai vesele acuma, fețele se înșeninară... Când ajunse însă la poarta cimitirului, ploaia conțeni și, din dosul unui nour de argint, soarele își scoase obrajii înflăcărați. Lumea se împrăștie și o apucă razna, peste mor-

mintе, spre groapă, ca să găsească locuri mai bune. Unii, împiedicându-se de cruci rupte și putrezite, înjurau sâsâind, în vreme ce alții făceau mare haz pe socoteala dascălului care, alaltăieri, la un botez, băuse până ce răgușise, așa că astăzi a cântat ca un curcan.

La groapă, cioclii așezară cosciugul pe dâmbuțul de lut umed, iar popa începu din nou să citească. Stropi sicriul cu agheasmă, stropi și mulțimea, bălălăi de câteva ori cu cădelnița, mormăind ceva printre dinți, și pe urmă se dădu trei pași înapoi. Groparii vârâră două frânghii pe sub cosciug și-l sloboziră încetinel în mormânt. Când crezură că e aproape de fund, slăbiră funiile. Sicriul căzu huruind și plescăind în apa noroioasă ce se adunase acolo în urma ploii. Popa luă o mână de pământ și o aruncă în groapă. Oamenii se închinară și azvârliră cu toții, rând pe rând, câte-un pumn de lut pe cosciugul ce bubuia ca o darabană. Nevesta vru să facă și dânsa, ca toată lumea, se plecă să ia un bulgăre, dar vreo câteva femei o traseră repede deoparte, șoptind speriate:

— N-o lăsați, că vrea să se arunce în groapă!...

Întorcându-se spre casă, lumea părea că uitase cu totul că vine de la înmormântare. Glume grosolane fâșâiau prin aer, însoțite de râsete înfundate... La pomeni se încinse apoi un chef cumsecade. Mesenii ciocniră des pentru sufletul mortului, iar dascălul, șugubăț, ca întotdeauna, închină în sănătatea nevestei:

— Și la anul să bem la nuntă, zise dânsul, trăgând cu ochiul către un bărbat roșcovan din cellalt colț al mesei, rămas văduv de curând. Căci, de, morții trăiesc cu Dumnezeu, iar cei vii cu oamenii. Pe morți trebuie să-i mai lăsăm și în seama Domnului, că noi avem destule necazuri cu cei vii.

Nevasta ședea mâhnită și uluită, cu mâinile în poală, cu fruntea plecată. În mintea ei răsunau mereu citaniile popii și sufletul i se frământa de durere. Se simțea atât de străină în mijlocul oamenilor, care nu-i pot pricepe suferința, care n-o pot compătimi, fiindcă nici ei n-au niciodată parte de compătimire.

O babă, care plângea și bea fără încetare, se uită la ea cu coada ochiului și bâlbâi, clătinând din cap:

— I-a fost tare drag, sărăcuța... tare drag...

Nevasta nu auzise vorbele dascălului, dar acelea ale babei îi zbârnăiră în urechi ca o vijelie. Simți deodată că tot sângele i se urcă în cap. Cuvintele acestea mincinoase, rostite de atâtea ori, i se păreau cea mai cumplită bătaie de joc. Și nu se mai putu stăpâni. Se ridică brusc în picioare și strigă ca o nebună:

— Minți!... Minți!... Toți mințiți!... Nu mi-a fost drag! Mi-a fost urât! Mi-a mâncat viața, mi-a zdrobit viața, nu-l rabde pământul!...

Bărbații o priviră necrezători, femeile își făcură cruce, iar baba șopti într-ascuns vecinei din dreapta:

— Tare mi-e frică să nu-și piardă mințile, sărăcuța... Că prea i-a fost drag...

ÎȚIC ȘTRUL, DEZERTOR...

— Hai, Îțic!

— Hai, don' căprar!

Porniră. Căprarul înainte, Îțic după el, prin șanțul de apărare părăsit, în care zăpada se troienise peste bulgării de pământ răscolit de obuze.

Mergeau cu băgare de seamă, călcând numai în urmele înghețate și adânci ale vreunei patrule de ieri, cu capetele și spatele plecate, ca să nu-i descopere ochii dușmani care pândeau din stânga, sau gloanțele ce pocneau în răstimpuri rare ca niște țipete ascuțite, cutremurând durerile înălțate și amortite în văzduhul posomorât. Mergeau suflând din ce în ce mai greu, apoi asudând.

Cotiră întâi în dreapta, pe urmă iar înainte și pe urmă se pomeniră deodată la marginea pădurii de brazi care se cățara, deasă și încâlcită, pe o coastă piezișă. Atunci, după câțiva pași, căprarul se opri atât de brusc, încât Îțic Ștrul, urmându-l ca o umbră credincioasă, mai-mai să se izbească de dânsul.

— Să ne hodinim oleacă! răsuflă căprarul fără să se uite la Îțic.

— Să ne hodinim, don' căprar! murmură soldatul, lăsând îndată să-i alunece pușca în zăpadă și apucându-se să-și ștergă nădușeala de pe frunte, cu mâneca mantalei, împingân-

du-și pe ceafă capela prea mică, ștremgărește. Aburi albi îi tâșneau din păr și din gură, îmbrobodindu-i capul într-o ceață ce se risipea îndată în frigul înțelenit.

Căprarul, tăcut și îngândurat, sufla pe nări fuioare de oboeală. Vru să-și usuce și el sudoarea brăzdată pe tâmple, ridică mâna, dar la jumătatea drumului se răzgândi și-și îndesă doar șapca mai pe ochi, aruncând pe sub cozoroc o privire nehotărâtă spre celălalt. Când însă Ițic, simțindu-i căutătura, se întoarse întrebător, căprarul se feri, înfricoșat parcă, prefăcându-se că măsoară calea rămasă înapoia lor.

„Tare-i ursuz astăzi”, se gândi Ițic, agățându-și alene arma pe umăr, mai răcorit.

Urmele lor se iveau ca niște pete negre, mereu mai mici, pe spinarea dealului acoperită cu un cearceaf alb nesfârșit. Parapetul șanțului serpuia ca o boțitură cenușie, frântă pe alocuri, pierzându-se în zare. Zăpada sfărâmicioasă stăpânea tot cuprinsul, atât de albă că, privind-o mai mult, ustura ochii. Cerul însă era mohorât și nepăsător și se cobora foarte jos, parcă s-ar fi pus să strivească pământul. În văzduh rătăcea o tristețe grea care pătrundea în suflete mai adânc decât frigul atotstăpânitor. Câțiva copaci răzleți, negri, cu crengile despuiate, asemenea unor oameni bolnavi cerând iertare, vegheau încremeniți sub povara singurătății.

— De mult n-am mai văzut soarele, rosti Ițic deodată, plictisit de tăcerea care începea să-l înăbușe.

Deși vorbise aproape în șoaptă, glasul lui răsună aspru și poruncitor, zdruncinând liniștea pădurii ca o bătaie grea de aripă. Un brad bătrân tresări spăimântat și-și scutură crengile; zăpada se cernu fără zgomot pe învelișul alb. Căprarul se întoarse spre Ițic ca și cum glasul l-ar fi deșteptat dintr-o aiurare:

— Cum ai zis?

— Soarele, zic, nu se mai arată de mult, repetă soldatul, uitându-se cu niște ochi voioși la dânsul. O fi târziu, don' căprar? Să nu ne-apuce noaptea prin pustiiurile astea.

— Noaptea? murmură căprarul cu capul coborât în pământ, încât părea a vorbi dintr-o peșteră. Numai Dumnezeu știe câte se pot întâmpla până la noapte...

Veselia se stinse blând în ochii lui Ițic Ștrul. Glasul căprarului, straniu și puțin tremurat, i se prelinse în inimă ca o amenințare neînțeleasă. Mai vru să întindă vorba, dar curajul i se opri în gât. Apoi, cuprins de zăpăceală, porni iar să se șteargă de sudoare, acuma însă numai cu palma goală. Întâi pe frunte, apoi pe ceafă și pe urmă pe gât. Mai ales gâtul și-l mângâia prelung, ca și când i-ar fi fost mai drag ca oricare altă parte a corpului. Avea un gât înalt, uscat, cu vinele umflate, cu o piele foarte roșie și puțin zbârcită, punctată cu pistrui cafenii cât urmele de vărsat. Sub bărbie începea părul cărmiziu, rar și murdar, care-i acoperea și fălcile, împreunându-se cu mustățile și urcându-se pe obraji până pe sub ochii verzi, vioi și parcă veșnic speriați. Din mijlocul feței păroase și roșcovane, nasul coroiat și subțire se ridica brusc, dominator, dându-i o înfățișare veselă, chiar când ochii și gura se umpleau de tristețe. Capul totuși părea prea mare pentru trupul lui pipernicit, slăbuț, pe care hainele militare groase, sacul din spinare și arma grea te miri cum nu-l doborau.

Căprarul se uită împrejur, iscodind încotro s-o mai apuce. Urmele, după care veniseră până aici, de-acuma ocoleau pădurea prin dreapta. Se scărpină, scuipă, își aruncă ochii la Ițic cu imputare. În sfârșit se hotărî și o luă spre stânga, aproape de marginea pădurii, cu pași mai rari, ca și când ar fi căutat înadins să sosească mai târziu acolo unde totuși trebuie să ajungă.

Îțic Ștrul merse repede după dânsul, mutându-și pușca în răstimpuri de pe un umăr pe celălalt. Tăcerea îl posomora din ce în ce mai mult, silindu-l să se gândească. Era vorbăreț din fire și mai cu seamă acuma simțea o nevoie dureroasă să vorbească, poate tocmai fiindcă don' căprar era morocănos și avea o privire atât de neobișnuită.

„De ce tace omul ăsta?” îi alerga mereu prin cap ca un junghi.

Îțic, la început, se mândrise că-l alesese pe dânsul să însoțească în recunoaștere pe căprarul Ion Ghioagă. Mai fuseseră ei împreună și alte dăți, și umblaseră bine. Cu Ghioagă ar fi mers și-n inima iadului, fără frică. Dar azi căprarul parcă-i un străin. Niciodată n-a mai fost așa de acru. Se vede că recunoașterea aceasta e mai primejdioasă ca toate, dacă și căprarul e încurcat și posomorât. De ce nu s-o fi alcătuit o patulă tare, cum se cuvine? Ce nesocotință să plece numai doi inși, când au de înfruntat cine știe ce greutate! Asta înseamnă să mergi de bunăvoie și fără folos în gura morții... Îțic Ștrul se cutremură și se uită ba în dreapta, ba în stânga, mai cu luareaminte, să-și dea seama unde-l duce căprarul. Înțelese curând că merg spre pozițiile dușmane, dar în aceeași vreme parcă se întorc și înapoi. Ce-i asta? Doar n-o să se vâre chiar printre liniile de foc, să fie împușcați poate chiar de-ai noștri! Se înfricoșă. Barba îi dârdăia, încât zadarnic se silea să-și strângă fălcile.

Totuși mai mult îl neliniștea tăcerea încăpățânată a căprarului. Din ce în ce, era mai sigur că tăcerea aceasta trebuie să aibă vreo pricină. Ghioagă era om glumeț, vestit chiar în batalion că nu-și pierde firea și voia bună nici în clipele cele mai crâncene, că merge la asalt totdeauna cu capela-ntr-o ureche și chiuind ca la nuntă, stârnind râsul ostașilor și făcându-i să uite primejdiile. Apoi Îțic îl cunoștea

bine de-acasă din Fălticeni, unde dânsul avea un han mititel și cu o ogradă destul de mare să poată găzdui joia, în ziua bălciului, pe țaranii care veneau să târguiască. Ghioagă trăgea la Ițic de zece ani, încât se împrieteniseră de-a binelea, ajutându-se omenește la necazuri. Acum doi ani, tocmai pe vremea asta, în miezul iernii, când Ghioagă și-a cumpărat boulenii și nu i s-au ajuns banii, Ițic a sărit frățeste și, din toată sărăcia lui, i-a împrumutat patru poli, ca să nu scape omul chilipirul. Adevărat că nici până azi nu i-a întors datoria, dar nu face nimic, căci și Ghioagă e om nervos, cu cinci copii și fără pământ... Acuma Ghioagă a ajuns căprar, iar Ițic a rămas soldat prost, fiindcă a fost prea sfrijit și nu-l luase la oaste până azi, când războiul nu mai caută cine și cât e de voinic, ci-i trimite pe toți în foc. Dar și în război au trăit ca doi prieteni; Ițic știa doar să-i dea căprarului cinstea cuvenită...

— Vezi, măi Ițic, am ajuns noi până aici și nici măcar datoria ceea nu ți-am plătit-o!... Doamne, Doamne, cum de nu ți-am plătit-o?

Căprarul vorbise atât de brusc și cu atâta durere în glas, că Ițic se spăimântă ca și când ar fi auzit o sudalmă. Răspunse de-abia după o pauză și foarte încet, căznindu-se să-și ascundă turburarea:

— Lasă, Ioane, că ai vreme să mi-o plătești, numai să scăpăm cu viață!

— Așa-i, bine zici, să scăpăm cu viață, murmură Ghioagă, dar acuma cu o voce răgușită și mânioasă care închise convorbirea ca o pecete fierbinte.

Gândurile lui Ițic se porniră pe o goană năvalnică, frământându-i în suflet, încetul cu încetul, o frică stranie. Oare de ce s-o fi chinuind căprarul ca și dânsul? Chiar în clipa când el își amintea de cei patru poli, Ghioagă i-a zvărlit vorba

despre aceeași datorie. Adică de ce tocmai acum să-l cuprindă părerea de rău?

Aici nu-i lucru curat... Nu îndrăzne să-și închipuiască ce poate să fie. Se simțea însă atât de singur, cum nu se mai simțise niciodată. Degeaba încerca să se mulcomească și să se mângâie că se sperie de năluciri. În adâncul inimii lui frica se zvârcolea tot mai dureroasă. I se părea ca și când s-ar fi trezit în miez de noapte, singur, fără nici o apărare, în mijlocul unei cete de tâlhari hotărâți să-l omoare...

Viteaz nu se născuse Ițic Ștrul, ci fricos și bănuitor. Un copil de se răstrea la dânsul, începea să-i joace barba și să-i ticăie inima. În Fălticeni lumea îl poreclise „iepurele”. În clipa când doctorul comisiei de recrutare a zis „slăbuț, dar tot bun” Ițic a leșinat. Numai gândul că va merge la război îl îngrozea. Era convins că are să moară când va auzi întâiul bubuit de tun. Cu o zi înainte de-a porni din garnizoană, și-a luat rămas bun de la nevastă, de la cei șase copii, de la toți vecinii și cunoscuții, plângând ca o babă neputincioasă. Norocul lui a fost că, îndată ce-a sosit pe front, l-au și băgat în foc. Fiindcă nu îndrăzne să descarce pușca, stătea lipit de peretele șanțului, ferindu-se și uitându-se când la dreapta, când la stânga, să vadă cum mor ceilalți. Văzând apoi pe ceilalți, începu să-i scadă frica. „Cine are viață scapă”, își zise dânsul. Nici în război nu mai mor oamenii așa repede și nici gloanțele nu nimeresc toate. Apoi scoase capul să vadă cu cine are să se bată. Nedescoperind nimic, se miră și se liniști mai mult: „Ce fel de război mai e și asta, că nici nu știi pe cine omori?” Auzea însă suierăturile gloanțelor dușmane trecându-i pe deasupra capului și uneori vedea în față câte un bulgăre de pământ sfărâmându-se cu zgomot de zăngănit de cuțite. Alături de dânsul simți pe urmă ceva ciudat, parcă ar fi căzut un sac greu. Întoarse ochii. Un

flăcăiandru se prăbușise în fundul tranșei, cu capul plin de sânge. Ițic se înfurie deodată, ca și când ar fi primit o măciucă în frunte, ridică arma și începu a trage nebunește, să răzbune pe camaradul despre care nu știa decât că-i dintr-un sat de pe lângă Fălticeni și că mă-sa era vădană. Înfierbântându-se din ce în ce, simțea că pieptul i se umflă și brațele i se încordează. Inima îi bătea cu o încredere și cu o mândrie ce nu le mai avusese niciodată... Când auzi însă mai târziu ordinul de înaintare, frica îl doborî iar și parcă mai stăpânitoare. Deodată îl copleșiră iară șovăielile și chibzuirile. În tranșee ești la adăpost, pe când în câmpul liber trebuie să înhați moartea de beregată ca să mergi înainte. Frica de pedeapsă mai mult decât îndemnul sufletului îi porunceă să iasă din șanț și totuși nu era în stare, căci picioarele îi înlemniseră și nu le mai putea urni din loc. Atunci a zărit pe căprarul Ghioagă sărind din tranșee ca o săgeată și pornind înainte țațoș, cu nasul în vânt. Văzând pe Ghioagă astfel, lui Ițic i-a trecut un fior de căldură prin inimă, picioarele i s-au ușurat ca pana. Și îndată s-a repezit peste parapet, parcă ar fi vrut să se ia la întrecere cu căprarul. Și gonind, sufletul i se umplea de mânia și de o poftă ciudată de-a strivi pe toți care i-ar sta în cale.

Pe urmă s-a obișnuit și cu războiul, cum se obișnuiește omul cu orice în lume. Se gândea la moarte și parcă nu-l mai înfricoșă ca înainte vreme. Trăia când cu frica-n spate, când îmboldit de o îndrăzneală sălbatică. Cu cât simțea mai aproape primejdia, cu atât îi creștea curajul, pe când depărtarea îi strângea inima. În luptă se întărâta, închidea ochii și trăsnea în dreapta și-n stânga, ieșit din minți... Încetul cu încetul câștigă un fel de încredere care-i dădea o înfățișare voinicească. Odată, după o încăierare cu baioneta, maiorul l-a lăudat în fața batalionului. Altă dată, când

un glonte îi găurise pulpa stângă și rămăsese în urmă să-și panseze singur rana, comandantul brigăzii, un general în fața căruia tremurau regimentele, trecând pe lângă dânsul, i-a strâns mâna, l-a întrebat cum îl cheamă și i-a zis: „Bravo, Ițic!” I-a și scris nevestei sale toate acestea, încât femeia s-a speriat și i-a trimis o carte poștală rugându-l frumos să-și mai astâmpere vitejia, c-or să-i rămâie copiii pe drumuri. Ițic însă zâmbi de îngrijorarea muierii. Vedea că ea îl credea tot așa cum fusese la plecare. Ea nici nu putea bănuși că Ițic al ei râvnește acuma o recunoaștere vădită a vredniciei lui în fața dușmanului. De unde să bănuiască femeia, dacă el însuși numai în taină își mângâie dorința, ca nu cumva să-l ia peste picior vreun camarad mai șugubăț. Și cu toate acestea visa decorația neîncetat, parcă de ea și-ar fi atârnat tot viitorul. De aceea se îmbulzea totdeauna când era vorba de vreo însărcinare primejdioasă. Îi tremura inima, îl zguduia frica și totuși nu se ostoia. Își închipuia deseori cum o să se minuneze toată mahalaua când îl va vedea cu medalia pe piept... Și parcă auzea șoaptele tuturor: „Uite iepurele... Viteaz bărbat!”

Nădejtile lui Ițic s-au spulberat însă de când s-a schimbat comandantul companiei. Locotenentul cel nou, în două săptămâni, nu i-a spus o vorbă bună. Îl înjura din senin, se răstrea mereu la dânsul, iar alaltăieri l-a și lovit cu cravașa peste cap. Nu era chip să-i intre în voie, oricât se străduia. Asprimea locotenentului i-a frânt încrederea. Frica i se încuiba iar în suflet, din ce în ce mai stăpână. Privirile comandantului îl îngrozeau și-l înțepau ca niște săgeți otrăvite. În cele din urmă îi răsări în minte bănuiala că locotenentul vrea să-l piarză. Și cu cât se zbătea să se apere, cu atât simțământul acesta i se sfredelea mai adânc în inimă.

„Poate că chiar acuma mergem la pierzanie!” își zise deo-

dată Ițic clipind din ochi ca trezit dintr-un vis.

Mergeau mereu. Cu pașii rari, scufundându-se uneori până-n brâu în zăpada neprihănită, alteori scuturându-li-se în spinare povara crengilor de brazi cuminți, printre care înaintau trudiți, abătuți.

„Cum mai tace căprarul!” se gândea Ițic călcând cu băgare de seamă în urmele lui. „Poate că el știe și nu-mi spune...”

Începu să pândească mișcările căprarului. Îi vedea numai spatele: șapca înfundată pe cap, ranița roasă atârnată lăbărțat pe umeri, pușca agățată cu gura țevii tocmai spre dânsul, sacul de pâine în care uruiau înăbușit încărcăturile cu cartușe. Apoi deodată îl cuprinse un urât mare. I se păru că o mână nevăzută îi apasă umerii parc-ar vrea să-l oprească. Își iuți pașii până ce ajunse în dreptul căprarului. Atunci se mai liniști puțin și întoarse ochii spre Ghioagă, așteptând barem o vorbă care să-i ostoiască frământarea. Căprarul însă își urma mersul greoi, istovit, ca și când nici n-ar fi băgat de seamă că Ițic a venit aproape de dânsul. Fața lui uscată, cu pielea oacheșă și întinsă pe oase, era muncită și mohorâtă de gânduri. Din când în când mustățile i se smuceau singure, strâmbându-i mai crunt câte-o clipă înfățișarea. Ițic se căznea din răspuțeri să ghicească ce se zbuciuma în mintea căprarului. Și, fiindcă ceea ce citea îl îngrozea, se înșela zicându-și că nu pricepe nimic și mirându-se de muțenia lui încăpățânată.

— Adică de ce nu deschide gura? murmură Ițic simțind foarte lămurit cum întrebarea aceasta se împrășteie ca o apă fierbinte, încercându-și puterea la toate cutiuțele minții lui și neputând să scormonească de nicăieri răspunsul mângâietor.

Deodată căprarul se opri iar, fără a mai zice o vorbă, gâfâind de oboseală.

Gândurile negre se risipiră îndată din creierii lui Ițic, ca un cârd de pasări sperioase în care un copil a zvârlit cu praștia. Se uită încrezător în fața îngândurată a căprarului și nu-și pierdu hotărârea nici când Ghioagă întoarse capul, parcă s-ar fi temut să-i întâlnească privirea.

— Da unde mergem, don' căprar? zise Ițic, lipindu-și între-barea de buzele căprarului cu atâta stăruință, încât părea că vrea să stoarcă negreșit un răspuns care să-i potolească turburarea.

Ghioagă îl privi lung. Din ochi parcă-i picura o milă cu atât mai vădită, cu cât se silea s-o ascundă. Intr-un târziu rosti încet:

— Las' c-ai să vezi... Lasă, nu te pripi, că... Rămase cu gura deschisă ca și când ar fi avut să mai adauge ceva, dar ceva atât de greu, că îi era teamă să nu-i sugrume glasul și să-i crâmpoțească buzele.

În clipa aceea Ițic simțea cum îi curgeau sudorile pe obraji, prin barba soioasă, pe piept, pe tot corpul, niște sudori fierbinți care însă totuși nu-l mai puteau apăra de frigul îngrozitor ce începea să i se strecoare deodată prin toți porii, repezindu-se să-i înghețe inima. Și parcă frigul pornea din ochii căprarului și din gura lui căscată, unde nu se vedea nici limba, nici dinții, ci numai o pată neagră, rotundă, ca o gură de pușcă încărcată din care pândește moartea.

— Bine, don' căprar.. Bine, don' căprar.. Bine, don' căprar, bâlbâi Ițic, tot mai încet, ca și cum glasul i s-ar fi filtrat prin niște site din ce în ce mai dese.

Privirea însă îi rămase spânzurată pe obrajii căprarului, rătăcitoare și obosită, ca o rugăciune sfioasă. Acuma nu mai râvnea să afle nimic. Îi răsări în minte locotenentul și-n același timp o blândețe copilărească îi umplu sufletul. Se simțea întocmai ca în clipele dinainte de-a porni la asalt: mintea

golită de gânduri, inima încordată de nerăbdare. Viața îi atârna de un firicel atât de subțire, că orice freamăt ar fi în stare să i-o stingă.

— Ei, haidem, Ițic, hai să mai mergem! zise căprarul scuturându-se de privirea soldatului, cu o voce îndulcită de milă.

Ițic tresări, parcă i-ar fi înfipt un cuțit în piept. Glasul acesta blajin îl îngrozea ca o osândă. Începu să gâfâie greu și, dându-se înapoi din ce în ce mai spăimântat, răcni deodată, ca și când ar fi chemat într-ajutor:

— Nu mai merg, don' căprar!... Nu mai pot, don' căprar!... Nu mai pot don' căprar!... Să știi de bine că mă omori, don' căprar!...

— Ia seama, Ițic! Ia bine seama! strigă Ghioagă repede, cu ochii aprinși de o străfulgerare stranie.

Soldatul văzu limpede lucirea în ochii căprarului și-i înțelese rostul. Dar furia îi răscolise sângele ca întotdeauna în vârtejul primejdiilor mari. Nu mai simțea decât o pornire oarbă de a se apăra din toate puterile și de-a abate astfel amenințarea înainte să-l fi atins. Răcnea deci mereu, acoperind glasul căprarului, și se retrăgea cu ochii mereu în ochii lui, înfruntându-l. Cum pășea însă cu spatele înainte, se poticni peste o rădăcină moartă și se rostogoli brusc într-o groapă de zăpadă. Căderea neașteptată îi stinse într-o clipire toată mânia, făcând loc unei spaime copleșitoare. Acuma își dădu seama că nu mai e nici o scăpare și că trebuia să primească, fără zadarnice împotriviri, orice i-ar fi hărăzit soarta. Din fundul gropii, căznindu-se să se scoale, strigă înfricoșat:

— Stai, don' căprar, că viu!... Stai mulcom, că viu! În mintea căprarului încolțise un gând atunci când Ițic se prăbușise. Își smucise chiar cureaua puștii într-un început

de împlinire a gândului hotărâtor. Dar văzându-i bocancii înzăpeziți bălăbănind în aer, îi răsări un râs fugar care-i descrunță sprâncenele și-i goni din suflet ispita.

— Haida-hai! Hai după mine! făcu dânsul, pornind înainte fără să-l mai aștepte.

Ițic se ridică din groapă, se scutură de omăt și alergă după Ghioagă mai liniștit, ca și când zdruncinarea i-ar fi risipit grijile.

De-acum mergeau mai iute și înviorați, simțind amândoi c-au scăpat dintr-o primejdie. Căprarului i se dezlegă limba și se întinse la vorbă, încât Ițic de-abia biruia cu răspunsurile. Povesteau însă numai de întâmplări voioase și petrecute demult, cu ani în urmă, lucruri mărunte ce se înșiră în viața oamenilor ca niște mărgele ieftine și lucioase pe un fir de ață de câlți. Se fereau înadins să se apropie de poarta războiului, parcă aici viața lor s-ar fi împotmolit într-un noroi cleios din care nu mai sunt în stare să se desfunde. Vorbeau cu glas tare spre a-și înăbuși gândurile ce nu încetau a clocoti în sufletul lor căutând mereu să le întunece mulțumirea. Din când în când căprarul râdea, dar atât de silit, că Ițic se întorcea spre dânsul speriat și începea să râdă și el tot atât de prefăcut.

Pădurea se rărea acuma, răsfirându-se în copaci singuratici, înfipti parcă ici-colo de vreo mână năzdrăvană. Amurgul cobora nesimțit, mohorând din ce în ce văzduhul și așternând o ceață cenușie peste albul zăpezii înghețate.

Tăcerea stăruitoare înfășură iar din ce în ce pe cei doi soldați. Iar nu se mai priveau și fețele lor iar se mohorau. Mai povesteau ei, dar se pândeau ca doi vrăjmași ascunși. Înserarea le îngreua sufletele și le încuraja gândurile negre.

Ițic se uita deseori împrejur ca și când s-ar fi așteptat în fiecare clipă să primească lovitura. Tocmai vorbăraia căprarului îi strecura în inimă o prevestire de moarte atât de sigură, că

în clipa când ieșiră din pădure întrebă deodată:

— Ai ordin să mă omori, don' căprar?

Ghioagă își curmă povestea, parcă i-ar fi retezat-o cu o ață subțire, și răspunse fără mirare:

— Eu?

— De ce umbli să mă omori, Ionică? urmă Ițic, acumă plângător ca un copil în fața unui judecător mânios.

Pe fruntea căprarului se ivi îndată o umbră grea. Întoarse capul, își îndreptă arma pe umăr și murmură foarte gros, ca dintr-o groapă:

— Ia taci!...

Pe urmă, peste câteva clipe, iarăși:

— Ia taci!...

Și apoi, aproape la fiecare pas, ostoit, îngrozit parcă el însuși de glasul său:

— Ia taci!...

Ițic tăcu și puse ochii în pământ, urmând pe căprar cu spinarea încovoiată de povara grijilor. Capul, cu șapca pe ceafă, i se legăna în cadența pașilor. Creierii îl usturau de zigzagul gândurilor împotriva cărora nu găsea nici o apărare. În suflet i se zvârcolea dorința de-a reîncepe vorba cu căprarul și-i părea rău că l-a întrerupt. Dar Ghioagă pășea acumă parcă mai abătut ca dânsul, oftând în răstimpuri.

Coborau de-a lungul unui șir de molifți care, ca o linie punctată, tăia în curmeziș coasta blândă adormită sub învelitoarea albă. Se fereau amândoi de amenințarea ce-i privea de pe muchea celuiilalt deal, dușman. Întindeau pașii de la un copac până la altul. Zăpada înghețată scrâșnea sub bocancii lor atât de tare, încât, în tăcerea stăpânitoare de jur împrejur, întorceau mereu ochii spre frontul vrăjmaș, înfricoșați să nu li se audă mersul. O vale seacă, însemnată de câțiva brazi rari, șerpuia chiar sub poalele coastei

dușmane, care se îngusta îndepărtându-se până ce se împreuna cu șirul de molifți.

Îțic Ștrul, moleșit de gânduri, își asculta și-și număra pașii și se uita tot mai curios împrejur, căznindu-se să recunoască locurile. Astfel se pomeni încetul cu încetul cuprins de un simțământ straniu de încredere. Vedea că se apropie mereu de liniile inamice și aceasta îi înfiripa puțină nădejde. „Dacă mergi spre dușman, înseamnă că mergi în patrulare”, își amintea dânsul din bruma de teorie ce i-o băgase în cap la cazarmă în Fălțiceni. Atunci poate că numai o frică neroadă i-a stârnit toate închipuirile?... Gândul c-ar putea fi așa îi strâmba fața într-un zâmbet de fericire nemaisimțită niciodată.

Era mai liniștit și totuși își dădea seama în adâncul suflului că liniștea caută doar să-i adoarmă presimțirea și să-l înșele. Pe când se legăna în speranțe de bine, simțea lămurit că zburciunile dureroase îi fierb neîncetat în creieri și că nu-l mai chinuiesc numai pentru că peste ele s-a întelenit o pojghiță subțire de nepăsare pe care se poate plimba în voie închipuirea de mulțumire. Groaza cea mare i se ghemuise într-un colț ascuns al sufletului, ca o fiară la pândă. O simțea cum clocește acolo, gata în fiecă clipă să se năpustească. Și, cu toate acestea, o seninătate amețitoare îl ademenea. Își aducea aminte de-acasă și credea că, după isprava de-acuma, locotenentul trebuie să-i dea învoirea râvnită de-atâta vreme. I s-ar cuveni două săptămâni cel puțin, dac-ar fi pe dreptate, dar s-ar mulțumi și cu opt zile. Barem să-și mai vază nevasta și copilașii. Ce bucurie când va bate seara la ușa tinzii: „Cine-i?”... „Hai, deschide, că-s eu, Îțic!” Începu să-și împartă zilele și chiar ceasurile ca să nu rămână nici o clipă neîntrebuințată bine. Întâia zi... a doua... a patra... Dar încă de-ar avea și medalia?... Ei, poate că se mai înmoaie și locotenentul acum... La urma urmelor nu-i așa de hain

nici locotenentul cel nou, numai să știi cum să-l iei.

Ajungeau în vale. Coasta dușmană era piezișă ca o râpă și atât de aproape, că închidea zarea ca un zid. Șirurile de copaci se împreunau într-o rămășiță de pădure de brazi bătrâni, cu crengile groase pe care zăpada dormea zgribulită.

Sosiră în pădurice. Căprarul se opri lângă tulpina unui brad foarte gros, cu coaja crestată și mâzgălită de rășină. O rădăcină, cârligată ca o laviță, se ridica din pământ peste stratul de zăpadă.

Ghioagă curăță omătul cu patul puștii și se așează încet și obosit. Ițic se pironi în fața lui întrebător, cu o încredere veselă în ochi, suflând greu. Apoi, cum Ghioagă se încăpățână în tăcere, îi zise zâmbind:

— Am ajuns, don' căprar?

Căprarul însă nu răspunse. Printre tulpinile copacilor se uita spre poziția vrăjmașă, măsurând parcă depărtarea din ochi.

După un răstimp, Ițic întrebă iar, tot zâmbitor:

— Mi se pare că suntem chiar în fața companiei noastre.

Acum căprarul întoarse repede privirea la dânsul și zise:

— Bine zici... Uite colo...

Și arătă cu mâna în zare, a lene. Ițic nu vedea nimic. Coasta lină și netedă se întindea ca o coală de hârtie, dar se topea în ceața înserării. Rămase cu ochii pierduți, doritori, gândindu-se c-ar fi bine, la întoarcere, să nu mai ocolească, ci să meargă drept peste câmp, să ajungă mai repede la companie.

Tăcerea se coborî între dâșii iar ca un gard viu.

Apoi, într-un târziu, căprarul rosti cu glas moale:

— Ei, măi frate Ițic, până aici te-am adus eu... De-aici încolo poți să te duci și singur.

Soldatul tresări, parcă l-ar fi înțepat cu un ac. Se uită la căprar, zăpăcit, și de-abia peste câteva clipe bâlbâi:

— Da unde să mă duc, Ioane?

— Dincolo...

Căprarul îi arată din cap linia vrăjmașă și apoi își odihni asupra lui o privire caldă, care îndemnă pe Ițic să întrebe iar, mai nedumerit:

— Adică de ce să mă duc, Ioane?

Pe Ghioagă însă întrebarea aceasta îl înfurie ca și când i-ar fi zgândărit în suflet o neliniște de-abia mulcomită. Privirea i se făcu rece și glasul amenințător:

— Ce mai îți bați gura degeaba? Bucură-te și pornește, altminteri...

Ițic se agăță în neștire de cuvântul din urmă, ca de o funie mântuitoare, și-l repetă chinuit:

— Altminteri...

Și rosti atât de straniu cuvântul, încât căprarul se înmuie îndată, fără să-și dea seama de ce, și bolborosi ocrotitor:

— Altminteri...

Acuma Ițic Ștrul simți deslușit că groaza a izbucnit din ungherul ei și i s-a revărsat în toate tainețele sufletului ca o otravă fără leac. Știa că în câteva clipe îl va doborî și totuși nu se putu opri să nu mai încerce o amânare. Își răzema arma de tulpina copacului, se așeză lângă căprar, îi apucă dreapta cu amândouă mâinile, și gura începu să-i torăie foarte repede, înfricoșat să nu scape prilejul de a-i spune tot, înainte de a fi prea târziu:

— Nu mă lăsa, don' căprar!... Cum să mă duc eu acolo, Ionică?... Nu pot, Ionică! Nu ți-i milă de mine? ori măcar de neastă-mea și de bieții copilași! Acolo mă omoară dușmanii, Ionică! Mă omoară... mă omoară!...

— Nu te omoară, de-asta să n-ai grijă, mormăi Ghioagă,

întorcând capul ca să nu mai vadă ochii în care spaima juca nebunește, că doar de aceea te-am adus până aici, aproape... Nu vezi? Ridici mâinile-n sus și urci coasta încet. Nu te atinge nimeni dacă nu mergi cu gând rău.

Soldatul sări în picioare ca mușcat de șarpe. Aruncă priviri înflăcărâte de o mânie bruscă, parcă numai acum ar fi înțeles gândul căprarului.

— Apoi dacă-i așa, bine că știu, că nu mă mișc de-aici nici mort! Lasă c-am priceput eu ispita, că nu-s prost... Vrei să mă faci dezertor, ai? Mă mir că nu ți-i rușine, Ionică! Încaltea de nu ne-am cunoaște de-acasă... Rău îți șade, Ionică, zău așa! Adică ce ți-am greșit eu ție de umbli să-mi lași familia pe drumuri și să mă faci și pe mine să nu mă mai pot întoarce acasă niciodată?... Ei, iaca eu nu vreau să fiu dezertor! Nu vreau și nu vreau!

Căprarul îl ascultă liniștit și pe urmă îi zise tot blând și domol:

— N-oi fi vrând tu, dar de ce ți-e frică nu scapi!

— Minți! strigă Ițic întărâtat de glasul moale al căprarului.

— Degeaba nu vrei tu, că tot dezertor ești, zise iar Ghioagă.

— De ce să fiu, dacă nu vreau să plec? Eu nu-mi fac datoria? Nu lupt eu ca orișicare?

— Așa-i, măi Ițic, dar eu n-am ce-ți face... Crede-mă, măi frate! Ordin! Auzi? Ordin de la don' locotenent... Uite-acu tu nici nu mai ești în compania noastră. Raportul a plecat de azi-dimineață: Ițic Ștrul, dezertor...

Ițic ridică ochii în sus, deznădăjduit. Întrebarea „de ce?” îi sfâșia creierii, fiindcă nu găsea nici un răspuns mulțumitor. Își dădea seama că e pierdut și știința aceasta îi stânjenea gândurile. Căuta în minte vorbe de răzvrătire sau măcar de apărare și nu mai afla decât o îngăimare nătângă, prostească:

— Nu vreau... Nu vreau...

— Ba să vrei, măi frate Ițic, îi zise căprarul aproape în șoaptă. Trebuie să vrei, că altfel nu se poate... M-am gândit și m-am frământat de ajuns toată calea până aici și vezi bine că nu se poate altfel...

— Ce-am greșit, Ionică, păcatele mele? izbuti Ițic să se scâncească iar, mai toropit.

— Parcă eu pot să știu?... Nu-s eu de vină, Ițic, vezi tu bine... Mie don' locotenent mi-a ordonat să...

Ghioagă își curmă vorba speriat de ochii soldatului, care se făcuseră mari, parc-ar fi vrut să-i sară din cap.

— Să mă omori? stăruie Ițic.

— Să te omor! făcu stins căprarul. Și să te îngrop, să nu îți se mai afle nici o urmă... Acu vezi bine, măi Ițic, vezi bine că nu te mai poți întoarce înapoi... Vai de sufletele noastre!

Urmă o tăcere lungă. Ițic privea încremenit buzele căprarului, pe care-și citea osânda, iar Ghioagă stătea cu gâtul întins, cu ochii țintă la dânsul, ca și când ar fi așteptat un răspuns, care să-i ușureze inima. Frigul se înmuiase. Din cer cerneau, în legănări leneșe, fulgi ușori de zăpadă ca niște petece de hârtie.

Apoi deodată o trosnitură zgudui tăcerea, urmată de un șuierat ascuțit. Zgomotul parcă trezi din somn toată firea. Un vânt subțire se porni îndată, răsucind în văzduh fulgii și dezmoțind crengile bradului sub care înlemniseră cei doi soldați. O cracă uriașă, ce se întindea deasupra lor ca o aripă grea, se clătină puțin, fără ca zăpada înghețată pe ea să se stârnească.

Ghioagă se urni greoi, își săltă arma pe umăr și șopti:

— De-acu eu mă duc... Mi se pare că ne-au zărit cei de dincolo și trag după noi... Rămâi cu Dumnezeu, Ițic!

Îi luă mâna asudată și i-o strânse ușor.

Ițic Ștrul tresări ca deșteptat dintr-un vis urât și se agăță de mâna câprarului, murmurând:

— Nu vreau... nu vreau...

Glasul îi era scaldat într-o durere atât de mare, că Ghioagă, spre a-și ascunde mila, se răsti deodată la dânsul:

— Să nu mă amărăști, omule, că pe urmă-i mai rău!... Eu te învăț cum să scapi, și tu mă ții aici să m-apuce noaptea... la seama!

Își smulse mâna și se depărtă câțiva pași.

— Să nu te puie ceasul rău să te întorci înapoi, Ițic, că mă bagi și pe mine-n năpastă, iar tu tot nu scapi... Noapte bună!

Porni singur pe calea pe care au venit amândoi, cu capul în pământ, cu inima ca plumbul. Își făcu cruce de mai multe ori până să-și simtă sufletul ușurat. Atunci își zise, oftând adânc:

— Mulțumesc, Doamne, că m-ai îndreptat să mă feresc de păcat... L-aș fi avut pe suflet toată viața... Bietul Ițic!

Se uită înapoi fără să-și înceteze mersul. Ițic stătea în același loc, nemișcat, cu un braț întins ca o chemare mută.

Căprarul se micșora din ce în ce până-l înghiți întunericul care se îngroșa văzând cu ochii.

Un foc de pușcă izbucni iar. Ițic se cutremură și se întoarse spre coasta dușmană. Făcu un pas și se opri îngrozit, murmurând:

— Nu vreau...

În mintea lui era un vălmășag cumplit. Nici nu mai îndrăzneă să încerce să aleagă vreun gând din miile de frânturi ce se zvârcoleau fără sfârșit. Sufletul însă îi era plin de o încăpățănare dârză, din care izvora neîncetat murmurul: „Nu vreau...”

Înălță ochii spre cer așteptând parcă de-acolo mântuirea. Deasupra capului său innegrea, nemișcată, craca uriașă, în stare să țină lesne orice povară. Și deodată toate gândurile lui se agățară de creanga ademenitoare.

Întunericul creștea mereu îmbrăcând tot pământul în haină de doliu. În bezna grea Ițic se căzni mult până să-și petreacă curelele peste creanga neclintită și până să-și potrivească bine lațul pe gâtul lung, cu pielea roșie și presărată cu pistrii. Craca pârâi puțin peste zvârcolirile lui, iar vântul, din ce în ce mai furios, îl suci și-l învârti toată noaptea.

Dimineața sosi târziu, însoțită de împușcături tot mai dese. Ninsoarea încetase. Soarele se ivi într-o spărtură de nouri, aprinzând mii de curcubee pe câmpurile înzăpezite.

Ițic atârna sub creanga nemișcată, ca un viteaz în poziție reglementară. Doar că în loc de capelă avea un strat de zăpadă proaspătă peste părul zbârlit și că bocancii erau despărțiți de pământ cu vreo două palme. Ochii lui umflați și ieșiți din orbite priveau și acuma speriați în zare spre tranșeele companiei. Lumina albă însă îi săruta fața învinețită, ștergând urmele suferințelor și netezind cutele imputării.

În văzduh, peste capul lui Ițic Ștrul, războiul vâjâia mai furios, mai nesăturat, ca o uriașă pasăre de pradă.

CATASTROFA

David Pop iubea viața tihnită. Zbuciumările de nici un fel nu i-au plăcut niciodată. Râvnea liniște multă și muncă puțină sau chiar deloc; și izbutise să le aibă pe urma hărniciei tatălui său, un țăran aprig, sânguitor și zgârcit, care făcuse avere.

Numai sângele rece îl moștenise David din firea părinților. Încolo nici o ambiție nu-l necăjea. Bătrânul Pop fusese încăpățânat și stăruitor. Își pusese în minte să-l facă „domn”, mai ales că școala era acolo, la îndemână, în Năsăud, și nu costa mai nimic. La început păruse că și băiatului îi place cartea și că nici n-are să se oprească până nu va ajunge avocat sau cel puțin protopop. Dar pe urmă, când a crescut mai mărișor, s-a înmuiat. Ar fi fost mai bucuros să păzească vacile decât să-și sfarme creierii cu sintaxa latinească. Totuși, cu chiu-cu vai, a isprăvit liceul și a trecut la Cluj să învețe legile, căci bătrânul ținea morțiș să-l vadă avocat. Degeaba. N-a mai mers. Șapte ani a tot învățat David și veșnic, în preajma examenelor, s-a pomenit cu câte-o boală sau cine știe ce nenorocire atât de mare, că nu era chip să dea ochii cu profesorii. Țăranul, dârz, nădăjduia mereu. A trebuit să-i spună verde David că s-a săturat. Împlinise treizeci și unu de ani, era om în toată firea. N-a avut încotro bătrânul; s-a dat bătut. Îi era rușine de rușinea lui.

În vremea celor șapte ani trândăviți pe la Universitate David, ca să arate nășăudenilor că n-a stat de pomană, s-a apucat să-și facă armata, un an de zile, în două rate. Ba chiar, într-un avânt strașnic, s-a repezit și la examenul de ofițeri, și, spre mirarea lui însuși, l-a trecut cu bine. Astfel, pe lângă averea ce era să-i rămână de la părinți, avea și un titlu: sublocotenent în rezervă. Se simțea măgulit și înălțat cu titlul acesta. De ziua împăratului se îmbrăca în uniformă, în mare ținută, și se ducea la biserică stârnind senzație în orașelul liniștit. Copiii se țineau după dânsul, admirându-i strălucirea, iar jandarmii îl salutau înlemniți de respect. David pășea grav și mândru, își răsuca mustața, își zdrăngănea sabia și-și zicea cu mulțumire că nu-i lucru puțin să fii sublocotenent în rezervă.

Îndată ce-a întors spatele școalei, David s-a însurat cu fata unui protopop de la Târnave, o ființă drăgălașă, blândă, supusă și cu o zestre frumușică. Bătrânul Pop însă muri înainte de a-și putea vedea nepotelul, care sosi tocmai în ziua când se împlinea anul de la nuntă. A rămas David stăpân și cap de familie. Nici o grijă nu-l apăsă. Nevastă-sa vedea singură de toată gospodăria mai bine ca orice bărbat. Capul n-avea decât să mănânce, să se plimbe și să se îngrașe, ceea ce nu întârzia s-o facă, dar firește cu măsură.

Astfel David era foarte mulțumit cu viața. În lume nu prea ieșea. Doar uneori la berărie și joia, ziua bălciului, prin piață. Nășăudul de altfel atât avea. Pe dânsul însă și acestea îl plictiseau. La berărie domnii îl omorau veșnic cu politica. Ce-i păsa lui? El voia liniște. De ce să se frământa? Era bine cu români, dar era bine și cu ungurii. Ce să se amestece el în certuri d-astea? Se abonase, mai cu seamă fiindcă-l zăpăcise un agent, la un ziar românesc; pe urmă, deoarece ungurii au început să vorbească pe socoteala lui, s-a abonat

și la un ziar unguresc. Și, ca să fie pe deplin liniștit, nu citea nici unul.

Nici măcar la alegerile de deputat nu se ducea. Degeaba stăruiau românii și degeaba îl rugau ungurii. Ce să se încurce? Dacă ar vota cu unul, s-ar supăra cellalt. Din pricina aceasta apoi românii îl făceau renegat, iar ungurii agitator.

Dar el nu se sinchisea de ce zice lumea. Își făcea datoria de intelectual ducându-se, împreună cu nevastă-sa, la toate balurile și serbările românești și plătindu-și totdeauna încincit biletul. Dăruia pentru elevii săraci, pentru toate operele de binefacere, drept care era menționat veșnic în ziarul local printre „mărinimoșii donatori și suprasolvenți”. La petrecerile ungurești nu se ducea, pentru că nevastă-sa nu știa nici o iotă ungurește; își plătea însă biletul și acolo foarte regulat, ca să fie cumpăna dreaptă.

Astfel David Pop se simțea fericit și se plimba pe ulița cea mare din Năsăud, cu degetele în buzunarele vestei, scoțându-și burta puțin înainte, privind tihnit împrejur și având mereu un zâmbet bun pe buze. Mânca bine, bea binișor, fuma mult și se juca ceasuri întregi cu Titi, odrasla lui, care acuma mergea pe trei ani.

Într-o zi însă l-a tulburat o întrebare a lui Traian Hoge, directorul liceului, care făcea o politică turbată și care era vestit că citește toate jurnalele ce vin la berăria Rahova. Directorul i-a zis:

— Ei, domnule Pop, ce crezi, avem război, ori n-avem?

— Ce război?

— Război, domnule, război!... N-ai citit în ziare?

Și s-a apucat să-i explice o mulțime de lucruri pe care David nu le înțelegea, fiindcă nu-i plăceau deloc.

S-a dus acasă abătut și chiar înfricoșat puțin.

— Elviro, mi se pare că ne-a bătut Dumnezeu... Auzi ce

spune Hogeia, că se face război!

— Se vede că s-a săturat lumea de bine, zise femeia cu indignare. Numai războiul ne mai lipsea... În loc să ne rugăm cerului în coate și-n genunchi să ne mai dea o țară de ploaie, că se usucă toate bucatele pe câmp...

David însă era atât de plouat, că Elvira, văzându-l așa, se grăbi să adauge:

— Dar nici tu nu lua în serios tot ce trângănește Hogeia, că doar îl știi câte verzi și uscate spune.

Degeaba. Omul nu se mai putea potoli cu una-cu două. Îi intrase în suflet vorba ca o lance. Se așeză de îndată și începu să răsfoiască prin ziarele nedesfăcute, și cu cât răsfoia, cu atât se întrista mai mult și bombănea:

— Război!... Război!...

Și brusc, îl cuprinse o mare părere de rău. Cine l-a pus pe el să se facă ofițer de rezervă? Cum nu s-a gândit el atunci? Tatăl său l-ar fi putut scăpa de armată, cu bani sau pentru boală sau cine știe cum. Câți n-au scăpat? Acuma nici nu i-ar păsa de război. A simțit el greutatea titlului și mai înainte, când trebuia să-și piarză în fiecare vară câte-o lună cu manevrele, să se obosească, să se chinuiască. Dar azi părerea de rău îl copleșea și-i tremura sufletul.

— Ce dobitoc am fost, ce dobitoc! Își zicea citind articolele războinice sforăitoare și amenințătoare.

De-acuma aștepta jurnalele noi cu înfrigurare și le sorbea parcă din ce în ce mai liniștit. Zilele îl obișnuiră și cu gândul războiului.

— Ce-o fi o fi! Ce-or face alții, voi face și eu... Parcă nu-mai eu va trebui să plec?... Cum mi-o fi scris, și pace bună!

Într-o după-amiază și-a scos uniforma, a întins-o în curte pe sfoară, să se aerisească. Umblând prin târg și-a mai cumpărat una-alta, ce-i lipsea. De-o fi ceva, el să fie pregătit,

iar de n-o fi nimic, atâta pagubă!

Apoi într-o vineri, spre seară, pe când tocmai citea un articol de ziar care spunea că sunt multe speranțe să se evite războiul, David se pomeni cu o telegramă. Începu să-i bată inima ca o pasăre speriată, iar degetele-i tremurară când o rupse. O citi, îngălbeni și murmură răgușit:

— Bine, foarte bine, voi pleca imediat!

Toată ograda parcă se puse să se legene, iar văzduhul împede parcă se posomori. Elvira veni îngrijorată să vadă telegrama, și David, de-abia stăpânindu-se, îi spuse:

— Trebuie să plec, chiar astă-seară. În douăzeci și patru de ore trebuie să mă prezint la regiment.

A fost nevoie de toate stăruințele și lămuririle Elvirei până să-l înduplece să aștepte a doua zi de dimineață. Trebui să-i explice de zeci de ori că la Bistrița ajunge cu trăsura în trei ceasuri și că, deci, dacă pornește mâine, încă sosește mai curând decât e nevoie. David s-a învoit, fără a fi convins pe deplin. Acuma, de altfel, el nici nu mai era în stare să înțeleagă nimic. Simțea o povară grea pe inimă și o dorință mare să plece repede, să sfârșească. Pe urmă orice s-ar întâmpla, să se întâmple.

Nevasta a plâns toată seara și a împachetat. Voia să fie tare, căuta să zâmbească și zicea mereu:

— Lasă, Davide, că poate n-o fi nimic... Doar n-a înnebunit lumea să se încaiere din senin. Nu, nu, fii liniștit... Ce zici, să-ți pun și vreo două flaneluri?

Într-adevăr, și David parcă se liniștise. Și-a potrivit uni-forma pe un scaun lângă pat, ca să-i fie la îndemână mâine dimineață, și-a pus în portofel mai multe bancnote și l-a pupat de foarte multe ori pe Titi, care rămăsese entuziasmat de strălucirea hainelor militare și nu voia să se culce în ruptul capului.

Dimineața David obișnuia să doarmă până la nouă, căci Elvira se scula cu noaptea în cap și avea grijă de gospodărie. Acuma însă s-a trezit înainte de răsăritul soarelui și înaintea Elvirei, s-a îmbrăcat cu uniforma, a ieșit în ogradă, a deșteptat vizitiul. N-avea deloc răbdare. Parcă-l rodea să se vadă plecat mai curând, să-și ușureze astfel poate sufletul.

La plecare a sărutat de trei ori pe Elvira și i-a spus cu glas tremurat:

— De-oi muri, să ai grijă de Titi!

Iar femeia avea obrajii scăldați în lacrimi, deși încerca să zâmbească, să nu-i îngreueze despărțirea.

Când a trecut podul Vicarului, David s-a uitat înapoi. Casa lui, cea rămasă de la tatăl său, o casă bătrânească, mare, de piatră, cu o curte în față cât o grădină, parcă-l privea jalnic, iar în poartă Elvira flutura o batistă mică, cât un porumbel sfios, ținând de mână pe Titi, care se freca la ochi cu pumnul. De-abia acum își aduse aminte David că nu și-a sărutat copilul. Îi păru rău și deschise gura să strige vizitiului să întoarcă. Dar în aceeași clipă se gândi că întoarcerea ar fi un semn rău. Cine știe, o fi chiar mai bine că nu și-a luat rămas bun de la copil, căci asta poate să însemne că în curând va veni acasă. Simți îndată că gândul acesta îi aduce puțină ușurare.

Ieșind din orășel, trăsura trecu pe lângă o cruce mare de lemn, veche, pe care era răstignit un Hristos de tinichea. David, căruia îi cam plăcuse să facă pe necredinciosul și să scandalizeze pe nevestă-sa spunând că nu-i Dumnezeu, acum se închină cucernic, bolborosind: „Doamne-ajută!”

— Da ce s-aude, domnule? întrebă vizitiul, scuipând între caii care alergau sprinten pe șoseaua adormită. Cică se face război! Să fie adevărat?

— Numai Dumnezeu poate să știe ce-o fi, zise David.

Cea dintâi noapte a avut numai visuri frumoase: parcă era tot acasă, parcă se învârtea iarăși prin ogradă și prin zăvoi, parcă vorbea cu Elvira și săruta pe Titi. În noaptea a doua însă a visat un atac înverșunat și o luptă cu baioneta, în care el a fost rănit în burtă de sabia unui ofițer dușman fioros la vedere.

Ofițerii vorbeau numai politică, puneau la cale soarta țărilor și a popoarelor, și doreau războiul cu gălăgie mare, cu scrâșniri de dinți. David nu se simțea bine printre dâșșii. Vitejiile acestea guralive îl scârbeau. Dar îi plăcea să stea toată ziua în mijlocul plutonului, alcătuit numai din feciori de pe valea Someșului, care mai toți îl cunoșteau, care toți îl iubeau, care își făceau cruce ca și dânsul, când se pomena de război. Printre ei își pierdea mâhnirea, își regăsea încrederea și căpăta parcă o nădejde vagă, cuprinsă în cuvintele „bun e Dumnezeu, și mare”.

Trimise de a doua zi o scrisoare lungă Elvirei, în care o îndemna să nu fie supărată, că poate nu va fi nimic, deși altminteri, de câte ori era singur, simțea că peste câteva zile va fi ce n-a mai fost de când lumea.

De altfel acuma era pregătit și liniștit. Își va face datoria. Pe urmă puțin îi pasă. Dacă așa i-a fost scris?

Cu o zi înainte de-a pleca din Bistrița și-a scris testamentul, l-a sigilat cu ceară roșie și l-a cusut în buzunarul dinlăuntru al vestei. Nu i-a tremurat deloc nici mâna, nici inima. Se gândea doar, că, de-o muri, barem să se afle cine-a fost el și care i-au fost ultimele dorințe. Scriind însă, i-a trecut prin minte de multe ori că, dacă va scăpa din prima

luptă, scăpat va fi din tot războiul. Licăririle acestea îl bucurau. Avea încredere în presimțiri, mai ales în cele bune, cum are totdeauna omul în fața primejdiei sau a necunoscutului.

3

Batalionul lui David a pornit cel dintâi, în ziua cea dintâi.

Curtea cazărmii fusese plină de țărani posomorâți, de femei în lacrimi, de alergături, de strigăte, plânsete, înjurături, de zăpăceală. Pe străzi, o îmbulzeală greoaie. Lumea străină urla de însuflețire și bătea cu flori pe oamenii care mergeau să moară cine știe pe unde și pentru ce.

David habar n-avea unde se duce. De-abia a doua zi, într-o gară de prin șesul Ungariei, au aflat că se vor bate cu sârbii. De altminteri lui nici nu-i păsa cu cine are să se bată. Îi era totuna. Trebuie să-și facă datoria, încolo ce-o vrea Dumnezeu.

Era atât de calm, parcă de când lumea numai războaie ar fi făcut. Amintindu-și în treacăt de viața lui tihnită din Năsăud, i se părea că visează, că viața aceea n-a existat aievea niciodată, cu toate că nu trecuse mai mult de zece zile de când primise telegrama cea grozavă. Parcă era alt om. Cel din Năsăud amorțise, făcând loc unui somnambul ce-și zicea mereu, ca încurajare și mângâiere:

— Îmi voi face datoria...

Nu îndrăzneă, poate nici nu era în stare să-și dea seama ce s-a petrecut în sufletul său. Nici prin gând nu i-a trecut ca să se întrebe ce-i datoria. S-a agățat de cuvântul acesta și era mulțumit că într-însul a găsit un sprijin destul de puternic. Poate că, încercând să se dumirească, n-ar fi avut liniștea și stăpânirea de sine. Poate că, dacă ar fi vrut să afle,

i s-ar fi deschis o prăpastie și s-ar fi înfricoșat atât de mult, încât l-ar fi cuprins tulburarea și groaza. Poate că simțea toate acestea și înadins înăbușea din rădăcină orice gânduri chinuitoare.

Ceilalți ofițeri, cei care făcuseră politică și vitejii acasă, acuma, apropiindu-se de câmpiile morții, deveneau din ce în ce mai nervoși, galbeni la față și răgușiți la glas. David, dimpotrivă, avea pe buze un zâmbet de o mulțumire stranie, parcă s-ar fi dus la o serbare frumoasă, hotărât să plătească înzecit costul biletului. Când batalionul a jurat din nou credință împăratului, în fața dușmanului, David a jurat din tot sufletul. Jurământul îi întărea credința în datoria mântuitoare.

Cele dintâi bubuituri de tunuri i-au cutremurat puțin inima, iar sâsăitul gloanțelor care-i alergau pe lângă urechi l-au spăimântat. Mai ales însă când a văzut pe cel dintâi flăcău din plutonul lui, alături de dânsul, căzând cu fața în jos, ca un sac de pământ, fără șapcă și cu fața înroșită de sânge, i-a trecut prin creieri, scurt, ca o fulgerare:

— Datoria e moartea.

Și s-a buimăcit.

Până atunci, cum-necum, uitase să-și închipuie că războiul înseamnă moartea. Până atunci i se păruse ceva nelămurit, înfricoșător, dar fără să se gândească numaidecât la moarte sau poate gândindu-se la ceva mai rău ca moartea. Dar s-a lămurit repede. A înțeles și s-a întărit mai mult. Gândul morții, îndată ce s-a ivit, nu l-a mai înfricoșat. Moartea-i pentru oameni. O aștepta deci cu seninătate, nepăsător, ca ceva trebuincios sau întâmplător. După ce a văzut primul mort și apoi cu cât a văzut mai mult sânge a priceput că moartea alege și că, oriunde ar fi omul, îl ajunge. În seara întâiei lupte a numărat zâmbind șapte găuri de gloanțe în chipiu, în mânecile tunicii, în bufanții pantalonilor. Gloanțele

au bâzâit împrejurul lui șapte ceasuri necurmat, dar au căutat pe alții, nu pe dânsul. Maiorul care rămăsese în marginea satului, cu vreo doi kilometri în urma liniei de moarte, ascuns în niște măracini, a fost găsit rece, lovit în inimă de un glonte rătăcit, pe când el a scăpat fără nici o zgârietură în ploaia ucigătoarelor năpârci de oțel.

Ziua aceasta i-a dat siguranța. De aci încolo mergea prin focul cel mai năpraznic ca și cum s-ar fi plimbat prin piața Năsăudului, într-o dimineață de vară, numai printre porumbii vicarului. Soldații prindeau încredere și îndrăzneală văzându-l. Era o cochetare cu moartea, nevrută, firească, pe care ceilalți o numeau curaj sau eroism, dar care pentru dânsul era numai împlinirea datoriei. În curând i-a mers vestea. Camarazii îl priveau cu puțină invidie, comandanții cu respect. Au venit medalii și cruci să-l răsplătească. El însă nu s-a bucurat și nici nu le-a purtat. Zâmbea și-și zicea:

— Răsplată pentru datorie... Ridicol.

4

Dar zilele, săptămânile, lunile trec mereu și războiul nu se mai sfârșește. O biruință mare nu folosește cât o picătură mică de iod pe rana unui ostaș. Și biruințele atrag înfrângeri, și înfrângerile, alte biruinți și războiul ține.

David Pop, soldat viteaz și iscusit, a căpătat, împreună cu o stea mai mult pe guler, și o însărcinare mai de seamă: o secție de mitraliere. Războiul lung a făcut din civilii neștiutori ostași de frunte. Și din Serbia l-au trecut în Galiția, și din Galiția iar în Serbia, și pe urmă în Polonia. S-a bătut în mlaștinile Pripetului și pe malurile Dvinei, iar în cele din urmă a ajuns în valea Isonzului, unde s-a statornicit.

Trecuse doi ani de când David Pop n-a prea cunoscut zile

fără trosnituri de tunuri și fără lătrat de mitraliere. Alții doreau pacea, casa și familia, el nu mai dorea nimic. Se încăpățânase în datorie ca un smintit într-o idee fixă. Alții au găsit răgaz să se repeadă pe acasă, el n-a avut și nici n-a căutat. Parcă-i era teamă că, de-ar ieși o clipă din făgaș, și-ar pierde deodată toată liniștea, s-ar reîntoarce în sufletul său cellalt. David Pop, cel tihnit de odinioară. Și atunci cine știe ce s-ar alege din năzuințele lui de-acuma.

Scria în fiecare săptămână, regulat, Elvirei. Îi trimitea sărutări ei și lui Titi, și speranțe că în curând se va sfârși, va veni, vor fi iar fericiți și tihniți. Primea mai puțin regulat scrisori de la nevastă-sa, cu lacrimi, cu dorinți, cutremurări de grijă și rugăminți la Dumnezeu. Dar nici acestea nu-l scoteau din socoteala lui. Îi era dor de nevastă și copil, un dor ciudat care nu-i abătea gândurile de la datorie. Întâi datoria, își zicea, și pe urmă tihna, pacea, dragostea.

Nici în vis nu mai umbla pe-acasă. Visa asalturi crâncene, lupte furtunoase, obuze ce se spărgeau lângă el și-l lăsau nevătămat, comenzi disperate, gemete sfâșietoare. Visa și noaptea războiul pe care-l făcea ziua. Alții se visau mereu acasă și, când se deșteptau, plângeau că visul n-a fost realitate.

5

Acuma viața i se scurgea într-o văgăună săpată adânc în stâncile Carsului, în dosul liniei de foc, la câțiva pași. Avea un pat ticluit din scânduri verzi și o saltea moale, luată dintr-un sat părăsit, și lumină electrică adusă și pusă înapoi spre a le batjocori mizeria. Aici trăia acum împreună cu un căpitan croat, un locotenent și doi sublocotenenți unguri, care toată ziua înjurau și oftau după pace. De când trecuse la mitraliere, David fusese strămutat într-un regiment, unde

se simțea foarte stingher, fiindcă el vorbea prost ungurește și nu se prea înțelegea cu soldații care de altfel erau mai bătrâni, aveau copii acasă și veșnic se văitau și se jeluiau de oboseală și de dor. Și viața de-abia se urnea din loc aici, ca o apă mare căreia nu i se vede cursul.

În vizuina aceasta s-a pomenit, într-o bună zi, cu Alexe Candale, un prieten vechi de pe la Universitate, un om uscățel, cu ochii negri foarte vii și pătrunzători, cu un glas tăios și cald. David l-a îmbrățișat și l-a sărutat. Îi asculta vorba ca o evanghelie. Erau luni de zile de când nu mai auzise un cuvânt românesc. Nu se sătura privindu-l și auzindu-l. I se părea că truda războiului și veșnica amenințare a morții i-au mai înăsprit înfățișarea, dar că sufletul i-a rămas poate și mai aprins ca odinioară.

Erau singuri.

— Nu te-ai prea schimbat, Alexe, zise David cu o dojană zâmbitoare. Cum erai acum zece ani, ești și astăzi.

— Dar vremurile s-au schimbat cumplit, răspunse Candale repede, privindu-l drept în ochi, întrebător parcă.

David simțea în privirea prietenului o preocupare mare, o povară foarte grea ce-i apăsa inima, o îngrijorare însuflețită; dar nu înțelegea nimic. După o tăcere scurtă, Alexe urmă brusc, cu aceeași voce întrebătoare, sfredelitoare:

— De trei ori am fost rănit și nu știu pentru ce!

— Eu nici măcar zgâriat n-am fost, și se împlinesc doi ani de când mă bat neîncetat. Cu sârbii, cu rușii, cu cazacii, cu italienii, cu toți m-am lovit, zise David cu puțină mândrie, ceea ce nu prea era în obiceiurile lui.

— Ne vârsăm sângele prin țări străine și nu știm pentru ce! rosti Candale cu glasul de adineaori. Apoi, fiindcă în ochii lui David văzu aceeași nedumerire încăpățânată, urmă pătimaș, din ce în ce mai aprins: Dar ce-avem noi cu sârbii?

Ce-avem noi cu rușii ori cu italienii? Ce-avem? Spune-mi tu, că eu degeaba mă întreb! Ce ne-au făcut și ce le-am făcut? Și cu toate acestea ne măcelărim de atâtea luni de zile. Tu habar n-ai ce s-au prăpădit din flăcăii noștri, cât sânge românesc s-a vărsat! Au rămas satele pustii. Și toate degeaba! Înțelegi tu? Degeaba!... Ce va răsări din marea aceasta de sânge românesc, din pământurile îngrășate cu cadavrele noastre? Crezi tu că vom avea noi vreo mulțumire? Crezi?... E îngrozitor ce se petrece cu noi. Alții, cel puțin, știu că se sleiesc pentru ceva, alte neamuri. Dar noi?... De ce? De ce?

David Pop îl asculta cu ochii mari, uluiți aproape. I se părea că în față i se deschide o prăpastie în care va trebui să se rostogolească în clipa când își va arunca ochii spre dânsa. Simțea lămurit că începe să-l cuprindă o frică ciudată și murmură grăbit, ca și când s-ar fi agățat de o funie salvatoare:

— Datoria, Alexe!

Candale însă izbucni aspru, hotărât:

— Datoria?... Orice datorie are margini!

Un sublocotenent bătrân intră vesel, triumfător, aducând cu mândrie o veste de victorie cine știe unde și, după ce o împărtăși celor doi prieteni, adăugă singur, melancolic:

— Toate acestea însă nu ne apropie de pace.

Nu mai putură vorbi și Candale plecă în curând. David rămase încurcat, tulburat, cum n-a mai fost niciodată. Mereu simțea prăpastia amenințătoare în față, tot mai largă, mai chemătoare. Tocmai noaptea târziu, pe front, în dosul mitralierelor care măcăiau înfricoșător, în mijlocul ploii de oțel, tocmai atunci își mai veni în fire și se pomeni deodată zicându-și cu ușurare:

— Alexe e pornit rău... Așa a fost totdeauna... Datoria!

Și, privind cum un soldat schimba benzile de cartușe, cum

ochitorul corecta mereu mașina morții, căutând să străbată întunericul din față, de unde veneau stăruitoare obuzele ce se spărgeau pe cer cu lumini galbene, semănând gloanțe, văzând rachetele luminoase înălțându-se în văzduh și uitându-se de-acolo minute întregi ca niște ochi fără milă, aducători de moarte, David se gândea numai la Candale și, cu cât se gândea acuma, cu atât se potolea. Alexe numai de boroboațe s-a ținut și la Cluj, odinioară. Veșnic avea certuri, ba cu studenții unguri, ba cu profesorii, ba din pricina manifestațiilor. Voia triumful dreptății și cine mai știe câte altele. David însă nici atunci n-a priceput rostul vălmășirilor. Adică de ce ceartă, hărțuială? Ce folos? Parcă românii nu vor fi tot români, oricât s-ar căzni să-i oropsească? Poftească oricine să facă pe Vasilie Precup ori pe Toader Hârlău să nu mai umble în opinci și să nu mai doinească! Vasăzică, toate ciorovăielile în privința aceasta sunt vorbe de clacă. Și la urma urmelor ce-au folosit frământările? Poate că mai rău au otrăvit sufletele, poate că...

În clipa aceea un obuz uriaș vâjâie ca o furtună în văzduh și îndată se înfige numai la câțiva pași de dânsul, acoperindu-l cu pământ împreună cu soldații de la mitralieră. Mașina își încetează brusc tăcăitul. Oamenii se dezgroapă tremurând, cu sudori de gheață. David își scutură nisipul din păr și de pe haine, zicându-și cu un oftat în care era și mulțumire și părere de rău:

— Asta da, asta-i realitatea... Celelalte-s visuri și închipuiri.

6

A doua zi i-a ieșit din cap de tot tulburarea pricinuită de cuvintele lui Candale. Își urma viața ca mai înainte: mitralier-

ele și somnul și mâncarea. Altminteri nimic nu-l interesa. N-a mai citit iarăși nici un ziar de când a început războiul. Adică de ce să citească? Din jurnale să afle cum e războiul, el, care zilnic, în fiecare minut îi vede în față grozăvia și simte de jur împrejur cum îl pândește moartea? Camarazii veșnic discutau, veșnic făureau planuri de viitor, iar deseori se certau împărțind Europa sau așezând rostul popoarelor după pace. David stătea în vremea aceasta întins în pat cu ochii la becul electric, fără vreun gând în minte, având doar senzația că țeasta i-e cu desăvârșire goală, parcă războiul i-ar fi stors încetul cu încetul tot creierul.

Zilele se schimbau mereu neschimbate, nepăsătoare și nenumărate. David cel puțin nici nu le mai ținea seama. Ce folos? Ce-a fost ieri va fi și mâine. Nimic mai bun, nimic mai rău. Îi plăcea să vegheze așa, nemișcat, cu ochii deschiși fără să vadă, cu urechile ascuțite fără să auză. Astfel barem își odihnea oasele și-și cruța nervii pentru ceasurile datorii.

Într-o seară, stând așa pierdut, a băgat de seamă, fără să vrea, că tovarășii lui sunt mai aprinși ca de obicei, că vorbesc înfuriați și, din când în când, aruncă spre dânsul priviri piezișe și bănuitoare. Mai ales un locotenent secui, foarte mustăcios și cu nasul vânat, gesticula ca un disperat, sporovăia mereu nemțește și se întrerupea brusc spre a înjura lung pe ungurește. Atunci David a făcut ceea ce nu făcuse niciodată: a întreat pe căpitanul croat ce s-a întâmplat. Doi sublocotenenți au sărit fripți:

— Ce s-a întâmplat? țipară pițigăiat. D-ta nu știi?... D-ta dormi, d-ta...

Căpitanul, mai potolit, îl lămuri:

— S-a întâmplat, amice, că românii d-tale ne-au sărit în spate...

— Ca niște bandiți, ca niște tâlhari! S-au repezit în Ardeal, poate că în clipa asta sunt în satul meu, poate că ticăloșii acuma devastează casa mea părintească! răcni locotenentul secui cu o privire sălbatică.

Era tocmai o zi de marți. Toate relele numai în zile de marți îl năpustiseră. Marți!

David Pop se ridicase pe jumătate în pat și acuma stătea cu ochii mari, largi, uimiți. Se făcuse o tăcere adâncă în vizuină, întretăiată doar de respirațiile furtunoase ale secuiului. Toți se uitau la David întrebători, într-o așteptare grea, ca și când de o vorbă a lui ar atârna mersul lumii întregi și soarta războiului. El îi privi pe rând, își făcu gura punga, parc-ar fi vrut să zică ceva, clătină din cap în semn de nedumerire și apoi se lăsă iar pe spate cu mâinile încrucișate sub ceafă.

Un sublocotenent nu se putu stăpâni și zise celorlalți, pe ungurește, încet, dar așa încât să auză și David:

— Pun rămașag că-i pare bine... Zadarnic, are sânge de trădător!

David într-adevăr auzi, pricepu și tot nu spuse nimic. El știa că și-a făcut datoria deplin și nu se sinchisea de vorbele nimănui. În patruzeci și nouă de lupte crâncene nu-și pierduse niciodată sângele rece, salvase situația de multe ori, drept care fusese de atâtea ori laudat, decorat, îmbrățișat. Acuma să-și piarză firea?

Căpitanul însă, făcându-se a nu auzi vorbele sublocotenentului, curmă tăcerea întrebând fără înconjur:

— Tu ce zici, camarade?

Glasul răsună ca o acuzare. David avu o tresărire. Parcă i se urca un nod greu în piept, gata-gata să-l sugrume. Răspunse repede:

— Ce-mi pasă mie?... Eu știu că-mi fac datoria. Încolo,

tune, fulgere...

Și se întoarse încet, oftând, cu fața spre peretele de stâncă, unde pe câteva cuie îi erau atârnat hainele și armele, toată averea lui de azi.

Căuta să fie liniștit și nu mai putea. Simțea că îi furnică ceva prin inimă, că în minte pornesc de-a valma gânduri stranii. Se silea să nu dea ascultare discuției camarazilor, cum a făcut totdeauna, și nu izbutea. Auzea neîncetat, ca niște stropi de plumb, ce i-ar fi picurat pe creieri:

— Ticăloșii... Trădătorii... Valahii... Transilvania...

Ura și furia ofițerilor i se izbeau de timpane, îi pătrundeau în sânge, i se coborau în suflet și i-l răscoleau cumplit. Se pomenea că pe buze i se grămădesc răspunsuri și ocări, simțea că ocările îl chinuiesc.

— Trebuie să fiu liniștit. Ce-mi pasă mie? Ce am eu să mă amestec? Își zicea mereu și tot de atâtea ori se hotăra să nici nu se gândească la ceea ce se petrece împrejurul lui.

Dar liniștea îl ocolea acum. Vorbele ofițerilor i se înfips-eră adânc în urechi și-i răsunară toată noaptea. Și noaptea aceea a fost înfricoșătoare și nesfârșită, cu toate că nici un bubuit de tun și nici un foc de pușcă n-a cutremurat-o. Ceilalți dormeau duși, sforăiau strașnic și din când în când tresăreau sau strigau speriați prin somn. El însă n-a putut închide ochii nici un minut, deși stătuse aproape douăzeci și patru de ceasuri în mijlocul pârjolului și era zdrobit de oboseală. Acuma n-o mai simțea. Acuma capul îi vuia de gânduri, parcă toate cele înăbușite în doi ani de zile s-ar fi năpustit deodată asupra lui să-l strivească sub povara lor.

Își aduse aminte de Elvira și de Titi și-l cuprinse un dor sălbatic. I se făcu în inimă un gol mare, mistuitor și duros, iar ochii i se umeziră.

— Doi ani! Doi ani! murmură dânsul înduioșat.

Apoi îndată îi năvăliră în minte iarăși vorbele ofițerilor, ocările și amenințările. Și pe urmă brusc i se aprinse în gând întrebarea lui Candale, ca o făclie puternică: „De ce să ne vărsăm noi sângele?” Și drept răspuns se îmbulzea vorba căpitanului, de mai multe ori, obsedantă:

— Românii ne-au sărit în spate...

Niciodată cuvântul acesta „românii” nu i-a sunat în urechi mai ademenitor ca acum. Îl repeta mereu în gând, îl rosteau în neștire și buzele lui, fără glas, când duios, când aspru, când dulce, și simțea ca o mângâiere de mamă rostind:

— Românii... Românii... Românii...

Și deodată se pomeni închipuindu-și ce-ar fi dacă în Năsăud solgăbirăul ar fi român, și silvicultorul, și judecătorul, și jandarmii, și în Bistrița iarăși numai români la tribunal, la primărie, la școli, până și fișpanul să fie român. Și, pretutindeni, în toată Transilvania, numai români. Ce-ar fi?

Gândul îl bucură ca pe un copil și adăugă zâmbind în sine: „Chiar și honvezii să fie sub comandă românească.”

Se opri brusc, parcă s-ar fi speriat că-l bat asemenea gânduri.

„Nu se poate!... Auzi, ce copilării!... Copilării!... Prea ar fi...”

Murmură de câteva ori „copilării”, dar în curând iar se surprinse zicându-și:

„Românii au intrat în Ardeal... Poate că au ajuns și pe la noi... Poate că acum solgăbirăul e român în Năsăud...”

Vedea cu sufletul toată harta Transilvaniei, încercuită de Carpații sălbatici, cu oștiri multe, coloane nesfârșit de lungi repezindu-se vijelios prin trecătorile strâmte și întortocheate, intrând prin sate unde femeile și copiii se uitau cu uimire din porți, înaintând fără zăbavă prin Alba Iulia, prin Cluj,

prin Sibiu, spre Tisa, irezistibile, cine știe până unde?

Deodată însă îi bâzâiră în urechi ocările secuiului, vedenia pieri și în schimb începu să se gândească ce lupte grele trebuie să fie acolo cu dușmanul care a năvălit în țară. Un fior de rușine îi trecu prin tot corpul, dându-și seama că s-a bucurat o clipă de pătrunderea oștirilor dușmane pe pământul patriei. Dar iarăși îndată, instinctiv, murmură trist și îngrijorat:

— Dușman... dușman...

Îl durea în suflet cuvântul. Mai simțise el o dată durerea aceasta o clipă, cu vreun an în urmă, în Galiția. Un val de ruși ajunsese până la piedicile de sârmă ghimpată în fața tranșeei lui. Câțiva începuseră să taie sârmele cu foarfece grele, când David porunci să latre mitralierele. Două minute a ținut toată afacerea. Rușii se rostogoliseră pe rând, doborâți parcă de o coasă uriașă, nevăzută. Puțini se întoarseră năuciiți și o luaseră la fugă înapoi, urlând ca niște fiare căzute în capcană. Măcăitul mașinii îi urmărea necruțătoare, îi izbea din spate, îi prăvălea la pământ. În apropiere, încurcați printre sârmele încâlcite, cu trupurile însângerate de gloanțe și sfâșiate de ghimpi de oțel, zeci de vrăjmași se văitau, înjurau, gemeau. Printre glasurile de suferință și de spaimă, David a auzit o jeluire:

— Mamă, mamă!... Sufletul meu, mamă!

Pe-atunci David avea sub dânsul flăcăi de pe Someș. Unul dintr-aceștia zise mirat și plin de milă:

— Auziți?... Muscalul se vaită pe românește...

David n-a spus o vorbă, a tresărit scurt, simțind o săgeată în inimă, s-a gândit o clipă că trebuie să fie vreun basarabean, dar s-a recules repede, zicându-și: „Fie ce-o fi, dacă-i muscal e dușman!”

Acuma însă își amintea îngrozit gemetele acelea, le auzea limpede, jalnice, pătrunzătoare, amestecându-se cu altele care-i sfâșiau sufletul. Bâlbâi cutremurându-se:

— E îngrozitor să se ucidă frate pe frate!

Și tot atunci i se înghesui în minte întrebarea:

— Ce-aș face eu să fiu acolo, în fața lor, cu mitralierele mele?

Inima i se strânse ca într-un clește înroșit. În loc de răspuns însă își zise iar, mai prăpădit:

— E cumplit... Frate cu frate... Bine că nu sunt acolo. Își făcu cruce și murmură ușurat puțin:

— Bine că nu sunt acolo... Ar fi cumplit... Aici știu că-mi fac datoria și nu-mi mai pasă de nimic.

Ațipi spre ziuă și se visă în Transilvania, prin Năsăud, cu Titi în brațe, sărutând pe Elvira, apoi deodată în fața unei companii românești, cu mitralierele lui, nehotărât, îndurerat, gândindu-se zdrobit de groază:

„Ce să fac? Ce să fac?”...

7

Se deșteptă asudat, obosit, uluit. Porni să-și facă slujba ca până acuma, cu sânge rece, dar i se păru că tovarășii lui, deși nu mai vorbeau nimic de războiul cel nou, îl urmăreau mereu cu ochii bănuitori. El însuși se simțea oarecum vinovat și de-abia mai îndrăznea să le înfrunte privirile. Se temea că i se citesc pe față gândurile care l-au torturat azi-noapte. Îl înfuriau acuma gândurile acelea, fiindcă îl urmăreau întruna și-i răscoleau liniștea care-i dăduse puterea doi ani de zile să-și facă datoria pretutindeni, care-l scăpase de toate grijile și dorințele.

„Îmi voi îndeplini datoria până la capăt!... Datoria!... Da-

toria!...” își repeta necăjit și stăruitor căutând să-și recâștige astfel echilibrul. Dar simțea cu mirare și spaimă că cuvântul acesta nu mai e în stare să-i potolească nici creierii, nici sufletul, că acuma îndată se ridică, mai otrăvitoare întrebare: „Care datorie?” și că la aceasta nu mai găsește nici un răspuns mulțumitor.

S-a bucurat când, după amiazi, i s-a dat o însărcinare mai primejdioasă. Poate va avea norocul să-l izbească și pe el un glonte, să se sfărșească brusc toate gândurile și temerile. Tot moartea e cel mai bun leac pentru orice durere. Nicio dată nu intrase în luptă cu dorința, sau măcar cu gândul de a muri. Azi însă moartea i se părea o binefacere. De ce să se chinuiască, să tremure mereu că-l vor trimite și pe dânsul „acolo”?

Dar moartea nu-l voia. Îi muriră aproape toți oamenii de la mitraliere, fu silit în cele din urmă să se așeze el la ochitor și, totuși, nici o fărâmbă de oțel nu se apropia de dânsul. Parcă înadins îl ocoleau gloanțele. Unde se ducea el, nu mai șuierau cu atâta înverșunare.

Zdruncinarea luptei însă tot îi mai mulcomi gândurile. Dormi buștean, iar când se sculă, își zise triumfător:

— Dacă-ți faci datoria, nici dracul nu te atinge!

Se liniști într-adevăr. Doar că acuma aștepta cu nerăbdare comunicatele de război și că în comunicat se pomenea căutând întâi și întâi „frontul românesc” și citind rândurile acelea veșnic cu o strângere de inimă.

8

Peste zece zile apoi veni un ordin urgent: regimentul se va învagona imediat și va fi transportat pe teatrul de război din Transilvania.

David nu avusese vreme nici măcar să-și dea bine seama ce s-a întâmplat. S-a pomenit într-un vagon, împreună cu o mulțime de ofițeri, între care și Alexe Candale, care-l pirona mereu cu ochii întrebători, înfierbântați. Dar n-au putut schimba nici o vorbă până tocmai a doua zi, într-o stație mică, unde trenul poposea vreo două ceasuri.

Candale l-a întrebat repede, înăbușit:

— Ei, ce faci?

David așteptase întrebarea, care totuși îl ului cumplit. Răspunse tot printr-o întrebare:

— Dar tu?

— Eu voi trece la ai noștri îndată ce voi putea. În orice caz știu că n-am să trag nici un singur foc de pușcă... Mai bine să mă omoare ei pe mine, decât să lovesc eu pe vreunul dintr-înșii... Nu?

David nu răspunse. Nu-i veni în minte la repezeală nici un răspuns. De-abia pe urmă zise cu sfială, aproape tremurând de emoție:

— Dar datoria... Dar jurământul?

Candale n-avu vreme să spună nimic. Din fața lui se vedea însă un dispreț ciudat pentru vorbele lui David. Simțiră că ceilalți ofițeri îi priveau și că în privirile lor era o bănuială. Trebui să se despartă.

Uruitul roatelor de oțel, zgomotul monoton al trenului în mișcare îi închideau ochii. Stătea nemișcat, aproape zgribulit, într-un colț, pe canapea, și mintea îi fierbea. În compartiment ofițerii nu-l mai luau în seamă, vorbeau, râdeau, fumau și doreau strivirea „valahilor”. Din toate sporovăielile David n-auzea decât “strivirea valahilor” și cuvintele acestea îl revoltau atât de mult, că-i trebuiau sforțări uriașe să se stăpânească, să nu izbucnească.

„Ce mă mai necăjesc zadarnic?” își zicea mereu, căutând să se potolească. „De ce?... Datoria-i datorie.”

Nu izbutea și-și mușca buzele și încerca iarăși vorbe mulcomitoare: „De ce adică mă prăpădesc cu firea? De ce mă chinuiesc? Eu sunt de vină că trebuie să mă duc «acolo»?... Eu n-am vrut... Nu vreau... Mi-e groază... Dar trebuie să-mi fac datoria! Trebuie, trebuie!”

Se agăță de vorba aceasta și bombăni zăpăcit, torturat, ca un cântec de jale, fără de încetare, cine știe câte ceasuri:
— Trebuie! Trebuie! Trebuie!

9

La Arad trupele fură debarcate și trimise într-un lagăr, afară din oraș, unde mai poposea un regiment, sosit cine știe din ce parte a Rusiei.

David nu mai avea stare. Cu cât se apropia de front, cu atât inima îi zvâcnea mai strânsă, cu atât în creieri i se îngrămădeau gânduri și vorbe care-l ardeau. Se plimba acum, cu capul în pământ, printre corturile ridicate în grabă, printre soldații oboșiți care mâncau, cântau, înjurau. Parcă în toată lumea aceasta numai el ar fi fost chinuit de teama frontului, de ziua de mâine, de întâlnirea cu „ei”. Ceva îl mâna neîncetat undeva, oriunde, numai să nu-l podidească deodată un plâns cumplit, să se facă de batjocura oamenilor, el, care mersese veșnic cu fruntea sus, în cele mai furioase ploii de foc.

Rătăcind prin cuprinsul lagărului, se pomeni deodată în fața unui ofițer ras de mustați, cu ochii mici, cu un nas subțire, cu bărbia ascuțită. Se opri fără să vrea. Fața aceasta

parcă-i era cunoscută. Ofițerul trebuie să fi avut aceeași impresie, căci, după o clipă de ezitare, se repezi la David cu mâinile întinse, strigând cu o bucurie sinceră:

— David Pop!

— Întocmai, răspunse David strângându-i amândouă mâinile. Era mai să nu te recunosc, fără barbă și fără mustăți.

— Le-am sacrificat pe altarul patriei de frica lighioanelor, zise ofițerul luându-l de braț și apoi urmând cu mirare: Dar bine, dragă, tu, tu, ofițer? Ce-ai pățit?... Eu credeam că trândăvești la Năsăud și acuma faci parte din comisiunea care iese cu prapori și icoane să întâmpine pe dorobanții români... Ei, ce zici?... În frumoasă încurcătură ne-au aruncat întâmplările acestea și pe noi, cei care suntem la datorie.

Era un prieten bun al lui David, avocat din Bistrița, Emil Oprișor. David îl știa „șovinist turbat”, cum le zicea dânsul odinioară celor ce nu se astâmpărau. A fost chiar închis o lună în temnița de la Seghedin pentru că a îndemnat pe țărani din Vărarea, care erau în proces cu sașii din Pinteneasa, să nu se dea bătuți și pentru că, în urma ațâțărilor lui, vărărenii au împușcat vreo câțiva boi de-a sașilor pe pământurile împriinate.

Veselia prietenului însă îl tulbura. Cum poate fi atât de vesel când pleacă „acolo”?... Sau poate că Oprișor s-a hotărât, știe ce va face?... Nu se putu opri și-l întreabă îndată, scurt, cu mult înțeles și puțină răgușeală în glas:

— Tu ce zici?

Aștepta răspunsul cu inima ghemuită.

Emil Oprișor răspunse însă fără șovăire, repede, cu o nepăsare uimitoare:

— Ce zic, dragul meu?... Zic că trebuie să ne facem datoria. Iată!... Există oare altă posibilitate? Eu nu văd. Doar s-

o ștergi la dușman... (David tresări auzindu-l cu câtă răceală rostește cuvântul „dușman”). Alta însă nu se poate. Întâi fiindcă ai jurat și ești obligat să-ți ții jurământul. Eu nu admit trădarea nici sub pretext că o faci pentru țară sau pentru neam. Trădătorul e un ticălos, orișice motive l-ar îndemna la trădare. Mai ales că motivele totdeauna, înțelegi, totdeauna sunt interesate într-un fel sau altul și izvorâte din egoisme lașe. Pe urmă chiar presupunând că ai vrea să treci la dușman, întrebarea e: poți? Eu cred că nu. Fii sigur că pe noi ne supraveghează mii de ochi. O mișcare suspectă, și te trezești cu glonte în spate sau, în cazul cel mai rău, cu ștreangul. Și apoi, la urma urmelor, dușmanu-i dușman. Dacă trage el în tine, tu să nu tragi?

David nu se putu stăpâni. Îl întrerupse cu atâta mirare în voce, încât Oprișor se zăpăci o clipă:

— Tu?... Tu?

— Dragul meu, reluă Oprișor cu o ușoară șovăire, înainte de toate să ne înțelegem că războiul e război, vasăzică ceva extrem de tragic, tot ce cunoaște lumea mai tragic. Ce poate fi mai cumplit decât să ucizi pe cineva care nu ți-a făcut niciodată vreun rău, pe un biet necunoscut din cine știe ce țară depărtată, care poate să fie cel mai cumsecade om de pe suprafața pământului? Dar, de vreme ce războiul există, poți tu, simplu candidat la moarte eroică, vorba ceea, să mergi împotriva curentului, să te pui de-a curmezișul nebuniei generale?... Slavă Domnului, mai român ca mine nu cred să fi fost mulți. Am suferit, știi bine, pentru sentimentele mele neprecupețite. Mi-ar fi drag și poate că sufletul meu dorește chiar izbânda dușmanului, dorește în adâncul său ca Ardealul să fie românesc, cum se cuvine, deși, să-ți spun sincer, nu prea cred. Totuși, în situația în care ne aflăm, noi nu putem decât să ne facem datoria până la moarte.

De altfel eu, îți mărturisesc, aș prefera să cad de gloanțe românești, decât de rusești. Murind așa, voi avea impresia că mor, măcar în sens negativ, pentru triumful românilor.

— Ce lesne se găsesc toate argumentele! murmură David îndurerat.

Tăcură amândoi câteva clipe fără să se privească. Simțeau amândoi că-i desparte un zid și că nu se vor putea înțelege. Vorbiră pe urmă de altele, își schimbă impresiile celor doi ani de lupte, amănunte simple despre fluturarea aripilor morții. Vorbind, încercau amândoi să zâmbească, să pară veseli, dar nici unul nu izbutea. Inima lui David era cuprinsă de un frig mare, încât se minuna că nu-i dărdăie dinții.

Apoi se despărțiră ca doi străini. Își dădură mâna, își urară noroc, iar David îi zise la revedere pe nemțește, ca și când ar fi vorbit cu oricare din camarazii ceilalți, cei de care sufletul său nu era legat prin nici o fibră. Rămase pe loc și se uită lung în urma lui Oprișor, care mergea cu capul sus, legănându-și puțin corpul și tăind aerul cu o cravașă moale, foarte liniștit și nepăsător. Prisvindu-l, David se pomeni că-l invidiază.

“Iată un om fericit care știe ce are să facă!” se gândi dânsul, trecându-i prin creieri, ca o fulgerare năprasnică, toate frământările și chinurile care pe dânsul îl făceau să nu știe ce are de făcut.

Când Oprișor dispăru după corturi, David se întoarse mai abătut. Mâncă, se culcă și se zvârcoli toată noaptea. Gândindu-se la vorbele reci ale lui Oprișor, își aminti cuvintele lui Candale și mai ales privirea lui fierbinte, hotărâtă. Îl usturau creierii șovăind între amândoi. Dacă ei ar fi vorbit la fel, poate că s-ar fi hotărât și dânsul. Astfel însă vedea că argumentele tăioase ale lui Oprișor sunt tot atât de uluitoare ca și văpaia din ochii lui Candale, pe când sufletul lui nu e în stare

decât să se revolte, să sufere și să geamă.

În cele din urmă nu mai putu. O oboseală mare îl doborî.
Adormi murmurând:

— Măine!

Cu amânarea aceasta se mai potoli și zilele următoare. Își dădu seama că toate planurile și hotărârile ar fi zadarnice. Să vedem ce va aduce ziua de mâine! Atunci când îi va vedea, atunci... Cine știe? Împrejurările fac să se prăbușească hotărârile cele mai oțelite. Darmită nehotărârea și ezităările lui? De ce să-și închipuiască cum că va face așa, când poate va trebui să facă altfel?

10

Începu să se roage în fiecare seară, zgârcit în patul ce se nimerea să-l aibă, cu fața veșnic spre perete, în vreme ce camarazii lui jucau cărți, beau, fumau și urlau înjurături sclivisite. Simțea o nevoie mare să se prostearnă, să se umilească, să ceară un ajutor supraomenesc. Numai Dumnezeu ar fi putut să-i mai dăruiască o mângâiere adevărată, un leac alinător.

În fiecare seară repeta cu deznădejde, fierbinte, ca un copil bătut de o mamă vitregă:

— Tatăl nostru care ești în ceruri...

Și adormea acum veșnic cu Dumnezeu pe buze.

11

După câteva zile de așteptare înfrigurată, porniră. Se spunea că merg spre Făgăraș. Mai cu trenul, mai pe jos, în

marșuri grele, grăbite, istovitoare.

A doua zi spre seară, trecură Oltul și poposiră într-un sat aproape pustiu, cu casele mici, posomorâte. Doar câteva femei și moșnegi se ascundeau prin dosul porților de nuiele, cei ce n-au putut sau n-au avut inimă să fugă. Îi zicea Porumbacu. Se știa că o puternică coloană românească se îndreaptă într-acolo în mare grabă. Măine în zorii zilei poate se va întâmpla ciocnirea. Măine!... Trupele avură un repaos de câteva ore, ca mai pe urmă să poată începe mai odihnite să-și croiască șanțurile de apărare.

David era mort de oboseală, cum nu fusese niciodată. Se trânti într-o casă părăsită și adormi buștean. Nu-i trebui nici mâncare, nici băutură. Somnul singur mai putea să-i dea alinarea de care avea nevoie spre a nu fi silit să se gândească la nimic.

Când îl sculă ordonanța, era întuneric beznă. Se frecă la ochi, se întinse și-și pocni oasele. Miezul nopții. Somnul nu se îndura să-l părăsească. Nici nu auzi când soldatul îi spuse că i-a venit o scrisoare, se bucură însă ca o mireasă, văzându-o. Se învioră dintr-o dată. Își aruncă ochii la scris, în lumina jgărită a unui opaiț. Era de la Elvira. O citi zâmbind mereu și cu ochii scăldați în lacrimi de înduioșare. Nevasta îi scria numai nimicuri, dar acelea i se păreau mai scumpe acuma ca toate comorile lumii. Îi spunea că Titi vorbește mereu de tata, că s-a făcut mare și cuminte, că se joacă numai de-a războiul. Îi spunea că e cam supărată fiindcă de-abia mai găsește lucrători, că toți bărbații s-au dus la război, arde-l-ar focul de război; că s-au scumpit toate de nu mai e de trăit. Și-i mai spunea că mai toți funcționarii au fugit la Cluj, iar unii chiar la Budapesta, încât au rămas numai românii, care însă trăiesc cu frica-n spate, căci cine știe ce-o fi dacă vor începe să se bată și pe-acolo și să tragă cu tunurile, să

prăpădească tot ce le-a mai rămas bieților oameni...

“Aha, vasăzică e scrisă după...” — își zise David începând să citească a doua oară, oprindu-se acum la fiecare cuvânt, căutând printre rânduri ceea ce nu era în rânduri.

Îndoi frumos scrisoarea și o puse în buzunar, deasupra inimii; și parcă bucata de hârtie îi încălzea sufletul.

“De-ar ști ea, săraca, prin ce trec eu acum”, se gândi apoi, pregătindu-se. “De-ar ști!”

Porni mai liniștit din casă. Ieșind se lovi cu capul de pragul de sus. Începu să înjure, dar se întrerupse repede:

“De bună seamă numai rău îmi prevestește... Doamne-ajută!”

Sufla un vânt aspru, tomnatic, sub cerul cenușiu, fără stele. În toate casele se simțea o fierbere ca într-un mușuroi în care un poznaș a izbit cu piciorul: porunci, șoapte, țipete scurte, zăngănituri grele. Se urnea oastea. Căsuțele păreau niște mormane de groază în bezna nopții, iar pomii desfrunziți de-a binelea fâșiau, plângeau, se legănau în bătaia vântului.

Pe o muchie de deal, pleșuvă, la câteva sute de pași depărtare de sat, tranșeele erau croite. Acum aveau să le potrivească, să le adâncească, să le înțepenească. Lucrul începu fără zăbavă. Felinarele slabe licăreau ca niște semne fantastice în șanțurile întortocheate, în vreme ce sapele, hârlețele vâjâiau și loveau surd pământul adormit, care suferea nepăsător să fie crestat și scormonit.

Munca tăcută, aspră, asudată ținu până-n zorii zilei.

David, împotriva obiceiurilor sale, nici nu se sinchisea ce-i făceau oamenii. Ședea greoi pe un hat, cu coatele pe genunchi, sfredelind din ochi întunericul care îndolia toată împrejurimea. Dorul de-acasă i se furișa în inimă pe nesimțite. Începu să-și amintească amănunte din viața lui tihnită de

odinioară. Și fiecare amintire îi aprindea mai mult sufletul. Viața aceea i se părea acum atât de dulce, o râvnea cu atâtă patimă, încât toată ființa și-o simțea îndurerată. Se plimba cu gândurile prin Năsăud, îmbrățișa pe toți oamenii care treceau podul Vicarului, zâmbea la dâșii cu o dragoste frățească. Chiar și ovreii, pe care nu-i putuse suferi niciodată, acum îi apăreau drăguți, fiindcă erau de-acasă. Dar Elvira, cu surâsul ei supus, cu ochii ei calzi, îngăduitori, veșnic blândă, silitoare! Dar Titi cu graiul lui drăgălaș, cu gingășiile lui fermecătoare!

Câte-o înjurătură ungurească îi întrerupe din când în când reveria, îi aduce aminte cât e de departe de dorurile ce-l frământă pe dânsul. Sau câte-un răbufnit de târnăcop, sinistru, parc-ar fi săpat la morminte.

Se mira cum nu și-a dat seama atâta vreme în ce vălmășag mohorât trăiește. Sânge, moarte, schije de obuze, sâsăit de gloanțe, trosnete, explozii, murdărie, sudoare... ce viață! Și el a trăit-o doi ani încheiați fără să se gândească o clipă la viața cealaltă, cea adevărată, fără s-o dorească măcar!

Și apoi în clipele următoare îi părea rău că nu i-a fost dat să rămână până la sfârșit așa cum începuse. Nepăsarea, răceala, nesimțirea aceea erau atât de mulțumitoare! Cum și de unde le-a luat? Și mai ales cum și de ce le-a pierdut? Nici acum nu-și dădea bine seama, sau nu voia. O vorbă ca oricare alta, fără să se fi silit barem a-i pătrunde înțelesul bine, a fost în stare să-l facă să uite tot și toate doi ani de zile. Și acum a simțire nedeslușită, trezită în sufletul lui deodată, nechemată, oropsită chiar și împotriva căreia s-a zbătut din răsuputeri, îi tulbură sufletul, îi chinuiește și în același timp îi îndulcește viața. Zadarnic se mai trudește să aleagă, să hotărască. Acuma degeaba ar încerca să mai repete cuvântul “datorie”. Simte că a devenit o vorbă goală, fără

puterea de a-l mai supune orbește, dar totuși destul de puternică încă pentru a-l împiedica să i se împotrivească. Sufletul lui înfierbântat, torturat de-o dragoste fără margini, nu găsește în mintea lui un sprijin de ajuns de solid care să-i dezlege mâinile și să-i împace temerile.

Zorile coborau din cer gingașe, mântuind lumea de încălecarea întunericului. Încetul cu încetul împrejurimile se dezveliră. O geană de soare se ivi de după un deal îndepărtat, poleind ușor pământurile îmbrumate.

David nu se mai sătura privind acuma locurile acestea. Parcă în viața lui n-ar fi văzut o priveliște mai frumoasă. Poate numai hotarele Năsăudului, cu pământurile lui, cu porumbiștile, livezile și zăvoiul lui l-ar fi bucurat într-atâta. Toate-i păreau ca-n povești și-i erau atât de dragi, încât îi venea să le îmbrățișeze. Coasta gălbuie ce se cobora lin până înspre un sat necăjit, ascuns pe malurile unei gârle, șoseaua ce se ținea mereu de pulpana gârlei, și pădurea mohorâtă ce urca repede dincolo cât vedeai cu ochii.

“De ce m-oi fi bucurând așa ca un nerod?” își zise mirându-se singur. “Parcă n-aș mai fi văzut destule râpe și sate și...”

Dar apoi îndată se răzgândi: “Iată-mă iar în Ardeal” și, gândindu-se, simțea cum i se umflă inima și mai tare, cum priveliștea se înfrumusețează parcă și mai mult.

În clipa când soarele de-abia răsărit se ascunse iarăși în pânzișul posomorât de nori ce închidea văzduhul, din spate porni brusc un bubuit înăbușit, greu, urmat de un vâjâit care se îndepărta cu iuțeala fulgerului. David tresări, speriat.

“Uite cum îmi bate inima!” își zise zâmbind. “Parc-ar fi primul bubuit de tun, acum doi ani... E de-al nostru!” adăugă

apoi căutând să ghicească direcția obuzului.

Dar nu văzu nimic și se necăji puțin.

Bubuiturile se întetiră apoi, topindu-se într-o uruială profundă și amenințătoare. La bubuiturile pe care dânsul le cunoștea bine după sunet, răspunseră curând altele, surde, scurte, răgușite.

“Au început și de-acolo...”

La dreapta și la stânga, de departe, auziră mai pe urmă focuri dese de pușcă și ticăitul mitralierelor. Îl dureau ochii uitându-se, cercetând, doar-doar va descoperi ceva. Dar zgomotul continuă ceasuri întregi, când mai viu, când mai domolit, fără să vadă nimic.

— Unde-s? Unde-s? murmură David mereu cu inima strânsă și cu broboane de sudori fierbinți pe frunte.

De-abia spre amiază zări dincolo de satul din vale un uriaș vierme verzui târându-se pe șosea, deasupra căruia se îngrămădi îndată o ploaie de nourași albi, albi și șrapnele. Aceasta însă n-a ținut mai mult de două-trei minute. Viermele dispăru grabnic în pădure.

— Sunt ei! șopti David încremenit. De-acu începe...

Văzu apoi obuzele dese răbufnind printre copaci în locul unde coloana a intrat în desiș. Pe urmă tunurile tăcură puțin. În sfârșit, când prin pădure s-au zărit oameni și căruțe, focul a reînceput și nici n-a mai încetat până seara târziu. În fața tranșeelor lui sau măcar prin apropiere nu se arătase însă nimic. Mitraliera lui nici nu deschisese gura toată ziua. Soldații ședeau pitiți în șanțuri, spuneau glume grosolane, numărau bubuiturile și păduchii, sau scriau acasă cărți poștale, pe genunchi, gânditori. Apoi, cu cât întunericul se îngroșă, cu atât zgomotele luptei se potoliră, până ce nu se mai auziră decât focuri de armă singuratece, speriate, ca ul-

timele spasmuri ale unui muribund.

O curiozitate arzătoare îl rodea pe David acum: "Ce s-o fi întâmplat? Unde s-au bătut? S-a sfârșit oare? Și... care au biruit?"

Îi tremura inima.

12

Într-o casă de câmp, din dosul frontului, se improvizase o popotă unde ofițerii veneau pe rând de pe linie, mâncau la repezeală și se întorceau în tranșee.

David se așezase la o masă, alături de un căpitan necunoscut. Mâncau amândoi fără să schimbe o vorbă.

Dar David nu se putu stăpâni, până nu întrebă, cu ochii mari, aprinși:

— Unde s-au luptat?

— La flancuri, camarade... I-am respins sângeros.

David tresări. Totuși mai întrebă:

— D-ta ai fost în foc?

— Firește... Batalionul meu a susținut presiunea cea mai mare... Grea luptă, dragul meu. Până la baionetă... Am avut și noi pierderi serioase, dar dușmanul a fost zdrobit de tot. Numai de bietul Oprișor îmi pare rău.

David se repezi ca un nebun la căpitan:

— Emil Oprișor e în batalionul d-tale?... Ce-i cu el?... Ce-a făcut?

— A căzut în mâna inamicului împreună cu două plutoane. Era flancgardă. A fost înconjurat brusc și n-a avut încotro, a trebuit să se predea... Mare pierdere, spun drept. Mai bine pierdeam o companie întreagă decât să-l fi pierdut pe dânsul. Ofițer excelenț, veșnic vesel, îndrăzneț, inteligent... Păcat de el!

Căpitanul plecă îndată cu șapca pe ceafă, cu o țigară de foi între dinți, bombănind mulțumit și sătul.

David rămase zăpăcit. Pățania lui Oprișor îl puse pe gânduri. “Uite omul cu noroc. Aici e regretat, dincolo trebuie să fie felicitat. Ce nu face soarta când vrea!...” Îl invidia, parc-ar fi câștigat la loterie.

Tocmai când se sculă să plece, intră un locotenent care, recunoscându-l, îl apostrofă:

— Știi... Candale a murit.

— Nu se poate!

— A murit. Un glonte i-a găurit fruntea. Moarte instantanee. Dar s-a luptat admirabil. Îmbărbăta soldații, glumea, n-avea astâmpăr, în sfârșit superb... Tot regimentul îl regretă. Și mai cu seamă ofițerii care își reproșează pentru că îl bănuiseră că nu va lupta împotriva românilor. Ce vrei? Probabil că tot așa ești bănuیت și d-ta. Situația d-voastră e foarte delicată, evident, o înțelegem cu toții, de aceea și bănuielele sunt oarecum îndreptățite, nu?

David ieși repede fără să răspundă ceva. Era furios și revoltat, și mergând pe șosea, înspre poziția lui, dădea din mâini și bombănea ca un apucat.

Nedreptatea soartei îl scosese din fire.

— Vasăzică, Oprișor vrea și e hotărât să lupte, dar scapă teafăr și e privit bine aici, precum va fi bine primit dincolo. În schimb Candale, care și-ar fi tăiat mai bine mâna decât să tragă un singur foc, moare de glonte frățesc... Bine, dar nedreptatea aceasta e îngrozitoare. E înspăimântătoare! Atunci, ce mă fac eu?... Ce mi-e scris mie?

¹ }ncet! germ.

Soldații săpau mereu la tranșee, le mai dregeau, le înfrumusețau. Rețeaua de sârmă ghimpată, în licărirea albă a câtorva stele, părea uneori o panglică de flori de gheață. Câte-o împușcătură, ca un hămăit de câine răgușit, se auzea ici-colo, iar în răstimpuri se înălțau în văzduh rachete orbitoare care se spărgeau deasupra satului din vale, îl luminau vreo două minute și apoi piereau lăsând în urmă un întuneric des ca zăbranicul.

David s-a trântit jos, înfășurat într-o foaie de cort, și-a pus sub cap o raniță și a adormit. Ce să-și mai chinuiască creierii cu gânduri, când soarta e atât de vicleană? Îi părea rău că s-a frământat degeaba atâtea nopți și zile. De-acuma nu se mai sinchisea. Ce-o fi, să se întâmple!

Se trezi în bubuit de tunuri. Întunericul nu se limpezise încă. Se uită la ceas: de-abia trei după miezul nopții.

— Devreme ați mai început-o, arde-v-ar focul! mormăi dânsul întinzându-și lenea în oase.

Ascultă un răstimp vâjâiturile obuzelor. Cunoștea prea bine glasul tunurilor și înțelese îndată că ceea ce se petrece acum nu-l privește. Se măsurau artileriile. Încet, încet somnul îl birui iar.

Când se trezi a doua oară, trosneau și puștile. Rar, nesigur, parcă și ele de-abia s-ar fi deșteptat din somn. Era ziuă, dar soarele nu se vedea din niște nori negri furioși ce se frământau și amenințau. În creștetul cerului vânat însă câteva raze luminoase prevesteau o zi de toamnă frumoasă.

“Ce-i atâta somn pe mine?” se întreabă David, cotorosindu-se repede din culcuș și ridicându-se ca să vadă ce se petrece primpjur.

Se simțea acum ușurat și dornic de muncă. De când nu mai simțise el liniștea aceasta rece, hotărâtă, biruitoare!

Singur se mira și se bucura. Parcă somnul i-ar fi luat cu mâna toate îngrijorările și șovăirile.

“Să-ți faci datoria, asta-i”, își zise cu un zâmbet amar. “Nu-mai datoria îți dă liniștea și puterea sufletească ce-ți trebuie în viață.”

I se ivi în minte repede întrebarea “care datorie?”, dar avu puterea s-o înlăture. “Orice datorie e sfântă”, mormăi dânsul. În suflet i se zbătea o încleștare dureroasă, era mișcat și în ochi avea lacrimi. Își înăbuși inima, scrâșnind:

— Soarta e afurisită. Soarta e crâncenă. Dar ce poți face împotriva soartei?

Stătea în dosul mitralierei, în picioare, într-o groapă, așa încât jumătate corpul îi rămânea afară. Se uită înaintea spre sat, pe coasta pleșuvă. La marginea satului, în vale, descoperi deodată o linie lungă de puncte mișcătoare.

— Românii! bălbâi dânsul, și inima îi bătea să-i spargă pieptul.

Servanții mitralierei din fața lui se uitau la dânsul nerăbdători, îngrijorați, așteptând ordinul. El însă rămase nemișcat, cu ochii pironiți la linia ceea ce începu curând să se apropie, legănându-se, strângându-se și lărgindu-se ca o armonică. În aceeași clipă din tranșee porni o răpăială speriată. Puștile trosneau grăbite, iar zgomotul lor se îmbina într-o chelălăială asurzitoare.

Linia venea mereu mai aproape, cu băgare de seamă, cu popasuri, cu sărituri. Era acum numai la vreo șapte sute de metri.

David privea mereu, fascinat: i-a văzut bine cu binoclul. Aveau uniforme verzui, ca și ale lor, și pe gulere niște semne verzi-închise. Erau mărunți, sprinteni, uscați la față, osoși, harnici, și ochii lor luceau atât de tare, încât i se părea că lucirea ajunge până la dânsul și-l arde ca o înțepătură de ac.

Deosebi un ofițer cu o barbă mare stufoasă, cafenie-închisă, care tremura și se răsfira spre umere când alerga. Gloanțe subțiri, tăioase, bâzâiau împrejurul lui tot mai des, parcă l-ar fi căutat tocmai pe el.

— Ar fi mai bine, se gândi David fără să-și poată dezlipi ochii de la șirul de soldați de pe coastă.

Deodată văzu o mișcare ușoară, ca și când niște alergători își fac vânt și auzi lămurit un glas ascuțit răcnind:

— Înainte, băieți!

Mai văzu cum sar toți în picioare, fripți parcă, și cum pornesc încoace. Desluși chiar zăngănitul armelor și al bidoanelor. În clipa următoare însă privirea lui se întoarse la servanții mitralierei. Ochii disperați ai oamenilor lui îl spăimântară. Se simți întocmai ca și cum l-ar fi prins cu mâna într-un buzunar străin. Deschise gura, parc-ar fi voit să se apere, dar buzele lui rostiră mașinal, ca și altădată în momentele de primejdie:

— *Langsam!*

Și mitraliera începu să latre brusc, ca un câine slobozit din lanț. Valul ce se ridicase se trânti iarăși la pământ. Câțiva se rostogoliră înapoi zvârcolindu-se sau încremeniți. Lui David i se păru că aude gemete și înjurături. Mașina urla mereu, neobosită, răgușită doar puțin, setoasă de sânge. Niciodată parcă nu făcuse un zgomot atât de înfricoșător. Lui cel puțin îi spinteca inima zgomotul pe care altădată aproape nici nu-l lua în seamă. Gloanțele țiuiau, izbeau pământul, furioase, sfârâiau ca o vijelie printre cei din vale.

— *Langsam!* repetă David cu sufletul zdrobit, cu un gest rugător.

Simțea trebuința să oprească vijelia aceasta și totuși n-avea puterea să rostească nici o poruncă.

După un răstimp mitraliera își rări tăcăitul singură, ca și când s-ar fi obosit.

Mai trecu o vreme și cei din vale dădură iar să se scoale, să plece înainte.

Acuma însă servanții nici nu mai așteptară cuvântul lui

David, ci deschisese repede un foc de seceră care sili pe cei porniți să se oprească.

Soarele ieșise dintre nouri, se înălțase sus și privea aprins la încăierarea oamenilor. Văzduhul clocotea de trosnetele puștilor și ale tunurilor.

Pe urmă trecu de amiazi. Mitraliera lătra mereu, singură ca o cățea otrăvită, iar linia ostașilor din vale nu se mai putea apropia. Cea mai mică mișcare se sfârâma în năvala de gloanțe care măturau toată coasta.

David stătea mereu nemișcat, cu ochii mereu înainte, cu creierul absolut gol. Nici un gând, nici o dorință nu mai avea. Numai ochii nu-i putea lua de la șirul cela verzui de oameni care se zvârcoleau nerăbdători, chinuiți. Nu mai știa ce se petrece nici în dreapta, nici în stânga; nici nu se mai putea gândi la asemenea lucruri. Îi erau dragi gloanțele ce veneau din vale și-i șuierau la urechi, care nu voiau să-l atingă, care parcă-i vorbeau, plângeau, îl dojeneau.

“Parcă pe mine mă caută, parc-ar ști că și eu sunt...” — își zise David de câteva ori fără a-și sfârși gândul.

Îl cuprinse dorința mare de-a fi izbit de un glonte din vale. Își închipuia că lovitura aceea va fi mângâierea sufletului său rebe-git. Gloanțele însă sâsâiau când furioase, când vesele și nu-l atingeau.

Gura-i era uscată. Îl chinuia o sete grozavă. Dorea să știe câte ceasuri sunt, își dădea seama că are în buzunar un ceasornic de precizie și totuși i se părea că n-are sau simțea o frică atât de cumplită de ceas, ca și când ar fi fost vorba de ceasul morții.

“Trebuie să fie vreo patru ceasuri de când s-au oprit pe loc... de când i-a oprit asta”, se gândi dânsul adăugând numaidecât cu o disperare istovitoare: “Câte ceasuri să fie, Doamne, câte?”

Îi era cald, parc-ar fi stat într-un cuptor. Hainele îl ardeau. Apoi deodată, fără să-și dea seama, scoase scrisoarea Elvirei și

începu s-o citească, liniștit, nepăsător de ceea ce se întâmpla în jurul lui. Citea și zâmbea și nu mai auzea nici hămăitul mitralierei, nici ropotul puștilor, nici bubuitul tunurilor. Se simțea acuma bine, mulțumit și fericit. Cine știe câtă vreme o mai fi trecut? David parcă era pe altă lume. Nici nu pricepu nimic când se pomeni brusc cu o mână zdravănă, încleștându-i-se după ceafă și când auzi, aproape, un glas sălbatic:

— Pune mâna pe el, plutoniere!

Sări drept în picioare, vru să se zvârcolească, îi trecu prin minte ca o străfulgerare să pună mâna pe revolver, când zări în fața lui pe ofițerul cel bărbos, cu ochii însângerați, fără chipiu, cu stropi mari de sudoare pe o chelie lucitoare, țișând răgușit, apropiindu-se în goana mare. Mitraliera amuțise. Vreo doi servanți zăceau cu creierii împrăștiați, iar ochitorul stătea cu mâinile în sus, cu fața îngrozită, în vreme ce un soldat mărunț și negricios îi lua armele.

“S-a sfârșit... Bine că s-a sfârșit!” se gândi David strângând cu înfrigurare în palma stângă scrisoarea Elvirei. “Se vede că ne-au înconjurat prin flanc... Ce-mi pasă ? Bine că se sfârșește.”

David se uită la ofițerul cu barbă, lung, duios. Ar fi vrut să zică o vorbă, dar simțea că nu mai are glas. Se minună când totuși își auzi vocea:

— Datoria...

Dar în clipa aceea ofițerul bărbos întinse revolverul asupra lui David și i-l descărcă în piept, răcnind:

— Pune mâna pe el, plutoniere!

David simți o lovitură în coaste și apoi, îndată, o arsură ascuțită. Se clătină pe picioare. După ceafă încleștarea mâinii încetă și el căzu pe țeava fierbinte a mitralierei, îmbrățișându-o ca pe o ibovnică. Nu-l durea însă nimic. Capul îi atârna greu alături. Pe buze îi mai plutea zâmbetul obosit cu care întâmpinase pe ofițerul cu barbă. Pleoapele îi erau ca plumbul și totuși nu le putea închide. Își dădea seama că moare și se bucura. De-acuma s-a sfârșit orice datorie, s-a sfârșit tot. Simțea ușurarea

cea mare și ar fi vrut numai să mai aibă puterea să strige cu glas tare că s-a isprăvit datoria. Se sforță să se ridice și nu putu. Din gât însă îi izbucni un gemăt surd:

— Frate... român...

Plutonierul îi auzi vorbele și se întoarse sălbatic:

— Ne omorâși cinci ceasuri cu mitraliera și acuma mai zici că ești frate?... Grijiania și anafura ta de câine!

Cu patul puștii, cu amândouă mâinile îl trăsni peste cap. Osul pârei, țeasta se turti, iar creierii amestecați cu sânge se scurseră pe țeava mașinii.

În șanțurile dimprejur încăierarea era în toi. Se sfârșea om pe om, sângele țâșnea din răni pătimase, iar loviturile cădeau vajnice, ucigătoare.

Îndată amuți și ultima mitralieră, vânătorii din vale năvăliră ca vijelia, trecură prin sârmele ghimpate, se repeziră în tranșee, strigând năprasnic de răsunară toate văile:

— Urraaa!

Câțiva soldați se năpustiră la mitralieră, descleștară trupul lui David și-l aruncară la o parte ca o zdreanță netrebnică. Mitraliera fu dusă înapoi așa cum era, cu țeava mânjită de creierii însângerați, și cei ce o duceau aveau o fericire mare în ochi, glumeau și chiuiau în mijlocul vuietului ce nu se mai potolea.

Cadavrul se rostogolise și rămăsese cu fața în sus, cu mâinile rășchirate, ca un răstignit. Figura zdrobită parcă mai avea un zâmbet amar, iar ochii holbați priveau spre cer mirați, întrebători și totuși mulțumiți. În mâna stângă scrisoarea mototolită era muiată de sânge.

Lupta trecu înainte. David Pop era singur. Pământul scormonit de ghiulele se potrivea să-i facă culcuș bun, iar soarele milos îl săruta pe ochii mari minunați, pe obrajii însângerați, pe gura strâmbă, pe toată fața scofâlcită. Și zâmbetul mortului răspundea și acuma parcă mai umilit, mai necăjit:

— Frate... român...

REFERINȚE CRITICE

“Când Liviu Rebreanu trece la romanul orășenesc, el eludează pe cât se poate înfățișarea de indivizi și se refugiază în monografia unei pasiuni, a unei porniri, adică în romanul psihologic, conștient sau nu de lipsa putinței de a intui personaje. **Ciuleandra** e un astfel de roman analitic (...) Puiu Faranga e odrasla unui boier de viță veche, purtând în sângele său oboseala generațiilor trecute. Familia lui Faranga, tată, mătușă, e înfățișată în linii naiv încărcate (protocol, vorbirea limbii franceze, politeță exagerată) și probabil nu intențional, ci din lipsa unei percepții adecvate. Puiu se naște cu instincte criminale, repetând oarecum cazul lui Lantier din **La bête humaine** de Zola. Ca să primenească sângele familiei, Faranga tatăl a cules de la țară o fată sănătoasă, Mădălina, pe care a crescut-o aristocratic în vederea căsătoriei cu Puiu. Însă Puiu o sugrumă (iarăși voluptatea criminală!) fără motiv. Familia îl internează într-un sanatoriu, sperând să obțină din complezență un certificat de iresponsabilitate. Însă Puiu este chiar un nebun. Materia romanului o formează această trecere treptată de la logica aparent normală la conduita și ținuta dementială...”

GEORGE CĂLINESCU, **Istoria literaturii române de la origini până în prezent**. Ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Minerva, București, 1986, p. 735.

“Lipsit de energie, cu un suflet obscur și vegetativ, David Pop nu e interesat prin dezbateră conștientă a unei mari probleme sufletești, ci e reprezentativ prin simplitatea amorfă a anonimilor fără inițiativă în

fața evenimentelor. Cu mult mai strânsă, mai sobră și de un realism ce deschide perspective în subconștient, este nuvela **Îțic Ștrul, dezertor**. Marșul prin zăpadă al căprarului Ghioagă și al soldatului Îțic Ștrul, cu gânduri și preocupări diferite, mila progresivă a românului, infiltrarea înceată a adevărului tragic în mintea ovreului fac din ei două fantome ce se măsoară și se cercetează într-o încordată luptă de sentimente... E, în adevăr, în această zugrăvire fără insistența analizei, o adâncire a motilelor sufletești, ce trece prin conștient și inconștient.”

EUGEN LOVINESCU, **Critice**, VII, ed. def. 1929 — După: **De la Maiorescu la G. Călinescu. Antologia criticilor români**, 2, Editura Eminescu, București, 1971, p. 51–52.

“Eroul (**Catastrofei**), David Pop, ca intelectual și ca om cu stare, deși face parte dintr-o națiune asuprită, se bucură în viața socială de unele privilegii, inerente clasei sale. El trăiește în frica legilor care ocrotesc, își îmbracă mândru uniforma de ofițer în rezervă, la ocazii solemne. Când izbucnește războiul, n-are ezitări și pleacă fără întârziere pe front să-și facă “datoria”. Faptul că va trage în români începe a-l tulbura. Lupta lui sufletească izvorăște în realitate dintr-un fel de stânjeneală. Dacă Pop n-ar trebui să dea ochi chiar pe front și apoi acasă cu ai lui, probabil că ar trage fără ezitare. Omul trăiește însă în mijlocul unei lumi, din care vrând-nevrând face parte și care-l va primi ca pe un renegat, nu din cine știe ce considerații sentimentale, dar fiindcă populația română din Ardeal duce o luptă de emancipare națională, lui Pop îi trece prin gând să dezerteze. Ezită însă, și, în timp ce se desfășoară procesul său sufletesc, mitraliera la care e așezat toacă mecanic, fără milă, trupurile soldaților români. Când poziția apărută e în sfârșit cucerită, eroul speră într-o dezlegare și îngaimă încurcat: “Datoria... frate-român”. Dar replica pe care o primește e neiertătoare, brutală: “Ne omorâși cinci ceasuri cu mitraliera și acum zici că ești frate?...” Cu patul puștii, cu amândouă mâinile, îl trăzni peste cap. Osul pârlăi, țeasta se turti, iar creierii amestecați cu sânge se scurseră pe țeava mașinii.”

Aceeași dramă, sub alt unghi, e dezbătută în **Îțic Ștrul, dezertor**.
OV. S. CROHMĂLNICEANU, **Literatura română între cele două**

războaie mondiale, 1, Editura pentru Literatură, București, 1967, p. 310-311.

“Marea dimensiune a operei lui Rebreanu este tragicul. În cadrele unui psihologism sprijinit încă pe conexiuni simbolice (epice și caracterologice) conștiința “dialogizată” din **Pădurea spânzuraților** a devenit în **Adam și Eva**, **Ciuleandra ori Jar**, autentic dialog cu subconștientul. Romanul românesc și-a pierdut, chiar înainte de a ști, integritatea clasică, netăgăduindu-și însă specificul spiritual și umanismul...”

AL. PROTOPOPESCU, **Romanul psihologic românesc**, Editura Eminescu, București, 1978, p. 104.

“Liviu Rebreanu nu inventează și nici nu împrumută din limbi străine termeni sau expresii. Lui i-a fost deajuns româneasca cea “proastă” a poporului, cu ajutorul căreia a creat capodopere. Desigur, sociologic, atitudinea sa se explică nu numai prin originea-i țărănească, ci și prin apartenența la pământul transilvănean. Păstrarea limbii era, în Ardeal, o modalitate de rezistență națională, un gest reflex de apărare față de asupritori...”

STANCU ILIN, **Liviu Rebreanu în Agora**, Editura Minerva, București, 1988, p. 29.

“Marea forță de creație a lui Rebreanu constă în faptul că, deși eroii săi principali sunt posedați sau obsesivi, ei nu apar ca niște abstracțiuni schematice, ci sunt niște ființe vii ce-și plimbă încărcătura de patimi printre noi.”

GABRIEL ȚEPELEA, **Opțiuni și retrospective**, Editura Eminescu, București, 1989, p. 271.